

ПРОФІЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА: ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

**ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ І
ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ СИСТЕМ**

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ІНСТИТУТ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

методологічного семінару

**ПРОФІЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА:
ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

(4 квітня 2024 року, м. Київ)

2024

УДК 373.2:37.46
П78

*Схвалено до друку Вченою радою
Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України
(протокол № 2 від 18.03.2024 р.)*

Редакційна колегія:

Ляшенко Олександр Іванович, академік-секретар Відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем НАПН України, голова

Засекіна Тетяна Миколаївна, заступник директора Інституту педагогіки НАПН України, заступник голови

Мальований Юрій Іванович, вчений секретар Відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем НАПН України, вчений секретар

Литвинова Світлана Григорівна, заступник директора Інституту цифровізації освіти НАПН України

Малиношевська Альона Василівна, заступник директора Інституту обдарованої дитини НАПН України

**П78 ПРОФІЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА: ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ
РЕАЛІЗАЦІЇ**: збірник матеріалів / за заг. ред. Ляшенко О.І., Засекіної Т.М.,
Мальованого Ю.І. Литвинової С.Г., Малиношевської А.В. Київ :
Видавничий дім «Освіта», 2024. 205 с.

ISBN 978-966-983-476-8

До збірника увійшли матеріали учасників методологічного семінару Національної академії педагогічних наук України «Профільна середня освіти: виклики і шляхи реалізації» (Київ, 4 квітня 2024 року), в яких розглянуто підходи до вирішення низки актуальних проблем запровадження профільної освіти в Новій українській школі з урахуванням здобутків вітчизняної педагогічної теорії і освітньої практики та досвіду зарубіжних освітніх систем. Розглянуто методологію трансформації профільної середньої освіти; дидактичні системи і моделі профільної середньої освіти академічного і професійного спрямування та їх реалізацію в освітній практиці; особливості реалізації профільного навчання в умовах воєнного стану; управління якістю профільної середньої освіти та розвиток мережі закладів профільної середньої освіти; зміст і технології профільного навчання; формування і перспективи розвитку цифрового освітнього середовища закладів профільної середньої освіти; підготовку педагогічних працівників до реалізації профільної середньої освіти.

ISBN 978-966-983-476-8

Матеріали подано в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, власних імен, покликань на джерела та інших відомостей.

© НАПН України, 2024
© ВД «Освіта», 2024

Зміст

Напрям 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО І ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ СИСТЕМ	9
Олександр Ляшенко , доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, Президія Національної академії педагогічних наук України	9
ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	
Микола Головка , доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогіки НАПН України	14
ЄВРОПЕЙСЬКІ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
Наталія Донець , аспірант кафедри природничих наук і методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка	18
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	
Микола Кириченко , кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент Академії наук вищої освіти України, ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України	22
Інна Отамась , кандидат історичних наук, доцент, проректор з наукової роботи та цифровізації, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України.	
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ЄВРОПИ	
Олександр Малихін , доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу дидактики, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України,	25
Наталія Арістова , доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України,	
ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ЕСТОНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	
Напрям 2. МОДЕЛІ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ АКАДЕМІЧНОГО І ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ.	30
Тетяна Засєкіна , доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут педагогіки НАПН України,	30
ФОРМУВАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
Олег Морін , кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут проблем виховання НАПН України	35
ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КАР'ЄРНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ	
Юлія Носенко , кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут цифровізації освіти НАПН України	38
ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДТРИМЦІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	
Володимир Онацький , заступник директора з НВР ЦТДЮ Оболонського району м. Києва	42
РОБОТА З АКАДЕМІЧНО ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ	
Микола Пригодій , доктор педагогічних наук, професор, Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України	46

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	
Олена Пометун , доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогіки НАПН України	50
Тетяна Ремех , кандидат педагогічних наук, старший дослідник, Інститут педагогіки НАПН України	
ДО ПИТАННЯ СТРУКТУРИ Й ПРЕДМЕТНОГО НАПОВНЕННЯ ПРОФІЛІВ НАВЧАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	
Валентина Хмуренко , директор комунального закладу загальної середньої освіти ліцею №3 Жовтководської міської ради,	55
ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ АКАДЕМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ	
Валентина Шахрай , доктор педагогічних наук, доцент, Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України,	59
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА	
Володимир Яценко , кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки, Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна,	63
ПРОЄКТУВАННЯ МОДЕЛІ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА ЗМІСТОМ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ ВЧИТЕЛЯ ЗЗСО	
Напрямок 3. УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ. РОЗВИТОК МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	69
Лідія Ващенко , кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна	69
ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: СТАТИСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	
Тетяна Лукіна , доктор наук з державного управління, професор, Інститут педагогіки НАПН України	73
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ШКІЛ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТОЮ	
Олександр Малихін , Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна	78
Наталія Арістова , Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна	
Інна Ліпчевська , Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна	
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
Мосякова І.Ю. , кандидат педагогічних наук, директор Комунальної організації Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва, наукова співробітниця відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інститут педагогіки НАПН України	84
ВЗАЄМОДІЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ	
Чижевський Борис Григорович , кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; Заслужений працівник освіти України. Київ, Україна.	89
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА КОМПЕТЕНТІСНІЙ ПЛАТФОРМІ УПРАВЛІННЯ	
Напрямок 4. ДИДАКТИЧНІ СИСТЕМИ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ АКАДЕМІЧНОГО І НАУКОВОГО СПРЯМУВАНЬ	93

Іван Бех , доктор психологічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, Інститут проблем виховання НАПН України,	93
ГУМАНІСТИЧНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЯДРО КОНЦЕПЦІЇ НУШ	
Дарина Васильєва кандидат педагогічних наук, Інститут педагогіки НАПН України	97
НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ У ПРОФІЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ	
Олена Горошкіна , доктор педагогічних наук, професор, завідувачка відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України	101
ДО ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ	
Ганна Лашевська , науковий співробітник, Інститут педагогіки НАПН України	104
ХІМІЧНИЙ СКЛАДНИК ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
Петро Мороз , кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут педагогіки НАПН України	107
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ІСТОРІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ	
Олена Пометун , доктор педагогічних наук, професор, член-кор. НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України,	112
ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ЯК БАЗОВОГО ПРЕДМЕТА ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
Юрій Присяжнюк , доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького	115
ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ДИДАКТИКИ В ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
Лілія Рябовол , доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогіки НАПН України	119
Тетяна Ремех , кандидат педагогічних наук, старший дослідник, Інститут педагогіки НАПН України	
ФОРМУВАННЯ ПРАВОЗНАВЧОГО СКЛАДНИКА ЗМІСТУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ АКАДЕМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ	
Олександр Удод , доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН, Інститут історії України НАН України	123
БАГАТОЛИКА КЛЮ: ІСТОРИЧНА НАУКА, ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ, ІСТОРИЧНА ДИДАКТИКА (ЯКОЮ БУТИ ІСТОРІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ?)	
Напрямок 5. ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ. ОСОБЛИВОСТІ ЗДОБУТТЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ОСВІТИ МИСТЕЦЬКОГО, СПОРТИВНОГО І ВОЄННОГО СПРЯМУВАНЬ	126
Світлана АЛЕКСЄЄВА , доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник відділу дидактики, Інститут педагогіки НАПН України	126
ПРОФІЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ: СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ТА УСПІШНІ ПРАКТИКИ	
Олена Литовченко , доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України,	129
ЗНАЧЕННЯ І ПОТЕНЦІАЛ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ	
Зорина Охріменко , кандидат педагогічних наук, завідувачка лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України,	132
ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ДО ПРОФІЛЬНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	

Наталія ПАВЛИК , доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України	136
Лідія СПИВАК , аспірант, Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України	
ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	
Вікторія Рагозіна , кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут проблем виховання НАПН України,	143
ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНА СКЛАДОВА НАВЧАННЯ МИСТЕЦТВА У ЗАКЛАДАХ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
Напрямок 6. ФОРМУВАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	147
Мирослав Андрос , старший викладач, кафедра відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій, ДЗВО «Університет менеджменту освіти», м. Київ, Україна	147
ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ, ОФОРМЛЕННЯ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	
Світлана Антошук кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри ВОСІКТ,	152
Людмила Кондратова кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри ВОСІКТ	
ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	
Людмила Гончар , доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник, Інститут проблем виховання НАПН України	155
ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
Антоніна Данко , науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України	158
ДОПРОФІЛЬНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ У ГІМНАЗИЯХ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	
Дмитро Закатнов , кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут професійної освіти НАПН України	163
ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ	
Оксана Пліско , кандидат педагогічних наук, директор комунального закладу «Харківський ліцей № 167 Харківської міської ради»,	168
ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ 10-11 КЛАСІВ (ПРОФІЛЬНА ОСВІТА) НА ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Ігор Твердохліб , кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ	173
Анна Деркач , молодший науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ	
ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ 3D МОДЕЛЮВАННЯ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
Дмитро Трейтяк , старший науковий співробітник лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України	177

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ В ОСВІТІ: ЗНАЧЕННЯ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Напрямок 7. ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ 180

Світлана Василенко, завідувачка навчально-наукового центру розвитку персоналу та лідерства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка 180

НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Мирослава Вовк, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України 186

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИКЛАДАННЯ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ: ДОСВІД, ІННОВАЦІЇ, ВИКЛИКИ

Віра Драгунова, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» м. Київ, Україна 192

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ

Наталія Мачинська, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти; Львівський національний університет імені Івана Франка, 195

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Лариса Петренко, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України 197

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Ольга Просіна, кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України 200

ОСОБИСТИЙ ПЛАН ПРОФЕСІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЛЯ РОБОТИ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ЗНАЧЕННЯ

Напрямок 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО І ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ РОЗВИТКУ ОСВІТНІХ СИСТЕМ.

УДК 378.53

Олександр Ляшенко,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
Президія Національної академії
педагогічних наук України,
orcid.org/0000-0001-6885-5978,
o.liashenko@gmail.com

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті викладено основні концептуальні засади запровадження профільної середньої освіти в Новій українській школі, покладені в основу проекту Концепції профільної середньої освіти академічного спрямування, розробленої вченими НАПН України. Зазначається, що стратегічне призначення профільної середньої освіти полягає в створенні міцного фундаменту для успішної самореалізації особистості на подальшому життєвому шляху. Це досягається спрямованістю освітнього процесу на задоволення освітніх потреб і запитів здобувачів освіти відповідно до їхніх пізнавальних інтересів, здібностей і подальших життєвих планів. В освітній діяльності це вимагає глибокої індивідуалізації та диференціації навчання, а також диверсифікації всіх складників освітнього процесу – його цілей, змісту, методів і форм навчання, способів оцінювання результатів тощо. Для задоволення освітніх потреб здобувачів освіти органи місцевого самоврядування формують мережу закладів середньої освіти різних типів (академічні та професійні ліцеї, фахові коледжі, заклади спеціалізованої освіти), які функціонують переважно окремо або в комплексі з іншими закладами освіти. Запропоновано шляхи реалізації профільної середньої освіти в умовах заключного етапу реформування повної загальної середньої освіти в контексті концепції «Нова українська школа», що відповідають світовим тенденціям розвитку освітніх систем.

Ключові слова: профільна середня освіта, Нова українська школа, зміст освіти, профільне навчання.

Abstract. The introduction of the concept of the New Ukrainian School provides for the transformation of the national system of full-time general secondary education on a new conceptual basis for all its levels, including at the level of upper secondary education. The strategic function of the final stage of secondary education is to provide educational applicants with the opportunity to meet their educational needs depending on their future life plans – continuing their studies or obtaining a profession. Therefore, upper secondary education should be based on the principles of deep individualization and differentiation of learning, considering students' needs and interests, their abilities and life intentions of self-realization. Based on the generalization of domestic and foreign experience, the article presents the main conceptual foundations for the introduction of upper secondary education in academic areas. To meet the educational needs of applicants for education, local self-government bodies form a network of upper secondary education institutions of various types (academic and professional lyceums, colleges, specialized education institutions), which function mainly separately or in combination with other educational institutions. Ways of implementing specialized secondary education in the conditions of the final stage of the reform of full general secondary education in the context of the "New Ukrainian School" concept, which correspond to global trends in the development of educational systems, are proposed.

Keywords: upper secondary education, New Ukrainian School, content of education, specialized training.

Вступ

Стрімка хода реформи української школи викликає жваве обговорення її перебігу в освітянських і наукових колах, наміри оцінювання позитивних зрушень і недоліків, здобутків і прорахунків. Останнім часом по мірі наближення заключного етапу реалізації концепції «Нова українська школа» (Кабінет Міністрів України, 2016), який зокрема стосується третього рівня повної загальної середньої освіти – профільної середньої освіти, дискусії розгортаються навколо широкого кола проблем, зокрема пов'язаних із розробленням Державного стандарту відповідного рівня освіти, проектуванням змісту профільного навчання, формуванням оптимальної мережі закладів освіти тощо. Освітяни і науковці висловлюють різні думки щодо проблем функціонування старшої ланки української школи, пов'язані в основному з неоднозначним тлумаченням законодавчих норм запровадження профільної освіти і відсутністю узгоджених концептуальних засад її організації.

Стратегічне призначення профільної середньої освіти полягає в створенні міцного фундаменту для успішної самореалізації особистості на подальшому життєвому шляху, що у навчальній діяльності досягається спрямованістю освітнього процесу на задоволення освітніх потреб і запитів здобувачів освіти відповідно до їхніх пізнавальних інтересів, здібностей і подальших життєвих планів. Це вимагає глибокої індивідуалізації та диференціації навчання, а також диверсифікації всіх складників освітнього процесу – його цілей, змісту, методів і форм навчання, способів оцінювання результатів тощо.

Запровадження профільної середньої освіти – одна з пріоритетних цілей Стратегічного плану діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців» (Пріоритет 2, стратегічна ціль 2.2, операційна ціль 2.2.2), згідно з яким передбачається оновлення змісту профільної середньої освіти і моделей організації освітнього процесу, удосконалення освітнього простору і оптимізація мережі закладів освіти, цифровізація навчального середовища і забезпечення об'єктивності оцінювання результатів навчання (Стратегічний план, 2024).

Мета статті полягає у визначенні основних концептуальних засад реалізації профільної середньої освіти академічного спрямування в Новій українській школі, що врегульовують питання структурування змісту освіти, формування профілів навчання, особливості організації освітнього процесу, формування мережі відповідних закладів освіти тощо (В.Г. Кремень та ін., 2023). На їх підставі вченими НАПН України розроблено проєкт Концепції профільної середньої освіти академічного спрямування, суть якої викладено нижче.

Виклад основного матеріалу

У світовій і вітчизняній освітній практиці існують різні підходи до здобуття загальної середньої освіти на завершальному її етапі (Stronati, С., 2023). Водночас слід зауважити, що в більшості випадків профільне навчання здійснюється за такими трьома моделями:

- 1) жорсткої диференціації профілів навчання, коли директивно визначено певний перелік профілів навчання з нормативно затвердженими типовими освітніми/навчальними програмами, які обирає заклад освіти;
- 2) варіативної профілізації освіти, коли нормативно визначено інваріантний складник змісту освіти, обов'язковий для засвоєння всіма здобувачами освіти, і варіативний складник, що забезпечує профілізацію освіти завдяки освітнім програмам, які складає заклад освіти;
- 3) персоніфікованого профільного навчання, коли освітню траєкторію формує сам здобувач освіти на основі переліку базових освітніх компонентів, які відповідно до його освітніх потреб можуть вивчатися на різних рівнях засвоєння, і додаткові освітні компоненти, які він обирає за своїми інтересами.

За першою моделлю до 2018 р. працювала українська старша школа (ліцеї, гімназії тощо), реалізуючи в окремі роки десятки типових навчальних планів. Друга модель нині реалізується закладами освіти шляхом створення власних освітніх програм на основі типової освітньої програми, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 р. № 408; вона також імпліцитно представлена в підготовленому проєкті Державного стандарту профільної середньої освіти. Третя модель (у гібридному варіанті) використовується окремими закладами освіти, як правило, приватної форми власності, що працюють за власними (авторськими) освітніми програмами.

Зміст профільної середньої освіти згідно з чинним законодавством визначають Державний стандарт профільної середньої освіти, типові освітні програми, модельні навчальні програми, освітні і навчальні програми закладу освіти. Формування і реалізація його повинно забезпечити, з одного боку, цільові пріоритети державної освітньої політики та особливості діяльності закладу освіти, що надає повну загальну середню освіту, з іншого – індивідуальні освітні потреби кожного здобувача освіти. Щоб знайти компроміс у цьому питанні, доцільно у змісті профільної середньої освіти виокремити модуль загальноосвітньої підготовки як інваріантне ядро – базовий (основний) зміст, обов'язковий для реалізації всіма закладами освіти, що надають повну загальну середню освіту.

Передбачається, що профілізація загальної середньої освіти академічного спрямування досягається завдяки вивченню окремих освітніх компонентів на поглибленому рівні, а також запровадженням спеціальних курсів, які розширюють сферу пізнання учнів у відповідній галузі знань чи виді діяльності, як правило, безпосередньо пов'язаними з відповідним профілем навчання. Крім того, для задоволення освітніх потреб і інтересів здобувачів освіти в навчальному плані доцільно передбачити факультативний складник, завдяки якому здобувач освіти має можливість задовільнити свої додаткові освітні потреби.

Отже, у змісті профільної середньої освіти мають бути такі три складники:

а) базовий (основний) зміст освіти, який є інваріантним ядром, обов'язковим для реалізації і засвоєння незалежно від профілю навчання;

б) зміст, що забезпечує профільну спрямованість навчання шляхом поглибленого оволодіння здобувачами освіти відповідними знаннями, компетентностями, способами діяльності тощо;

в) зміст факультативних занять, які дають можливість здобувачеві освіти задовольнити свої пізнавальні інтереси та набуті додаткових компетентностей у певній галузі знань чи виді діяльності.

Перший із зазначених складників відповідно до законодавства визначається Державним стандартом профільної середньої освіти у вигляді вимог до обов'язкових результатів навчання, яких повинен досягти кожен здобувач освіти.

Другий складник формується на основі рекомендованих МОН України модельних навчальних програм поглибленого змісту і спецкурсів, які відображаються в освітніх і навчальних програмах закладу освіти відповідно до обраних профілів навчання.

Третій складник формує заклад освіти самостійно, виходячи з потреб своїх здобувачів освіти, наявних кадрових можливостей і матеріально-технічних ресурсів.

Структурування змісту профільної середньої освіти пропонується здійснювати за чотирма узагальненими освітніми галузями з такими обов'язковими і вибірковими освітніми компонентами:¹

¹ Жирним шрифтом виділено обов'язкові освітні компоненти. Курсивом виділено вибіркові освітні компоненти, перелік яких визначає заклад освіти при створенні освітньої програми з урахуванням профілю навчання (із кожного блоку вибіркових освітніх компонентів обирається принаймні один предмет). Перелік вибіркових освітніх компонентів орієнтовний і може доповнюватися закладом освіти.

- мовно-літературна: **блок мов: українська мова, англійська мова, інші іноземні мови, мови національних меншин і корінних народів України²**; **блок літератур: українська література, зарубіжна література, інтегрований курс літератури**;
- STEM: **блок математики: алгебра, геометрія, комбінаторика, статистика, інтегрований курс прикладної математики**; **блок природничих наук: біологія, фізика, хімія, астрономія, інтегрований курс природничих наук**; **блок інформаційно-технологічних предметів: інформатика, ІКТ у побуті, робототехніка, технології і дизайн, агротехнології, виробничі технології, технології домашнього господарства**;
- соціо-гуманітарна: **блок історії: історія України, всесвітня історія, інтегрований курс історії**; **блок соціальних наук: громадянська освіта, економіка і підприємництво, соціальна та економічна географія, інтегрований курс суспільствознавства**; **блок гуманітарної підготовки: українська художня культура, культурологія, інтегрований курс мистецтва, творче самовираження**;
- фізичний розвиток і безпека: **фізична культура і спорт, захист України; перша медична допомога, безпека життєдіяльності, здоровий спосіб життя**.³

Таким чином, інваріантне ядро змісту профільної середньої освіти складають шість обов'язкових освітніх компонентів (українська мова, англійська мова, математика, історія України, захист України, фізична культура і спорт), які підлягають Державній підсумковій атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання (перші чотири предмети) або виконання нормативів (останні два), і п'ять блоків вибірових освітніх компонентів, з яких обирається принаймні хоча б один предмет із кожного блоку.

Залежно від освітніх потреб здобувачів освіти кожний з освітніх компонентів може викладатися у двох варіантах: 1) як окремий навчальний предмет на одному з двох рівнів оволодіння змістом – базовому (основному) чи поглибленому; 2) як інтегрований курс, що охоплює кілька галузей знань чи навчальних предметів. Модельні навчальні програми освітніх компонентів, на основі яких формуються профілі навчання, розробляються за основним і поглибленим рівнями засвоєння змісту. Забезпечення їх розроблення і затвердження покладається на МОН України.

Загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти академічного спрямування розподіляється між освітніми галузями і роками навчання з урахуванням циклів – профільно-адаптаційного (10 клас) і профільного (11-12 класи). Реалізація кожного із зазначених обов'язкових освітніх компонентів у навчальному процесі залежить від їх змісту і не обов'язково триває всі три роки навчання. Концентрація інваріантного змісту загальноосвітньої підготовки вбачається більшою мірою у 10 класі, де власне профільному змісту притаманний переважно пропедевтичний характер. Загалом же навчальний час, передбачений для реалізації завдань інваріантного змісту і змісту профільного навчання, повинен розподілятися впродовж трьох років у співвідношенні 50/50 відсотків з можливим варіюванням у той чи інший бік залежно від року навчання. Факультативний складник у навчальному навантаженні учнів складає не менше 10-15 відсотків від загальної кількості годин. Перелік і зміст факультативних занять, індивідуальних консультацій, курсів за вибором учнів тощо, які персоніфікують освітню траєкторію здобувача освіти, формує заклад освіти.

Профілі навчання. Зміст профільного навчання є тим основним засобом, який дає можливість реалізувати стратегічну функцію профільної середньої освіти – задовольнити освітні потреби здобувача освіти згідно з його інтересами, здібностями, життєвими планами.

² Вибіркові освітні компоненти з іноземних мов, мови національних меншин і корінних народів України вивчаються за рахунок годин профільного навчання і додаткових годин на факультативні заняття або в інший спосіб, встановлений закладом освіти.

³ Організація освітнього процесу з даного напрямку провадиться у формі спортивної або здоров'язбережувальної активності з урахуванням стану здоров'я здобувачів освіти, їхньої загальної фізичної підготовки та готовності до занять спортом (спортивні секції, групи оздоровлення тощо).

Заклад освіти обирає модель, за якою буде вивчатися та чи інша галузь знань – як окремий предмет чи інтегрований курс, та визначає кількість навчальних годин, необхідних для їх засвоєння.

За академічним спрямуванням профільної середньої освіти можуть бути такі профілі навчання:

- **мовно-літературний** зі спеціалізаціями: українська мова і література, англійська та одна з інших іноземних мов або їх комбінація тощо;
- **STEM** зі спеціалізаціями: математика і інформатика, фізика і математика, фізика і техніка, біологія і хімія, інформатика і робототехніка, інженерія і технології, технології домашнього господарства, агротехнології тощо;
- **соціо-гуманітарний** зі спеціалізаціями: історія і право, економіка і підприємництво, географія і екологія, культурологія тощо;
- **військово-спортивний** із спеціалізаціями: спорт (за видами спорту); військова підготовка (за родами військ і силових структур).⁴

Крім того, вважаємо доцільним віднести до академічного спрямування **науковий профіль** спеціалізованої освіти зі спеціалізаціями за галуззю знань та/або видами дослідницької діяльності.

Формування профілю навчання здійснюється закладом освіти завдяки відображенню в освітній програмі трьох складників змісту. У модулі профільного навчання визначаються обов'язкові освітні компоненти за обраним профілем, що вивчаються поглиблено, а також спецкурси, які розширюють сферу пізнання учнів у відповідній галузі знань чи виді діяльності.⁵ У модулі обов'язкової загальноосвітньої підготовки зазначається решта обов'язкових освітніх компонентів, а також навчальні предмети та інтегровані курси з блоків вибіркового освітніх компонентів освітніх галузей (принаймні один предмет з кожного блоку). Модуль факультативних занять містить перелік вибіркового освітніх компонентів, можливих індивідуальних консультацій, курсів самоосвіти тощо, які може обрати кожен здобувач освіти за своїми уподобаннями.

Мережу закладів профільної освіти формують органи місцевого самоврядування відповідно до повноважень, визначених законодавством (Закон України «Про освіту», 2017). До її складу належать:

- **академічні ліцеї**, що функціонують, як правило, відокремлено або в комплексі «гімназія-ліцей», «початкова школа-гімназія-ліцей» за наявності належного оснащення і кадрового забезпечення;
- **професійні ліцеї**, які надають повну загальну середню освіту на основі базової середньої освіти і здійснюють професійну підготовку кадрів для ринку праці;
- **ліцеї змішаного типу**, що надають профільну середню освіту за обома спрямуваннями – академічним і професійним;
- **наукові ліцеї**, що надають базову і повну загальну середню освіту, і можуть інтегруватися з регіональними підрозділами МАН, науковими установами та іншими закладами освіти;
- **мистецькі ліцеї**, які крім загальноосвітньої підготовки забезпечують розвиток творчих здібностей дитини у різних сферах культури;
- **спортивні ліцеї**, які сприяють досягненню високих спортивних результатів учнів і надають повну загальну середню освіту;
- **військові ліцеї**, які здійснюють допрофесійну підготовку майбутніх офіцерів і надають повну загальну середню освіту;

⁴ Цей профіль реалізується також закладами спеціалізованої освіти відповідного спрямування.

⁵ Кількість навчальних годин, що спрямовується на вивчення освітніх компонентів відповідного профілю, складається з годин, передбачених Базовим навчальним планом держстандарту на обов'язкові освітні компоненти за обраним профілем, та кількістю годин, передбачених ним для профільного навчання.

- *фахові (професійні) коледжі*, що провадять освітню діяльність, пов'язану із здобуттям фахової передвищої освіти і повної загальної середньої освіти на основі базової середньої освіти;
- *інші заклади і установи*, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності на рівні профільної середньої освіти.

З метою оптимізації мережі закладів профільної середньої освіти можуть утворюватися комбіновані об'єднання різних типів закладів освіти, наприклад, фахові коледжі і професійні ліцеї. Для надання високоякісної освіти наукового спрямування доцільно в кожній області мати щонайменше один науковий ліцей. Пропонуємо заклади професійної (професійно-технічної) освіти, що надають повну загальну середню освіту, іменувати професійними ліцеями.

Висновки

Викладені концептуальні засади профільної середньої освіти відповідають тенденціям розвитку світових освітніх систем і ґрунтуються на кращих зразках вітчизняних практик профільного навчання та зарубіжному досвіді організації освітньої діяльності на завершальній стадії здобуття повної загальної середньої освіти. Їх упровадження сприятиме підвищенню якості загальної середньої освіти в Україні та органічній інтеграції національної системи освіти в європейський освітній простір.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 груд. 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (2016) : Законодавство України : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
2. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців» (2024) : офіц. сайт / Міністер. освіти і науки України. Київ, 2024. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-peremozhciv-predstavlyayemo-strategichnij-plan-diyalnosti>
3. Кремень, В.Г., Топузов, О.М., Ляшенко, О.І., Мальований, Ю.І., & Засєкіна Т.М. (2023) Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2023, № 5(2). С. 1-8. DOI:<https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>
URL:<https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/issue/view/12>
4. Закон України «Про освіту» від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII (2017) : Законодавство України : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Stronati, C. (2023), "The design of upper secondary education across OECD countries: Managing choice, coherence and specialisation", OECD Education Working Papers, No. 288, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/158101f0-en>

УДК 373.54.047

Микола Головка

доктор педагогічних наук,

професор,

Інститут педагогіки НАПН України,

<https://orcid.org/0000-0002-8634-591X>

ЄВРОПЕЙСЬКІ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті узагальнено зарубіжний досвід організації профільної середньої освіти. Висвітлено особливості структури профільної школи окремих європейських країн,

особливості формування профілів навчання та їх реалізації. Визначено перспективи розбудови профільної школи України у контексті сучасних європейських освітніх трендів.

Ключові слова. Профільна освіта, профілі навчання, ліцей, європейський досвід.

Abstract. The article summarizes the foreign experience of the organization of specialized secondary education. Features of the profile school structure of individual European countries, features of formation of study profiles and their implementation are highlighted. The prospects for the development of a specialized school in Ukraine in the context of modern European educational trends have been determined.

Keywords. Profile education, study profiles, lyceum, European experience

Вступ. Розроблення та реалізація функціональних моделей профільної освіти є важливою умовою успішного завершення освітньої реформи та становлення Нової української школи. Особлива увага до проблеми структури та змісту профільної школи зумовлена тим, що на цьому рівні не лише здійснюється завершальний етап формування предметних і ключових компетентностей здобувачів загальної середньої освіти, а й конкретизуються їх орієнтири щодо вибору напрямів подальшої навчання та майбутньої професійної діяльності. У цьому контексті актуальним є досвід європейських країн, у яких профільна школа традиційно є важливим та особливим складником освітніх систем, що відіграє ключову роль у вибудовуванні індивідуальної освітньої траєкторії випускника та є основою для успішного життя в суспільстві та економічного благополуччя. Його вивчення та узагальнення є актуальним у контексті розбудови профільної середньої освіти в Україні.

Мета статті. Проаналізувати особливості організації профільної середньої освіти в європейських країнах та визначити можливості використання цього досвіду в перспективах розбудови загальної середньої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. У переважній більшості країн Європи профільна освіта є завершальним трирічним циклом повної загальної середньої освіти, що забезпечує підготовку здобувачів до вступу у вищу школу, а також можливість отримання професії. Наприклад, у Франції здобуття загальної середньої освіти завершується в ліцеї за двома спрямуваннями: загальноосвітнього та технологічного. До ліцею можуть вступити випускники школи другого ступеня (колежу) за результатами національного оцінювання.

Натомість до колежу набирають учнів після закінчення початкової школи без додаткових іспитів. Навчання в колежі відбувається впродовж 4 років та передбачає опанування обов'язкових і факультативних предметів і міжпредметних курсів. Як обов'язкові вивчаються такі предмети: французька, математика, історія географії, моральне та громадянське виховання, сучасні мови, науки про життя та землю, хімічна фізика, технології, фізкультура і спорт, пластичні мистецтва, музичне виховання. Передбачено можливість об'єднання природознавства, наук про Землю, фізико-хімії та техніки в інтегрований курс «Природознавство і техніку», що викладається як цілісний предмет з першого року навчання в цьому циклі.

Крім обов'язкових предметів передбачено додаткові години (щотижнева допоміжна година, поглиблене вивчення предметів, індивідуальна підтримка та міждисциплінарні практичні заняття тощо). Таким чином, ще на другому рівні загальної середньої освіти створюються умови для майбутньої профілізації в ліцеї. Концептом побудови змісту навчання школи другого ступеня у Франції є спільне ядро знань, умінь, навичок, культури, цінностей і ставлень, необхідних для успішної освіти та життя учня як особистості та громадянина.

Основною ідеєю організації старшої школи є пропозиція здобувачам курсів, які кожен з них обирає відповідно до своїх вподобань та можливостей, широка база гуманістичної та наукової культури, відкрита до викликів майбутнього; широкий вибір спеціальних дисциплін, кількість яких варіює між першим і останнім роками. У ліцеях для учнів передбачено можливість вибору на першому році навчання предметів за трьома спрямуваннями, їх

кількість зменшується на останньому році до 2 - саме вони й складуть основу для вступу випускника на бакалаврат.

Таким чином, на першому курсі ліцею розпочинається профілізація, з якою учень остаточно визначається впродовж другого року. На останньому році навчання частка загальнообов'язкових предметів зменшується за рахунок збільшення обсягу предметів спеціалізації у перспективах здобуття вищої освіти. На першому році ліцею профільні предмети оцінюються за поточними результатами, надалі за підсумковими іспитами.

Також учні можуть додатково обирати факультативні курси (один на першому році з додаванням по одному в наступні роки). Обов'язковому оцінюванню підлягають не більше двох факультативних курсів.

Обов'язковий складник, що забезпечує загальнокультурну підготовку, необхідну для розуміння сучасного світу, на першому році навчання в ліцеї становить 60% (15 годин із загальних 26,5–28 годин на тиждень залежно від обраних курсів спеціалізації). На третьому році навчання цей показник зменшується до 30% від загальної кількості годин (8,5 годин із загального тижневого розкладу від 27 до 28 годин).

Усі учні ліцею отримують індивідуальну підтримку в обсязі 54 годин на рік, що включає три складники: підтримку (репетиторство), поглиблене вивчення, орієнтаційна допомога (адаптація в умовах конкретного закладу освіти).

Основними профілями навчання в ліцеї загальноосвітнього спрямування є: *Географічна історія, геополітика та політичні науки* (передбачає поглиблене вивчення історії, географії, основ геополітики та політології, що важливо для розуміння сучасного світу);

Гуманітарні науки, література та філософія (передбачає реалізацію літературного та філософського підходів до основних культурних питань і особисту рефлексію через художні твори);

Іноземні мови, літератури та культури (основною метою є розвиток комунікативних умінь, навичок читання, критичного аналізу, самостійності, володіння мовою у різних контекстах, що забезпечується поглибленим вивченням іноземних мов з викладанням класичною та сучасною англійською, німецькою, іспанською, італійською, а також регіональними мовами (баскською, каталонською, корсиканською тощо);

Література, мови та культури античності (з акцентом на спільних для латинської та грецької мов особливостях через конкретні об'єкти вивчення та комплексного розгляду середземноморського світу з географічної, хронологічної та культурної точки зору);

Математика (поглиблення понять, вивчених раніше, за розділами «Алгебра», «Аналіз», «Геометрія», «Імовірність і статистика» та «Алгоритміка та програмування»);

Цифрові та комп'ютерні науки (ознайомлення з концепціями та методами інформатики в науковому та технічному аспектах, зокрема, формування навичок аналізу та моделювання, оброблення інформаційних потоків, проєктно-алгоритмічних рішень тощо);

Науки про життя та землю (формування наукової культури, заснованої на фундаментальних поняттях біології та геології, формування навичок у галузі охорони навколишнього середовища, здоров'я та безпеки);

Інженерні науки (об'єктом вивчення є штучні об'єкти та системи, що забезпечує формування в учнів здатності до інновацій та вирішення конкретних проблем інженерних наук на основі спостереження, розроблення гіпотез, моделювання, реальних та віртуальних експериментів і критичному аналізі отриманих результатів);

Економічні та соціальні науки (вивчаються основні економічні, соціальні та політичні проблеми сучасного суспільства);

Хімічна фізика (акцентується увага на чотирьох аспектах, пов'язаних із ситуаціями повсякденного життя («Будова та перетворення матерії», «Рух та взаємодії», «Енергія: перетворення та перенесення», «Хвилі та сигнали»), сферами практичного застосування

фізики та хімії, експериментальною практикою та моделюванням з метою встановлення зв'язків між світом об'єктів, досвіду, фактів та світом моделей і теорій;

Мистецтво: історія мистецтв, театр, образотворче мистецтво, виконавське мистецтво тощо (знання про форми створення образів і звуків на основі історичних, стилістичних, технічних і соціологічних підходів; такі об'єкти масового виробництва, як фільми, серіали, відео, що транслюються в Інтернеті, відеоігри тощо);

Біологія та Екологія (поглиблення знань про організацію та функціонування живих систем, вирішення екологічних та біологічних проблем з науковою аргументацією, формування наукової культури та критичного мислення, громадянських компетентностей);

Фізкультура, спорт і культура .

Основними профілями в ліцеї технологічного спрямування є:

Науки і технології менеджменту та менеджмент;

Здоров'я та соціальні науки та технології;

Науки і технології готельного господарства та громадського харчування;

Науки і технології промисловості та сталого розвитку;

Лабораторія науки і техніки (фізика, хімія та математика, біохімія-біологія (оцінюється на 1 курсі), біотехнологія або фізико-хімічні науки в лабораторії);

Науки і технології дизайну та прикладного мистецтва;

Науки і техніка театру, музики і танцю;

Науки і технології агрономії та побуту [2].

У технологічному ліцеї здійснюється підготовка до отримання професійної ліцензії або подальшого навчання на кваліфікованого інженера.

Освітня системи Великої Британії є багаторівневою: 1-3 рівні (базовий, проміжний, «просунутий») загалом відповідають повній загальній середній освіті, здобуття якої надає право випускникам на вищу освіту, 4–6 рівень вищої освіти, що завершується здобуттям відповідного сертифікату та диплому бакалавра, 7 - здобуття інтегрованого ступеня магістра (наприклад, інженерії), магістра наук, магістра мистецтв, 8 – здобуття ступеня доктора філософії [1].

Цікавою особливістю цієї системи є те, що кожен рівень освіти поділяється на цикли, причому завершальний цикл окремого рівня може бути одночасно початковим циклом наступного. З огляду на це, рівню профільної середньої освіти у традиційному розумінні відповідають цикли 3 та 4, хоча формально вони належать до різних рівнів освіти. На рівні 3 розпочинається формування спеціалізованих знань та навичок, розвиток яких продовжується на рівні 4 у напрямі професійних навичок [4].

Незалежно від профілю навчання на рівні 3 учні вивчають англійську мову, математику, Science. Обов'язковими предметами також є історія, географія, сучасні іноземні мови, дизайн і технології, мистецтво та дизайн, музика, інформатика, фізична культура, громадянська освіта. Школа має також забезпечити статеве та медичне виховання, а також релігійну освіту учнів.

На рівні 4 учні починають спеціалізовану підготовку, орієнтовану на отримання сертифікату, що дає право на здобуття вищої освіти за певним напрямом. Зміст навчання складають обов'язкові (англійська мова, Science, математика), обов'язково-вибіркові (інформатика, фізична культура, громадянська освіта), а також принаймні один предмет на вибір із кожної з таких галузей, як мистецтво, дизайн і технології, гуманітарні науки, сучасні іноземні мови [3].

Формування конкретних профілів навчання здійснюється у достатньо широкому діапазоні, виходячи з уподобань здобувачів освіти та можливостей закладів освіти різних типів.

Висновки. Європейський досвід організації профільної середньої освіти демонструє специфічні особливості, які доцільно аналізувати в контексті розбудови загальної середньої освіти в Україні. Варто звернути увагу, що в європейських країнах переважно функціонують

заклади профільної середньої освіти двох спрямувань: загальноосвітнього (універсального, академічного) та технологічного (професійного). Заклади профільної освіти як першого так і другого спрямувань є мультипрофільними. Багатопрофільність покликана максимально забезпечити інтереси та вподобання здобувачів освіти. Важливою особливістю є гнучкість співвідношення обсягів інваріантного та варіативного складників, що змінюється залежно від року навчання (наприклад, від 60%/40% на першому році навчання ліцею до 30%/70% на третьому). Достатньо гнучкою є і процедура формування самого профілю, завдяки їй здобувачі освіти можуть самостійно коригувати освітню траєкторію через обрання профільних предметів, кількість та перелік яких теж може змінюватися залежно від року навчання та уточнення напряму подальшої вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Education and learning. <https://www.gov.uk/browse/education>.
2. MINISTÈRE de l'éducation nationale et de la jeunesse/ <https://www.education.gouv.fr/les-chiffres-cles-du-systeme-educatif-6515>.
3. The national curriculum. <https://www.gov.uk/national-curriculum/key-stage-3-and-4>.
4. What qualification levels mean. <https://www.gov.uk/what-different-qualification-levels-mean/list-of-qualification-levels>.

УДК 37.036.5

Наталія Донець

аспірант кафедри природничих наук і методик їхнього навчання

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID.ID: 0000-0002-0989-531X

e-mail: natadonatan@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядаються й аналізуються перспективи реформування середньої освіти у контексті імплементації нового Державного стандарту профільної освіти. Згідно з цим проєктом, профільна освіта матиме два спрямування: професійне та академічне. Така диференціація дозволить здобувачам освіти гнучко вибирати профілі та предмети для вивчення. У проєкті Державного стандарту встановлені спільні критерії для обох напрямків, забезпечуючи якісну академічну та професійну підготовку учнів. Освіта в межах цього стандарту передбачає тривалість навчання в три роки, які включатимуть адаптаційний та спеціалізований етапи. Окрема увага в статті приділена природничій сфері профільної освіти, яка буде розвиватися в майбутньому, та інтеграції природничих наук в STEM-профіль, що вже зараз активно впроваджується в освітні програми.

Ключові слова: профільна середня освіта, природнича освітня галузь, нова українська школа, STEM.

Abstract. The article discusses and analyses the prospects for reforming secondary education in the context of the new State Standard of Specialised Education. According to this project, specialised education will have two directions: professional and academic. This differentiation will allow students to flexibly choose profiles and subjects to study. The article pays special attention to the natural sciences in specialised education, which will develop in the future. The article also focuses on the integration of natural sciences into STEM profiles, which is already being actively implemented in educational programmes.

Keywords: specialised secondary education, natural science education, new Ukrainian school, STEM.

Вступ. Дослідження питання перспектив профільної середньої освіти в Україні є особливо актуальним у зв'язку з ініціативами, що проводяться Міністерством освіти і науки України та необхідністю адаптації освітньої системи до вимог сучасного ринку праці і розвитку суспільства. Перспективи полягають у впровадженні нових підходів до навчання, що дозволять формувати компетентності учнів, які дадуть можливість молоді бути конкурентоспроможними та успішними в майбутньому. Ключовим аспектом є розробка і впровадження змісту навчальних програм, які відповідають вимогам сучасного світу та потребам українського суспільства. Також важливо розглядати перспективи впровадження інноваційних методик навчання та забезпечення доступу до сучасних навчальних матеріалів та обладнання.

Мета статті полягає у розкритті основних принципів реформування профільної середньої освіти відповідно до проєкту Державного стандарту. Стаття визначає нові тенденції у структурі і змісті навчання, акцентуючи увагу на гнучкості програми та індивідуальному підході до учнів. Особлива увага приділяється розбору двох спрямувань навчання – академічного та професійного – та їхній відповідності вимогам ринку праці та потребам учнів.

Виклад основного матеріалу. Після ухвалення Концепції «Нова українська школа» до 2029 року розпочався новий етап реформування та модернізації загальної середньої освіти [3, с. 77]. Його мета - перетворити українські школи на інструменти соціальної рівноправності, згуртованості, економічного прогресу та підвищення конкурентоздатності. «НУШ – одна з ключових освітніх реформ. Її впровадження триває в базовій школі, та ми поступово рухаємося до профільної освіти. Адже підґрунтя цих змін потрібно готувати вже. І цим підґрунтям є стандарт профільної освіти», – зазначив заступник міністра освіти і науки Андрій Шашків [4].

Згідно проєкту Державного стандарту профільної освіти [2] середня освіта стане не дворічною як зараз, а трирічною. Профільна середня освіта буде складатися з профільно-адаптаційного (10 рік навчання) та профільного (11-12 роки навчання) циклів, що створює передумови для врахування вікових та індивідуальних особливостей, а також формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів на підставі їхнього усвідомленого вибору [2]. Відповідно можна гнучко формувати профілі і обирати предмети для вивчення.

Здобуття профільної середньої освіти передбачає два спрямування: академічне та професійне (рис. 1). Академічне профільне навчання здійснюватиметься на основі поєднання змісту освіти, визначеного новим стандартом, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти [2, с.2]. Професійне профільне навчання буде орієнтоване на ринок праці та профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб здобувачів освіти [2, с.2].

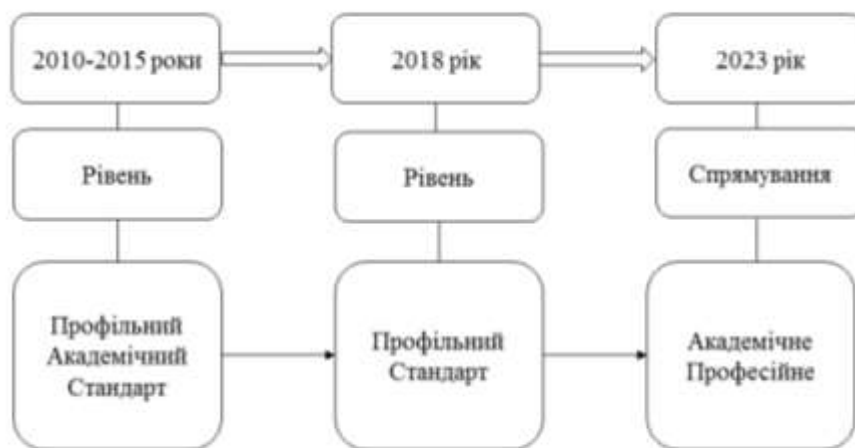

Рис.1. Динаміка розвитку середньої освіти України

Зміст освіти визначається стандартом через спільні для обох спрямувань вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів профільної середньої освіти, впорядковані за освітніми галузями [2, с.2].

Освітні програми профільної середньої освіти за обома спрямуваннями містять обов'язкові освітні компоненти, модельні навчальні програми/ навчальні програми з яких повністю охоплюють основні результати навчання (орієнтири для оцінювання), визначені стандартом для всіх освітніх галузей [2, с.3].

Освітня програми профільної середньої освіти академічного спрямування окрім того забезпечують поглиблене вивчення певних освітніх компонентів відповідних освітніх галузей, модельні навчальні програми/ навчальні програми з яких повністю або частково охоплюють поглиблені результати навчання (орієнтири для оцінювання), визначені стандартом [2, с.3].

Освітня програма профільної середньої освіти за професійним спрямуванням містить інші освітні компоненти, які повністю або частково охоплюють зміст професійних стандартів, або державних освітніх стандартів з певних професій, або стандартів фахової передвищої освіти з певних спеціальностей [2, с.3].

Вимоги до результатів навчання здобувачів освіти профільної середньої школи визначено за такими освітніми галузями: мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мистецька, фізична культура [2, с.7].

Згідно проєкту, метою природничої освітньої галузі є формування особистості здобувача освіти, який усвідомлює цілісність природи та основні її закони й закономірності, володіє певними вміннями наукового дослідження, спроможний оцінити вплив природничих наук, техніки й технологій на довкілля, реагувати на виклики, зумовлені людською діяльністю, та діяти для забезпечення сталого розвитку, здатний до професійного самовизначення й самореалізації [2, с.9].

У додатку 9 до проєкту Державного стандарту [2, с.177] показано, що до природничої освітньої галузі включено: астрономічний складник, біологічний складник, географічний складник, фізичний складник, хімічний складник. У додатку 23 до проєкту [2, с.371] наведено розподіл годин (за галузями) для обов'язкових освітніх компонентів, спільних для всіх профілів для закладів загальної середньої освіти, які здійснюють реалізацію Державного стандарту профільної середньої освіти за академічним спрямуванням. Для вивчення дисциплін природничої галузі відводиться по 140 годин (мінімально) та 245 год. (максимально) на рік у 10 класі та 11-12. Кількість годин на відповідні освітні компоненти може бути обрана закладом освіти в межах мінімального-максимального показників. При виборі мінімального часу на

вивчення дисциплін природничої галузі (140 год.) отримується чотири години на тиждень на весь великий модуль природничі науки. За умови виділення максимального часу 245 год. отримується сім годин на тиждень на вивчення астрономії, біології, географії, фізики, хімії. Відповідно, заклади загальної середньої освіти самостійно можуть здійснювати перерозподіл годин на вивчення відповідних предметів, що в свою чергу сприятиме врахуванню потреб, інтересів учнів та підвищуватимуть мотивацію учнів до навчання.

Проводячи аналіз навчальних програм [5] за рівнем стандарт, академічним рівнем та профільним рівнем можна побачити, що на вивчення дисципліни природничої галузі (табл. 1) відводилося від 209 годин до 700 годин в 10 класі та від 174 годин до 805 годин в 11 класі.

Таблиця 1. Трансформація часового ресурсу на вивчення дисциплін природничої галузі

Освітні компоненти	Рівень стандарт		Академічний рівень		Профільний рівень	
	10 клас	11 клас	10 клас	11 клас	10 клас	11 клас
Фізика	70 год.	70 год.	105 год.	105 год.	210 год.	210 год.
Астрономія	-	17 год.	-	17 год.	-	35 год.
Хімія	35 год.	35 год.	35 год.	70 год.	140 год.	210 год.
Біологія	52 год.	52 год.	52 год.	52 год.	175 год.	175 год.
Географія	52 год.	-	52 год.	-	175 год.	175 год.
Сума	209	174	244	244	700	805

На даний момент в профільній школі при реалізації академічного спрямування вводиться новий STEM–профіль. До профільних предметів у STEM–профілі, як правило відносять математику, інформатику та робототехніку. Фізика, хімія, біологія в такому профілі об'єднані в один блок – природничі науки, що відповідає проєкту Державного стандарту профільної середньої освіти. На наше глибоке переконання, фізика має займати належне місце у STEM–профілі. Так як, фізика дає можливість навчитися експериментувати, моделювати, є ваговим, важливим елементом наукової та інженерної складової [1].

Відповідно до переліку освітніх галузей, що наводиться у проєкті Державного стандарту профільної освіти, на нашу думку, STEM–профіль може входити до математичної, природничої, технологічної, інформатичної освітньої галузі академічного профільного навчання.

Висновки. Реформа системи профільної середньої освіти створює можливості для гнучкого формування освітньої траєкторії учнів, враховуючи їхні індивідуальні потреби та здібності. Здобуття профільної середньої освіти передбачає два спрямування: академічне та професійне. Академічне навчання спрямоване на продовження навчання на вищих рівнях освіти, тоді як професійне навчання орієнтоване на свідомий вибір учнями майбутньої професії. У профільній освіті існує можливість вибору предметів для вивчення залежно від інтересів та потреб учнів. Це дозволяє більш ефективно підготувати їх до подальшої освіти чи професійної діяльності.

Отже, реформа профільної середньої освіти спрямована на забезпечення більшої гнучкості та врахування індивідуальних потреб учнів, та відповідає вимогам сучасного світу та розвитку технологій.

Список використаних джерел

1. Донець Н.В., Донець І.П., Трифонова О.М. (2023). Формування складових елементів STEM-компетентності учнів під час вивчення фізики засобами цифрових технологій. Наукові записки. Серія: Проблеми природничо-математичної, технологічної та професійної освіти. Випуск 2. <https://doi.org/10.32782/cusu-pmtp-2023-2>

2. Міністерство освіти і науки України. (2023, 30 жовтня). Профільна середня освіта: почалося громадське обговорення проєкту стандарту. <https://mon.gov.ua/ua/news/profilna-serednya-osvita-pochalosya-gromadske-obgovorennya-proyektu-standartu>
3. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. (2023, липень). Проєкт Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Освіта і наука». <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>
4. Нова Українська школа. (2023, 30 жовтня). Проєкт стандарту профільної середньої освіти: що передбачає та як долучитися до обговорення <https://nus.org.ua/news/proyekt-standartu-profilnoyi-serednoyi-osvity-shho-peredbachaye-ta-yak-doluchytysya-do-obgovorennya/>
5. Освіта.УА. (2012, 11 вересня). Навчальні програми для 10-11 класів шкіл з українською мовою навчання. <https://osvita.ua/school/program/30993/>

УДК 373.5

Микола Кириченко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
член-кореспондент Академії наук
вищої освіти України,
ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України
orcid.org/0000-0003-1756-9140
kmumo@i.ua
Інна Отамась,
кандидат історичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи та цифровізації,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України.
orcid.org/0000-0002-3098-2274
OtamasyInna@ukr.net

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ В УКРАЇНІ: ДОСВІД ЄВРОПИ

Анотація. У статті зазначено, що Міністерство освіти і науки України пропонує наступні зміни, які відбудуться у системі загальної середньої освіти, а саме: 2017 року Запуск пілотування НУШ; 2018-ого запуск НУШ із першого класу; 2022 року – запуск НУШ у 5 класі; 2025 року початок пілотування профільної освіти; 2027 року запуск профільної освіти; 2030 року перший випуск НУШ. Аналіз міжнародного дослідження якості освіти PISA і директора директорату освіти та навичок ОЕСР А. Шляйхера.

Ключові слова: профільна середня освіта, «Нова українська школа», Європа, цифрові навички.

Abstract. The article states that the Ministry of Education and Science of Ukraine proposes the following changes that will take place in the system of general secondary education, namely: by 2023, a new standard for specialized schools should be adopted; by 2025, a network of III-level institutions will be formed; by 2027 – a full-fledged launch of a specialized school. Analysis of the international study of the quality of education PISA and the Director of the Directorate of Education and Skills of the OECD A. Schleicher.

Keywords: specialized secondary education, «New Ukrainian School», Europe, digital skills.

Скорочення:

НУШ – Нова Українська школа.

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти.

PISA – програма міжнародного оцінювання учнів.

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку.

В Україні триває реформа «Нова українська школа», частиною якої є трансформація системи старшої середньої освіти та створення мережі закладів профільної середньої освіти згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа» на період до 2029 року» [1]. За концепцією реформи НУШ учні старшої школи зможуть формувати власну освітню траєкторію – для цього обиратимуть профіль і, частково, навчальні предмети. Водночас заклади освіти зможуть створити якнайкращу пропозицію для учнівства залежно від своїх можливостей.

Яку модель профільної середньої освіти варто обрати Україні та який досвід у цьому мають інші країни? У світі є кілька моделей профільної середньої освіти, тому перш ніж ухвалювати рішення, потрібно оцінити плюси й мінуси кожної.

Є різні моделі організації профільного навчання:

- 1) вибір у межах однієї галузі: якийсь предмет є обов’язковим, але учні можуть додавати якісь компоненти. Наприклад: література є обов’язковою, але учні можуть додати ораторське мистецтво й мистецтво ведення дебатів;
- 2) є ядро обов’язкових предметів із різних галузей, але учні можуть додати необов’язкові предмети. Наприклад: державна мова й математика – обов’язкові, але можна обрати ще три необов’язкові предмети;
- 3) галузеві профілі: учні мають ядро предметів чи курсів і можуть додавати до нього 2–3 спеціалізації.

В Україні діє третя модель, яка, на переконання пана А. Шляйхера, дає учнівству менше гнучкості. Це цікаво зіставити з результатами PISA-2022. Українські учні більш умотивовані виконувати шкільні завдання, ніж у середньому в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку. Водночас 25% учнів пропускали уроки через нудьгу. Окрім того, чимало 15-річних школярів не розуміє, які кваліфікації потрібні для побудови кар’єри [2].

Творці освітньої політики з Естонії, Польщі, Німеччини та Франції, висвітлюють такі моделі профільної середньої освіти у своїх країнах:

- 1) Естонія. Здобуття повної загальної середньої освіти не є обов’язковим, обов’язкова лише базова освіта. Після її закінчення підлітки можуть обрати: орієнтуватися на вищу освіту чи ринок праці. Тривалість навчання зазвичай становить 3 роки як у гімназії, так і в професійній школі, але деякі навчальні програми професійного напрямку тривають довше. У навчальній програмі для гімназій є обов’язкова частина й можливість обирати додаткові предмети та курси. В Естонії школи автономні, тож третину навчального плану вони можуть створювати самостійно — відповідно до побажань учнівства. Це дає змогу школам інтегрувати предмети та пропонувати учням додаткові курси і предмети. У планах Естонії – запровадити змішану модель навчання між академічною і професійною, за якою учнівство зможе обирати компоненти з обох напрямів і в такий спосіб ще більше індивідуалізувати навчання. До того ж це допоможе випускникам бути більш підготовленими академічно й водночас готовими до ринку праці. Також ця реформа покликана підвищити привабливість професійно-технічної освіти.
- 2) Польща. Після 8-річної обов’язкової освіти в базовій школі учнівство вступає в 4-річний загальноосвітній ліцей або заклад професійно-технічної освіти (4 або 5 років, залежно від обраного типу). Також є післяліцеальні технічні школи для тих випускників середніх шкіл, які вирішують не вступати у ЗВО, а якнайскоріше вийти на ринок праці. Вибір школи залежить від рішення учня та результатів зовнішнього іспиту, складеного наприкінці базової школи. Як у загальноосвітніх ліцеях, так і в закладах професійно-технічної освіти діє обов’язкова базова навчальна програма, яку розробляють на центральному рівні. Предмети в ній мають два рівні: базовий і розширений. Водночас школи можуть додавати предмети за межами національної

програми, а для професійно-технічних закладів є окремі програми за різними напрямками. Наявність базової програми дає змогу учням переходити із професійно-технічного закладу до загальноосвітнього й навпаки. Як у загальноосвітньому ліцеї, так і в профтеху учень може обрати розширене вивчення певної галузі – наприклад, мовної чи математичної. Що ближче до випускного іспиту, то більше стає поглиблених предметів і годин для них і тим меншає навчання на базовому рівні.

- 3) Франція. У Франції є 3 маршрути навчання і завжди можливі мости між ними. Професійний маршрут дає змогу учням вийти на ринок праці одразу або після короткого додаткового курсу навчання. Загальний маршрут у ліцеї має на меті підготувати учнів до навчання у ЗВО. Технологічний маршрут у ліцеї – ознайомити учнів із різними технологічними галузями (сфера послуг, промисловість, агрономія тощо) і підготувати до здобуття вищої освіти. У загальноосвітньому й технологічному ліцеях є спільне ядро предметів і по 54 години на рік для наставництва (зустрічі з фахівцями, вчителями, викладачами ЗВО, які допомагають учням визначитися, що вони хочуть робити в дорослому житті). Окрім того, можна обрати 2 спеціалізовані напрями освіти й курси в їхніх межах, а також факультативні предмети поза межами спеціалізацій. З кожним роком кількість предметів із вільним вибором зростає. Серед факультативних курсів на загальному профілі можуть бути, до прикладу, стародавні мови й культури, жестова мова, а на технологічному — біотехнології, інженерні науки, управління та адміністрування тощо.
- 4) Німеччина. У Німеччині повна середня освіта триває 13 років. Навчання більш структуроване, ніж у Франції чи Естонії, хоча 2020 року відбулася реорганізація концепції, щоб дати учнівству більше часу на самоорганізоване навчання. Є школи трьох типів: основні, реальні й гімназії. Потрапити до них можна відповідно до успішності в початковій школі. Як правильно, після основної школи (неповна середня освіта) випускники виходять на ринок праці або продовжують учитися в системі професійно-технічної освіти. Після реальної школи (до 10 класу) можна вступити в гімназію (старша школа) або заклад професійно-технічної освіти. А вступивши в гімназію з 5 класу, далі можна вчитися в технічному інституті (якщо закінчити 12 класів) або в будь-якому ЗВО (якщо закінчити 13 клас). Перші 2 семестри в старших класах гімназії вважають перехідним етапом від нижнього рівня середньої освіти до кваліфікаційного етапу. Він триває 4 семестри й готує учнівство до вступу та складання іспиту «Abitur». Предмети й курси діляться на ті, що мають базовий і поглиблений рівні вимог. Базовий рівень – обов'язковий для всіх, поглиблений створений для спеціалізації на предметах відповідно до індивідуального вибору. Кількість годин між базовою і поглибленою частинами становить орієнтовно 50 на 50.

Так, МОН пропонує обговорити проєкт Державного стандарту профільної середньої освіти (10 – 12 класи й заклади професійної освіти щодо здобуття повної загальної середньої освіти). У відомстві наголошують: завдяки новому стандарту школярі зможуть формувати власну освітню траєкторію, обирати профіль і частково предмети для вивчення [4].

У результатах міжнародного дослідження якості освіти PISA і директора директорату освіти та навичок ОЕСР А. Шляйхера, зазначено, що відтак головним питанням сучасної освіти – як навчити дітей м'яких навичок. Чимало батьків та вчителів досі вважають, що коли ми приділяємо цьому час, ми обділяємо учнів знаннями з науки, мови. Але когнітивні та соціально-емоційні навички – це не щось протилежне, вони доволі близькі. Дані досліджень PISA доводять, що тим, хто розвинув допитливість і комунікабельність, легше йде математика. Ті, хто має розвинену креативність, краще пишуть есеї та проявляють себе на заняттях з мистецтва.

Такі тенденції дійсні й на рівні країн, доводять показники PISA. Наприклад, важливий для життя параметр: так зване мислення зростання, або внутрішній локус контролю. Це коли людина вважає, що саме вона відповідальна за свою долю, а її успіхи залежать від докладених зусиль, що все життя можна виходити за попередні рамки, навчатися. Такі люди значно частіше досягають мети, ніж ті, хто переконаний, що їхня доля залежить від обставин, а розвиток – від закладених від природи здібностей. І ось що демонструють опитування та результати PISA: якщо, скажімо, Естонія має високі показники щодо «мислення зростання», то й академічні успіхи їхніх школярів – одні з найкращих у світі. Такі діти також мають вище почуття власної ефективності, здатність виходити за межі зони комфорту та беруться за складніші завдання, менше бояться помилятися та експериментувати. І таких значних покращень досягти доволі легко. Адже мислення зростання – не особиста риса, а навичка, яку легко розвинути у школярів. Достатньо 10–12 уроків, щоб дати поштовх дітям дивитися на світ інакше [5].

У новому стандарті результати навчання, яких мають досягти учні на завершення повної загальної середньої освіти, уперше розподілені на основний та поглиблений рівні. Заклади освіти зможуть відповідно до зацікавлень учнівства та своїх ідей і можливостей комбінувати власні моделі профілювання (через поглиблене вивчення певних предметів, доповнене спеціальними курсами, орієнтованими на певні галузі знань та пошук майбутньої професії, через інтегровані рішення тощо). Розвиток цифрових навичок у освітньому процесі дозволяють зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним.

Список використаних джерел

1. Кабінет Міністрів України. (2016, 14 грудня). *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа» на період до 2029 року*. <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
2. МОН України. (2023, 13 грудня). *Моделі профільної середньої освіти: інсайти з виступу засновника PISA Андреаса Шляйхера*. <http://surl.li/rpigd>
3. МОН України. (2023, Грудень 11–12). *Семінар «Моделі профільної освіти за кордоном – перспективи для України»* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=v1UkZrHybNQ&t=6668s&ab_channel=MONUKRAINE
4. МОН України. (2023, 30 жовтня). *Профільна середня освіта: почалося громадське обговорення проєкту стандарту*. <https://mon.gov.ua/ua/news/profilna-serednya-osvita-pochalosya-gromadske-obgovorennya-proyektu-standartu>
5. ОСВІТА НОВА (2023, 10 серпня). *Андреас Шляйхер: «М’які навички ХХ століття стали твердими навичками ХХІ»*. <https://osvitanova.com.ua/posts/6110-andreas-shliaikher-miaki-navychky-xx-stolittia-staly-tverdymy-navychkami-xxi>

Олександр Малихін,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу дидактики,
Інститут педагогіки Національної
академії педагогічних наук України,
orcid.org/0000-0001-6042-6298,
malykhinalex1972@gmail.com

Наталія Арістова,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу міжнародних
зв’язків та наукової співпраці,
Інститут педагогіки Національної

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ЕСТОНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Анотація. У статті автори узагальнюють позитивний досвід організації профільної середньої освіти Естонської Республіки задля покращення якості профільної середньої освіти України. Проаналізовано Закон Естонської Республіки «Про освіту» (2022 р.), Закон «Про заклади базової освіти та заклади старшої профільної освіти» (2023 р.), Закон «Про заклади професійно-технічної освіти» (2023 р.), Закон «Про приватні школи» (2019 р.) та «Національна освітня стратегія на 2021–2035 роки» (2021 р.). Відповідно до основних цілей освіти, зазначених у Законі Естонської Республіки «Про освіту» (2022 р.), освіта поділяється на загальну освіту, професійну освіту та освіту за інтересами. Результати Програми міжнародного оцінювання учнів (PISA-2006, 2009, 2012, 2015, 2018, 2022) доводять, що Естонія належить до країн, учні яких постійно показують високі результати. Зважаючи на той факт, що Естонська Республіка має високоякісну систему освіти, її досвід в освітній сфері загалом і в організації профільної середньої освіти зокрема може стати важливим для України.

Ключові слова: профільна середня освіта, система профільної середньої освіти Естонії, гімназії, освітній процес.

Abstract. In the article the authors summarise the positive experience of organising specialised secondary education in Estonia in order to improve the quality of specialised secondary education in Ukraine. Republic of Estonia Education Act (2022), Basic School and Upper Secondary Schools Acts (2023), Vocational Educational Institutions Act (2023), Public Schools Act (2022), Education Strategy 2021–2035 (2021) are analysed. In accordance with the main objectives of education set out in Republic of Estonia Education Act (2022), education is divided into general education, vocational education and hobby education. The results of the OECD's Programme for International Student Assessment (PISA 2006, 2009, 2012, 2015, 2018, 2022) show that Estonia is one of the countries whose students consistently show high results. Given the fact that the Republic of Estonia has a high-quality education system, its experience in education in general and in organising specialised secondary education in particular can be important for Ukraine.

Keywords: specialised secondary education, Estonian system of specialised secondary education, gymnasiums, educational process.

Вступ. Якісна освіта є одним із ключових чинників ефективного соціально-економічного розвитку будь-якої країни світу, оскільки вона впливає на формування людського капіталу, підвищує продуктивність праці, сприяє інноваціям й імплементації цифрових технологій у всі сфери життя суспільства. Не є винятком і Естонська Республіка, досвід якої в освітній сфері загалом і в організації профільної середньої освіти зокрема може стати важливим для України. Естонська Республіка має високоякісну систему освіти, яка складається з дошкільної освіти, базової освіти, загальної середньої освіти (профільна середня освіта і професійно-технічна освіта), вищої освіти і освіти дорослих. На сьогодні саме Естонія належить до країн, учні яких постійно показують високі результати за Програмою міжнародного оцінювання учнів PISA серед усіх країн, які входять в Організацію Економічного Співробітництва і Розвитку (NCEE, 2023). Так, вперше Естонія взяла участь у Програмі міжнародного оцінювання PISA у 2006 році. У 2012 році середній бал Естонії з читачької грамотності був 516, з математичної грамотності – 521, природничо-наукової грамотності – 541 (OECD, 2014; ILSA GATEWAY, 2017). У дослідженні PISA-2018 року естонські учні посіли перше місце серед європейських країн у всіх трьох сферах оцінювання, зокрема, читачька грамотність – 523 бали, з математичної грамотності – 523 бали, природничо-

наукової грамотності – 530 балів (OECD, 2018). Маємо зазначити, що в 2018 році Естонія посіла п'яте місце з читання, четверте місце – з природничих наук і восьме місце – з математики серед усіх країн-учасниць. У дослідженні PISA-2022 році середній бал Естонії з читачкої грамотності був 511, з математичної грамотності – 510, природничо-наукової грамотності – 526.

Починаючи з 1991 року Естонія цілеспрямовано створює систему освіти, пристосовану для підтримки високотехнологічної, висококваліфікованої, високооплачуваної економіки, яку вона прагне побудувати. У рамках національної стратегії зі створення інформаційного суспільства в країні було розроблено й імплементовано проєкт «Tiger Lear» («Стрибок тигра»), спрямований на забезпечення всіх закладів загальної середньої освіти комп'ютерами та вільним доступом до Інтернету (NCEE, 2023).

Основні освітні цілі на наступні роки визначає «Національна стратегія освіти на 2021–2035 роки», яку було прийнято в 2021 році (Ministry of Education and Research, 2021). Попередній документ «Стратегія навчання впродовж життя до 2020 року», у якому було визначено напрями розвитку систем дошкільної, початкової, середньої та вищої освіти, а також системи освіти дорослих, було прийнято в 2014 році (European Commission, 2023). У «Стратегії навчання впродовж життя до 2020 року» наголошувалося на необхідності формування в здобувачів освіти сукупності компетентностей і навичок, необхідних для навчання впродовж життя; цифровізації освітнього процесу; розвитку й удосконалення професійно важливих якостей наукових працівників і керівників закладів освіти різного рівня.

Серед наукових праць українських учених, у яких висвітлюються питання, пов'язані з особливостями організації освітнього процесу в закладах освіти різного рівня (у тому числі й закладах, які провадять освітню діяльність на рівні профільної середньої освіти) у країнах світу загалом і країнах ЄС зокрема, важливе місце посідають дослідження М. Авраменко, Н. Андрійчук, І. Ветрової, Л. Гриневич, В. Кременя, А. Джурило, О. Заболотної, О. Локшиної, В. Лугового, Р. Мельниченко, Н. Морзе, Н. Мукан, Н. Нічкало, Н. Пазюри, Л. Прокопів, О. Топузова, І. Шульги. Проте, маємо зазначити, що на сьогодні досвід функціонування системи профільної середньої освіти Естонії не був предметом окремого дослідження.

Мета статті: вивчення досвіду функціонування системи профільної середньої освіти Естонської Республіки задля покращення якості профільної середньої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальні принципи надання освіти громадянам Естонської Республіки встановлені Конституцією, яка гарантує їм право на освіту, а також Законом «Про освіту» (2022 р.). На сьогодні серед основних нормативно-правових документів, які регламентують діяльність закладів базової та загальної середньої освіти (у тому числі й закладів освіти, які провадять освітню діяльність в закладах профільної середньої освіти, а також закладах професійно-технічної освіти), є Закон Естонської Республіки «Про освіту» (2022 р.), Закон «Про заклади базової середньої освіти та заклади старшої профільної освіти» (2023 р.), Закон «Про заклади професійно-технічної освіти» (2023 р.), Закон «Про приватні школи» (2019 р.) та «Національна освітня стратегія на 2021–2035 роки» (2021 р.).

Мета реалізації «Національної стратегії освіти на 2021–2035 роки» (2021 р.) полягає в підготовці громадян країни до реалізації їхнього потенціалу в особистому та професійному житті шляхом здобуття необхідних знань, умінь і навичок, підвищенні якості життя в Естонії, а також глобальному сталому розвитку (Ministry of Education and Research, 2021). У «Національній стратегії освіти на 2021–2035 роки» (2021 р.) визначено виклики, які постають перед системою освіти Естонії, а саме:

- нечіткій розподіл обов'язків між урядом, місцевою владою та приватним сектором у системі освіти, що перешкоджає реорганізації шкільної мережі та управління системою освіти;
- обмежена співпраця й узгодженість між різними рівнями та типами закладів освіти. Непродуктивна конкуренція між закладами освіти щодо надання профільної середньої та вищої освіти;

- наявність низки чинників, які перешкоджають соціальній мобільності здобувачів освіти, поглиблюють освітню та соціально-економічну нерівність, що призводить до сегрегації як на ринку праці, так і в суспільстві загалом;
- високий рівень відсіву хлопчиків з базової освіти та недостатньо високий рівень успішності порівняно з дівчатами, що пов'язано не з відмінностями в здібностях, а зі ставленням до навчання;
- через обмеженість ресурсів професійно-технічна та вища освіта стають менш різноманітними;
- відсутність комплексного підходу до підтримки учнів з особливими освітніми потребами. Існуючі системи підтримки недостатньо ефективні для впровадження інклюзивної освіти та забезпечення рівного доступу до освіти;
- відсутність визнання знань і навичок, набутих у неформальній й інформальній освіті, у формальній освіті та в присвоєнні професійних кваліфікацій;
- відсутність системного підходу щодо оцінювання якості функціонування дошкільних закладів освіти та закладів загальної середньої освіти. Неузгодженість між зовнішнім і внутрішнім оцінювання тощо (Ministry of Education and Research, 2021, p. 8).

У § 2 розділу 1 «Загальні положення» Закону Естонської Республіки «Про освіту» (2022 р.) зазначено, що цілі освіти полягають у створенні сприятливих умов для «... 1) розвитку людини як особистості, сім'ї та естонської нації, етнічних меншин, економічного, політичного та культурного життя естонського суспільства, а також охорони природи в контексті глобальної економіки та глобальної культури; 2) виховання людей, які поважають і дотримуються закону; 3) навчання впродовж життя» [переклад надано в авторській редакції] (Riigi Teataja, 2022b). Відповідно до основних цілей освіти, зазначених у Законі Естонської Республіки «Про освіту» (2022 р.), освіта поділяється на «загальну освіту, професійну освіту та освіту за інтересами» (Riigi Teataja, 2022b).

Загальну освіту розглядають як «систему знань, умінь, навичок, досвіду, цінностей і норм поведінки, яка дає змогу людині стати особистістю, котра постійно розвивається, здатна гідно жити, поважати себе, свою сім'ю, інших людей і природу, обирати і здобувати відповідну професію, творчо діяти і бути відповідальним громадянином» [переклад надано в авторській редакції] (Riigi Teataja, 2022b).

Система освіти складається з двох підсистем, зокрема, змісту освіти, розробленого на основі цілей і рівнів освіти, та закладів освіти, які провадять освітню діяльність і відповідають за реалізацію цілей освіти. До закладів освіти включають заклади дошкільної освіти, заклади базової освіти, заклади профільної середньої освіти (гімназії), заклади професійно-технічної освіти, заклади фахової передвищої освіти, університети, школи за інтересами та заклади підвищення кваліфікації, у тому числі науково-методичні установи (§ 3 розділу 1 «Загальні положення» Закону Естонської Республіки «Про освіту» (2022 р.)) (Riigi Teataja, 2022b).

Закон Естонської Республіки «Про освіту» (2022 р.) та Закон «Про заклади базової освіти та заклади старшої профільної освіти» (2023 р.) встановлюють обсяг обов'язкової освіти для дітей шкільного віку (European Commission, eurydice). Рівнями освіти є «1) дошкільна освіта; 2) базова освіта (перший рівень освіти); 3) середня освіта (другий рівень освіти); 4) вища освіта (третій рівень освіти)» (Riigi Teataja, 2022b).

Середня освіта поділяється на загальну середню освіту та середню професійну освіту. Під загальною середньою освітою розглядають «сукупність вимог, встановлених державною освітньою програмою для шкіл та гімназій», а під професійно-технічною середньою освітою – «сукупність вимог, встановлених стандартом професійно-технічної освіти та державними освітніми програмами для спеціальностей або професій» (Riigi Teataja, 2022b). Зазначимо, що здобуття як загальної середньої, так і професійно-технічної середньої освіти створює передумови для продовження навчання для здобуття вищої освіти.

Основним закладом загальної середньої освіти, який провадить профільну освітню діяльність в Естонії, є гімназія. Стандартний термін навчання в гімназії становить три роки

(10, 11, 12 класи). Оскільки гімназії виконують як освітню, так і виховну функції, їх основна мета полягає в тому, щоб перетворити здобувачів освіти на «творчих, всебічно розвинених, соціально зрілих і гідних довіри особистостей, котрі усвідомлюють свої цілі та завдання і здатні їх досягати в різних сферах життя, а саме: як партнери в особистому житті, носії та хранителі культури, у різних професіях і ролях на ринку праці, а також як громадяни, відповідальні за сталий розвиток суспільства і довкілля» [переклад надано в авторській редакції] (Riigi Teataja, 2023a).

«Національна освітня програма для старших класів середньої школи» (2011 р.) визначає мету та принципи освітнього процесу в старшій профільній школі, регламентує державний стандарт загальної середньої освіти (Riigi Teataja, 2011). Відповідно до пункту 1 статті 2 підрозділу 1 «Основні цінності гімназійної освіти» розділу 2 Національної освітньої програми для старших класів загальної середньої школи «повна загальна середня освіта забезпечує рівну підтримку розумового, фізичного, морального, соціального та емоційного розвитку учнів, задоволення їхніх освітніх потреб за урахування їхніх індивідуальних особливостей та особистих інтересів. Гімназії створюють можливості для максимального розвитку кожного учня, ураховуючи його уподобання, його творчу самореалізацію, розширення наукового світогляду, досягнення емоційної, соціальної та моральної зрілості» (Riigi Teataja, 2011). У пункті 4 статті 2 підрозділу 1 «Основні цінності гімназійної освіти» розділу 2 також зазначено, що «загальна середня освіта є продовженням базової освіти щодо соціалізації нового покоління, в основу якої покладено культурні традиції Естонії, загальноєвропейські цінності і досягнення світової культури і науки. Інтелектуально, соціально, емоційно, морально і фізично зрілі люди, які здобули загальну середню освіту, є запорукою стійкості соціального, культурного, економічного та екологічного розвитку естонського суспільства» (Riigi Teataja, 2011). Документ визначає сукупність компетентностей, які мають бути сформовані у випускників закладів загальної середньої освіти (загальні компетентності або компетентності в предметних галузях), а саме: культурна та ціннісна компетентність, соціальна та громадянська компетентність, компетентність у сфері самоуправління, навчальна компетентність, комунікативна компетентність, математична, природничо-наукова та технологічна компетентність, підприємницька компетентність, цифрова компетентність.

Навчальні предмети, які спрямовані на формування зазначених компетентностей і вирізняються певним освітнім змістом, утворюють предметні галузі. До предметних галузей відносяться наступні: 1) мова і література; 2) іноземні мови; 3) математика; 4) природознавство; 5) суспільствознавство; 6) мистецькі предмети; 7) фізична культура (Riigi Teataja, 2011).

Під час навчання в гімназії учні мають виконати освітню програму, яка складається з 96 окремих курсів (1 курс – 35 годин). У гімназіях учні мають можливість вивчати факультативні курси за вибором за наступними напрямками, а саме: мова і література (4 курси), іноземна мова (6 курсів), математика (14 курсів), природничі науки (8 курсів), суспільствознавство (7 курсів), фізична культура (2 курси), релігієзнавство (2 курси), національна оборона (2 курси), економіка та підприємництво (2 курси), основи правознавства (1 курс) (Riigi Teataja, 2011).

Висновок. Отже, вивчення досвіду функціонування системи профільної середньої освіти Естонської Республіки є цінним задля покращення якості профільної середньої освіти в Україні, особливо в контексті розуміння положень основних нормативно-правових документів, які регламентують діяльність закладів базової та загальної середньої освіти (у тому числі й закладів освіти, які провадять освітню діяльність в закладах профільної середньої освіти, а також закладах професійно-технічної освіти).

Список використаних джерел

1. European Commission. (2023). *Eurydice: Estonia*. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/estonia/fundamental-principles-and-national-policies>
2. ILSA GATEWAY. (2017). *PISA 2012 Results*. <https://ilsa-gateway.org/studies/results/69>
3. Ministry of Education and Research. (2021). *Education Strategy 2021-2035* [Datafile]. <https://planipolis.iiep.unesco.org/en/2021/education-strategy-2021%E2%80%932035-7453>
4. Ministry of Education and Research. (2022). *Pre-school, basic and secondary education*. <https://www.hm.ee/en/education-research-and-youth-affairs/general-education/general-education-estonia>
5. NCEE. (n.d.). *Estonia Learning System Brief* [Datafile]. https://documents.ncsl.org/wwwncsl/Education/Study-Group/NCEE_Estonia_brief_for_ISG.pdf
6. NCEE. (2023). *Top-performing countries: Estonia*. <https://ncee.org/country/estonia/>
7. OECD. (2014). *PISA 2012 results* [Datafile]. <https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>
8. OECD. (2018). *PISA 2018 results*. <https://www.oecd.org/pisa/publications/pisa-2018-results.htm>
9. OECD. (2022). *Estonia. Student performance (PISA 2022)*. <https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=EST&treshold=10&topic=PI>
10. Riigi Teataja. (2023a). *Basic School and Upper Secondary Schools Acts*. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/501022018002/consolide/current>
11. Riigi Teataja. (2011). *National curriculum for upper secondary schools*. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/524092014009/consolide>
12. Riigi Teataja. (2022a). *Public Schools Act*. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/530062014001/consolide/current>
13. Riigi Teataja. (2022b). *Republic of Estonia Education Act*. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/524042014002/consolide/current>
14. Riigi Teataja. (2023b). *Vocational Educational Institutions Act*. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/517062014003/consolide/current>

Напря́м 2. МОДЕЛІ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ АКАДЕМІЧНОГО І ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ.

УДК 373.54.047

Тетя́на Засскі́на
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України,
orcid.org/0000-0001-9362-5840

ФОРМУВАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Ано́тація. У статті розглянуто особливості упровадження профільного навчання в рамках реформи загальної середньої освіти. Проаналізовано законодавчу базу у частині державних стандартів освіти, структури і змісту профільної освіти. Запропоновано способи формування і види обов'язкових освітніх компонентів профільної середньої освіти.

Ключові слова. Обов'язкові освітні компоненти, профільна освіта.

Abstract. The article deals with the peculiarities of introducing specialized education within the framework of the general secondary education reform. The author analyzes the legislative

framework in terms of state education standards, structure and content of specialized education. The ways of forming and types of compulsory educational components of specialized secondary education are proposed.

Keywords. Compulsory educational components, specialized education.

Вступ. У системі освіти України триває пошук оптимальних моделей профільного навчання. У 2003 році була прийнята Концепція профільного навчання [5], якою визначались концептуальні засади організації трьохрічного навчання в старшій профільній школі. Проте у 2010 р. Верховною Радою України внесено зміни до Закону «Про загальну середню освіту» щодо встановлення 11-річного терміну навчання для здобуття повної загальної середньої освіти. Тому реалізовані були лише окремі положення Концепції профільного навчання [6], зокрема опанування змісту за трьома рівнями: рівень стандарту, академічний та профільний рівень. Типові навчальні плани містили додатки із 32 варіантами розподілу навчального часу для можливості формування профілів із вивчення предметів різних рівнів, обов'язково – 1-3 предметів профільного рівня. Також реалізовувався, так званий, універсальний профіль – без вивчення предметів профільного рівня.

У 2013 році було прийнято нову Концепцію профільного навчання у старшій школі [7], яку відмінено у 2014 році. Проте її концептуальні засади частково реалізовані. Новаціями в організації профільного навчання із 2018 року є такі: опанування змісту здійснюється за двома рівнями: рівень стандарту та профільний, причому на рівні стандарту зміст освіти може реалізовуватись як через окремі предмети, так і через інтегровані курси. Типовий навчальний план не містить фіксованого розподілу навчального часу за профілями навчання, а лише за обов'язковими, обов'язково-вибірковими і вибірковими складниками. Профілі формують заклади освіти самостійно, перерозподіляючи навчальний час. До обов'язково-вибіркових належать такі предмети як технології, інформатика, мистецтво.

Із прийняттям законів України «Про освіту» (2017 р.) [1] та «Про повну загальну середню освіту» (2020) [2] система загальної середньої освіти зазнає змін, які відповідно реалізуються в освітній практиці. Нині у системі освіти України розробляється третя модель організації профільного навчання. Серед проблем, які потребують як теоретичного обґрунтування, так і практичної реалізації – розроблення і впровадження обов'язкових освітніх компонентів, спільних для усіх профілів.

Мета статті. Окреслити можливі способи вирішення проблеми формування і реалізації обов'язкових освітніх компонентів, спільних для усіх профілів.

Виклад основного матеріалу Обов'язковість здобуття повної загальної середньої освіти передбачає, що мають бути визначені обов'язкові результати навчання і зміст цього рівня освіти обов'язковий для усіх без виключення здобувачів його. Згідно законодавчо визначених норм [3] із 2027 року в закладах, що забезпечують повну загальну середню освіту вступає в дію норма щодо трирічної профільної освіти. У ліцях і закладах професійної (професійно-технічної освіти) профільну освіту можна здобути за академічним або професійним спрямуванням, у закладах спеціалізованої освіти (мистецьких, спортивних, військових (військово-морських, військово-спортивних), наукових ліцях – за відповідним профілем спеціалізації.

Усі перелічені заклади освіти повинні реалізувати так званий обов'язковий складник профільної освіти – ту частину державного стандарту профільної освіти, що визначає компетентнісний потенціал освітніх галузей, перелік базових знань, орієнтири для оцінювання основного рівня у рамках навчальних годин для обов'язкових освітніх компонентів, спільних для всіх профілів.

Вибірковий складник повинен бути якомога диференційованим. По-перше, щоб забезпечити освітні потреби у поглибленні академічних навичок або спеціалізованих умінь з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти або з орієнтацією на ринок праці. По-друге, щоб задовольнити сферу зацікавлень та інтересів особистості задля інтеграції

її в суспільне життя в позаурочній діяльності. У практичному аспекті організація профільного навчання пов'язана із формуванням мережі закладів, що його забезпечують, розподілом навчального часу, організацією освітнього процесу, кадровим і навчально-методичним забезпеченням.

Формування профілів у закладах освіти, що забезпечують профільну середню освіту академічного спрямування здійснюється на основі державного стандарту профільної середньої освіти за рахунок базових знань поглибленого рівня і/або поглиблених орієнтирів для оцінювання. У закладах освіти, що реалізують профільну освіту професійного спрямування – на основі професійних стандартів, або державних освітніх стандартів з конкретних професій, або стандартів фахової передвищої освіти з певних спеціальностей. У спеціалізованих ліцеях – на основі стандартів спеціалізованої освіти.

Варто відмітити, що в нормативних документах немає чіткого визначення поняття *освітнього компоненту*. У Законах України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту» цей термін зустрічається у випадках, якими описуються вимоги до освітніх програм та державних стандартів освіти. Наприклад, щодо розподілу навчального навантаження указано, що у державному стандарті освіти «загальний обсяг навчального навантаження учнів розподіляється між роками навчання, освітніми галузями, *обов'язковими та вибірковими освітніми компонентами*» [1]. У описі освітньої програми вказано: «освітня програма закладу освіти – документ, що містить *комплекс освітніх компонентів*, спланованих та організованих закладом освіти для досягнення учнями визначених цією програмою очікуваних результатів навчання» [2]. Також у нормативних документах вказано, що освітні компоненти можуть бути обов'язковими і вибірковими: «освітні програми повинні передбачати освітні компоненти для вільного вибору здобувачів освіти», «...на вивчення вибіркових освітніх компонентів, зокрема, навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів», «...навчальних предметів (інтегрованих курсів), інших освітніх компонентів, у тому числі вибіркових, і рівнів їх складності» [1; 2]. У випадку побудови індивідуальної освітньої траєкторії, здобувачі освіти мають право обирати «форму і темп засвоєння освітніх компонентів» [2]. Таким чином, *освітніми компонентами* є способи реалізації змісту освіти – навчальні предмети, інтегровані курси, спеціальні курси, факультативи тощо, які реалізуються через відповідні форми організації освітнього процесу – уроки, проєктні заняття, гуртки, навчальні практики тощо за рахунок навчального часу визначеного базовим і типовим навчальними планами.

Згідно проєкту державного стандарту профільної середньої освіти [8] зміст освіти визначено через спільні для обох спрямувань (академічного і професійного) вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів профільної середньої освіти, впорядковані за освітніми галузями. Для кожної освітньої галузі визначено: мету; компетентнісний потенціал, що окреслює здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень; базові знання; кількість навчальних годин за циклами навчання (10, 11–12 роки навчання) та обов'язкові результати навчання здобувачів освіти, що складаються з: груп результатів навчання, загальних результатів навчання, конкретних результатів навчання, орієнтирів для оцінювання (основного та поглибленого рівнів). Варто також відзначити, що для іншомовної освіти та природничої освітньої галузі базові знання розмежовано на основний і поглиблений рівні.

Таким чином у державному стандарті обов'язкові освітні компоненти профільної освіти задаються базовими знаннями; компетентнісним потенціалом орієнтирами для оцінювання (основний рівень) та кількістю навчальних годин, що виділяються на освітню галузь.

У Типовій освітній програмі й освітніх програмах закладів освіти обов'язкові освітні компоненти профільної освіти конкретизуються у навчальних планах назвами і видами предметів, інтегрованих (зокрема міжгалузевих) курсів, навчальних модулів з розподілом навчального часу. Опис результатів навчання і зміст обов'язкових освітніх компонентів реалізується через сукупність модельних навчальних програм та навчальних програм.

Залежно від обраного профілю обов'язкові освітні компоненти можуть бути сформовані у різний спосіб. Це може бути *окремий предмет (інтегрований курс)* відповідної галузі, модельна програма якого структурує перелік базових знань таким чином, щоб повністю охопити орієнтири для оцінювання основного рівня у рамках начального часу, який вказаний у першому стовпчику базового навчального плану. У випадках природничої та мовно-літературної галузей (у частині іншомовної освіти) обов'язковий освітній компонент структурує лише *основний рівень базових знань*. Наприклад, для неприродничих профілів навчання обов'язковим освітнім компонентом може бути інтегрований курс «Природничі науки», зміст якого визначений базовими знаннями основного рівня (додаток 9 [8]).

Обов'язковим освітнім компонентом може бути міжгалузевий курс, наприклад «Арт-технології», що розроблений на основі мистецької і технологічної освітніх галузей і модельна програма якого структурує перелік базових знань обох галузей таким чином, щоб повністю охопити орієнтири для оцінювання основного рівня у рамках начального часу, який вказаний у першому стовпчику базового навчального плану на ці галузі.

Міжгалузеві курси можуть реалізувати частково базові знання і орієнтири для оцінювання основного рівня із кількох освітніх галузей. Наприклад, курс «Економіка і підприємництво» може бути розроблений на основі трьох галузей: громадянської та історичної, соціальної та здоров'язбережувальної і технологічної за умови, що в сукупності із іншими освітніми компонентами цих освітніх галузей вони повністю охоплюють базові знання, орієнтири для оцінювання основного рівня у рамках начального часу, який вказаний у першому стовпчику базового навчального плану.

Обов'язковий освітній компонент може реалізуватись у вигляді навчального модуля. Наприклад, інформатика може реалізуватись не як самостійний навчальний предмет, а як модуль, що є частиною іншого предмету, наприклад математики або технологій.

Для закладів освіти академічного спрямування профіль навчання формується на основі обов'язкових освітніх компонентів поглибленого рівня, які заміщують обов'язкові освітні компоненти основного рівня. У цьому випадку також можливі кілька варіантів побудови модельних навчальних програм обов'язкових освітніх компонентів поглибленого рівня. Зокрема, можливі модельні програми які включають без змін програму основного рівня та доповнюють її як надбудова до поглибленого рівня. Інший варіант – освітній компонент поглибленого рівня не містить у явному вигляді основний рівень. Наскрізно у модельній навчальній програмі формується у тісному поєднанні основний і поглиблений рівні.

На основі проєкту державного стандарту базової середньої освіти [8], концептуальних засад профільної освіти [4], попереднього досвіду упровадження профільного навчання [5; 6; 7] оптимальним є такий перелік обов'язкових освітніх компонентів на основі освітніх галузей проєкту стандарту профільної середньої освіти, як вказано у таблиці.

Таблиця

Перелік обов'язкових освітніх компонентів із розподілом навчального часу за роками навчання

	Обов'язкові освітні компоненти	Галузі	10 рік	11 рік	12 рік
			Кількість годин на тиждень		
1	Українська мова і літератури	МОВ	3	3	2
2	Іноземна мова	ІНО	3	3	3
3	Математика	МАО	2	2	2
4	Природничі науки	ПРО +СЗО	4	2	
5	Інформатика	ІФО	1		
6	Історія. Суспільствознавство	ГЮ	3	2	2

7	Економіка і підприємництво	ТЕО+ГІО+СЗО	2	1	
8	Мистецтво	МІО+ ТЕО	1		
9	Захист України.	СЗО	2	2	
10	Фізична культура	ФІО	3	3	3
	Усього		24	18	12
	Години на обов'язкові для профілю освітні компоненти		8	9	12
	Години на вибіркові освітні компоненти		4	9	12

Висновки. У формуванні змісту профільної освіти особливе значення посідають обов'язкові освітні компоненти якими є способи реалізації змісту освіти – навчальні предмети, інтегровані курси, спеціальні курси, факультативи тощо, які реалізуються через відповідні форми організації освітнього процесу – уроки, проєктні заняття, гуртки, навчальні практики тощо. Усі заклади освіти, що забезпечують здобуття профільної середньої освіти (ліцеї, заклади професійної (професійно-технічної освіти) та спеціалізовані заклади освіти) повинні реалізувати обов'язковий складник профільної освіти та власне профільну освіту академічного чи професійного спрямування. Обов'язковий складник профільної освіти закладений у державному стандарті профільної освіти через компетентнісний потенціал освітніх галузей, перелік базових знань, орієнтири для оцінювання основного рівня й кількість навчальних годин для обов'язкових освітніх компонентів, спільних для всіх профілів. Формування обов'язкових освітніх компонентів може здійснюватися у різний спосіб: як окремих предмет чи інтегрований курс у межах освітньої галузі, як міжгалузевий курс, як навчальний модуль. Для закладів освіти академічного спрямування профіль навчання формується на основі обов'язкових освітніх компонентів поглибленого рівня, які заміщують обов'язкові освітні компоненти основного рівня.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». (2020, 16 січня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
3. Кабінет Міністрів України. (2016, 14 грудня). Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року (988-р). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
4. Кремень, В. Г., Топузов, О. М., Ляшенко, О. І., Мальований, Ю. І., & Засекіна, Т. М. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1-8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>
5. Міністерство освіти і науки України. (2003, 25 вересня). Концепція профільного навчання в старшій школі (10/12-2). https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v10_1290-03
6. Міністерство освіти і науки України. (2009, 11 вересня). Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі (854). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0854290-09>
7. Міністерство освіти і науки України. (2013, 21 жовтня). Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі (1456). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe82a9c95d.pdf>

8. Міністерство освіти і науки України. (2023, 10 жовтня). Проєкт державного стандарту профільної середньої освіти. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>

УДК 373.5.048:331.548

Олег Морін,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України
<https://orcid.org/0000-0001-5756-8359>
morin_oleg@ukr.net

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ КАР'ЄРНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті наголошується, з огляду на те, що з 2027 р. НУШ у повному обсязі буде здійснюватися для усіх здобувачів освіти ЗЗСО України, постає необхідність розгляду різних аспектів здійснення профільного навчання у старшій школі. Одним з них є забезпечення професійного самовизначення випускників ЗЗСО, особливо у контексті сучасних підходів до цього процесу в умовах реформи НУШ, а саме формування в них кар'єрної спрямованості.

Ключові слова: учні, формування, профорієнтаційна технологія, кар'єрна спрямованість, профільне навчання.

Abstract. The article emphasizes that, in view of the fact that from 2027, NUSh will be fully implemented for all education-seekers of the National Secondary School of Ukraine, there is a need to consider various aspects of the implementation of specialized training in high school. One of them is the provision of professional self-determination of graduates of ZZSO, especially in the context of modern approaches to this process in the conditions of the reform of the National Academy of Sciences, namely the formation of career orientation in them.

Keywords: students, formation, vocational guidance technology, career orientation, specialized training.

Скорочення:

НУШ – Нова українська школа

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти

Вступ. Міністерством освіти і науки України поступово здійснюються діяльність з впровадження реформи НУШ у старшій, тобто профільній, школі. У 2024 р. має відбутися затвердження нового Державного стандарту старшої профільної школи, до 2025 р. завершитися формування мережі профільних ліцеїв, кадрового складу й обладнання освітніх установ, а вже з 2027 р. НУШ у повному обсязі розгортається для усіх здобувачів освіти ЗЗСО України.

Тому на часі розгляд різних аспектів здійснення профільного навчання в умовах реформи НУШ. Одним з них є забезпечення професійного самовизначення випускників ЗЗСО, особливо у контексті сучасних підходів до цього процесу, а саме формування в них кар'єрної спрямованості.

Метою статті є розгляд аспектів впровадження профорієнтаційних технологій формування кар'єрної в учнів ЗЗСО в умовах профільного навчання.

Виклад основного матеріалу. Подальше дієве впровадження реформи НУШ безпосередньо залежить від ефективної взаємодії між залученими до її розгортання освітніми управліннями, вчителями, батьками, експертами та громадськими організаціями, від розроблення ефективного інструментарію для забезпечення діяльності усіх суб'єктів комплексу НУШ (Вакуленко та ін., 2021).

Розроблення технології формування в учнів ЗЗСО кар'єрної спрямованості в умовах профільного навчання має стати однією зі складових такого інструментарію. Означена технологія покликана забезпечити формування в учнів готовності до свідомого вибору профілю навчання в старшій школі шляхом надання ґрунтовної інформації про зміст, структуру, вимоги кожного напрямку профільного навчання, можливі напрями продовження освіти після завершення навчання у ЗЗСО, поглиблення знань про характер праці найбільш привабливої для учня професійної сфери і шляхів набуття відповідної професії.

Варто зазначити, доцільність розробки технології формування в учнів ЗЗСО кар'єрної спрямованості в умовах профільного навчання засвідчують результати проведеного у 2023 р. співробітниками лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України констатувального експерименту.

Для нас одним з результатів проведеного експерименту є впевненість у необхідності створення ресурсних центрів виховних технологій освітніх закладів для забезпечення зокрема дієвого впровадження профорієнтаційної технології формування в учнів кар'єрної спрямованості в умовах профільного навчання.

Метою діяльності центрів має бути не тільки накопичення розробок занять виховної спрямованості кожної предметної галузі, виховних заходів, портфолію педагогів з висвітленням досвіду виховної роботи, тощо, а і база даних презентацій закладів освіти різного типу, матеріалів зустрічей з представниками цих закладів та ілюстративний матеріал за наслідками проведених екскурсій до училищ, коледжів, університетів, виробництв, офісів компаній, центрів зайнятості тощо. А також матеріали індивідуальних, або групових проєктів щодо вивчення світу професій та ринку праці, матеріали наскрізних уроків (занять) з елементами профорієнтаційної спрямованості, бесід з випускниками закладів про професії та шляхи набуття ним цих професій, тощо (Морін, 2023).

Варто зазначити, діяльність ресурсних центрів виховних технологій освітніх закладів по формуванню готовності підростаючої особистості до сприйняття виховних впливів і правильного реагування на них можливо шляхом створення відповідних умов (Бех, 2021).

1. Спрямованість взаємодії суб'єктів профорієнтаційної діяльності на перспективу, зокрема у аспекті забезпечення розвитку особистості вихованця. Наприклад, одним з напрямів такої діяльності може бути проведення педагогічними працівниками тривалої, цілеспрямованої роботи з вивчення і розвитку в учнів креативних можливостей так необхідних у будь-якій сфері професійної діяльності людини, чи добору видів профорієнтаційної діяльності відповідно до здібностей кожного з них.

2. Програмно-цільовий педагогічний вплив на учнів згідно з їхніми новими особистісними утвореннями. За такого характеру виховного впливу дії педагогічних працівників мають випереджальний характер, зумовлюються не наявною ситуацією, а його цілями, розробленою програмою дій, і ситуація створюється як результат постановки цілі й розробки програми.

3. Забезпечення творчої самодіяльності учнів у всіх її видах і формах. До творчої самодіяльності їх необхідно послідовно й цілеспрямовано готувати. Це важливо також тим, що обумовлює необхідність сприяння учням у формуванні і розвитку вмінь та навичок самоорганізації життєдіяльності.

4. В основу діяльності центру має бути покладено орієнтацію педагогічних впливів на виховання успіхом. Виховання успіхом є однією з важливих умов розвитку особистості. Лише успіх молодого людини формує у неї достатню віру в себе і на цій основі – прагнення стати кращою.

Спрямованість діяльності центру має відповідати визначеній колегами у матеріалах «Професійна орієнтація у Новій українській школі» базовій формулі цілісної професійної орієнтації в закладах освіти (наскрізна професійна орієнтація, профорієнтаційні курси, практика та волонтерство) і забезпечувати організацію, координацію і впровадження змісту усіх її елементів (Професійна орієнтація у НУШ, 2020).

Наскрізна професійна орієнтація обумовлює доцільність розширення змісту освітнього процесу за рахунок включення матеріалів профорієнтаційного спрямування, які зокрема встановлюють зв'язок між предметними галузями і відповідними професійними сферами діяльності людини, знайомлять з професіями та окремими спеціальностями, їх місцем на сучасному ринку праці, тенденціями і перспективами розвитку, що опосередковано спонукає учнів до вибору майбутньої професії, дозволяє на наступних етапах профорієнтаційної діяльності освітнього закладу точніше виявляти їхні професійні мотиви, інтереси та нахили, сприяти формуванню кар'єрної спрямованості.

Профорієнтаційні курси на рівні базової та старшої профільної освіти мають поставати як факультативні курси та курси за вибором. Для базової школи це має бути курси, що забезпечують усвідомлений вибір учнями напряму профільного навчання, а на рівні профільної школи курси спрямовані вже на вибір майбутнього професійного шляху, тобто на формування кар'єрної спрямованості (Охріменко та ін., 2022).

Не останнє місце в означеній профорієнтаційній діяльності освітнього закладу має займати організація професійних проб.

Професійна проба спрямована на моделювання окремих ключових елементів дій притаманних відповідній сфері професійної діяльності людини, краще конкретній професії. Це дозволяє учням отримати уявлення про характер і особливості здійснення певних професійних дій, результатів цих дій і отримати уявлення про можливість застосування наявних в них знань і умінь на практиці, в реальних життєвих ситуаціях. При цьому учні не тільки вивчають свої сильні та слабкі сторони, а і визначають, які навички їм потрібно поліпшити і яких знань набути для досягнення результатів в обраній професійній сфері.

І головне, учні отримують можливість зрозуміти, чи відповідає обрана професія їхнім особистим цілям і інтересам, зіставити свої професійні наміри з обраною професією, оцінити, якими компетенціями варто оволодіти для успішної самореалізації у майбутньому в обраній професійній галузі, створює сприятливі умови для усвідомленого і обґрунтованого професійного самовизначення, прийняття рішення щодо шляхів побудови своєї майбутньої професійної кар'єри.

Практика та волонтерство може здійснюватися під час роботи над різноплановими проєктними задачами (створення інформаційних матеріалів за темами «Підприємства нашого міста», «Подорож у світ професій», «Професії майбутнього» тощо), залучення та заохочення до доброчинної, волонтерської діяльності, до виконання суспільно-корисних і професійно-орієнтованих справ, наприклад, до озеленення пришкольніх територій чи впорядкування громадських об'єктів, тощо (Професійна орієнтація у НУШ, 2020).

Важливість волонтерської та добродійної діяльності для розвитку особистості важко переоцінити. Це не лише сприяє безкорисливій допомозі уніями оточуючим, але й сприяє піднесенню різних аспектів особистості, а саме, розвитку фізичних, інтелектуальних, моральних, якостей, формування громадянської позиції, патріотизму, любові до українського народу, до України, тощо.

Участь у волонтерських заходах може включати фізичну активність, що сприяє розвитку фізичної витривалості та сили. Під час волонтерської діяльності учні можуть стикатися з новими ситуаціями, вирішувати проблеми та працювати у команді. Це сприяє розвитку критичного мислення та творчих навичок. Волонтерство надає можливість виявити емпатію, співчуття та відчуття відповідальності перед іншими, сприяє вихованню моральних цінностей, таких як справедливість, терпимість тощо. Участь у волонтерських проєктах допомагає формувати усвідомленість громадянської відповідальності та заохочує активну участь в житті суспільства.

Висновки. Важливість формування в учнів ЗЗСО кар'єрної спрямованості визначається тим, що цей процес має чималий вплив на подальший життєвий і професійний шлях молоді людини. Можна визначити кілька ключових аспектів, які підкреслюють вагомість цього процесу, а саме професійне самовизначення особистості, яке відбувається завдяки

формуванню кар'єрної спрямованості, що допомагає учням краще розуміти свої інтереси, навички, схильності та цінності, сприяє підвищенню рівня готовності до вибору професії, обґрунтованості і адекватності такого кроку, дозволяє обрати професію, яка найкращим чином відповідає їхнім індивідуальним особливостям, мріям і життєвим цілям, що у свою чергу зменшує вірогідність можливого невдалого вибору.

Для цього у контексті реформи НУШ важливо продовжити модернізацію змісту освіти, використовувати інноваційні підходи та технології, які дозволяють налагодити ефективну взаємодію між усіма суб'єктами профорієнтаційної діяльності, а саме, здобувачами освіти, педагогами, шкільними психологами, соціальними педагогами, батьками, закладами освіти, іншими інституціями.

Отже, забезпечення процесу формування кар'єрної спрямованості учнів ЗЗСО в умовах профільного навчання є необхідною складовою сучасної освіти, яка сприяє гармонійному індивідуальному та професійному розвитку зростаючої особистості.

Список використаних джерел

Бех, І.Д. (2021). Сучасна освіта на шляху досконалості. *Рідна школа*, 1-2(1072).

Морін, О.Л. (2023). Результати констатувального експерименту по формуванню в учнів ЗЗСО кар'єрної спрямованості. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Івано-Франківськ: «НАІР».

Вакуленко, Т., Гриневич, Л., & ... Лінник, О. (2021). Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи. Проект для обговорення (Л. Гриневич, ред.). Київ: АКМЕ ГРУП.

Професійна орієнтація у Новій українській школі (2020). Матеріали Програми ЄС «“EU4Skills”: кращі навички для сучасної України». https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/konieczpcziya-profori%D1%94ntaczii%CC%88-dlya-gromadskogo-obgovorenniya-16_12_20-.pdf

Охріменко, З. В., Морін, О. Л., Шевенко, А. М., & Вороніна, Г. Р. (2022). Форми і методи формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності: методичні рекомендації (З.В. Охріменко, ред.). Кропивницький: Імекс-ЛТД. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732089>

УДК 376.5:004.738.5

Юлія Носенко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут цифровізації освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0002-9149-8208>
nosenko@iitlt.gov.ua

ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДТРИМЦІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. Використання імерсивних технологій у підтримці профорієнтаційної роботи в умовах профільної української школи може сприяти покращенню розуміння учнями їх інтересів і нахилів, усвідомленню специфіки і особливостей різних професійних галузей. Моделювання віртуальної та доповненої реальності дозволяє «зануритися» у віртуальні екскурсії, симуляції реальних сценаріїв, тестування здібностей, інтерактивні ділові ігри, отримати інформацію в режимі реального часу щодо специфіки окремих галузей діяльності, тенденцій ринку праці, професійних вимог, спробувати себе у багатьох професійних ролях. Таким чином, застосування імерсивних технологій сприятиме формуванню свідомого вибору учнями майбутнього напрямку професійної діяльності.

Ключові слова: профорієнтаційна робота, профільна українська школа, імерсивні технології, віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR).

Abstract. The use of immersive technologies in support of career guidance work in the conditions of a specialized Ukrainian school can contribute to the improvement of students' understanding of their interests and inclinations, awareness of the specifics and features of various professional fields. Simulation of virtual and augmented reality allows you to "immerse yourself" in virtual tours, simulation of real scenarios, ability testing, interactive business games, get information in real time about the specifics of certain fields of activity, labor market trends, professional requirements, try yourself in many professional roles. Thus, the use of immersive technologies will contribute to the formation of students' conscious choice of the future direction of professional activity.

Keywords: career guidance work, Ukrainian specialized school, immersive technologies, virtual reality (VR), augmented reality (AR).

Вступ (опис проблеми та аналіз стану її дослідження).

Трансформації, що відбуваються в нашій країні, ставлять перед особистістю підвищені вимоги до гнучкості та здатності швидко адаптуватися до нових умов. Ключовою необхідністю є здатність реагувати на виклики сучасності і досягати результативності у своїй професійній сфері. Тому питання профорієнтації стає особливо актуальним. Відправна точка професійного вибору має великий вплив на ефективність праці та, відповідно, на успішність кожної особистості. Особливо актуальною ця проблема стає для школярів, перед якими постає вибір майбутнього професійного шляху.

Одним із завдань профільної школи є знайомство учнів із різноманітними професіями та правилами їх вибору. Також, важливо виховувати у школярів зацікавленість у власному розвитку і самопізнанні, що стане основою для професійного самовизначення. Важливо допомогти учням виявити свої здібності та сформувані вміння співставляти їх з вимогами конкретних професій. Також не менш важливим є можливість випробувати на практиці окремі задачі обраної(-их) професії(-й). Для цього стануть в нагоді новітні засоби, до яких належать імерсивні технології.

Вітчизняні науковці вносять значний вклад у розвиток наукових знань та практичних рекомендацій у галузі профорієнтації української молоді, їх підтримки у виборі кар'єрного шляху. Серед них: Клокова О.В., Коваленко О.В., Кучма Л.О., Максимчук Л.В. та ін. Серед закордонних учених, які активно досліджують проблему та розробляють методики та стратегії профорієнтації, доцільно згадати: Arthur N. (Канада), Goodman J. (Великобританія), Lent R.W. (США), Savickas M. (США) та ін.

Теоретичні та практичні засади впровадження і застосування імерсивних технологій в освітній діяльності окреслено в роботах вітчизняних і закордонних учених, серед яких: Ветчанін Є. [1], Горбатовський Д. [1], Богачков Ю.М., Буров О.Ю. [2; 3; 4], Литвинова С.Г. [2; 3; 4], Семеріков С.О. [2], Слободяник О.В. [3; 4], Соколюк О.М. [3; 4], Сороко Н.В. [3; 4], Bailenson J. (США), Brusnighan Ch. (Канада), Clifford M.O. (Великобританія), Davidson L. (Австралія), Dede Ch. [5] (США), Freina L. (Румунія), Ivanjek M. (Швейцарія), Klopfer E. (США), Mayer R.E. (США), Richard Culatta (США), Wasson B. (Норвегія) та ін.

Утім, проблема використання імерсивних технологій у підтримці профорієнтаційної роботи в умовах профільної української школи потребує більш ґрунтовного вивчення.

Виклад основного матеріалу. Як зазначено в [1], профорієнтація в шкільному віці спрямована не на раннє обрання майбутньої професії, а на розширення світогляду та різнобічний розвиток вмінь і навичок. Використання віртуальної реальності для гри на різних «професійних» ролях дозволяє учневі перевірити себе в різноманітних сферах професійного життя. Шляхом дослідження, творчого процесу та вирішення проблем учень вчиться самостійності і знаходить нові застосування для вже вивчених предметів.

У профорієнтаційній роботі можна використовувати різні імерсивні технології, що дозволяють «зануритися» (від англ. «to immerse» – занурювати) в реалістичні ситуації, спостерігати або бути активним учасником. До прикладу:

- 360-градусні відео та фотографії: використання камер 360 градусів для створення віртуальних турів по різних робочих місцях або закладах освіти;

- Augmented Reality (AR) застосунки для смартфонів та планшетів: застосунки, які використовують технологію доповненої реальності, можуть демонструвати відомості про різні професії, показуючи їхні обов'язки, умови праці та перспективи розвитку;

- VR-симулятори: сервіси віртуальної реальності для створення інтерактивних симуляцій робочих ситуацій та професійних навичок.

У кожній з цих груп імерсивних технологій існують сервіси, які можна точно добирати відповідно до існуючої задачі. Ці сервіси можуть бути безкоштовними або платними, потребувати додаткового оснащення або лише смартфон чи планшет, бути англomовними або з можливістю обрання різних мов, бути готовим продуктом для використання або тільки пропонувати інструментарій для розробки (наприклад, розробки віртуального туру) тощо. Відповідно, вчителю важливо вміти обрати доцільний сервіс, враховуючи наявні ресурси і можливості, що дозволить досягти поставлених цілей.

У профорієнтаційній роботі в школі можна використовувати різноманітні сервіси і технології віртуальної та доповненої реальності для залучення учнів та надання їм можливостей для дослідження різних професій та галузей діяльності:

VirtualJobShadow.com – цей сервіс пропонує інтерактивні екскурсії та віртуальні тури по різних професіях та галузях, дозволяючи учням отримати уявлення про різноманіття кар'єрних можливостей;

YouVisit.com – цей сервіс надає можливість створювати власні віртуальні тури та екскурсії, що дозволяє школярам відвідувати віртуальні кампуси університетів, компаній та інших місць працевлаштування;

Augment – платформа доповненої реальності, яка дозволяє переглядати 3D-моделі об'єктів прямо на екрані смартфона або планшета;

Zappar – програмне забезпечення для створення розширеної реальності з використанням кодів AR, що дозволяє додавати інтерактивні елементи до зображень та друкованих матеріалів;

DAQRI Education Suite – набір інструментів для навчання, який включає доповнену реальність, віртуальну реальність та додатки для навчання STEM;

Blippar – платформа доповненої реальності, яка дозволяє створювати інтерактивні дослідження та навчальні матеріали для школярів;

Metaverse Studio – інструмент для створення ігор, додатків та інтерактивних досліджень в доповненій реальності;

Google Expeditions – платформа віртуальної реальності, яка дозволяє вчителям створювати віртуальні екскурсії та навчальні матеріали для учнів.

Ці сервіси можуть бути використані для створення захоплюючих та інтерактивних уроків профорієнтації, допомогти учням краще зрозуміти різноманіття кар'єрних можливостей, підготувати їх до свідомого вибору майбутньої професійної діяльності.

Слід зауважити, що важливу роль в профорієнтаційній роботі відіграють не лише вчителі, а й батьки, а також діючі професіонали (наставники). Тому лише у спільній взаємодії можна досягти максимального потенціалу використання імерсивних технологій, що доцільно здійснювати, враховуючи такі *рекомендації*:

1. Включення віртуальної реальності у програми професійної орієнтації: школи можуть інтегрувати віртуальну реальність у навчальну програму, пропонуючи учням можливість вивчати різні професійні сфери.

2. Батьківська підтримка: батьки можуть використовувати платформи віртуальної реальності разом з дітьми, допомагаючи їм досліджувати та обговорювати можливі варіанти майбутньої професійної діяльності, навіть ті, які тільки починають розвиватися.

3. Доступ і рівність: важливо забезпечити доступ усіх дітей, незалежно від їхнього соціально-економічного походження, до технологій для навчання і ознайомлення з можливими професійними сферами.

4. Наставництво: впровадження програм наставництва, залучення діючих професіоналів у процеси профорієнтації є цінним підґрунтям для формування свідомого вибору учнів. Наставництво може відбуватися віддалено, із застосуванням технологій дистанційної взаємодії, що дозволить не обмежуватися одним регіоном, натомість залучити до роботи фахівців з інших міст і навіть країн.

Імерсивні технології неперервно розвиваються, дозволяючи здобувати все більш реалістичний і захоплюючий навчальний і професійний досвід. Використання цих технологій дозволяє підготувати сучасних дітей і підлітків не лише до професій, актуальних на поточному ринку праці, а й до професій майбутнього. Це розширить можливості підростаючого покоління, сприятиме їх адаптивності, відкритості до змін, спрямовуючи їх на опанування професії, що відповідає їх справжньому потенціалу та на навчання, вдосконалення, саморозвиток упродовж життя.

Висновки. Профорієнтація учнів належить до важливих проблем педагогічної та психологічної діяльності. Використання інноваційних технологій в підтримці профорієнтаційної роботи в умовах профільної української школи може сприяти покращенню розуміння учнями власних інтересів та нахилів, а також глибшому осмисленню специфіки та особливостей різних професійних галузей. Моделювання віртуальних та доповнених реальностей надає можливість «зануритися» у віртуальні екскурсії, симулювати реальні сценарії, проводити тестування здібностей, взаємодіяти у ділових іграх, а також отримувати актуальну інформацію щодо конкретних галузей діяльності, тенденцій ринку праці та професійних вимог у режимі реального часу. Використання таких інтерактивних методів дозволить учням випробувати себе у різних професійних ролях та усвідомити власні можливості і вподобання щодо майбутньої професійної кар'єри. Таким чином, застосування інноваційних технологій буде сприяти формуванню обдуманого вибору учнями майбутнього напрямку професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Ветчанін Є., & Горбатовський Д. (2020). Використання віртуальної реальності в освітньому процесі та профорієнтаційній роботі на прикладі програмного продукту VRAnalytics. *Освітологічний дискурс*, (1 (28), 80–93. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.1.7>.

2. Литвинова С. Г., Буров О. Ю., & Семеріков С. О. (2020). Концептуальні підходи до використання засобів доповненої реальності в освітньому процесі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, Вип. 55, 46–62. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-55-46-62>.

3. Литвинова, С. Г., Сороко, Н. В., Богачков, Ю. М., Гриб'юк, О. О., Дементієвська, Н. П., Соколюк, О. М., Слободяник, О. В., & Ухань, П. С. (2023). Використання засобів доповненої та віртуальної реальностей в навчальному середовищі закладів загальної середньої освіти: методичні рекомендації. Київ: ІЦО НАПН України.

4. Литвинова, С.Г., Сороко, Н.В., Баценко, С.В., Богачков, Ю.М., Гриб'юк, О.О., Дементієвська, Н.П., Коркішко, І.А., Слободяник, О.В., Соколюк, О.М., & Ухань, П.С. (2023). Проектування освітнього середовища з використанням засобів доповненої та віртуальної реальностей в закладах загальної середньої освіти: колективна монографія. Київ: ІЦО НАПН України.

5. Barab, S. & Dede, Ch. (2007). Games and Immersive Participatory Simulations for Science Education: An Emerging Type of Curricula. *Journal of Science Education and Technology*, Vol. 16, 1–3. <https://doi.org/10.1007/s10956-007-9043-9>.

УДК 373.5:159.928.22

Володимир Онацький,
заступник директора з НВР
ЦТДЮ Оболонського району м. Києва
orcid.org/0000-0002-4751-7029,
ovm.phd@gmail.com

РОБОТА З АКАДЕМІЧНО ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкрито специфіку роботи з академічно обдарованими учнями в умовах науково-педагогічних проєктів і технологій, які отримали велику популярність під час розвитку профільного навчання в Україні протягом 2010-х рр. Представлено ключові ідеї таких проєктів як «Росток», «Інтелект України», «На крилах успіху» і різноманітних експериментальних програм з упровадження мультипрофільного навчання. Наголошено, що на початку ХХІ ст. середня освіта України орієнтувалася на поглиблену підготовку здібних до навчання дітей, однак, з упровадженням реформи НУШ, вектор розвитку середньої ланки діаметрально змінився і на зміну ідеям варіативності і профільного навчання були поставлені ідеї егалітарності та інклюзивної освіти. Зроблено висновок, що на сучасному етапі розвитку освіти система профільного навчання вже, де-факто, не функціонує, а задекларована реформою НУШ диференціація закладів середньої освіти третього ступеня на академічний і професійний ліцеї ще не упроваджена, що негативно позначається на якості освіти України.

Ключові слова: профільне навчання, академічна обдарованість, реформа НУШ.

Abstract. The article delves into the nuances of working with academically gifted students through scientific and pedagogical projects and technologies that gained considerable popularity during the development of specialized education in Ukraine throughout the 2010s. Key ideas of projects such as «Rostok», «Intellect of Ukraine», «On the Wings of Success», and various experimental programs for implementing multi-profile education are presented. It is emphasized that at the beginning of the 21st century, secondary education in Ukraine was oriented towards in-depth training of talented children. However, with the implementation of the New Ukrainian School reform, the development vector of secondary education changed drastically. The ideas of variability and specialized education were replaced by the principles of egalitarianism and inclusive education. The conclusion is drawn that at the current stage of educational development, the system of specialized education no longer functions. The differentiation of third-stage institutions into academic and vocational lyceums, declared by the New Ukrainian School reform, has not yet been implemented. This negatively affects the quality of education in Ukraine.

Keywords: Specialized Education, Academic Giftedness, New Ukrainian School Reform.

Скорочення:

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти

МОН – Міністерство освіти і науки

НАПН – Національна академія педагогічних наук

НВК – навчально-виховний комплекс

Вступ. У Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років (2014) розробники зазначили, що протягом періоду існування незалежної України в освітньому секторі накопичилися численні проблеми системного характеру: занепад матеріальної бази, застаріла система управління, зростання нерівності у доступі до якісної освіти, корупція, зниження якості освіти, безсистемне оновлення змісту освіти, деградація учительських кадрів

тощо. Зазначалося, що Національна доктрина розвитку освіти була імітацією освітніх змін, а основною моделлю розвитку освіти – рух навздогін за успішними практиками без попереднього моделювання проблеми (Онацький, 2023, с. 93). Попри це, у системі середньої освіти України спостерігалася тенденція до диференціації навчальних програм і профілізації старшої школи. Як результат, після суспільних обговорень Наказом МОН України № 854 від 11 вересня 2009 р. було затверджено Концепцію профільного навчання у старшій школі.

Мета статті – розкрити специфіку технологій профільного навчання академічно обдарованих учнів у ЗЗСО України протягом 2010-х років.

Виклад основного матеріалу. Диференціація ЗЗСО і дослідно-експериментальної роботи на початку ХХІ ст. мала тенденційний характер. Щоб заохотити батьків віддавати дітей на навчання до закладів освіти нового типу, авторські колективи розробляли різні програми розвитку і підтримки обдарованих дітей. Типовим прикладом такої програми був психолого-педагогічний проект «Школа життєвого успіху» (ШЖУ), схвалений Наказом МОН України у 2009 р. Керівником проекту була Голова Всеукраїнського Благодійного Фонду «Освіта України» Н. Максута, науковим керівником – І. Бех, а науково-методичний супровід забезпечували фахівці Інституту інноваційних технологій і змісту освіти. Подібні до ШЖУ проекти в Україні були реалізовані у форматі «Школи життєтворчості», «Школи здоров'я», «Піснєзнайка» (медико-педагогічний проект «Гармонія інтелекту та здоров'я») та ін. Загалом, станом на 2013 р., в українських ЗЗСО реалізовувалися понад 150 інноваційних освітніх проектів, близько половини з яких були спрямовані на задоволення освітніх потреб академічно обдарованих учнів (Онацький, 2023, с. 92).

З 2013 р. в Україні розпочалася реалізація комплексного педагогічного експерименту «Створення системи супроводження навчання, виховання та розвитку академічно обдарованих дітей дошкільного та молодшого шкільного віку», більш відомого як Всеукраїнський науково-педагогічний проект «Інтелект України» (Щербакова, 2019, с. 287). Дослідно-експериментальною базою проекту «Інтелект України» з 2008 р. був НВК № 169 м. Харкова. Провідною ідеєю дослідження було положення про те, що модернізація системи освіти академічно здібних і обдарованих учнів на засадах компетентнісного підходу є одним із визначальних чинників розвитку інтелектуальної еліти нації (Нормативна база, 2019, с. 10).

Протягом 2010-х рр. серед спеціалізованих ЗЗСО спостерігалася своєрідна боротьба за академічно обдарованого учня. За замовчуванням, педагогічному проекту «Росток» віддавали перевагу ті, хто мав математичні здібності, натомість проект «Інтелект України» був спрямований переважно на навчання лінгвістично здібних учнів, які мали нахили до суспільно-гуманітарної сфери. Після впровадження проекту «Росток» у 1996 р., перші суттєві підсумки були зроблені у 2014 р., коли молодша школа цього проекту вийшла з експерименту, а старша школа і надалі проходила апробацію. Основою проекту «Росток» був предмет «Навколишній світ», який вивчався у 1–6 класах і вважався підґрунтям для опанування низки предметів у старшій школі. Тобто, після 18 років апробації, педагогічний проект «Росток» був рекомендований МОН України для впровадження у школах, і, станом на 2017 р., в Україні за цим проектом працювали понад 500 ЗЗСО (Мартинчук, 2017, с. 69).

Окрім науково-педагогічних проектів «Росток» та «Інтелект України» великого поширення на початку 2010-х рр. отримали різні регіональні проекти мультипрофільного навчання, а також проект «На крилах успіху» («Світ чекає крилатих») від фахівців Інституту педагогіки НАПН України. Перші спроби з організації мультипрофільного навчання в Україні були зроблені ще у середині 1980-х рр., коли за такою системою почали працювати професійно-технічні училища. Суть мультипрофільного навчання, від початку створення, полягала у предметно-груповій організації освітнього процесу на засадах індивідуального вибору кожним учнем старшої школи предметів профільного рівня. При цьому, рівень навчальних досягнень учнів жодним чином не впливав на їх зарахування до профільної групи, адже протягом навчального року учні мали право змінювати рівневі групи, що забезпечувало кожній дитині можливість навчатися за індивідуальним планом (Ніцу, 2012).

Досвід організації мультипрофільного навчання протягом 2010-х рр. засвідчує, що впровадження цієї моделі в Україні відбувалося виключно на регіональному рівні. Наприклад, у 2015 р., у Білгород-Дністровському ліцеї було розпочато експеримент «Впровадження мультипрофільного навчання в ліцеї» (на період 2015–2019 рр.) (Воронова, 2016, с. 121). У 2016 р., Радивилівський НВК «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 1 – гімназія» ініціював дослідно-експериментальну роботу з теми «Організаційно-педагогічні умови створення системи мультипрофільного навчання в закладі освіти» (на 2016–2021 рр.) (Фаєвська, 2018, с. 36). Великого поширення проект мультипрофільного навчання набув у Києві, в якому, станом на 2021 р., у 10 школах було реалізовано дослідно-експериментальну роботу «Упровадження мультипрофільного навчання в середній загальноосвітній школі».

Попри регіональну розпорошеність проект з мультипрофільного навчання був ідентичним у всіх школах. В основу цього проекту покладалися принципи формування динамічних профільних груп (за рівнями), можливість зміни профілю навчання і розробка індивідуальних навчальних планів для учнів з урахуванням їх навчальних потреб. Таким чином, кожен учень отримував можливість самостійно скласти свій навчальний план на основі варіативної складової і довільно обрати від 1 до 3 предметів для вивчення на профільному рівні (з розрахунку максимального навантаження 33 години на 5-ти денний навчальний тиждень) (Якунін, 2014). Загалом, впровадження проекту мультипрофільного навчання в Україні було актуальним більше для малокомплектних шкіл, адже у такий спосіб заклади освіти намагалися зберегти контингент учнів.

У серпні 2016 р. фахівці Інституту педагогіки НАПН України розпочали експеримент, мета якого – упорядкувати навчально-методичне забезпечення і сприяти реалізації концепції початкової освіти. На думку розробників, наявні навчальні програми були перевантажені, а предмети неузгоджені між собою, що ускладнювало їх сприйняття дітьми. Зважаючи на це, навчальний експеримент фахівців Інституту педагогіки НАПН України був спрямований на те, щоб у пілотних школах, протягом п'яти років, тривала апробація нової інтегрованої програми для початкової школи. При цьому, новацією проекту було те, що педагоги пілотних класів отримали можливість внести корективи, пропозиції, а також долучитися до створення навчальних посібників і дидактичних матеріалів (Годецька, 2017, с. 4). Ця експериментальна програма на різних ступенях середньої ланки освіти отримала назву «На крилах успіху» («Світ чекає крилатих», «Ліга крилатих») і від початку її впровадження у 2016 р. за нею працювали 27 шкіл з різних областей України, зокрема по дев'ять ЗЗСО з м. Києва, Дніпропетровської і Черкаської областей (Кулик, 2017). Загалом, освітня програма «Світ чекає крилатих» передбачала максимальну інтеграцію навчання, відсутність окремих зошитів з різних предметів, натомість передбачався єдиний робочий посібник-журнал на 48 сторінок, в якому розглядалися теми в дотичності до різних дисциплін (Організація, 2023).

На жаль, на тлі успішної реалізації науково-педагогічних проектів на початку 2010-х рр., після 2014 р. в Україні розпочався процес переосмислення освітньої політики. Зокрема, в авангарді нового освітнього дискурсу опинилися ідеї інклюзивного навчання. Натомість процеси підготовки академічно обдарованих учнів були згорнуті загалом. Зразковим прикладом згортання освіти для академічно обдарованих учнів стала відмова від практики конкурсних випробувань для вступу до профільних ЗЗСО. Наприклад, у Києві, станом на 2017 р., прийом дітей до 1-го класу на конкурсній основі спостерігався у 33% ЗЗСО (спеціалізованих школах, гімназіях, колегіумах і ліцеях). Однак, вже з 2018 р., прийом учнів до перших класів розпочали здійснювати відповідно до території обслуговування ЗЗСО незалежно від його профілю чи спеціалізації. Таким чином, першочергове право на зарахування отримали діти мікрорайону, і, згідно з даними Департаменту освіти і науки м. Києва, у 2018 р. своїм правом скористалися 85 % родин першокласників (Освіта, 2021).

З впровадженням реформи «Нова українська школа» загалом по країні почала спостерігатися тенденція до одноманітності навчання, свідченням чого стали результати загальнодержавного моніторингово дослідження впровадження реформи НУШ, проведеного

Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики» на замовлення МОН України. Зокрема перелік типових освітніх програм, за якими працювали учителі третіх класів протягом 2020–2021 н.р., був представлений виключно програмами НУШ (92,4 %). Натомість, за програмою «Інтелект України» працювали 3,8 % учителів, з яких більшість (96,4 %) провадили свою діяльність у міських ЗЗСО. Також за програмами «На крилах успіху», «Росток», «Світ, у якому я живу» й іншими авторськими програмами сумарно працювали ще 3,8 % учителів третіх класів (Загородня, 2021). Таким чином, в галузі середньої освіти України чітко окреслився відхід від політики навчання академічно обдарованих учнів.

Висновки. Навчальна підготовка академічно здібних учнів тривалий час була одним із пріоритетів середньої ланки освіти України. Протягом чверті століття переважна більшість шкіл перепрофілювала свою діяльність із закладів загальної середньої освіти у гімназії і школи з поглибленим вивченням окремих предметів. Однак, внаслідок суспільно-політичних трансформацій у середині 2010-х рр. і глобальних тенденцій до егалітарності й інклюзивності освіти, нова українська школа почала орієнтуватися не стільки на обдарованих учнів, скільки на учнів, які потребують додаткової педагогічної уваги. При цьому, здібні до навчання діти не увійшли до цієї категорії, адже за замовчуванням почали вважатися такими, що можуть самі собі дати раду, через що не потребують супроводу асистента чи тьютора. Таким чином, констатуємо, що на сучасному етапі розвитку освіти, система профільного навчання вже не функціонує, натомість задекларована реформою НУШ диференціація ЗЗСО третього ступеня на академічний і професійний ліцеї ще не упроваджена, що негативно позначається на якості освіти України.

Список використаних джерел

Воронова С. В. (2016). Мультипрофільна модель навчання – модель нової української школи. *Наука і освіта*. 10. 120–124.

Годєцька Т. І. (2017). Пошуки шляхів розбудови середньої освіти в Україні: виклики сьогодення (за матеріалами ЗМІ). *Аналітичний вісник у сфері освіти. Довідковий бюлетень*. 5. 2–21. https://lib.iitta.gov.ua/708595/1/Analituchnyy_visnik_2017-5.pdf

Загородня А. А. (2021). Профільне навчання: концептуальні підходи до реалізації в українській школі (2011–2017 рр.). *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 76 (1). 14–17. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-1.2>

Кулик Н. (2017, 27 лютого). На крилах успіху до якості освіти. *Освіта України*. 7. 12–13.

Мартинчук І. (2017). Альтернативні школи України: історія становлення і перспективи. *Історичні і політологічні дослідження*. 2 (61). 62–74. <https://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/4641>

Ніцу Ю. Г. (2012). Профільне навчання – оптимальна форма організації навчального процесу в ЗНЗ. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: Зб. наук. пр. звітно-наукової конференції викладачів університету за 2011 рік*. НПУ імені М.П.Драгоманова. 48–50.

Нормативна база з питань реалізації науково-педагогічного проекту «Інтелект України» в закладах загальної середньої освіти (2019). https://intellect-ukraine.org/files/Dokumenty/Normatyvna_baza_z_pytan_realizatsii_proektu.pdf

Онацький В. М. (2023). Розвиток спеціалізованої освіти для академічно обдарованих учнів в Україні на початку XXI століття. *Освіта та педагогічна наука*. 1 (182). 86–96. URL: [https://www.doi.org/%2010.12958/2227-2747-2023-1\(182\)-86-96](https://www.doi.org/%2010.12958/2227-2747-2023-1(182)-86-96)

Організація розвивального освітнього середовища (регіональний аспект): методичні рекомендації до вивчення тем лекційних занять для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 Початкова освіта. (2023). Укладач: Н. В. Лалак. Мукачєво: МДУ.

Освіта Києва. 30 років незалежності в освіті Києва (2021). Онлайн-підручник. https://don.kyivcity.gov.ua/files/2021/8/28/final30rokiv_compressed.pdf

Фаєвська А. (2018). Організація мультипрофільного навчання учнів на шляху до Нової української школи. *Нова педагогічна думка*. 2 (94). 35–38.

Щербакова О. О. (2019). Типологія академічних здібностей дітей молодшого підліткового віку. *Психологія обдарованості: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка*. 16. 287–293.

Якунін Я. Ю. (2014). Впровадження моделі мультипрофільної школи у середніх загальноосвітніх навчальних закладах міста Києва. *Науково-дослідна лабораторія експериментальної педагогіки та педагогічних інновацій ІПО КСУ імені Бориса Грінченка*. <https://ndl.ipo.kubg.edu.ua/?p=233>

УДК 373.51: 331.108.2: 377.1: (075.8)

Микола Пригодій,
доктор педагогічних наук, професор,
Інститут професійної освіти
Національної академії
педагогічних наук України
orcid.org/0000-0001-5351-0002,
prygodii@ukr.net

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті актуалізовано основні проблеми запровадження профільної середньої освіти: недостатнє фінансування; недосконалість нормативно-правової бази; неготовність педагогічних кадрів до вирішення проблем профільної освіти; супротив дітей та батьків у наслідок недостатньої профорієнтаційної роботи з молоддю; недосконало налагоджена співпраця з роботодавцями; відсутність чіткої системи моніторингу та оцінювання результатів профільного навчання. Подано переваги реалізації профільної середньої освіти професійного спрямування у закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти: 1) різноманіття професій для професійного спрямування за освітніх галузей; 2) гнучкість навчальних планів; 3) зв'язок з виробництвом; 4) педагогічні технології професійного спрямування; 5) професійна орієнтація; 6) матеріальна підтримка здобувачів освіти.

Ключові слова: профільна середня освіта, профільне навчання, професійне спрямування, заклади ПТО/ФПО, особливості організації.

Abstract. The article highlights the main problems of introducing specialized secondary education: insufficient funding; imperfection of the regulatory framework; unpreparedness of teaching staff to solve the problems of specialized education; resistance of children and parents due to insufficient career guidance work with young people; imperfectly established cooperation with employers; lack of a clear system of monitoring and evaluation of the results of specialized education. The advantages of implementing specialized secondary education for vocational purposes in vocational (vocational-technical) and professional higher education institutions are presented: 1) diversity of professions for vocational education by educational fields; 2) flexibility of curricula; 3) connection with production; 4) pedagogical technologies for vocational education; 5) vocational guidance; 6) financial support for students.

Keywords: specialized secondary education, specialized training, professional orientation, professional (vocational and technical) institutions, professional pre-higher education institution, organization features.

Скорочення:

ЗП(ПТ)О – заклади професійної (професійно-технічної) освіти

ЗФПО – заклади фахової передвищої освіти

Вступ. Низький рівень підготовки здобувачів загальної середньої освіти до трудової діяльності, недостатня відповідність їхньої теоретико-практичної підготовки потребам ринку праці обумовили актуальність запровадження профільної середньої освіти за професійним спрямуванням.

Профільна середня освіта проходить активну фазу розвитку. Сьогодні вже виокремлено основні проблеми реформування. Перш за все система освіти стикається з аспектом недостатнього фінансування, як наслідок гостро відчувається нестача коштів на оновлення матеріально-технічної бази, придбання сучасного обладнання та навчальних матеріалів. Це призводить до недосконалого оснащення навчальних кабінетів та лабораторій, а низька заробітна плата педагогів, що може призвести до відтоку кадрів.

Недосконалість нормативно-правової бази визначається відсутністю чіткої та прозорої системи організації профільного навчання. Також недостатньо чітко визначені механізми реалізації профільного навчання та відсутні єдині підходи до оцінювання результатів профільного навчання.

Реформування системи профільної освіти уповільнюється неготовністю педагогічних кадрів до вирішення даної проблеми. Вони володіють знаннями та навичками організації профільного навчання на низькому рівні, що актуалізує необхідність підвищення кваліфікації педагогів у сфері профільного навчання. Крім того існує недостатня мотивація педагогів до роботи в умовах профільного навчання.

З іншого боку виникає супротив дітей та батьків у наслідок недостатньої профорієнтаційної роботи з молоддю. Відсутність єдиної системи профорієнтаційної роботи призводить до недостатнього інформування здобувачів освіти про можливості профільного навчання та про можливості працевлаштування за обраним профілем. Нерозуміння здобувачами освіти важливості профільного навчання обумовлює відсутність чіткої мотивації до навчання за певним профілем.

Для закладів загальної середньої освіти характерною рисою є недосконало налагоджена співпраця з роботодавцями. Відсутність чіткої системи взаємодії з роботодавцями щодо організації профільного навчання. Зокрема не відпрацьований механізм участі роботодавців у розробці навчальних планів та програм профільного навчання.

Відсутність чіткої системи моніторингу та оцінювання результатів профільного навчання. Здобувачі освіти та педагоги недостатньо чітко орієнтуються у критеріях оцінювання результатів профільного навчання.

Вирішення цих проблем потребує комплексних заходів з боку держави, закладів освіти, роботодавців та громадськості.

Значний досвід у вирішенні даних проблем професійного становлення молоді, яка паралельно отримує загальноосвітню та професійну підготовку має система професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти України.

Мета статті – визначити переваги реалізації профільної середньої освіти професійного спрямування у закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Встановлено, що реалізація профільної середньої освіти професійного спрямування має ряд переваг для здобувачів освіти, ринку праці та закладів П(ПТ)О/ФПО.

Для здобувачів освіти:

Отримання знань та навичок, необхідних для успішного працевлаштування – профільна середня освіта професійного спрямування дає можливість здобувачам освіти отримати знання та навички, які необхідні для успішного працевлаштування за обраною професією (Островська

& Шипіш, 2021).

Формування стійкої мотивації до навчання – профільне навчання дає можливість здобувачам освіти чітко визначити свої кар'єрні цілі та сформувати стійку мотивацію до навчання (Романовою & Глущенко, 2019).

Розвиток професійних та особистих компетентностей (наприклад, критичне мислення, комунікабельність, самостійність, відповідальність, креативність тощо) (Паржницький, 2016).

Можливість продовжити освіту – випускники закладів П(ПТ)О/ФПО, які здобули профільну середню освіту професійного спрямування, мають можливість продовжити освіту у закладах вищої освіти (Серова, 2022).

Для ринку праці:

Підготовка кваліфікованих кадрів (профільна середня освіта професійного спрямування у закладах П(ПТ)О/ФПО дає можливість підготувати кваліфікованих кадрів, які відповідають потребам регіонального ринку праці, що призводить до зменшення дефіциту кадрів у пріоритетних галузях економіки) (Однорог, 2022).

Підвищення конкурентоспроможності економіки за рахунок підготовки кваліфікованих та мотивованих кадрів (Базиль, 2022).

Для закладів освіти:

Підвищення престижу – реалізація профільної середньої освіти професійного спрямування дає можливість закладам П(ПТ)О/ФПО підвищити свій престиж та конкурентоспроможність за рахунок збільшення контингенту здобувачів освіти (Пеньковська & Березовська, 2020).

Покращення співпраці з роботодавцями – реалізація профільної освіти дає можливість закладам П(ПТ)О/ФПО налагодити співпрацю з роботодавцями та краще відповідати потребам ринку праці (Зуб & Алпатова, 2021).

Система професійної (професійно-технічної) освіти України – це комплексний механізм підготовки кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів для різних галузей економіки. Її діяльність ґрунтується на Законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» та інших нормативно-правових актах. У системі П(ПТ)О сьогодні здійснюють підготовку більше ніж за 200 професіями, що створює гарні передумови для реалізації профільної середньої освіти професійного спрямування.

Разом з системою фахової передвищої освіти система П(ПТ)О має тривалий досвід підготовки здобувачів освіти після 9 класу, що відповідає віковій категорії реалізації профільної середньої освіти.

Отже, серед переваг реалізація профільної середньої освіти професійного спрямування у закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти можна визначити наступні.

1. Різноманіття професій для професійного спрямування за освітніх галузей (заклади П(ПТ)О/ФПО пропонують широкий спектр освітніх програм, що відповідають актуальним потребам регіонального ринку праці. Кожна з цих програм фокусується на одній або декількох споріднених професіях, забезпечуючи ґрунтовну підготовку здобувачів освіти до майбутньої кар'єри; наприклад, мовно-літературна – бібліотекар, секретар керівника; математична; природнича; технологічна – слюсар, токарь; інформатична – програміст; фізична культура – масажист та ін.).

2. Гнучкість навчальних планів (навчальні плани профільного навчання передбачають більш детальне вивчення предметів, що стосуються обраної професії, це дає здобувачам освіти ґрунтовні знання та навички, необхідні для успішного старту кар'єри; окрім профільних предметів, здобувачі освіти мають можливість відвідувати факультативи та курси за вибором, це дає їм можливість розширити свої знання та навички, а також поглибити свої інтереси).

3. Зв'язок з виробництвом (профільне навчання у закладах П(ПТ)О/ФПО тісно пов'язане з практичною діяльністю; здобувачі освіти проходять виробничу практику на підприємствах та в організаціях, що дає їм можливість отримати цінний досвід роботи).

4. Педагогічні технології професійного спрямування (у процесі профільного навчання у закладах П(ПТ)О/ФПО використовуються сучасні педагогічні технології, що є практико орієнтованими, це робить освітній процес більш цікавим та ефективним й сприяє активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти).

5. Професійна орієнтація (заклади П(ПТ)О/ФПО проводять активну роботу з профорієнтації здобувачів освіти, це допомагає їм зробити усвідомлений вибір професії та сформувати необхідні для успішного навчання та роботи компетентності).

6. Матеріальна підтримка здобувачів освіти (в Україні існують різні стипендії для здобувачів П(ПТ)О та ФПО, які можна отримати за успіхи у навчанні, активну участь у житті закладу та інші досягнення; стипендія призначається за високі результати навчання, розмір стипендії залежить від успішності та року навчання).

Висновки. Заклади П(ПТ)О/ФПО пропонують широкий спектр профілів, що відповідають потребам регіонального ринку праці. Профіль може бути сформований на основі однієї або декількох споріднених професій. Навчальні плани профільного навчання передбачають поглиблене вивчення профільних предметів, а також факультативів та курсів за вибором. Це дає можливість здобувачам освіти отримати знання та навички, необхідні для успішного працевлаштування за обраною професією. Профільне навчання у закладах П(ПТ)О/ФПО тісно пов'язане з практичною діяльністю. Здобувачі освіти проходять виробничу практику на підприємствах та в організаціях відповідної галузі. У процесі профільного навчання використовуються сучасні педагогічні технології, що сприяють активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Це робить процес навчання більш цікавим та ефективним. Заклади П(ПТ)О/ФПО проводять активну роботу з профорієнтації здобувачів освіти. Це допомагає їм зробити усвідомлений вибір професії та сформувати необхідні для успішного навчання та роботи компетенції. Профільне навчання у закладах П(ПТ)О/ФПО є ефективним способом підготовки кваліфікованих фахівців, що відповідають потребам сучасного ринку праці.

Список використаних джерел

Островська, Ю., & Шипіш, Л. (2021). Особливості реалізації дуальної освіти у ВСП ЗМФК ЗНУ. У В.О. Радкевич, А.А. Каленський & Т.М. Пащенко (ред.), *Оцінювання якості підготовки фахівців у закладах фахової передвищої освіти: теорія, методика, практика: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу, 2021* (с. 52-53). Житомир: «Полісся».

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732834>

Романовою, Г. М., & Глущенко, О. В. (2019). Мотивація до проектного професійного навчання. У Г.М. Романова (ред.), *Підготовка педагогічних працівників професійнотехнічних навчальних закладів до розроблення та застосування проектних технологій професійного навчання: тренінг курс: навч.-метод. посібник* (с. 26-40). Київ: ІПТО НАПН України.

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718065>

Паржницький, О. В. (2016). Формування професійної компетентності у майбутніх кваліфікованих робітників як педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 1(38), 208-211.

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2016_1_52

Серова, І. (ред.). (2022). *Розроблення освітньо-професійної програми та навчального плану підготовки здобувачів фахової передвищої освіти: метод. рекомендації*. Київ: НМЦ Вищої та фахової передвищої освіти.

https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/Metodichni_rekomendacii_rozroblennya_OOP_FPO_2022.pdf

Базиль, Л. А., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., Теловата, М. Т., & Тітова, О. А. (2022). *Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва: довідник*. Київ: Інститут професійної освіти НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733742>

Однорог, Г. (2022). Розвиток професійно актуальних здатностей ключових

компетентностей майбутніх кваліфікованих робітників. *Інноваційна професійна освіта*, 1(2), 75-77. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730993>

Пеньковська, Н. К., & Березовська, Л. В. (2020). Впровадження дуального навчання в коледжі: проблеми і перспективи. У Ф. А. Трішин (ред.), *Роль закладів фахової передвищої та професійної освіти в системі безперервної освіти*: зб. тез та доповідей (с. 40-44). Одеса: ОТК ОНАХТ. https://otfk.od.ua/conference/files/science_conference_2019.pdf

Зуб, Т., & Алпатова, П. (2021). Залучення підприємств до співпраці з ЗП(ПТ)О щодо навчання на базі підприємств. У *Співробітництво у професійній освіті: навчання на робочому місці, дуальна освіта, співпраця з роботодавцями*. Міністерство освіти і науки України [офіційна веб сторінка] <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/Konf-Osv.mozhl-novi.horyz.P-PT-O.Ukr.08-09.2021/Spivrob.u.profosviti-navch.na.rob.mistsi.dual.osv.spivpr.robotodav.09.07/Tetyana.Zub-Polina.Alpatova-Zaluch.pidpr.do.spivpr.z.ZP-PT-O.navch.na.bazi.pidpr.09.07.pdf>

УДК 378.016:94

Олена Пометун,
доктор педагогічних наук, професор,
Інститут педагогіки НАПН України
ORCID [0000-0002-4602-6383](https://orcid.org/0000-0002-4602-6383)

Тетяна Ремех,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
Інститут педагогіки НАПН України
ORCID [0000-0002-5666-6640](https://orcid.org/0000-0002-5666-6640)

ДО ПИТАННЯ СТРУКТУРИ Й ПРЕДМЕТНОГО НАПОВНЕННЯ ПРОФІЛІВ НАВЧАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У тезах наголошено на завданні визначення структури і вмісту профілів громадянської та історичної освітньої галузі у контексті вимог Державного стандарту профільної середньої освіти. Представлено узагальнені результати онлайн опитування вчителів історії, громадянської освіти та правознавства закладів загальної середньої освіти як частини досліджень, спрямованих на обґрунтування моделей відповідних профілів навчання. Зауважується, що проведені дослідження продемонстрували готовність вчителів до переходу на 12-річну профільну освіту, наявність у більшості з них перспективного бачення викладання предметів галузі в 10-12 класах. Визначено напрями подальших досліджень проблеми, серед яких: структура і вміст кожного з обов'язкових предметів галузі, їхнє співвідношення з вибіркоким та елективним компонентами профілів, потенціал міжпредметної/міжгалузевої інтеграції.

Ключові слова: профільна освіта; громадянська та історична освітня галузь; модель профілю, предмети і курси.

Abstract. The thesis emphasizes the task of determining the structure and content of civic and historical education profiles in the context of the requirements of the State Standard of specialized secondary education. The article presents the generalized results of an online survey of teachers of history, civic education and jurisprudence of general secondary education institutions as part of research aimed at substantiating models of relevant learning profiles. It is noted that the conducted studies have demonstrated the readiness of teachers to switch to 12-year specialized education, the presence of a promising vision of teaching subjects in the field in grades 10-12. The directions of further research of the problem are determined, including: the structure and content of each of the

compulsory subjects of the field, their correlation with the elective components of the profiles, the potential of intersubject/interdisciplinary integration.

Keywords: profile secondary education; civic and historical education; profile model, subjects and courses.

Одним із основних завдань впровадження Державного стандарту профільної середньої освіти (МОН України, 2023) є визначення освітніх компонентів: обов'язкових, спільних для всіх профілів; обов'язкових за обраним профілем відповідно до освітніх галузей; вибіркового, які мають бути відображені в освітніх програмах профільної середньої освіти, зокрема академічного спрямування. Основою для формування профілів навчання є відповідні освітні галузі – одна або декілька, представлені повністю чи частково.

Очевидно, що структура і предметне наповнення профілів навчання сьогодні мають бути оновлені у контексті вимог нового Державного стандарту та соціокультурної ситуації в країні. А це потребує додаткових досліджень, зокрема виявлення позиції вчителів історії, громадянської освіти і правознавства щодо цього питання та їхньої готовності до впровадження нових підходів.

Метою даної публікації є презентація результатів опитування вчителів предметів громадянської й історичної галузі як частини досліджень, спрямованих на обґрунтування вмісту відповідних профілів навчання.

Опитування вчителів було проведено співробітниками відділу суспільствознавчої освіти за допомогою онлайн опитувальника, розміщеного на сторінці відділу суспільствознавчої освіти у Фейсбук (Відділ суспільствознавчої освіти, 2023) у період громадського обговорення проекту Державного стандарту профільної середньої освіти у 2023 р. (МОН, 2023). В змісті опитувальника перші три запитання передбачали збір загальної інформації про респондентів (регіон, педагогічний стаж, тип закладу освіти), у десяти запитаннях були запропоновані варіанти відповідей, а чотири мали формат відкритого запитання. Представимо результати опитування детальніше.

В опитуванні взяли участь 250 осіб з усіх регіонів України, окрім автономної республіки Крим. Найбільше респондентів було із Сумської (26,5 %), Тернопільської (9,2 %) та Черкаської (6 %) областей. Кількість респондентів з Вінницької, Львівської, Рівненської, Дніпропетровської та інших областей України становила приблизно по 4-5%. Цікавим для нас виявився факт, що найактивнішими учасниками опитування були вчителі, педагогічний стаж яких становить більше 25 років (41,4% від усіх респондентів). Щодо типу освітнього закладу, то були представлені як вчителі міських (57,4 %), так і сільських закладів загальної середньої освіти (32,5%), що, на нашу думку, створює об'єктивну картину позиції вчителів щодо цієї проблеми.

Перше серед запропонованих запитань мало на меті з'ясувати, які обов'язкові курси історії, на думку респондентів, мають викладатись у профільно-адаптаційному циклі профільної освіти (10 клас). Відповіді розподілилися так: окремі курси: «Історія України» (70 годин) та «Всесвітня історія» (35 годин) – 65,9%; інтегрований курс «Історія України. Всесвітня історія» (105 годин) – 29,3%. Наведені показники були очікуваними для нас, адже вони продемонстрували традиційний підхід до викладання історії в профільній (старшій) школі. Лише 4 респонденти висловили думку, що на курс «Всесвітня історія» має бути відведено мінімум 70 годин, на історію України – до 105 годин, оскільки історія XX та XXI ст. дуже важлива як для розвитку історичного мислення й низки ключових компетентностей учнів, так і для формування їхньої української громадянської й національної ідентичності.

Питання опитувальника за №№ 5, 7, 9 стосувались спецкурсів історії та громадянської освіти» відповідно у 10-му, 11-му і 12-му класах. Зауважимо, що під спецкурсами розумілися предмети/курси обов'язково-вибіркового та вибіркового компоненту для профілів громадянської та історичної освітньої галузі. Отримані результати представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

**Чи потрібні спецкурси з історії та громадянської освіти в 10, 11, 12 класах
(відповіді респондентів у %)**

Клас	Так	Ні
10	84,3%	15,7%
11	85,2 %	14,8%
12	73,2%	26,8%

Як бачимо, кількісні показники приблизно однакові для 10 і 11 класів й ненабагато менші для 12 класу. Це свідчить, скоріше за все, що відповіді респондентів ґрунтовані на їхньому досвіді впровадження профільних предметів і курсів у попередні роки за Концепцією профільного навчання у старшій школі (МОН України, 2009) та Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню (МОН України, 2010). Відповіді респондентів на запитання анкети за №№ 6, 8, 10 щодо того, які це мають бути курси, містили чималий перелік пропозицій респондентів. Аналіз відповідей на зазначені запитання засвідчив потребу у виокремленні історичних/громадянознавчих/ міжпредметних курсів, що показано у таблиці 2.

Таблиця 2.

**Які спецкурси мають складати профілі громадянської та історичної галузі
(за результатами опитування вчителів)**

клас	Історичні курси	Громадянознавчі курси	Міжгалузеві курси
10	Історія рідного краю Краєзнавство Медіаграмотність (деконструкція історичних міфів) Визначні постаті України Історичні постаті, історичні пам'ятки Державотворення Історія воєн Основи спеціальних історичних дисциплін Історія нації Історія України першої половини XX ст. в особах Досліджуємо історію України Українське відродження у XX столітті Специфіка роботи з картами, робота з історичними джерелами Історія держави та права в Україні Боротьба України за незалежність та самовизначення Історія Української революції Історія визвольного руху Історія Голокосту Історичне краєзнавство Права людини: історичний аспект	Громадянська освіта Світ моїх прав Правознавство Мої права Права людини Особливості демократії Міжнародне гуманітарне право Ми – громадяни України Вчимося бути громадянами Моя громадянська свідомість: запобігання корупції	Історія мистецтва Історія математики Видатні математики Історія культури Основи соціології Етикет та етика Культурологія Українознавство
11,12 (відповіді аналогічні)	Історія культури Історія природничих наук Історія винаходів та відкриттів Видатні історики минулого	Моя відповідальність Я і демократія Світ моїх прав	Основи релігієзнавства Основи культурології

для обох класів)	Історія в джерелах Історія філософії Історія держави і права Історія української дипломатії Євроінтеграція України Україна в міжнародних відносинах «Білі плями» української історії Історія епохи очима людини Історія ОУН-УПА Історія українського війська Історія визвольного руху Російсько-українська війна Сепаратизм в Україні 1991–2023рр. Росія як тоталітарна імперія (за А. Капеллером) «Русскій мір» – витоки, становлення прояви (1460ті – 2023рр.)	Будуємо громадянське суспільство	Світові релігії Фінансова грамотність Культура добросусідства
------------------	--	----------------------------------	---

На основі аналізу наведеного переліку можна зробити кілька попередніх висновків. По-перше, вчителі-респонденти оперують назвами тих курсів, які були запроваджені в систему допрофільної та профільної підготовки у попередні роки як курси за вибором учнів (наприклад, «Ми – громадяни України» (9 клас), «Вчимося бути громадянами» (7–8 клас), «Мої права» (10–11 клас) та ін.). Програми низки таких курсів уміщено в Збірнику навчальних програм курсів за вибором для учнів 10–11 класів суспільно-гуманітарного напрямку (у трьох частинах), виданого Міністерством освіти і науки України у 2010 році (Збірник, 2010). По-друге, назви окремих курсів, запропонованих респондентами, прямо відображають сьогоденні українські реалії й частково є відповіддю на виклики, що постали перед українським суспільством у зв'язку спричиненим агресією Російської Федерації проти України (наприклад, «Історія воєн», «Російсько-українська війна», «Сепаратизм в Україні 1991–2023рр.», «Росія як тоталітарна імперія», «Русскій мір» – витоки, становлення прояви (1460ті – 2023рр.)), пов'язані з процесом консолідації українського суспільства (наприклад, «Державотворення») чи європейським вектором України (наприклад, «Євроінтеграція України»). Варто принагідно зауважити, що розгляд сучасних подій, які не мають відповідних виражених історичних й експертних оцінок, є надскладним завданням як для вчителя, так і для учнів.

Переважна більшість респондентів посіли суголосну позицію у відповідях на запитання: №11 «Чи має бути в 11 класі обов'язковий курс історії для всіх профілів» (так – 89,6%; лише в профільних класах громадської й історичної галузі – 9,6%; 0,8% (2 респонденти) зазначили, що це має бути лише курс «Історія України» та №13 «Чи має бути в 12 класі обов'язковий курс з історії для всіх профілів» (так – 82%; лише в профільних класах громадської й історичної галузі 16%). Щодо обов'язкового курсу громадянської освіти, то відповіді були такими: №12 «Чи має бути в 11 класі обов'язковий курс громадянської освіти для всіх профілів» (так – 68,4%; лише в профільних класах громадської й історичної галузі 30,8%); №14 «Чи має бути в 12 класі обов'язковий курс громадянської освіти для всіх профілів» (так – 56,4%; лише в профільних класах громадської й історичної галузі – 40%). Наведені відповіді на запитання №№12,14 свідчать, на нашу думку, про посилення ролі громадянської освіти в українському суспільстві не лише як засобу розвитку громадянської компетентності як ключової, а й у становленні національної і громадянської ідентичності українців в умовах російсько-української війни.

На жаль, ці дані опитування напряду суперечать пропонованій Державним стандартом кількості годин. Як зазначалось вище, більшість респондентів послуговувалася бажаною кількістю годин на навчання історії в 10-12 класах – 105/70/70. Така кількість є мінімальною як виходячи з потреб формування в учнів національної ідентичності, так і реалізації обов'язкових результатів стандарту, які до того ж (за документами останнього часу) будуть перевірені у всіх учнів у ході ЗНО/НМТ. А це означає, що годин на вивчення громадянської освіти немає зовсім.

Відповідаючи на запитання №15 щодо переліку спецкурсів для класів не гуманітарних профілів (математичний, природничий тощо)», респонденти навели ті ж назви, що й у попередніх відповідях (таблиця 2).

І, нарешті, у запитанні №17 ми поцікавились «Коли, на Вашу думку, учні мають складати зовнішнє незалежне оцінювання з історії» й отримали прогнозовану для нас відповідь, де більшість респондентів (76,4 %) вважають, що це має бути по закінченню 12 класу (відповідно по закінченню 10 класу – 4%; по закінченню 11 класу – 19,6%). Тобто переважна більшість учасників проведеного нами опитування вважає, що ЗНО (нині (НМТ) мають підсумовувати вивчення учнями історії в школі.

Можна констатувати, що результати проведеного нами опитування та дослідження підходів до формування профілів академічного спрямування з громадянської та історичної освітньої галузі, що нині триває, певною мірою сприятиме розв'язанню проблеми архітекtonіки й предметного наповнення означених профілів. Зокрема, результати опитування продемонстрували готовність вчителів до переходу на 12-річну профільну освіту, наявність у більшості з них перспективного бачення викладання предметів галузі в 10-12 класах. Водночас як проблеми, які потребують подальших досліджень, постають: моделі профілів, що можуть сформуватись на основі громадянської та історичної освітньої галузі; перелік вибіркового курсів, що доповнять обов'язкові; гостра суперечність між декларованими Державним стандартом обов'язковими результатами навчання і кількістю годин за пропонованим навчальним планом. Предметом вивчення є також структура і вміст кожного з обов'язкових курсів/предметів галузі, їхнє співвідношення з вибірковою та елективними компонентами профілів, потенціал міжпредметної/міжгалузевої інтеграції.

Список використаних джерел

1. Відділ суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України. (2023, 03 березня). *Відділ суспільствознавчої освіти пропонує пройти опитування «Громадянська та історична освітня галузь. Проект Державного стандарту профільної середньої школи»*. https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0oaMrXcF5d8G8dHCDhW3BG3GCVNfXaHf6BrWyzrqhexS6VQhDR22U3RsBQrMRYKvml&id=107552070892087
2. Міністерство освіти і науки України (2009, 11 вересня). *Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі* (№854). <http://mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita>
3. Міністерство освіти і науки України (2010, 27 серпня). *Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню* (№834). <http://mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita>
4. Збірник навчальних програм курсів за вибором для учнів 10–11 класів суспільно-гуманітарного напряду (2010). Міністерство освіти і науки України.
5. Міністерство освіти і науки України (2023, 30 жовтня). *Проект. Державний стандарт профільної середньої освіти*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-projekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>

Валентина ХМУРЕНКО,
директор комунального закладу загальної
середньої освіти ліцею №3
Жовтотовської міської ради,
school3zv@ukr.net

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ АКАДЕМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

з досвіду роботи комунального закладу загальної середньої освіти ліцею №3
Жовтотовської міської ради

Анотація. Реалізація профільної освіти пов'язана з низкою питань від організаційного до методичного спрямування. Одними з основних проблем профільної освіти академічного спрямування є рівень допрофільної підготовки учнів. Завданням закладу є створення такої системи допрофілю, яка б забезпечила високий рівень диференціації, партнерство учасників освітнього процесу у науково-дослідницькій діяльності, максимальну міжсекторальну взаємодію при реалізації освітніх проєктів.

Мета статті є висвітлення досвіду роботи ліцею №3 щодо виробленої системи роботи раннього профілювання, викладення власного бачення щодо оптимального поєднання урочної та позаурочної діяльності учнів.

Ключові слова: профільне навчання, диференціація, інтелектуальна мобільність, STEM

Abstract. The implementation of specialized education is connected with a number of issues from organizational to methodological direction. One of the main problems of professional education in the academic field is the level of pre-professional training of students. The task of the institution is to create such a pre-profile system that would ensure a high level of differentiation, partnership of participants in the educational process in scientific and research activities, maximum cross-sectoral interaction in the implementation of educational projects.

The purpose of the article is to highlight the work experience of lyceum No. 3 regarding the developed early profiling work system, to present one's own vision regarding the optimal combination of curricular and extracurricular activities of students.

Keywords: specialized training, differentiation, intellectual mobility, STEM

Вступ. Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти від 23 листопада 2011 р. (який ще діє до вересня 2026 року) [1] у ліцеї №3 Жовтотовської міської ради розроблено модель профільного навчання. Реформування старшої профільної школи з 2027 року [2] ставить перед закладом завдання адаптувати впроваджену модель до нових вимог. Результати роботи ліцею №3 за останні роки свідчать, що вироблена система роботи та Стратегія розвитку закладу відповідають новим викликам і вимогам, які ставляться до академічного ліцею: поглиблене вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти; освітня діяльність, спрямована на залучення та підготовку учнівської молоді до наукової й науково-технічної діяльності.

Метою статті є представлення досвіду роботи ліцею щодо оптимального поєднання урочної та позаурочної діяльності учнів для якісної допрофільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Впродовж 30 років колектив ліцею №3 відпрацьовував різні підходи до організації диференційованого навчання, враховуючи теоретичні засади та практичні напрацювання таких вчених, як О.Бугайов[4], М.Бурда[5], Н.Бібік[3], Мадзігон В[8], Кизенко І.[6], та інших. На сьогодні, профільне навчання у закладі розуміється як таке, що має розвивати інтелект дітей та їх емоційний ресурс. Тому провідною науково-методичною

проблемою над якою працює педагогічний колектив з 2015 року є «Формування інтелектуальної мобільності учня як запорука його успішної соціалізації» [12].

Провідним принципом є диференціація в цілому і профільна диференціація, зокрема, враховуючи етап допрофільної підготовки. Вироблена система діє з першого по дев'ятий клас, забезпечує якісну допрофільну підготовку і включає внутрішню диференціацію - вибір методів, засобів, форм співпраці вчителя в межах профілю чи напряму; дидактичну — забезпечення фронтальної, індивідуальної, групової форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів в межах уроку; вертикальну — розподіл учнів та формування мобільних груп за різними рівнями навчальних досягнень з окремих предметів, з можливістю зміни групи. Відповідно формується і варіативна складова базового навчального плану, яку спрямовано на забезпечення наскрізного і метапредметного підходів до вивчення предметів математично-природничого спрямування. За основу взято бачення, що метапредметність це «нова освітня форма, яка вибудовується поверх традиційних навчальних предметів, в основі якої лежить мислєдїяльнїсний тип інтеграції навчального матеріалу і принцип рефлексивного ставлення до базисної організованості мислення» [9]. При такому підході в учнів формується розуміння досліджуваного предмета як системи знань про світ, освоюються універсальні способи дій, за допомогою яких дитина зможе сама добувати інформацію в майбутньому та загальні універсальні стратегії пізнання.

Для кращого оволодіння загальнонавчальними вміннями і навичками, отримання досвіду творчої діяльності, практичного застосування базових знань паралельно навчальному процесу здійснюється науково-дослідницька чи цільова соціально значуща діяльність учнів.

Науково – дослідницька діяльність в межах ліцею включає реалізацію локального проекту МАН «Шанс», заходи STEM тижнів, Літні студії юного науковця. Формування спільноти дослідників починається вже з другого класу. Учні 2-4 класів впродовж травня-лютого під керівництвом вчителя здійснюють індивідуальне чи групове дослідницьке навчання за темою, яка є їм цікавою. Це прості дослідження чи експерименти, які вже описані і мають відомий результат, але реалізуються учнем самостійно і дають змогу зробити самостійне визначення результатів відповідно до вихідних умов. Завдання такої співпраці - формування готовності і здатності самостійно творчо освоювати нові способи діяльності, розвивати вміння працювати з інформацією. Учні 5-6 класів вже здійснюють натуралістичні спостереження, які спрямовані на визначення результату і можуть містити елементи новизни. Відкритий ліцейний захист робіт у березні дозволяє формувати навички публічних виступів, установлювати соціальні контакти, створювати "кінцевий продукт", відповідати на питання «опонентів», виробляти культуру публічного спілкування. За результатами захисту, роботи-переможці беруть участь у Всеукраїнських конкурсах дослідницько-експериментальних робіт з природознавства «Юний дослідник» (НЕНЦ). Учні 7-9 класів виконують вже науково-дослідницькі роботи, роблять аналіз і висновки про досліджувані явища, події, беруть участь у Всеукраїнському інтерактивному конкурсі «МАН-Юніор. Дослідник». Така система наукової роботи в межах закладу дозволяє реалізувати в повній мірі завдання профільної школи, зокрема, в умовах академічного напряму профілізації.

Модель STEM освіти закладу [7,11] включає узгодження програм та визначення математичних можливостей у вивченні певних тем, диференціацію, різновікове (5-9 класи) навчання і взаємонавчання, обов'язковість розрахункових завдань у всіх предметах. STEM тижні проводяться у березні і мають на меті відпрацювання навичок вирішення реальних проблем та ситуацій, занурення учнів у практичне та відкрите дослідження у позаурочній діяльності [12].

Модель Літніх студій реалізується у червні для учнів 1-10 класів і може мати такі програми, а саме: технологічну (розвиток навичок фантазування, проектування і виготовлення виробів власними руками), дослідницьку (підготовка до написання дослідницьких робіт для МАН «Шанс», розвиток та поглиблення основних дослідницьких компетенцій), лідерську (відпрацювання ораторського мистецтва, удосконалення навичок працювати в колективі,

опрацьовувати інформацію), інженерно-конструкторську (формування навичок конструкторського задуму, визначення технічних задач на основі конструктора Лего), комп'ютерної графіки (розвиток навичок геометричного моделювання), математичну (практичне відпрацювання застосування математики в буденному житті) та інші. Літні студії - це своєрідний підсумок навчального року, де у освітньо-неформальному просторі відбувається обмін знаннями, формування позитивних емоцій, мотивація до творчості та саморозвитку та закладаються перспективні напрями на наступний навчальний рік.

Цільова соціально-значуща діяльність представлена екологічною, волонтерською та трудовою діяльністю учнів у вигляді проектів і спрямована на «кінцевий продукт». Знайомство з різними соціальними процесами з «зануренням у ситуацію», аналіз проблем і визначення рівня готовності діяти, вміння бачити проблеми і не залишатися осторонь – все це пов'язано з вивченням основ наук та набуттям спеціальних навичок, що веде до розвитку певних професійних інтересів і нахилів. Досвід соціального підприємництва для учнів 8-9 класів, а саме, в межах уроків трудового навчання, робить процес навчання більш вмотивованим, а результат соціально важливим.

Окремо у системі допрофільної освіти розроблено і реалізується проект «Моя професія - мій успіх», який включає співпрацю з підприємствами міста та області, з міським центром зайнятості та громадськими організаціями. Марафон «Професії наших батьків» (1-2 класи), «Професії навколо нас» (3-4 класи), «Професії мого регіону» (5-7 класи), «Професії майбутнього» (8-9 класи) дозволяє вивчити наявні професії, попит ринку праці, логістику навчальних закладів відповідно до обраного фаху, зустрітися з представниками різних професій та дізнатися про особливості праці. Виходи та виїзди на базу підприємств наочно демонструють робочі умови.

На нашу думку, вироблена у ліцеї №3 система допрофільної освіти в контексті формування наукових і соціальних компетентностей створює для учнів можливість посилювати важливі життєві навички для побудови успішної кар'єри чи власної справи та отримувати задоволення від свого навчання. Під час такого допрофілю визначається рівень когнітивного навантаження для кожного учня, що дозволяє аргументовано підходити до подальшого формування профільних класів, створення умов для самовияву і самовизначення випускників.

Учні, які продовжують вже профільне навчання у закладі, вільно володіють комунікативними навичками та здатні до самостійного розв'язання соціально- та особистісно значущих проблем, вміють працювати в команді, мають досвід самостійної діяльності й особистої відповідальності. Інтелектуальна історія випускників ліцею №3 містить щороку успішний захист робіт у Малій академії наук України, виступи на Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях, таких як «Україна очима молодих», "Відновлювальна енергетика та енергоефективність у XXI столітті". В 2022 році випускник Микитенко Ігор здобув золоту медаль і став переможцем Міжнародної виставки винаходів і дизайну в Азії KIDE [13].

Вибір учнями академічного спрямування передбачає продовження навчання у закладах вищої освіти, для цього у закладі розроблено і реалізується для учнів 10-11 класів програма навчальних виїздів до ВНЗ м. Кривий Ріг, Дніпро, Київ, Львів.

Завершується навчальний рік у закладі стимулюючо-мотиваційним проектом «За честь ліцею» - за підсумками навчального року відзначаються переможці ліцейських, міських, обласних, Всеукраїнських інтелектуальних змагань, вшановуються учні відзнаками «Інтелектуальний прорив року» та «Соціально значима ініціатива». За загальним визнанням, на підставі голосування учасників освітнього процесу, за вагомі здобутки відзначається персональною премією депутата міської ради округу кращий випускник року. Такий підхід є суттєвим мотиваційним чинником для особистісного інтелектуального зростання.

Профільність навчання щороку визначається багатьма змінними: контингент учнів, особистісні запити, зміна потреб ринку праці, тощо. Інтелектуальні традиції закладу,

різноманітний досвід міжсекторальної взаємодії на користь дітей, готовність педагогів до впровадження інновацій, дозволяють залишатися результативними у своїй діяльності і впроваджувати різні профілі навчання.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти»- Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0+%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0#w1_1
2. Державний стандарт профільної середньої освіти (проект) // Електронний ресурс: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>
3. Бібік Н. М. Компетентність у навчанні [Текст] / Н. М. Бібік // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Бугайов О. І. Диференціація навчання учнів у загальноосвітній школі : [метод. рек.] / О. І. Бугайов, Д. І. Дейкун ; НДІ педагогіки України. – Київ : Освіта, 1992. – 32 с.
5. Бурда М. І. Особистісна орієнтація змісту профільного навчання / М. І. Бурда // Профільне навчання: теорія і практика : зб. наук. пр. за матеріалами методол. семінару АПН України / АПН України, Від-ня дидактики, методики та інформ. технологій в освіті, Ін-т педагогіки ; ред. кол.: О. Я. Савченко [та ін.]. – Київ, 2006. – С. 100–104.
6. Кизенко В. І. Варіативний компонент змісту освіти в основній і старшій школі: теорія і практика : [монографія]: Бібліогр. – С. 311–360 (443 назви); табл., рис. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2018. – 405 с. Електронний ресурс: <https://core.ac.uk/download/pdf/275581713.pdf>
7. Литвинова О. М. Профільність математики у освітньому процесі, як основи STEM-освіти у закладі // STEAM-освіта: від теорії до практики : матеріали круглого столу (Київ, 24 березня 2023 року). – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. – 652 с., ст..115-120
8. Педагогічне управління професійним самовизначенням учнівської молоді /В.М.Мадзігон, М.П.Тименко, Г.Є.Левченко та ін.; За ред. М.П.Тименка. – К.: Ін-т пробл. виховання АПН України, 2001.
9. Трубачева С.Е. Загальнонавчальні компетентності у профільному самовизначенні учнів // Дидактичні засади формування навчальних профілів: посібник / [авт.кол.: В.І.Кизенко, О.К.Корсакова, С.Е.Трубачева та ін.]; за наук. ред. В.І.Кизенка. – К.: Педагогічна думка, 2010. – С.27-35
10. Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект: кол. монографія / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, С. В. Косянчук, О. В. Барановська, та інші.]; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської.– Київ, КОНВІ ПРІНТ 2018.– 260 с.: іл.– Бібліограф.: 454 назви.– С. 233–258. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/monography_inner_ready.pdf
11. Формування інтелектуальної мобільності учнів початкової школи засобами міжпредметних STEM-інтегрованих занурень. Хорольська Н.І., Гранкіна І.М., Мамон ЛА.// Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ніжин, 20-21 жовтня 2016 року)- Ніжин:НДУ ім.М.Гоголя, 2016-163с., - ст. 39-41
11. Хмуренко В.А., Амброзяк О.М. Система природничо-математичної освіти в умовах школи адаптуючої педагогіки/Інформаційний збірник МОН України № 17-18 вересень 2015 ст.128-132;
12. Хмуренко В.А., Амброзяк О.М. «STEM-освіта: практика дії у вимірі ЗНЗ» : Інноваційні технології навчання обдарованої молоді. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. К.-2016, ст.241-247.

13. Школяр з Дніпропетровщини став переможцем Міжнародної виставки винаходів і дизайну: <https://suspilne.media/333824-skolar-z-dnipropetrovsini-stav-peremozcem-miznarodnoi-vistavki-vinahodiv-i-dizajnu/>

УДК 373.5.015.31

Валентина Шахрай,
доктор педагогічних наук, доцент,
Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України,
ORCID ID [0000-0003-2433-0357](https://orcid.org/0000-0003-2433-0357)

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА

Анотація. Доцільність формування у старшокласників готовності до відповідального батьківства зумовлено соціально-психологічним розвитком школярів цього віку та незадовільною сучасною демографічною ситуацією в Україні, що спричинена, зокрема, російсько-українською війною. Одним із шляхів формування готовності старшокласників до відповідального батьківства є організація факультативного курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства» («Я – майбутній батько, я – майбутня матір»). Результативність курсу залежить, насамперед, від застосовування в процесі його впровадження методів, що сприяли б зацікавленості юнаків і дівчат проблемою майбутнього батьківства та усвідомленню ними необхідності оволодіння певною сумою знань і вмінь, зокрема з основ сімейного виховання. Запропоновані до використання методи: міні-лекції, бесіди, дискусії, метод кейс-стаді, написання старшокласниками творів, обговорення творів художньої літератури, практично-пошуковий метод, метод проектів, театралізація родинних свят, метод «сторітеллінг» тощо. Головним результатом формування готовності старшокласників до відповідального батьківства має бути сформоване позитивне ставлення до виконання в майбутньому ролей батька і матері.

Ключові слова: готовність до відповідального батьківства, старшокласники, факультативний курс, методи.

Abstract. The expediency of forming high school students' readiness for responsible parenthood is determined by the socio-psychological development of schoolchildren of this age and the unsatisfactory current demographic situation in Ukraine, caused, in particular, by the Russian-Ukrainian war. One of the ways of forming the readiness of high school students for responsible parenthood is the organization of the optional course "Preparation of high school students for responsible parenthood" ("I am a future father; I am a future mother"). The effectiveness of the course depends, first of all, on the use of methods in the process of its implementation that would promote the interest of young men and women in the problem of future parenthood and their awareness of the need to master a certain amount of knowledge and skills, in particular, the basics of family education. Suggested methods for use: mini-lectures, conversations, discussions, case study method, writing of works by high school students, discussion of works of fiction, practical research method, project method, dramatization of family holidays, "storytelling" method, etc. The main result of the formation of the readiness of high school students for responsible parenthood should be the formation of a positive attitude towards fulfilling the roles of father and mother in the future.

Keywords: readiness for responsible parenthood, high school students, optional course, methods.

Вступ. У сучасних суспільних умовах актуальною постає проблема відповідального батьківства та підготовки до нього молоді, зокрема старшокласників. Доцільність формування

у старшокласників готовності до відповідального батьківства зумовлено соціально-психологічним розвитком школярів цього віку, суспільними проблемами, зокрема незадовільною сучасною демографічною ситуацією в Україні, що спричинена, значною мірою, російсько-українською війною. Водночас результати аналізу практики виховної роботи у закладах загальної середньої освіти свідчать, що проблемі формування готовності старшокласників до відповідального батьківства не приділяється належна увага. Відповідальність як педагогічну категорію широко розкрито в працях І.Беха. Підготовку учнівської молоді до відповідального батьківства розглядають в своїх дослідженнях Л.Канішевська, В.Кравець, С.Красін, Л.Повалій (Гончар), В.Сухомлинський, К. Федюшкіна та ін. Водночас постає завдання з'ясування комплексу методів, що допоможе вчителю в організації різноманітної роботи з формування готовності старшокласників до відповідального батьківства як важливої виховної і соціальної проблеми.

Мета статті – визначення методів освітньої роботи з формування готовності старшокласників до відповідального батьківства.

Виклад основного матеріалу. Готовність до відповідального батьківства старшокласників передбачає сформованість у них комплексу якостей, що поєднує позитивне ставлення до батьківства, наявність знань, навичок і вмінь з основ репродуктивної культури і сімейної педагогіки, емоційну розвиненість та усвідомлення відповідальності, як майбутнього батька і майбутньої матері, перед дітьми, сім'єю, суспільством. Формування готовності до відповідального батьківства учнів старших класів може здійснюватися шляхом організації навчальних курсів за вибором, що розкривають різні аспекти сімейного життя та батьківства, позакласних виховних заходів, висвітлення окремих моментів підготовки до сімейного життя і батьківства при вивченні навчальних дисциплін, зокрема літератури, біології, фізичного виховання тощо.

Вважаємо корисним введення в освітній процес факультативного курсу з орієнтовною назвою «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства» («Я – майбутній батько, я – майбутня матір») (Шахрай, 2022). Метою факультативного курсу є сприяння отриманню учнями старших класів психолого-педагогічних знань, які формують стійкі погляди на сім'ю і батьківство як на цінності, та виробленню в учнів певних навичок, що допоможуть в майбутньому здійснювати належне виховання власних дітей та дбати про їхній розвиток.

Ефективність факультативного курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства» («Я – майбутній батько, я – майбутня матір») залежить від застосовування в процесі його впровадження методів, що сприяли б зацікавленості юнаків і дівчат проблемою майбутнього батьківства та усвідомленню ними необхідності оволодіння певною сумою знань і вмінь, зокрема з основ сімейного виховання, без чого не може сформуватися батьківська компетентність.

Коротко зупинимось на методах, які можуть застосовуватись на заняттях курсу. На нашу думку, доцільним є використання, насамперед, методу *міні-лекції*, яка дає можливість системно викласти матеріал щодо певних аспектів батьківства. Від звичайної лекції міні-лекція відрізняється насамперед тривалістю (приблизно 20 хвилин), щоб не стомлювати слухачів. У міні-лекції слід виділяти найбільш суттєве з проблеми, що розглядається. Наприклад, при розгляді теми «Сімейне виховання немовлят і дітей раннього віку» варто передусім висвітлити особливості фізичного і психічного розвитку немовлят, виняткової ролі дорослого, насамперед матері, у житті немовляти. Учнім слід наголосити, що перший рік життя – це виключний період в житті дитини і її батьків. Розглядаючи ранній вік дитини, старшокласникам наводяться дані про її фізичний розвиток, про засвоєння нею побутових і гігієнічних навичок. Аналізуючи психічний розвиток дитини раннього віку, педагогу слід акцентувати увагу учнів на тому, що провідною діяльністю для неї стає предметна діяльність, в якій дитина засвоює суспільно вироблені способи дій з предметами. Слід зосередити увагу старшокласників на правилах виховання немовлят і дітей раннього віку, наголосивши, що одним із найефективніших методів виховання дітей цих вікових періодів є особистий приклад

батьків, людей, які оточують дитину, а тому майбутнє батьківство вимагає праці над собою, розширення знань і вмінь, що допоможуть розвинути батьківську компетентність.

При розгляді теми «Сімейне виховання дитини дошкільного віку (3-6 років)» учням наголошується, що дошкільне дитинство є цілковито своєрідним періодом розвитку, коли перебудовується все психічне життя дитини і її ставлення до навколишнього світу. Значну роль у розвитку дитини дошкільного віку відіграють методи виховання, що вибираються батьками (особистий приклад батьків, пояснення, бесіда, переконання; вимога, контроль, привчання, вправління; заохочення, покарання). Педагогу слід наголосити, що особливе місце у сімейному вихованні дошкільника займає ігровий підхід як умова застосування різних методів, а також включення батьків у спільну діяльність з дітьми: сюжетні і рухливі ігри, спільне малювання, створення спільних виробів тощо. Це вимагає від учнів, майбутніх батьків, розвитку здатності до організації ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку.

Важливим методом на заняттях курсу є *бесіда*, яка проводиться після міні-лекції (може використовуватись і під час міні-лекції) і дає можливість обговорити з учнями питання, насамперед дискусійні, з проблем сім'ї і батьківства. Наприклад, після ознайомлення з матеріалом теми «Сімейне виховання дітей дошкільного віку» учням ставляться запитання: «Яка діяльність дошкільника є провідною?»; «Які види дитячих ігор ви можете назвати?»; «Що є головним у підготовці дитини до школи?», «Чия роль у вихованні дитини дошкільного віку важливіша – батька чи матері?» тощо.

З методом бесіди тісно пов'язаний *метод дискусії*, який вчить учнів аналізувати певні явища у сфері батьківсько-дитячих взаємин, виробляти власну позицію та вміти її коректно відстоювати. Темати для дискусій можуть бути: «Батьківство – це самореалізація чи суспільний обов'язок?»; «Хто здатний ефективніше здійснювати сімейне виховання – батько чи мати?»; «Що для сучасної людини є важливішим – кар'єра чи батьківство?» тощо.

Учням можна запропонувати *написання творів*: «Мама і тато у моєму житті», «День з мамою і татом, який найбільше запам'ятався» тощо. Педагог має спрямувати старшокласників до висловлення думок щодо впливу на них батька і матері, до оцінки фактів батьківської поведінки, визначення тих методів та засобів сімейного виховання у батьківській сім'ї, які майбутні батьки можуть використовувати у взаємодії з власними дітьми.

На окремих заняттях буде доцільним використання *методу кейс-стаді*. Використовуючи цей метод, наприклад, у темі «Підготовка старшокласниць до початкового етапу материнства», можна обговорити з ученицями випадки відмови юної матері від дитини і жорстокого ставлення до маленьких дітей, проблеми підліткового материнства тощо, що висвітлюються в ЗМІ чи відомі учням з реального життя.

На заняттях факультативного курсу варто організовувати *обговорення творів художньої літератури*, що висвітлюють материнство і батьківство в художніх образах, емоційно впливаючи на внутрішній світ читача. Однією з таких книг є роман польської письменниці Й. Ягелло «Молоко з медом» (Ягелло, 2019). Авторка піднімає проблему раннього материнства. Книга дає гарний матеріал для роздумів, розкриває різні ситуації, пов'язані з вагітністю та доглядом за новонародженою дитиною, піднімає питання відповідальності за свої вчинки. Обговорення зазначеної книги доцільно організувати під час проходження теми «Підготовка старшокласниць до початкового етапу материнства».

На заняттях з теми «Роль батька-чоловіка у вихованні дитини та необхідність підготовки до майбутнього батьківства старшокласників-юнаків» доцільно обговорити уривки з «Листів до сина» В. Сухомлинського. Видатний педагог у цих листах привертає увагу до таких важливих питань, як любов між чоловіком і жінкою, ставлення до майбутньої дружини, необхідність підготовки до сімейного життя. Мудрий батько повчає: «Пам'ятай, що любов – це насамперед відповідальність за ту людину, яку ти полюбив, за її долю, за її майбутнє» (Сухомлинський, 1977, с. 622). Варто познайомити юнаків також з «Листами до сина» визначного поета Василя Стуса. Вони пронизані турботою про сина, увагою до його щоденних занять, порадами щодо навчання та улюблених справ (Стус, 2019).

Корисним для майбутніх батьків стане *обмін досвідом* спілкування з дітьми раннього та дошкільного віку, який вже мають окремі старшокласники, наприклад, спілкуючись з молодшими братиками і сестричками (на заняттях: «Сімейне виховання немовлят і дітей раннього віку (до 3-х років)», «Сімейне виховання дитини дошкільного віку (3–6 років)»).

Ефективним освітнім методом є *практично-пошуковий метод*. Наприклад, під час розгляду теми «Сімейне виховання немовлят і дітей раннього віку (до 3-х років)» можна запропонувати учням виконати такі завдання: підібрати віршики та казки для дитини раннього віку та вивчити окремі з них, щоб розповісти в групі; описати чи намалювати іграшку, яку можна подарувати дитині 2-3 років; віднайти цікавий матеріал про розвиток дитини раннього віку в мережі Інтернет та приготувати коротке повідомлення тощо.

У процесі реалізації факультативного курсу доцільно використовувати *метод проектів*. Учням можна запропонувати розроблення проектів, які стосуються, наприклад, проблеми виховання дітей раннього і дошкільного віку, зокрема, таких: «Харчування дитини», «Організація дозвілля для дитини дошкільного віку», «Краса в житті дошкільника» тощо. Можна спрямувати старшокласників до розробки й інших проектів: «Образ матері і батька, що надихає», «Образ матері і батька в мистецтві», «Материнство і батьківство в українській художній літературі», «Щастя батьківства і материнства в історії моєї родини» тощо. Пошукова робота дасть можливість старшокласникам самостійно отримати інформацію, що стосується материнства і батьківства, опрацювати її, підготувати повідомлення для групи або презентацію за її результатами.

Цікавим є метод «*сторітеллінг*» (дослівно з англ. – розповідання історій), тобто уміння розповідати цікаві, захоплюючі історії. Історії може розповідати вчитель, наприклад, про відомих батьків, ставлення яких до власних дітей є зразком для наслідування, а можна запропонувати учням підготувати якусь захоплюючу історію з повсякденного життя чи історію з минулого, в якій будуть фігурувати їхні рідні та близькі, і яка передається із покоління в покоління.

Зі старшокласниками, як майбутніми батьками, варто організувати інсценізацію казок, забавлянок, віршів, виконання пісень, зокрема колискових та обрядових. Зразки народної творчості можуть стати елементами *театралізації родинних свят*, використання якої в процесі занять буде корисним для майбутніх батьків-вихователів.

Вважаємо доволі важливою в процесі реалізації курсу організацію таких видів діяльності учнів, де б вони мали змогу взаємодіяти з молодшими дітьми, вчилися з ними спілкуватися, що розвиватиме емоційно-почуттєву сферу старшокласників та сприятиме в майбутньому належній батьківсько-дитячій взаємодії. Один із видів такої діяльності – *організація спільних з молодшими школярами свят*, наприклад, відзначення Дня матері (на одному із підсумкових занять). Старшокласники можуть написати сценарій, розучити його з молодшими школярами, підготувати атрибутику для належного проведення свята, забезпечити його музичний супровід, виступити в ролі ведучих тощо.

Педагогу варто звернути увагу майбутніх батьків на *дитячі журнали*, в яких висвітлюються різні напрями розвитку дитини: фізичний (цікаві фізичні вправи, руханки), мовленнєвий (лічилки, промовки, запитання, віршики, казочки), мисленнєвий (завдання з опанування букв, лічби, на логіку), художньо-естетичний (завдання для творчості, саморобки), морально-етичний (вірші, казки, оповідки відповідного змісту) (такими журналами є «Пізнайко», «Малятко», «Карамельки», «Яблунька» тощо) (Гавриш, 2021, с.141). Матеріали з цих журналів доцільно використати в процесі занять, в яких розкриваються особливості сімейного виховання дітей раннього, дошкільного, молодшого шкільного віку.

Висновки. Розглянуті методи доцільно використовувати як в процесі організації факультативного курсу «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства» («Я – майбутній батько, я – майбутня матір»), так і під час різноманітних виховних заходів, що спрямовані на підготовку учнівської молоді до майбутнього батьківства. Слід зазначити, що педагогам варто використовувати не лише названі методи, а й здійснювати пошук й інших

дієвих методів, оскільки освітня діяльність з формування готовності старшокласників до відповідального батьківства повинна спиратися, насамперед, на творчий підхід та ініціативу педагога.

Головним результатом формування готовності старшокласників до відповідального батьківства має бути сформоване позитивне ставлення учнів до виконання в майбутньому ролей батька і матері, що створить для індивіда широке поле самореалізації, адже, на думку видатного педагога В. Сухомлинського, у «вихованні дітей, у творенні і захисті майбутнього кожний може досягти вершини досконалості – стати справжнім майстром, художником, поетом, мудрецем, громадським діячем» (Сухомлинський, 1976, с. 390-391).

Список використаних джерел

Гавриш, Н. В., Васильєва, С. А., & Рагозіна, В. В. (2021). *Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку: навч.-метод. посіб.* (Н. В. Гавриш, ред.). Кропивницький: Імекс-ЛДТ. (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729029>)

Стус, В. (2019). *Листи до сина*. Київ : Ранок.

Сухомлинський, В. О. (1976). *Вибрані твори* : в 5 т. Київ : Рад. шк. 1976. Т. 2.

Сухомлинський, В. О. (1977). *Вибрані твори* : в 5 т. Київ : Рад. шк. 1977. Т. 3.

Шахрай, В.М., Гончар, Л.В., Канішевська, Л.В., & Малиношевський, Р.В. (2022). *Формуємо готовність старшокласників до відповідального батьківства: методичний посібник* (В.М. Шахрай, ред.). Кропивницький: ІмексЛДТ. (<https://lib.iitta.gov.ua/735346/>)

Ягелло, Й. (2019). *Молоко з медом* : роман / переклад з польської Б. Антоняк. Львів : Урбіно.

УДК 373.3.011.3

Володимир Яценко

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7948-2983>*

E-MAIL: iatsenko_v@ukr.net

ПРОЄКТУВАННЯ МОДЕЛІ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА ЗМІСТОМ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ ВЧИТЕЛЯ ЗЗСО

Компетентності проєкту профільного стандарту (2024 р.) носять світоглядний характер професійного розвитку педагога – мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, педагогічного партнерства, інклюзивності, здоров'язберезувальна, прогностична, організаційна та оцінювально-аналітична. Ми ставимо у центрі представленого зразка (моделі) здатність до навчання впродовж життя, яка одночасно є об'єднуючою складовою проєктування профільної середньої освіти та професійного стандарту вчителя ЗЗСО.

Ключові слова: проєктування, профільна освіта, професійний стандарт, компетентності.

Competencies of the profile standard project (2024) have a worldview character of the teacher's professional development - language-communicative, subject-methodical, information-digital, psychological, emotional-ethical, pedagogical partnership, inclusiveness, health-preserving, prognostic, organizational, and evaluation-analytical . We put at the center of the presented sample (model) the ability to learn throughout life, which is at the same time a unifying component of the design of specialized secondary education and the professional standard of a teacher of vocational education and training.

Keywords: design, professional education, professional standard, competences.

Вступ П'ятнадцятого лютого 2024 року Міністерство освіти і науки України (МОН України) запропонувало для громадського обговорення проєкт професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти, Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (у новій редакції) [1]. Дані ініціативи профільного міністерства можна вівати, адже, актуальною проблемою Нової української школи (НУШ) є і у найближчі роки залишається – проблема формування профільної середньої освіти. Те, що систематизувалося за останні понад 30 років носить різносторонній методичний характер розв'язання даної проблематики.

Мета статті Метою статті стала спроба проєктування певного зразка, моделі сучасної профільної середньої освіти за змістом нової редакції професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти, Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (нова редакція від 15.02.2024 р.)

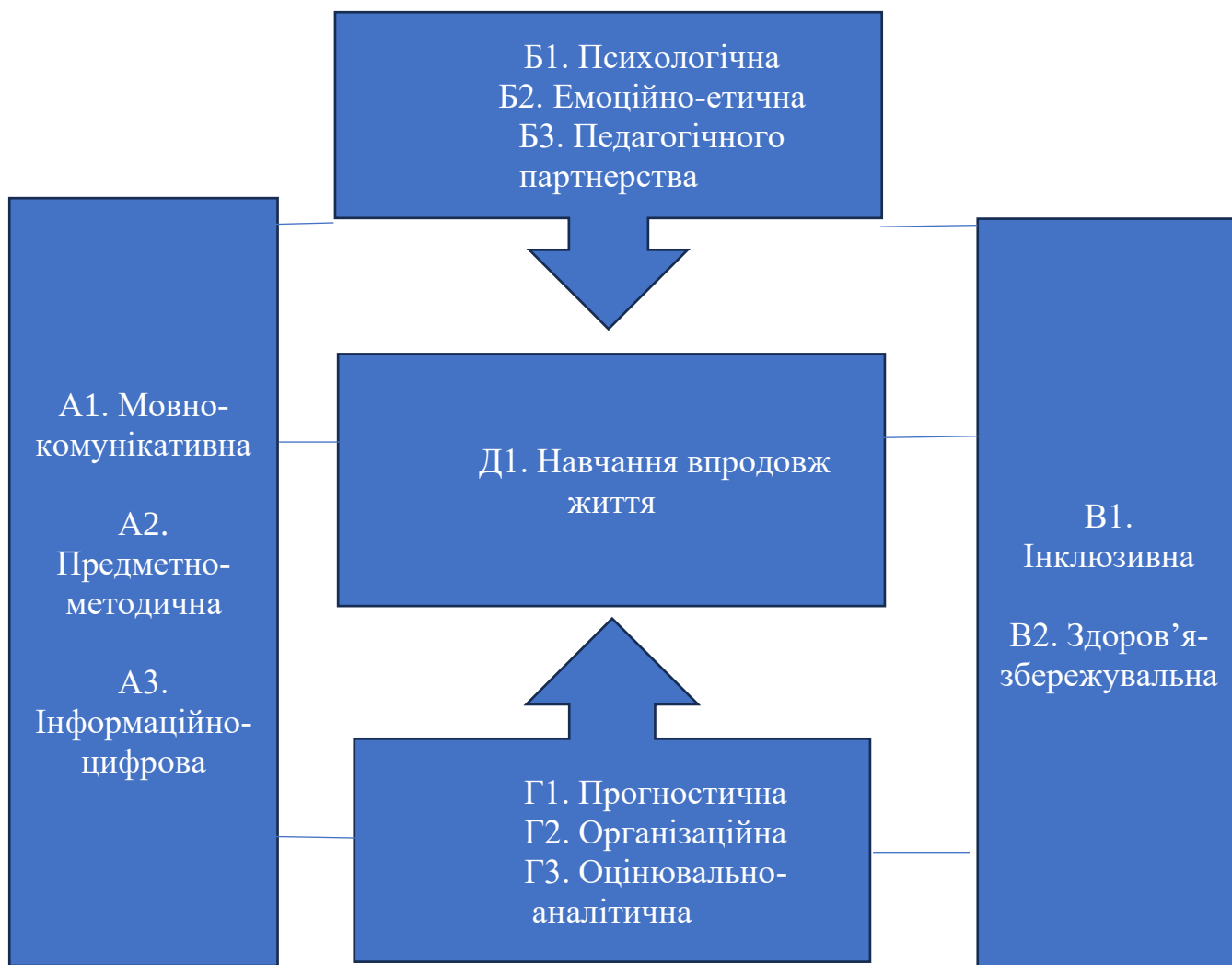
Виклад основного матеріалу Ми, як автор дослідження не вперше розглядаємо актуальні питання формування ключових компетентностей у вчителів географії та економіки, наприклад:

- ✓ 2017 : Компетентнісне спрямування вивчення курсу фізичної географії України
- ✓ 2018 : Реалізація компетентнісного підходу як основа формування системи впровадження освітньої діяльності; методичне забезпечення компетентнісно орієнтованого навчання шляхом розроблення тематичних екскурсій і подорожей в гімназії та ліцеї
- ✓ 2020 : Формування практичних вмінь учнів у гімназії та ліцеї як основа компетентнісно орієнтованого навчання; компетентнісно орієнтоване навчання учнів гімназій та ліцеїв на прикладі використання літературної музейної спадщини Житомира
- ✓ 2021 : методика компетентнісно орієнтованого навчання курсів економічного спрямування в гімназії та ліцеї
- ✓ 2022 : Методи навчання як основа компетентнісного потенціалу природничої освітньої галузі; компетентнісний аспект переходу до нової методики навчання природничих наук
- ✓ 2023 : Філософсько-педагогічні засади формування ключових компетентностей в учнів на заняттях курсів за вибором інтегрованого змісту (у співавторстві з д.п.н., професором Т. Г. Назаренко)

Якщо узагальнити проведені дослідження, то можна намітити певні тенденції у формуванні профільної середньої освіти по крайній мірі до 2027 року:

- компетентнісне спрямування освітнього процесу, особливо у профільній старшій школі НУШ (поки, що не бачимо відмови від традиційних навчальних курсів географії та економіки й курсів за вибором інтегрованого змісту);
- компетентнісний підхід буде і далі застосовуватися розрізнено (наприклад, організація та проведення тематичних екскурсій і подорожей у ЗЗСО відбувається планувально-спонтанно);
- компетентнісно орієнтоване навчання і далі буде зосереджуватись на формуванні практичних умінь і навичок учнів/учениць;
- компетентнісний потенціал природничої освітньої галузі більш повно розкриється у методиці інтегрованого навчання.

Отож, якщо проаналізувати компетентності профільної середньої освіти, які представлено у змісті проєкту професійного стандарту 2024 р. [1] ми зможемо побудувати її спрощену інформаційну модель (мал. 1).

Мал. 1. Компетентності профільної середньої освіти у змісті проекту професійного стандарту 2024 р.

Представлена певна сукупність інформації, що характеризує істотні властивості і стани об'єкта, процесу, явища, а також взаємозв'язок із зовнішнім світом дозволяє акцентувати увагу педагогічної громадкості на наступних складових:

А1. Мовно-комунікативна компетентність є однією із світоглядних основ професійного розвитку педагога, навчання відбувається державною мовою, мовами національних меншин або іноземною мовою. Наприклад, для вчителів географії і економіки важливою умовою є опанування фаховою термінологією та навчання володінню науковим словом, що одночасно є одним із актуальних завдань мовної підготовки вчителя географії. Так, курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)», який активно розробляється і викладається на природничо-географічному факультеті спеціальності «Географія» в Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, покликаний сформувати національно-мовну особистість фахівця [2, 143]. Важливою складовою розвитку в учасників освітнього процесу є формування мовно-комунікативних вмінь.

А2. Предметно-методична компетентність передбачає насамперед здатність моделювати зміст освіти, розвивати ключові компетентності за Державним стандартом базової середньої освіти [3], здійснювати інтегроване навчання, використовувати методики і технології навчання й виховання, формування ціннісних ставлень. Для вчителів географії і економіки це освоєння методики навчання окремих шкільних курсів географії, викладання географії у профільній школі, підприємництва і фінансової грамотності тощо.

А3. Інформаційно-цифрова компетентність повністю змінила структуру, зміст освітнього процесу Нової української школи (НУШ), нині вчителі практикують використання електронних бібліотек, інтернет-ресурси і штучний інтелект (ШІ). До професійних компетентностей педагога відносять цифрову і медіаграмотність. Розвиток цифрової грамотності та медіаграмотності носить прикладний характер – використання цифрових технологій, наприклад, 3D анімації, віртуальної реальності (VR) але найголовніше, це створення електронного контенту педагогом. Для вчителів географії і економіки важливими є вміння використовувати цифрові фінансові інструменти, дотримання цифрової гігієни (це стосується всіх учасників освітнього процесу). Вплив таких вагомих чинників, як COVID-19 та війна сформували у педагогів методики дистанційного навчання.

Б1. Психологічна компетентність педагога проявляється у здатності враховувати вікові й індивідуальні особливості здобувачів освіти, формувати мотивацію до їх пізнавальної діяльності, зокрема, до географії і економіки. Але повернімося до головного завдання НУШ – формування розумового мислення здобувачів освіти (критичного, абстрактного...). Актуальними у педагогічній професійній сфері діяльності є рівноправні та особистісно зорієнтовані взаємодії, впровадження гендерної рівності, психологічної підтримки дітей у стресових ситуаціях, особливо в умовах повномасштабної війни із країною-агресором Росією. МОН України підготували матеріали, які можна використовувати під час підготовки уроків стійкості, боротьби та перемог. Це можуть бути вихована година, година спілкування, класна година, уроки громадянської та історичної, мовно-літературної освітніх галузей тощо. Головна мета такої роботи – сформувати тверду громадянську позицію в учнів і учениць, навчити розрізняти факти і фейки, не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді [4, 2].

Б2. Емоційно-етична компетентність педагога проявляється насамперед у вмінні керуватися власним емоційним станом, безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу. Назагал, вчителі географії і економіки формують уявлення у здобувачів про взаємозалежність людей і систем (природних й штучних) у глобалізованому світі. Це ознайомлення із дотриманням прав людини і дитини в різних регіонах світу, цілями сталого розвитку (ЦСР). Рекомендуємо ознайомитися із Національною доповіддю «ЦСР для дітей України», яка надає нового бачення орієнтирів розвитку дітей та молоді в контексті досягнення Україною ЦСР [5, 2]. У доповіді наведені стратегічні завдання розвитку дітей та молоді з урахуванням специфіки трансформаційних перетворень. Ця доповідь може слугувати підґрунтям для розроблення стратегій і програм, спрямованих на зміцнення людського капіталу країни. У 2019 році світова спільнота відзначає 30-річчя Конвенції ООН про права дитини. Перша тематична доповідь з ЦСР має привернути увагу українського суспільства до нагальних питань захисту прав дитини та створення умов для гармонійного розвитку дітей та молоді.

Б3. Компетентність педагогічного партнерства в умовах НУШ формується на суб'єкт – суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, менш декларативно в педагогічній практиці залучаються батьки до освітнього процесу на засадах партнерства. В методичній практиці приділяється значна увага формуванню у вчителів здатність працювати у команді та впровадження нових методик підтримувати у здобувачів освіти їхні прагнення до саморозвитку. На думку вітчизняних та зарубіжних дослідників самостійний вибір людиною свого життєвого шляху, цілей, цінностей, етичних норм, майбутньої професії й умов життя здійснюється за допомогою пізнання, виявлення і аналізу своїх можливостей, здібностей, схильностей, інтересів й установок, усвідомлення свого місця в житті, в суспільстві [5, 5].

В1. Інклюзивна компетентність педагога проявляється у здатності здійснювати педагогічну підтримку осіб з особливими освітніми потребами, забезпечувати інклюзивне навчання і застосовувати технології індивідуального та диференційованого навчання. Ми вивчали досвід викладання факультативних курсів з географії, які діяли у ЗЗСО на початку 2000-х років з метою розвитку пізнавальних інтересів учнів до географії. Цікаві, змістовні заняття орієнтують здобувачів освіти на вибір професій, поглиблювали географічні знання, сприяли орієнтації життєдіяльності їх у ринкових відносинах сучасності [6, 132].

В2. Здоров'язбережувальна компетентність насичена ключовими положеннями професійного стандарту, адже воно передбачає насамперед організацію безпечного освітнього середовища НУШ! Це і здійснення профілактично-просвітницької роботи щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, формування культури здорового способу життя, надавати домедичну допомогу. Незважаючи на широке висвітлення таких складних питань, як застосування технік збереження особистого фізичного та психоемоційного здоров'я під час професійної діяльності вони мало застосовані педагогами старшого віку, що призводить до професійного вигорання вчителя. Проект DECIDE у партнерстві з Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерством освіти і науки України, Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України, розпочинає реалізацію ініціативи «Стаємо сильнішими разом!», що покликана допомогти дітям, які постраждали від війни. Ініціатива «Стаємо сильнішими разом!» спрямована на вчителів, керівників закладів освіти, шкільних психологів, батьків, голів територіальних громад, працівників органів управління освітою громад. А головне – вона зорієнтована на кожну українську дитину [7].

Г1. Прогностична компетентність педагога формується на змістовому наповненні типових освітніх програм і модельних навчальних програм. Доволі слабкою ланкою у методичній системі практики донині залишається знання педагогами вимог до навчальних програм, методики навчання географії та економіки. У кращому випадку, освітяни ознайомляться із методичними рекомендаціями щодо організації освітнього процесу в НУШ у новому навчальному році. Слід більше уваги приділяти питанням планування освітнього процесу та навчання прогнозування результатів освітнього процесу.

Г2. Організаційна компетентність педагога проявляється у здатності організації сам процес навчання і виховання, навчатися раціонально використовувати навчальний час, вміти правильно інформувати й консультувати щодо змістового наповнення освітнього середовища.

Г3. Оцінювально-аналітична компетентність, як правило, виражається через знання вчителем критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованцем) у системі ЗЗСО і вміння їх доцільно й зважено застосовувати в освітній практиці. Результати зовнішнього незалежного оцінювання – нині, національного мультипредметного тесту, міжнародного дослідження якості освіти PISA свідчать про неоднозначні прогалини в системі освіти. Дані PISA поточного циклу, як і попереднього, виявили проблеми, пов'язані із забезпеченням українських закладів освіти необхідними ресурсами (матеріальними та людськими). Однак PISA послідовно доводить, що не лише наявність ресурсів, але й стратегії їх розподілу мають важливе значення, а тому потрібно докласти зусилля для того, щоб вони були доступними в достатній кількості там, де вони найбільш потрібні [8, 2].

Д1. Здатність до навчання впродовж життя в освітній сфері розглядають переважно у двох аспектах – вміння здійснювати власний професійний розвиток та отримувати підтримку від колег. Трохи складнішим є здатність до інноваційної діяльності всіх освітян України. Адміністрація ЗЗСО зосереджує зусилля на питаннях атестації педагогічних працівників відповідно до вимог Положення про атестацію педагогічних працівників [9] із деталізацією вимог до присвоєння кваліфікаційних категорій та ін. Поза їх увагою залишаються питання самоосвіти вчителя. Наприклад, для вчителів географії та економіки важливо здійснювати пошуково-педагогічний туризм, брати участь у науково-педагогічних проєктах або/та діяльності професійної спільноти (за потреби), розвивати власну споживацьку грамотність, як от – енерго-, тепло- та водо-збереження, вивчати педагогічний досвід вивчення сталого

розвитку. Навчання впродовж життя ґрунтується на чотирьох стовпах[10, 19] : спроможність працевлаштування, пристосовність, підприємництво та рівні можливості.

Висновки. Актуальними питаннями теорії та методики НУШ залишаються опанування фаховою термінологією та навчання володінню науковим словом, методики навчання окремих шкільних курсів у профільній школі, підприємництва і фінансової грамотності, вміння використовувати цифрові фінансові інструменти, дотримання цифрової гігієни, дистанційного навчання, орієнтації здобувачів освіти на виборі професії майбутнього, життєдіяльності їх у ринкових відносинах сучасності, розвивати власну споживацьку грамотність тощо.

Список використаних джерел

1. Проєкт професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти, Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (нова редакція). URL. : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorenniya-proyekt-profesijnogo-standartu-vchitel-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-vchitel-pochatkovih-klasiv-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-nova-redakciya>
2. Гуцул Л. Географічна термінологія як компонента мовної підготовки вчителя географії. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, 1(177). С.140-143. URL. : <https://cusu.edu.ua/ua/konferentsii-2014-2015-nr/2-mizhnarodna-internet-konferentsiya-2014/section-3/1248-geografichna-terminologiya-yak-komponenta-movno%D0%87-pidgotovki-vchitelya-geo-grafi%D0%87>
3. Державний стандарт базової середньої освіти / Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 [Електронний ресурс] = Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>, вільний (дата звернення: 18 листопада 2020 р.).
4. Як говорити про російсько-українську війну в школі. Уроки стійкості, боротьби та перемог» / Розроб. : В. Макаревич, О. Панарін, О. Охріменко. К. : МОН України, 2024. 69 с. URL. : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/12/22/Yak.hovoryty.pro.viynu-22.12.2023.pdf>
5. Грищенко С. В. Самовдосконалення особистості : монографія. Під науковою редакцією : Курлянд З. Н., Бужиної І. В. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2019. 188 с.
6. Яценко В. С. Диференційоване навчання на факультативних заняттях. Диференційовані дидактичні матеріали з географії. 6-10 класи / За ред. Корнєєва В. П. Х. : Вид. група «Основа», 2007. С. 132-134.
7. Проєкт DECIDE «Стаємо сильнішими разом!» URL. : <https://www.together.decide.in.ua/>
8. PISA-2022 : основні результати та висновки. Що знають і вміють української 15-річні підлітки / кол. авт. : Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін. ; за ред. В. Терещенка та І. Клименко ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 24 с.
9. Положення про атестацію педагогічних працівників. Наказ МОН України № 805 від 09.09.2022 р. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text>
10. Степко М. Ф., Клименко Б. В., ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Болонський процес і навчання впродовж життя. Харків, 2004. 111 с.

УДК 001.891:37.014.

Лі́дія Ва́щенко

кандидат педагогічних наук, старший науковий
співробітник відділу моніторингу та оцінювання
якості загальної середньої освіти Інституту
педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна
e-mail: vaschenko_ls@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-0637-2142

ПРОФІ́ЛЬНЕ НАВЧА́ННЯ БІОЛО́ГІЇ У ЗАКЛА́ДАХ ЗАГА́ЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІ́ТИ: СТАТИСТИ́ЧНІ ХАРАКТЕ́РИСТИКИ

Ано́тація. Пере́хід старшо́ї шко́ли на обов'язко́ве профі́льне навча́ння передба́чає ряд систе́мних змін́ щодо́ організа́ції, форми́ та змі́сту профі́льної осві́ти. У статті́ наведе́но резу́льтати аналі́зу динамі́ки та тенде́нції розбу́дови профі́льного навча́ння біоло́гічного напряду́. Проана́лізовано́ чисельні́сть шкі́л та учні́в охопле́них біоло́гічних профі́лем, забезпе́ченість учи́телями біоло́гії, які́ виклада́ють профі́льні предмети́. В ці́лому, по краї́ні відсо́ток учні́в старшо́ї шко́ли, охопле́них профі́льним навча́нням по́ступово́ зроста́є. Водно́час, аналі́з статисти́чних дани́х щодо́ функціо́нування біоло́гічного профі́лю навча́ння да́є підста́ви зроби́ти висно́вок про те, що́ оста́нні п'ять ро́ків трива́є по́ступове́ зменше́ння учні́в, охопле́них профі́льним навча́нням біоло́гічного напряду́ і на́тепер скла́дає 4,2% у мі́сті і 5,4% і сі́льській місцевос́ті. Існу́є ряд пробле́м, які́ призводять до́ зменше́ння кілько́сті учні́в охопле́них біоло́гічним профі́лем навча́нням, які́ потре́бують вирі́шення. І це́ не лише́ військoвий ста́н у краї́ні, але́ і необхі́дність пере́профілюва́ння окре́мих закла́дів з о́гляду на забезпе́чення педа́гогічними пра́цівниками, омо́лодженн́я скла́ду вчи́телів біоло́гії, ура́хування запиті́в та нахилі́в учні́в, регіона́льні потре́би ринку́ пра́ці

Клю́чові сло́ва: профі́льна біоло́гічна осві́та, закла́ди за́гальної́ середньо́ї осві́ти, континге́нт учні́в, педа́гогічні ка́дри.

Abstract. The transition of high school to compulsory specialized education involves a number of systemic changes regarding the organization, form, and content of specialized education. The article presents the results of the analysis of the dynamics and trends in the development of specialized training in the biological direction. The number of schools and students covered by the biological profile, the availability of biology teachers who teach profile subjects were analyzed. In general, the percentage of high school students enrolled in professional education is gradually increasing across the country. At the same time, the analysis of statistical data on the functioning of the biological profile of education gives reason to conclude that the last five years have been a gradual decrease of students covered by profile education in the biological direction and currently amounts to 4.2% in the city and 5.4% in rural areas . There are a number of problems that lead to a decrease in the number of students covered by the biological profile of education, which need to be solved. And this is not only the military situation in the country, but also the need to repurpose individual institutions in view of the provision of teaching staff, rejuvenation of the composition of biology teachers, taking into account the requests and inclinations of students, regional needs of the labor market.

Keywords: specialized biological education, institutions of general secondary education, contingent of students, teaching staff

Вступ. Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» шкільна освіта в Україні здобувається за трьома рівнями: початкова освіта, базова середня та профільна, трьох річна освіта. У 2027 році, коли перші учні Нової української школи перейдуть до 10-го класу, профільна старша школа має стати обов'язковою та багатопрофільною з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей, нахилів і потреб учнів, з формуванням у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності (Закон України, 2020).

На тепер в Україні функціонують навчальні заклади з різними моделями організації профільного навчання: ліцеї, гімназії, створені на базі загальноосвітніх навчальних закладів; ліцеї, які функціонують на базі вищих навчальних закладів; профільні школа інтернатного типу; школи, де профільне навчання, організовано на базі спеціалізованих художніх, спортивних, музичних шкіл, які працюють за власними навчальними планами; профільне навчання в умовах взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів із закладами професійно – технічної освіти тощо. Однак вітчизняна педагогічна практика свідчить про те, що існуюча на тепер модель профільного навчання не завжди забезпечує можливість самостійного вибору учнями профілю класу, вибору рівня вивчення непрофільних предметів, а регламентація форм навчання досить часто руйнує його індивідуалізацію. Окрім того, існує диспропорція у змісті профільної освіти, що призводить до втрати в учнів інтересу до вивченні певних предметів. Тобто актуальною є необхідність зміни форми та змісту профільної освіти, модернізації критеріїв оцінювання роботи старшої школи (Ващенко Л.С., 2015).

Різноманітні аспекти запровадження профільного навчання в шкільній освіті України досліджували багато науковців, зокрема: Г. Васківська, А. Загородня, Т. Засєкіна, Ю. Жук, О. Локшина, О. Ляшенко, Н. Ничкало, О. Сікорський, О. Ярошенко та інші. До переваг профільної освіти науковці відносять: підвищення якості освіти в старшій школі шляхом більш глибокого, якісного й ґрунтового вивчення обраних навчальних предметів; перепрофілювання недоукомплектованих закладів загальної середньої освіти та класів; ефективне використання фінансових ресурсів; ширший вибір як профілів, так і способів навчання для учнів та їхніх батьків. Водночас науковці називають нагальні проблеми старшої школи, серед яких небажання засновників створювати ефективну мережу різнопрофільних класів, відсутність кваліфікованих педагогічних працівників, недостатня матеріально-технічна база закладів загальної середньої освіти (Гапон В.В. 2022). Впровадження профільного навчання в старшій школі буде більш ефективним при проведенні системної інформаційної роботи серед учнів 8–9 класів та їх батьків щодо вибору профілю навчання з метою ознайомлення з «освітньою картою міста», тобто з територіально близькими закладами освіти, напрямками навчання в них, умовами вступу як потенційних для вступу на навчання; – аналіз можливостей окреслених закладів освіти щодо працевлаштування після їх закінчення; вивчення запитів школярів та їх батьків щодо вибору ними профілів навчання (Загородня А.А., 2020).

Метою статті є проаналізувати тенденції організації та функціонування біологічного профілю навчання у закладах загальної середньої освіти. Мова йде про кількісні показники щодо профільних закладів загальної середньої освіти, учнівського контингенту, чисельності педагогічного персоналу тощо. На основі цих даних можна проводити порівняння ефективності діяльності шкіл на рівні регіону, держави, та розробляти шляхи підвищення рівня здобутих учнями результатів навчання.

Після вторгнення російського агресора на територію України у 2014 р., та повномасштабної війни в 2022 р. загальна середня освіта зазнала значного негативного впливу. Війна призвела до руйнувань і пошкоджень освітньої інфраструктури, масового переміщення учнів, батьків, учителів, загальних втрат людського капіталу.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження базується на інформаційній базі Інституту освітньої аналітики, статистичних даних форм звітності № 83-РВК «Звіт про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти», зведений

таблиці № Д-5 «Відомості про профілі навчання у закладах загальної середньої освіти» (<https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2024-2/informaczijni-byuleteni/>)

Перш ніж аналізувати стан впровадження біологічного профілю навчання у закладах загальної середньої освіти ми звернули увагу на те, що а останні 10 років поступово збільшується кількість учнів охоплених різними формами профільного навчанням. Так, упродовж 2014/2015н.р. профільним навчанням були охоплені 286296 старшокласників, у 2023-/2024 н.р. – 416164. Тобто чисельність учнів із профільним навчанням за десять років збільшилася на 129 868 осіб (31%). Профільне навчання у закладах освіти натеper функціонує за 27 назвами профілів, серед них 6 біологічного спрямування. Це екологічний, біолого-хімічний, біолого – фізичний, біотехнологічний, медичний. біологічний профілі. Однак найбільш поширеними за охопленням школярів є профілі українська філологія, іноземна філології та математика.

Таблиця 1.

Динаміка чисельності закладів та учнів, охоплених біологічним профілем навчання з 2019/2020 н.р. по 2023/2024 н.р.

Роки	Профіль	Закладів у місті і селі	Учнів у місті і селі	% охоплення учнів біологічним проф. навчанням від кількості учнів проф. навчанням (місто і село)	% охоплення учнів біологічним проф. навчанням від кількості учнів проф. навчанням (село)
2019/2020 н.р.	Біологія та екологія	879	21406	4,8	5,6
2020/2021 н.р.	Біологія та екологія	787	20322	4,4	5,6
2021/2022 н.р.	Екологічний	140	3131		
	Біохімічний	372	10934		
	Біофізичний	39	970		
	Біотехнологічний	132	2992		
	Біологічний	4	95		
Всього		687	18122	4,7	5,4
2022/2023 н.р.	Екологічний	82	2006		
	Біохімічний	213	7254		
	Біофізичний	15	487		
	Біотехнологічний	53	1426		
	Біологічний	255	6387		
	Медичний	3	425		
Всього		621	17985	4,5	5,7
2023/2024 н.р.	Екологічний	56	1484		
	Біохімічний	170	6059		
	Біофізичний	8	188		
	Біотехнологічний	35	1122		

	Біологічний	328	8286		
	Медичний	6	551		
Всього		597	17690	4,2	5,4

Як видно з таблиці 1, за останні п'ять років біологічний профіль навчання став більш різноманітним, що надає можливість задовольнити запити старшокласників. Однак, починаючи з 2019/2020 н.р. і до 2023/2024 н.р., на відміну від інших профілів, триває поступове зменшення шкіл і в них учнів, які охоплені біологічним профілем навчанням. Найбільша кількість учнів навчаються у біолого - хімічному та біологічному профілях, а найменша – біофізичному та біотехнологічному. Відсоток охоплення учнів профільним навчанням біологічного спрямування щодо кількості учнів, які взагалі охоплені профільним навчанням (місто і село) зменшився з 4,8 до 4,2 відсотків. У закладах сільського поселення зменшення учнів складає 0,2%. Одним із пояснень такої ситуації може бути повномасштабна війна РФ в Україні, пошкодження та руйнування закладів освіти, зростання чисельності внутрішньо переміщених осіб із числа контингенту здобувачів освіти й учителів.

Важливим показником, що впливає на якість загальної середньої освіти, впровадження профільного навчання є забезпеченість системи вчителями, які викладають предмети. (Гапон В.В. 2020). Натепер спостерігається тенденція зменшення чисельності вчителів, які викладають навчальні предмети у містах і селах. Ми проаналізували чисельний склад вчителів біології з 2019/2020 навчального року по теперішній час.

Таблиця 2.

Динаміка чисельності вчителів, які викладають предмет біологію протягом
2019/2020 - 2023/2024 навчальних років

Чисельний склад вчителів біології	2019/2020 н.р	2020/2021 н.р.	2021/2022н.р.	2020/2023 н.р.	2023/2024н.р.
Кількість вчителів біології	14298	14250	14152	13166	12395
Віком до 30 років	1481	1377	1392	1227	1018
31-40 років	3004	2977	2942	2753	2538
41-50 років	4215	4156	4088	3803	3561
51-54 роки	1568	1625	1652	1572	1556
55-60 років	2018	1953	1106	1991	1890
Понад 60 років	2012	2022	2010	1820	1832

Як бачимо з таблиці 2, за останні п'ять навчальних років кількість вчителів біології зменшилась на 1903 особи (13,3%). Привертає увагу зменшення кількості вчителів біології віком до 30 років на 463 особи (30%). Натепер найбільша кількість закладів і учнів охоплених біологічними профілями спостерігалися у Київській, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій Закарпатській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Одеській областях.

На думку дослідників однією з проблем подальшого розвитку профільного навчання в закладах загальної середньої освіти може бути велика кількість учителів-пенсіонерів, які викладають предмети, хоча вона поступово зменшується. Так у 2021/2022 н. р. у системі загальної середньої освіти працювало 17,25 % вчителів пенсіонерів, які викладають навчальні предмети (від загальної чисельності вчителів), у 2023/2024 н.р. кількість працюючих вчителів пенсіонерів зменшилась і становить 10,3% (Гапон В.В.2020). Проведений нами аналіз щодо вчителів пенсіонерів, які викладають біологію свідчить, що таких вчителів багато, але з роками чисельність їх поступово зменшується, хоча можна спостерігати певне коливання. Так у 2018/2019 н.р. у школах працювало 18,5% пенсіонерів - вчителів біології, у 2000/2021 н.р. - 18,2%, у 2022/2023 н.р.- 16,5%, 2023/2024 н.р.- 17,3%.

Висновок. Розвиток профільної освіти – один з основних напрямків реформування системи загальної середньої освіти. У контексті дослідження питання розбудови профільного навчання важливе значення набувають кількісні показники системи освіти. Аналіз статистичних даних щодо функціонування біологічного профілю навчання дає підстави зробити висновок про те, що існує ряд проблем, які призводять до зменшення кількості учнів охоплених біологічним профілем навчанням. І це не лише військовий стан у країні, але і необхідність перепрофілювання окремих закладів з огляду на забезпечення педагогічними працівниками, створення відповідної сучасної матеріально – технічної бази, омолодження складу вчителів біології, урахування запитів та нахилів учнів, регіональні потреби ринку праці.

Список використаних джерел

1. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
2. Ващенко, Л.С. (2015) Погляд на профільне навчання учасників навчального процесу. Збірник наукових праць "Педагогічна освіта: теорія і практика" 19 випуск. С.39-41.
3. Гапон, В. В. Шараєвська, М. І. Дерепя, Т. С. (2022) "Освітня аналітика України", № 3 (19)
4. Загородня А. А. Профільне навчання як форма радикальної диференціації освітнього процесу. (2020) Вісник Запорізького національного університету. Серія. : педагогічні науки. № 2(35). С. 17–22. DOI: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-2-02> .
5. Інститут освітньої аналітики. <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2024-2/informacziyni-byuleteni/>

УДК 37.07:005.95/.96

Тетяна Лукіна,
доктор наук з державного управління, професор,
Інститут педагогіки НАПН України
orcid.org/0000-0002-3802-6666

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ШКІЛ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТОЮ

Анотація. У статті запропоновано підхід до вивчення проблеми забезпечення якості профільної освіти в контексті оцінки ефективності професійної (управлінської) діяльності керівника закладу загальної середньої освіти. Проаналізовано зміни у структурі мережі закладів загальної середньої освіти за профілями навчання та областями у період воєнного стану в Україні. Запропоновано власне бачення причин зазначених змін та їх вплив на якість профільної середньої освіти.

Abstract. The article proposes an approach to studying the problem of ensuring the quality of upper secondary education in the context of assessing the effectiveness of professional (managerial) activities of the principal of an institution of general secondary education. Changes in the structure of the network of general education institutions by study profiles and regions during the period of martial situation in Ukraine are analyzed. Own vision of the reasons for these changes and their impact on the quality of upper secondary education are proposed.

Ключові слова: професійна діяльність, директор школи, якість освіти, профільна середня освіта, профільне навчання.

Keywords: professional activity, school principal, quality of education, upper secondary education, specialized learning.

Скорочення: ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти

Вступ. Якість освіти тлумачать як сукупність характеристик і властивостей освітнього процесу, що забезпечують здатність задовольнити освітні потреби споживачів освітніх послуг (Лукіна, 2008). Якість освіти як системи, процесу і результату навченості здобувачів освіти

залежить від багатьох обставин політичного, економічного, фінансового, управлінського характеру, параметрів самої освітньої системи, якості особистісних і професійних властивостей учасників освітнього процесу і т. ін. Одну з ключових ролей у цьому відіграє також лідерська компетентність керівника ЗЗСО, зокрема дієвість його професійної (управлінської) діяльності. Ефективність управлінської діяльності керівника школи досить складно виміряти й оцінити. На думку багатьох дослідників, ефективна професійна діяльність директора ЗЗСО визначається за допомогою відповідних стандартів (National Policy Board for Educational Administration, 2015). Вона позитивно впливає на якість навчання учнів (Bush, 2024), сприяє створенню та успішній реалізації системи професійного зростання педагогів (Paufler, Sloat, 2020), формує організаційну культуру освітнього закладу (OECD, 2018) та інші процеси.

Профільна освіта, яку здобувають учні в старших класах загальної середньої освіти, покликана забезпечити «розвиток особистості здобувачів освіти, формування компетентностей, необхідних для їхньої стійкості, самостійності, відповідальності, комунікації та взаємодії з іншими, соціалізації та громадянської активності, підприємливості, свідомого вибору подальшого життєвого шляху, трудової діяльності та самореалізації, виховання шанобливого ставлення до національних та культурних цінностей українського народу на засадах патріотизму та усвідомлення власної ідентичності, родини, суспільства, довкілля, природи з позицій наукового світогляду та принципів сталого розвитку» (Державний стандарт профільної середньої освіти. Проект, 2023). Отже, вибір профілю навчання – це не лише особистісне бажання учня. Визначення профілю навчання закладом освіти здійснюється за багатьма параметрами. Значну роль у цьому процесі відіграють школа як певна організація, що навчається і має свою шкільну культуру, вчителі, громада, які не лише допомагають школярам визначитися із своїми схильностями, а й враховують можливості та потреби суспільства. Варто наголосити, що ключове значення має особистість директора ЗЗСО, зокрема ефективність його професійної діяльності щодо окреслення стратегії розвитку школи (Сеїтосманов, Фасоля, & Мархлевські, 2019), визначення можливостей закладу освіти і потреб здобувачів та формування висококваліфікованого педагогічного колективу, здатного забезпечити якісь профільного навчання у старших класах середньої школи.

Мета статті. Метою статті є аналіз проблеми забезпечення якості профільної освіти шляхом вивчення характеру змін у структурі мережі шкіл, що реалізують профільне навчання в період воєнного стану з позицій оцінки ефективності професійної (управлінської) діяльності керівника ЗЗСО, що реалізують профільне навчання.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалося, керівник ЗЗСО – це освітній лідер, який сприяє успіху всіх учнів, розуміючи, реагуючи та впливаючи на ширший політичний, соціальний, економічний, правовий та культурний контекст (Administrator evaluation and growth system). Результати професійної діяльності директора школи спричиняють суттєвий вплив на різні аспекти функціонування та розвитку закладу освіти, у тому числі значною мірою визначають його профіль навчання. У таблиці 1 наведено інформацію щодо розподілу ЗЗСО за різними профілями перед початком російсько-української війни та на початок поточного навчального року. Проаналізуємо ці зміни за кількісним за змістовим характером.

Як видно з табл.1, кількість ЗЗСО, що реалізують профільне навчання за 2 роки війни скоротилася на 952 школи, що склало 8,1 %. Однак, варто звернути увагу кількість шкіл кожного з профілів навчання. Виявилось, що найбільш популярними є профілі філологічного напрямку (української та іноземної філології, філологічний та історико-філологічний). Так, на початок 2021/2022 н. р. мережа ЗЗСО цього напрямку навчання в Україні налічувала 5751 школу, що складало 49,3% від загальної кількості закладів, які реалізували на той час профільне навчання. Сьогодні цей напрямок представлений 5479 ЗЗСО, що менше на 272 (2,3%) школи. Однак, доля шкіл з філологічними профілями навчання перевищила половину (51,2%) всіх наявних закладів.

Зовсім інша ситуація спостерігається із закладами, що реалізують профілі так званого природничого спрямування, а саме: біолого-хімічний, географічний, екологічний, біотехнологічний, фізико-математичний, біолого-фізичний, фізичний, хіміко-технологічний, біологічний, медичний). У довоєнний період їх налічувалося 1072 закладів або 9,2% від загальної кількості шкіл з профільним навчанням, на сьогодні мережа скоротилася до 899 шкіл (8,4%). Інакше кажучи, кількість таких ЗЗСО зменшилася на 174 одиниці (16,2% від попередньої кількості шкіл даного спрямування). Цікавим, на наш погляд, є той факт, що масштаби змін у кількості закладів за різними профілями цього спрямування суттєво різняться. Наприклад, стрибкоподібно збільшилася кількість ЗЗСО біологічного профілю – з 4 до 328 шкіл, водночас майже на дві третини скоротилася кількість шкіл біохімічного, біотехнологічного та екологічного профілів навчання (табл.1). Так само скоротилася й мережа закладів технологічного спрямування. Даний факт певною мірою підтверджує тенденцію серед молоді до вивчення гуманітарних дисциплін, різке зниження навчального інтересу учнів до точних наук і, відповідно, навчальних предметів, які потребують опанування навичками використання різноманітних промислових технологій, у т. ч. інформаційних, що є також безпосереднім наслідком руйнування промислової інфраструктури країни. Як додатковий аргумент на користь цього висновку зазначимо, що кількість вчителів предметів філологічного напрямку у 2023/2024 н. р (84,476 тис.) перевищує вдвічі чисельність вчителів природничих дисциплін – 41,28 тис. осіб., а кількість ЗЗСО відрізняється у 6 разів відповідно.

Подібна тенденція різкого скорочення попиту та погіршення якості математичної та природничої освіти серед учнів старших класів середньої школи стала приводом для оприлюднення відомої доповіді Національної Комісії з якості освіти США «Нація у небезпеці» у 1983 році (A Nation at Risk, 1983). Запропоновані заходи, спрямовані на популяризацію серед учнів точних і природничих наук, сприяли формуванню серед педагогічної спільноти та молоді розуміння того, що саме цей напрямок (профіль) складає основу майбутньої економічної, наукової та технологічної могутності країни.

Таблиця 1.

Зміни у розподілі закладів загальної середньої освіти за профілями навчання
(Міністерство освіти і науки України, 2022; 2023)

Профілі навчання	Кількість ЗЗСО з профільним навчанням		Зміни у кількості ЗЗСО
	2021/2022 н.р.	2023/2024 н.р.	
Української філології	3709	3058	- 651
Історичний	1388	1344	- 44
Математичний	1302	1175	-127
Іноземної філології	1032	1093	+61
Філологічний	726	915	+189
Технологічний	613	394	-219
Інформаційно-технологічний	454	438	-16
Універсальний	433	396	-37
Біолого-хімічний	372	170	-202
Історико-філологічний	284	413	+129
Економічний	222	197	-25
Географічний	206	160	-46
Правовий	192	177	-15
Екологічний	140	56	-84
Біотехнологічний	132	35	-97
Спортивний	126	105	-21

Фізико-математичний	103	83	-20
Художньо-естетичний	57	46	-11
<i>Військово-спортивний</i>	45	57	+12
Біолого-фізичний	39	8	-31
Фізичний	36	28	-8
Хіміко-технологічний	34	21	-13
Фізико-хімічний	4	4	0
<i>Біологічний</i>	4	328	+324
Медичний	3	6	+3
Агрохімічний	2	0	-2
Філософський	1	0	-1
Усього в Україні	11659	10707	-952

Не менш інформативним виявилися результати аналізу змін у мережі закладів освіти за областями (див. табл. 2). Цілком зрозумілим є скорочення кількості шкіл в областях, які є частково тимчасово окупованими (Дніпропетровська, Донецька, Херсонська, Запорізька) або постраждали під час наступу РФ у 2022 році (Київська, Чернігівська, Миколаївська). Проте, ситуація не є настільки очевидною у тилових областях, зокрема Івано-Франківській, Кіровоградській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Черкаській, де спостерігається досить суттєве скорочення закладів ЗЗСО, що надають профільне навчання на фоні зростання кількості учнів в них. Водночас, незважаючи на постійні обстріли та значні руйнування, в Харківській та Сумській областях спостерігається збільшення ЗЗСО, що надають профільну освіту. Подібна ситуація, на наш погляд, дає підстави припустити, що на скорочення кількості середніх шкіл, які забезпечують профільне навчання, впливають не лише фактори, пов'язані з окупацією територій, небезпечними умовами для організації навчального процесу в прифронтових населених пунктах, руйнуванням шкільних будівель, недоліками фінансування та необхідністю проведення оптимізації мережі ЗЗСО, але й ті, що визначаються ефективністю професійної діяльності керівників освітніх установ, спрямованістю стратегії розвитку школи, досконалістю вжитих заходів і засобів забезпечення й управління якістю профільної освіти, в тому числі якістю кадрового і матеріально-технічного забезпечення навчального процесу.

Таблиця 2.

Зміни у розподілі ЗЗСО з профільним навчанням та учнів за областями
(Міністерство освіти і науки України, 2022; 2023)

Область	Кількість ЗЗСО		Зміна кількості ЗЗСО	Кількість учнів	
	2021/2022 н.р.	2023/2024 н.р.		2021/2022 н.р.	2023/2024 н.р.
Вінницька	328	343	+15	11084	12728
Волинська	469	480	+11	15090	16630
Дніпропетровська	874	741	-123	32955	32723
Донецька	570	343	-127	18590	13450
Житомирська	418	417	-1	12616	13807
Закарпатська	381	413	+32	15795	16607
Запорізька	547	372	-175	15928	14115
<i>Івано-Франківська</i>	378	350	-28	15151	15500
Київська	699	655	-44	22074	23186
Кіровоградська	362	332	-30	9835	10661
Луганська	179	84	-95	5418	3174

Львівська	378	398	+20	17704	19476
Миколаївська	389	342	-47	10981	11208
Одеська	791	811	+20	27606	30448
Полтавська	485	435	-50	14303	15389
Рівненська	564	555	-9	19329	20680
Сумська	310	338	+28	9865	10725
Тернопільська	262	248	-14	8437	8652
Харківська	791	800	+9	30353	32035
Херсонська	384	189	-195	10560	8193
Хмельницька	414	414	0	13413	14106
Черкаська	391	380	-11	11171	12554
Чернівецька	303	313	+10	11292	11810
Чернігівська	407	364	-43	10973	10751
м. Київ	585	590	+5	35411	37556
Україна	11659	10707	-952	405934	416164

Відсутність запиту з боку здобувачів освіти, їхніх батьків на відкриття класів профілю навчання визначається відсутністю/недостатністю навчального інтересу до опанування певних дисциплін. Така ситуація є наслідком прояву наступних чинників, які, у свою чергу, є наслідком неефективної професійної діяльності керівника:

- слабка допрофільна підготовка у базовій школі (неефективні курси за вибором, недієві профорієнтаційні заходи, недостатня поінформованість учнів);
- наявність проблем з доступом до освіти – неналагоджений підвіз учнів до відповідного закладу та нерівні фінансові можливості родин (Лукіна, 2013; 2019); відсутність необхідного оснащення будівлі для дітей з особливими потребами (Лукіна, 2004) та ін.;
- недоліки організаційного навчання педагогів (відсутність механізму виявлення та аналізу освітніх запитів вчителів, слабе стимулювання їх самовдосконалення та саморозвитку, підвищення кваліфікації);
- негативний попередній імідж закладу освіти, що може стати приводом для зміни профілю навчання.

Висновки. Таким чином, професійна діяльність керівника ЗЗСО, що реалізує профільне навчання, є одним з факторів, який впливає на організацію та зміст допрофільної підготовки та якість успішності учнів, стимулює роботу педагогів з розвитку їх професійної майстерності та компетентності, сприяє формуванню освітніх запитів з боку здобувачів освіти, що в решті решт стає визначальним чинником вибору того чи іншого профілю навчання закладом освіти.

Список використаних джерел

- Лукіна, Т.О. (2008). Якість освіти. У В.Г. Кремень (ред.), *Енциклопедія освіти*. С. 1017-1018. Київ: Юрінком Інтер.
- National Policy Board for Educational Administration (2015). *Professional Standards for Educational Leaders*. (<https://www.npbea.org/psel/>)
- Bush, T. (2024). School leadership and student outcomes: What do we know? *Educational Management Administration & Leadership*, 52(1). (<https://doi.org/10.1177/17411432231210364>)
- Paufler, N.A., & Sloat, E.F. (2020). Using standards to evaluate accountability policy in context: School administrator and teacher perceptions of a teacher evaluation system. *Studies in Educational Evaluation*, 64, 100806. (<https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2019.07.007>)
- OECD. (2018). What makes high-performing school systems different. In *World Class: How to Build a 21st-Century School System* (pp. 61-137). Paris, (<https://doi.org/10.1787/9789264300002-3-en>)

Державний стандарт профільної середньої освіти. Проект (2023, Жовтень 30). (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>)

Сеїтосманов, А., Фасоля, О., & Мархлевські, В. (2019). *Старша профільна школа: кроки до становлення. Метод. рекомендації*. Київ. (<https://decentralization.ua/uploads/library/file/483/4.pdf>)

Administrator evaluation and growth system. Reference Documentation. (<https://docplayer.net/6972507-Administrator-evaluation-and-growth-system.html>)

Міністерство освіти і науки України. (2022). *Відомості про профілі навчання у закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО) МОН України, інших міністерств і відомств та приватних закладах (2021-2022 н. р.). Інформаційний бюлетень*. (<https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2022-2/informaczijni-byuleteni/>)

Міністерство освіти і науки України. (2023). *Відомості про профілі навчання у закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО) МОН України, інших міністерств і відомств та приватних закладах (2023/2024 н. р.). Інформаційний бюлетень*. (<https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2024-2/informaczijni-byuleteni/>)

A Nation at Risk: The Imperative for Educational Reform. A Report to the Nation and the Secretary of Education United States Department of Education. (1983). Washington. (https://edreform.com/wp-content/uploads/2013/02/A_Nation_At_Risk_1983.pdf)

Лукіна, Т.О. (2013). Доступність освіти як показник результативності державного управління освітою в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, (3), 114-120.

Лукіна, Т.О. (2019). Загрози реалізації державної політики протидії обмеженню рівного доступу до освіти в Україні. *Вісник післядипломної освіти: Серія «Управління та адміністрування»*, 3(38), 10-33. (<https://lib.iitta.gov.ua/719592/>)

Лукіна, Т.О. (2004). Реалізація державної політики в розвитку особистісно орієнтованої освіти. *Педагогіка і психологія*, (3), 85-97.

Олександр Малихін

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6042-6298>
malykhinalex1972@gmail.com

Наталія Арістова

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0943-8039>
n.aristova.na@gmail.com

Інна Ліпчевська

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6901-5863>
linla@ukr.net

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. Профільна середня освіта визначається як третій рівень повної загальної середньої освіти та може здобуватися в закладах загальної середньої освіти III (II–III, I–III) рівня (академічних, професійних ліцеях), закладах професійної (професійно-технічної),

фахової передвищої освіти, вищої освіти та спеціалізованих закладах профільної середньої освіти спортивного, військового, наукового профілю чи культурологічного/мистецького спрямування (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р., стаття 9).

Згідно Концепції «Нова українська школа» (2016 р.) початок роботи закладів освіти за Державним стандартом профільної середньої освіти має відбутися не пізніше 2027 року. На часі поступове оновлення нормативно-правового забезпечення освітнього процесу на третьому рівні повної загальної середньої освіти, основою якого мають слугувати теоретично обґрунтовані та практично перевірені положення сучасної педагогічної науки.

У статті здійснено ґрунтовний аналіз й узагальнено представлено основні положення нормативно-правової бази, тобто документів, що регламентують діяльність закладів освіти, які мають ліцензію на провадження освітньої діяльності в сфері загальної середньої освіти.

Ключові слова: профільна середня освіта; академічний ліцей; професійний ліцей; нормативно-правове забезпечення; Нова українська школа.

Abstract. Profile secondary education is defined as the third level of complete general education and can be obtained in general secondary educational institutions of the III (II–III, I–III) level (academic, professional lyceums), institutions of professional (professional and technical), professional pre-higher, higher education and specialized institutions of profile secondary education in artistic, sports, military or scientific fields (Law of Ukraine “On Complete General Secondary Education”, 2020, Article 9).

According to the “New Ukrainian School” Concept (2016), educational institutions should start work according to the State Standard of specialized secondary education no later than 2027. A gradual update of the regulatory and legal support of the educational process at the third level of complete secondary education, which should be based on theoretically grounded and practically proven provisions of modern pedagogy, are on time now.

The article carries out thorough analysis and summarizes the main provisions of the legal framework, that is, the documents regulating the activities of educational institutions that have a license to conduct educational activities in the field of general secondary education.

Keywords: profile secondary education; academic lyceum; professional lyceum; regulatory and legal support; New Ukrainian School.

Вступ. Сьогодні одним із першочергових завдань української системи освіти є підготовка до впровадження реформи «Нова українська школа» на рівні здобуття профільної середньої освіти. Цей рівень освіти є завершальним (третім) етапом здобуття повної загальної середньої освіти в Україні. Він має забезпечити:

- особистісний розвиток і сформованість компетентностей, наскрізних умінь здобувачів освіти відповідно до вимог, визначених у Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) та конкретизованих у Державному стандарті профільної середньої освіти (на рівні проекту, 2023 р.);
- перспективність результатів загальної середньої освіти для подальшого гармонійного всебічного розвитку й удосконалення особистості, її здатності та готовності до навчання впродовж життя (здобуття формальної, неформальної, інформальної освіти).

Сучасна профільна середня освіта вибудовується на засадах людиноцентризму, педагогіки партнерства, тріади компетентнісного, діяльнісного й особистісно зорієнтованого підходів. Відповідно до визначених концептуальних засад (Н. Арістова, Т. Засекіна, В. Кремень, О. Ляшенко, О. Малихін, Ю. Мальований, О. Топузов), вона «повинна ґрунтуватися на засадах глибокої індивідуалізації та диференціації навчання, диверсифікації всіх складників освітнього процесу – його цілей, змісту, методів і форм навчання, способів оцінювання тощо залежно від обраного напрямку здобуття освіти» (Кремень та ін., 2023, с. 3). На часі поступове оновлення нормативно-правового забезпечення освітнього процесу на третьому рівні повної загальної середньої освіти, основою якого мають слугувати теоретично обґрунтовані та практично перевірені положення сучасної педагогічної науки.

Мета статті: полягає в здійсненні ґрунтовного аналізу й узагальненому представленні основних положень нормативно-правової бази, тобто документів, що регламентують забезпечення профільної середньої освіти в Україні станом на початок 2024 року.

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям реформування української системи освіти є Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) (2001 р.) та Концепція реалізації державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016 р.) Традиційно профільне навчання в старшій школі вибудовувалося на відповідній науково-педагогічній основі: Концепціях профільного навчання в старшій школі (2003 р., 2009 р., 2013 р.), остання з яких втратила чинність у 2014 році. У сучасних реаліях відповідний актуальний документ відсутній. Водночас, концептуальні засади реалізації реформи «Нова українська школа» в межах профільної середньої освіти відображені в наукових публікаціях Н. Арістової, М. Головка, Т. Засекіної, Л. Калініної, В. Кременя, О. Ляшенка, О. Малихіна, Ю. Мальованого, О. Топузова.

Згідно Законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) профільна середня освіта визначається як третій рівень повної загальної освіти та може здобуватися в закладах загальної середньої освіти III (II–III, I–III) рівня (академічних, професійних ліцей), закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та інших закладах освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності в сфері загальної середньої освіти. Зокрема, визначено спеціалізовані заклади освіти, у межах яких можливе здобуття повної загальної середньої освіти. До них віднесено мистецькі ліцеї, спортивні ліцеї, військові ліцеї, наукові ліцеї, професійні коледжі, коледжі спортивного профілю, мистецькі коледжі (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р., стаття 9). Основні засади діяльності зазначених закладів освіти відображені у відповідних положеннях (Положення про ліцей (2021 р.), Положення про мистецький ліцей (2020 р.), Положення про військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою (2021 р.) тощо).

Пілотування реформи «Нова українська школа» на рівні профільної середньої освіти розпочнеться з 2025 року. Воно передбачає:

- перехід на трирічний термін здобуття профільної середньої освіти (10 клас – профільно-адаптаційний цикл, 11–12 класи – профільний цикл);
- розроблення й упровадження Стандарту профільної середньої освіти (у межах якого для кожної освітньої галузі визначається компетентнісний потенціал, конкретні результати навчання на кінець 12 класу, основні та поглиблені орієнтири для оцінювання результатів навчання), відповідних (типових) освітніх програм, (модельних) навчальних програм;
- узгодження основних положень Стандарту профільної середньої освіти з іншими нормативно-правовими документами освітньої галузі;
- широку варіативність переліку навчальних курсів і можливість гнучкого формування профілів навчання закладів освіти.

У сучасному законодавстві передбачено диференціацію профільної середньої освіти за академічним (орієнтованим на продовження навчання здобувачів освіти на вищих її рівнях) і професійним (орієнтованим на ринок праці) спрямуванням. Можлива наявність в одному закладі освіти програм профільної середньої освіти одночасно за обома спрямуваннями (Закон України «Про освіту», 2017 р., стаття 12). Водночас, згідно оприлюдненого проєкту Державного стандарту профільної середньої освіти (2023 р.), для забезпечення індивідуалізації/диференціації навчання передбачено два складники результатів профільної середньої освіти: інваріантний (обов'язкові результати навчання), який реалізується всіма закладами освіти і профільний (залежить від специфіки спрямування конкретної освітньої програми закладу освіти). Передбачено гнучкість розподілу годин, відведених для вивчення освітніх галузей (мовно-літературної; математичної; природничої; технологічної; інформатичної; соціальної і здоров'язбережувальної; громадянської та історичної; мистецької; фізичної культури), що забезпечується шляхом вибору інтегрованих/міжгалузових курсів,

предметів (їх опануванню на основному/поглибленому рівні). Години для вільного вибору предметів і курсів визначаються в обсязі 105–210 годин за обраним профілем, 35–140 годин – поза обраним профілем (профільно-адаптаційний цикл); 385–595 годин за обраним профілем і 70–280 годин – поза обраним профілем (профільний цикл). Для впровадження модульного принципу навчання передбачено розподіл навчального навантаження за роками (циклами) профільної середньої освіти.

Стандарт профільної середньої освіти є основою для розроблення:

- типових освітніх програм, що визначають комплекс освітніх компонентів, які забезпечують досягнення учнями результатів навчання, визначених Державним стандартом профільної середньої освіти;

- модельних навчальних програм, які «визначають орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі» (проект Державного стандарту профільної середньої освіти, 2023 р.; Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р., стаття 1).

Відповідно до зазначених документів закладами освіти розробляються освітня та навчальні програми. Освітні програми профільної середньої освіти повинні включати обов'язкові освітні компоненти, які повністю охоплюють основні результати навчання, що визначені цим стандартом для всіх освітніх галузей. Програми профільної середньої освіти академічного спрямування додатково забезпечують поглиблене вивчення певних освітніх компонентів відповідних освітніх галузей, що повністю або частково охоплюють поглиблені результати навчання. Освітні програми профільної середньої освіти за професійним спрямуванням містять освітні компоненти, що повністю або частково охоплюють зміст професійних стандартів, державних освітніх стандартів з певних професій або стандартів фахової передвищої освіти з певних спеціальностей (проект Державного стандарту профільної середньої освіти, 2023 р.). Так, заклади професійної (професійно-технічної) освіти керуються у власній діяльності Законом України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998 р.) та державними стандартами професійної (професійно-технічної) освіти з конкретних професій для підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, зазначених у державному переліку професій; заклади фахової передвищої освіти – Законом України «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.); заклади спеціалізованої освіти – відповідними стандартами спеціалізованої освіти, наприклад Стандартом спеціалізованої освіти наукового спрямування (2019 р.), Стандартом спеціалізованої освіти військового спрямування для військових (військово-морських, військово-спортивних) ліцеїв, ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою (2021 р.) тощо. На часі є питання узгодження (інтеграції) загальноосвітньої і фахової підготовки в освітніх/освітньо-професійних програмах різних рівнів освіти – професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, спеціалізованої (Ляшенко & Мальований, 2024).

Узагальнене представлення основних положень нормативно-правової бази (документів, що регламентують забезпечення профільної середньої освіти в Україні станом на початок 2024 року) наведено на рис. 1.

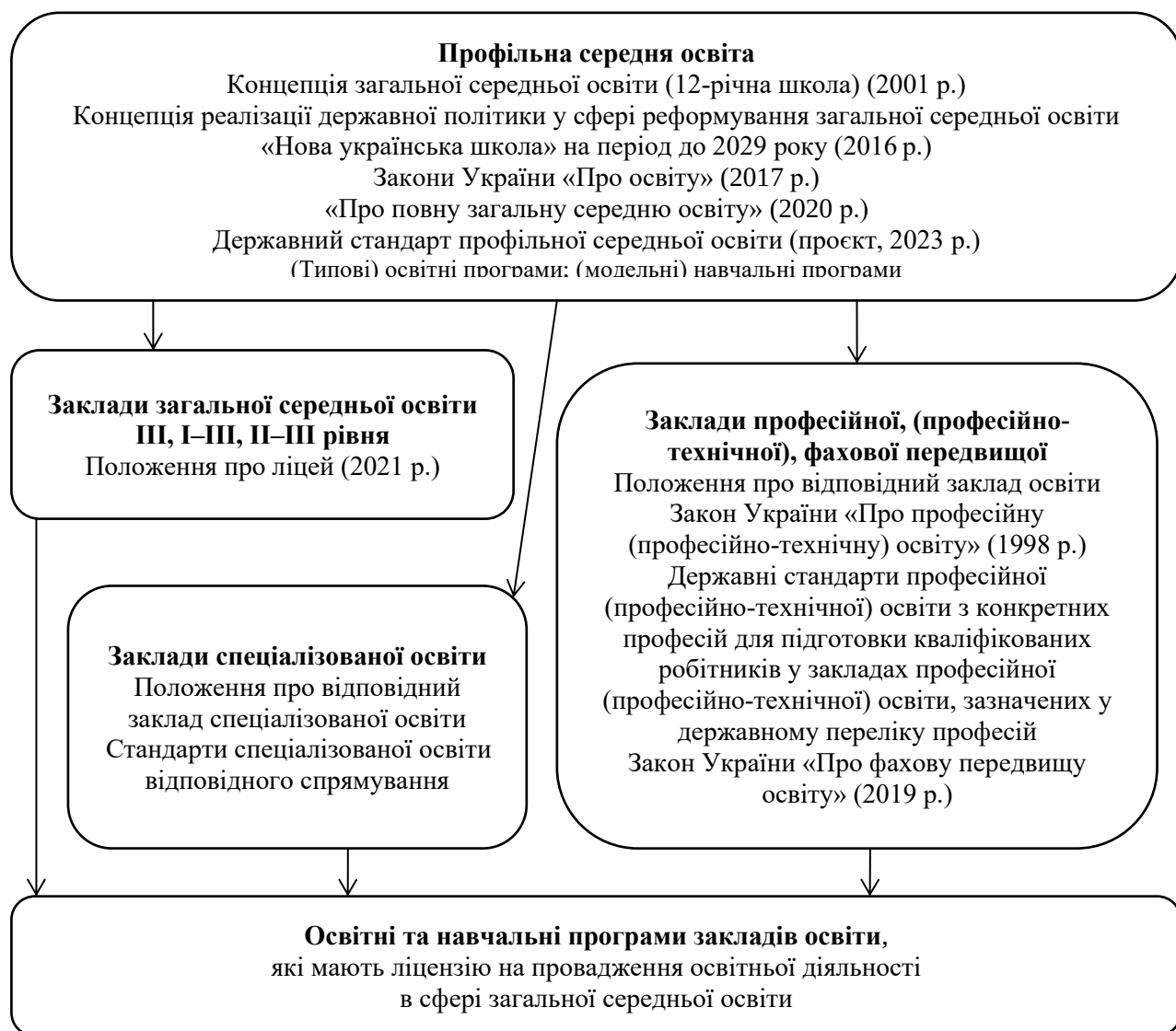

Рис. 1: Узагальнене представлення основних положень нормативно-правової бази забезпечення профільної середньої освіти в Україні станом на початок 2024 року

Заклади освіти мають визначити пропозиції щодо організації та здійснення освітнього процесу, які відповідають їхньому спрямуванню й можливостям, ураховують очікування учнів (наявні потреби, здібності здобувачів освіти, їхні уподобання та інтереси), батьків, громади та суспільні пріоритети. Для забезпечення гнучкості формування освітніх траєкторій учнів передбачено можливість організації освітнього процесу відповідно до положень кредитно-модульного підходу (проект Державного стандарту профільної середньої освіти, 2023 р.). Також учні, які отримують профільну середню освіту, мають право змінювати як профіль, так і спрямування навчання, продовжувати свою освіту на інших рівнях за власним бажанням.

Ефективність організації та реалізації освітнього процесу закладом освіти визначається шляхом оцінювання освітніх (навчальних) досягнень учнів. Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), основними формами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація та зовнішнє незалежне оцінювання. Зокрема, для оцінювання відповідності результатів навчання учнів, які завершили профільну середню освіту, визначеним вимогам, передбачено проведення державної підсумкової атестації з державної мови, математики, історії України та іноземної мови. Водночас, згідно пункту 1 Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» (2022 р.), статті 57

Закону України «Про освіту» (2017 р.), Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 630 (2014 р.), упродовж останніх років державну підсумкову атестацію скасовано, зовнішнє незалежне оцінювання здобутків випускників повної загальної середньої освіти здійснюється за національним мультипредметним тестом з обов'язкових предметів (українська мова, математика й історія України) й одного предмету на вибір (у 2024 році чинним є Порядок проведення національного мультипредметного тесту (2023 р.)).

Висновки. Аналіз нормативно-правових документів, які регламентують забезпечення профільної середньої освіти в Україні, засвідчує, що, незважаючи на наявні складні умови функціонування, вітчизняна система освіти поступово готується до впровадження реформи «Нова українська школа» на третьому рівні повної загальної середньої освіти. Найсуттєвішим досягненням за цим напрямом є розроблення проекту Державного стандарту профільної середньої освіти (2023 р.). Документ пройшов громадське обговорення та загалом отримав позитивну оцінку. Проте існують деякі дискусійні положення, насамперед вони стосуються змісту освіти. У наявній редакції зміст інваріантного складника включає всі освітні галузі, попередньо визначені в Державних стандартах базової середньої освіти та початкової освіти. Це сприяє реалізації неперервності (наступності і перспективності) освіти, але, водночас, дещо переобтяжує обов'язковий зміст профільної середньої освіти.

До питань, які потребують нагального вирішення, також доцільно віднести розроблення та прийняття сучасної Концепції профільної середньої освіти, що суттєво сприятиме дотриманню принципу науковості розбудови вітчизняної системи освіти.

Також необхідним є доопрацювання на законодавчому рівні питання узгодження (інтеграції) Державного стандарту профільної середньої освіти з іншими нормативно-правовими документами освітньої галузі, проте для вирішення цього завдання наразі наявний певний резерв часу (до 2027 року).

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». (2017, 5 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». (2020, 16 січня) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту». (1998, 10 лютого). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Закон України «Про фахову передвищу освіту». (2019, 6 червня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
5. Кабінет Міністрів України (2016, 14 грудня). *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року* (988-р). <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
6. Кабінет Міністрів України (2020, 23 грудня). *Про затвердження Положення про мистецький ліцей* (1313). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1313-2020-п#Text>
7. Кабінет Міністрів України (2021, 11 жовтня). *Про затвердження Положення про ліцей* (1062). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2021-п#Text>
8. Кабінет Міністрів України (2021, 30 червня). *Про затвердження Положення про військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою* (672). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2021-п#Text>
9. Кабінет Міністрів України. (2019, 12 червня) *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року* (419-р) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-п#Text>

10. Колегія МОН України, Президія АПН України. (2001, 22 листопада). *Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа)*. (12/5-2). https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2712/
11. Кремень, В., Топузов, О., Ляшенко, О., Мальований, Ю., & Засєкіна, Т. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1–8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>
12. Ляшенко, О., & Мальований, Ю. (2021). Профільна середня освіта. У В. Кремень (ред.), *Енциклопедія освіти* (2-ге вид., с. 833). Київ: Юрінком Інтер.
13. Ляшенко, О., & Мальований, Ю. (2024). Профільна середня освіта як об'єкт дидактичних досліджень. У О. Топузов, О. Малихін (ред.) *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі* (с. 3–4). Київ: Видавництво «Людмила».
14. Міністерство освіти і науки України (2023, 2 травня) *Про затвердження Типового положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти та Положення про практичну підготовку здобувачів фахової передвищої освіти* (510). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-23#Text>
15. Міністерство освіти і науки України. (2023, 30 жовтня). *Проект стандарту профільної середньої освіти: громадське обговорення* <https://mon.gov.ua/ua/news/profilna-serednya-osvita-pochalosya-gromadske-obgovorennya-proyektu-standartu>
16. Topuzov, O., Malykhin, O., Aristova, N., Popov, R., & Zasyekina, T. (2022). Individualized learning in the context of blended mode of the educational process in secondary school: challenges and expectations. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 1, 560–571. <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6874>
17. Topuzov, O., Malykhin, O. & Aristova, N. (2021). System of psychological and didactic tasks players in the process face in the paradigm “teachers – schoolchildren – parents” amid the Covid-19 pandemic. *Education: Modern Discourses*, 4, 23–31. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2021-4-03>

УДК 374. 01

Мосякова І.Ю.,
кандидат педагогічних наук,
директор Комунальної організації Центр творчості
дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва,
наукова співробітниця відділу економіки та
управління загальною середньою освітою
Інститут педагогіки НАПН України
ORCID: 0000-0002-8932-3759
e-mail: mosyakova@ukr.net>

ВЗАЄМОДІЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розглянуто актуальні питання побудови системи профорієнтації в умовах профільного навчання, відповідно до індивідуальних компетентностей та здібностей, професійних орієнтацій здобувачів освіти; основні проблеми та завдання впровадження профільного навчання в Україні.

Окреслено перспективи подальшого розвитку освіти в Україні, яка полягає у забезпеченні реального переходу до організації профільного навчання в загальній середній освіті; визначені умови співжиття загальної середньої і позашкільної освіти в умовах реалізації концепції профільного навчання в старшій школі.

Обґрунтовано пріоритети системи освіти з урахуванням особливостей диференційованого навчання, створення ефективного механізму залучення та використання державних ресурсів для потреб освіти, щодо формування державної політики, розвитку та організації профільного навчання, оскільки перехід до профільного навчання сприяє реалізації особистісно-орієнтованого освітнього процесу, розширенню можливостей побудови здобувачем освіти індивідуальної освітньої траєкторії.

Розглянуто зміст сучасної профільної освіти, моделювання загальнопредметної та профільної освіти з позиції характеристики змісту освіти, пріоритетів, цінностей, ключових особливостей, ступеня, критеріїв оцінки підсумкових результатів; реалізації змісту освіти на підставі проєктно-технологічного підходу, що інтегрує всі види діяльності людини.

Ключові слова: профілізація освіти, профільне навчання, компетентнісний та особистісно орієнтований підхід до навчання, здобувачі освіти.

Abstract. The article examines the current issues of building a career guidance system in the conditions of specialized training, by the individual competencies and abilities, professional orientations of education seekers; and the main problems and tasks of the implementation of specialized training in Ukraine.

The prospects for the further development of education in Ukraine are outlined, which consists in ensuring a real transition to the organization of specialized training in general secondary education; the conditions of coexistence of general secondary and extracurricular education in the conditions of implementation of the concept of specialized training in high school are determined.

The priorities of the education system are substantiated, taking into account the features of differentiated education, the creation of an effective mechanism for attracting and using state resources for educational needs, regarding the formation of state policy, the development and organization of specialized training, since the transition to specialized training contributes to the implementation of a person-oriented educational process, the expansion of the possibilities of construction by the acquirer education of an individual educational trajectory.

The content of modern specialized education, modeling of general subject and specialized education from the standpoint of characterizing the content of education, priorities, values, key features, degree, evaluation criteria of final results was considered; implementation of the content of education based on a project-technological approach that integrates all types of human activity.

Keywords: education profiling, specialized training, competency-based and personally oriented approach to training, education seekers.

Постановка проблеми. Освіта України, незважаючи на складні події розпочатої рф війни в країні, зумовила радикальні зміни в освітній галузі, які сприяли проведенню її докорінної та системної реформи. Під час таких змін надзвичайно важливим є ґрунтовний аналіз та усвідомлення проблем, оскільки необхідно виважено та ефективно вибудувати траєкторію руху вперед. Головними проблемами загальної середньої освіти, яка перебуває на етапі системної модернізації, є її непрактичність, переобтяженість здобувачів освіти на всіх етапах навчання, затеоретизований зміст навчальних програм та підручників, слабка мотивація здобувачів освіти і педагогів у результаті освітньої діяльності або освітнього процесу.

Одним із пріоритетних напрямів модернізації системи освіти в Україні, починаючи з 2021 року, є Нова українська школа, що реалізується в умовах Державного стандарту базової загальної середньої освіти (2020). Окреслено поняття, які ґрунтуються на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання, враховуючи вікові особливості психофізичного розвитку здобувачів освіти та передбачає здобуття ними вмінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації у професійній, громадській діяльності та житті, адже запровадження повноцінної профілізації середньої освіти постало в контексті проведення освітньої реформи на основі впровадження Концепції Нової української школи.

Реформування загальної середньої освіти, як зазначено у Концепції Нової української школи, потребує кардинальних змін з одночасним збереженням напрацьованого вітчизняного досвіду профільного навчання, ґрунтовної підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання, адже розвиток і розв'язання цієї проблеми відбувається поступово: від простих вимог врахування індивідуальних можливостей кожного учня до виділення їх у відповідний дидактичний принцип (Нова українська школа, 20216), Закон України «Про освіту» (2017), чітке розмежування здобуття профільної середньої освіти на два спрямування, а саме:

академічне - передбачає профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти і поглибленого вивчення окремих предметів із урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти;

професійне - профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, орієнтоване на ринок праці, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів.

Освітні потреби, нахили та здібності здобувачів освіти, орієнтовані на майбутній професійний вибір зумовлюють вибір випускниками відповідних профілів навчання. Профільна освіта, на превеликий жаль, не стала всеохоплюючим явищем для старшої школи, яка функціонує сьогодні, саме тому організація ефективної старшої профільної школи є одним із викликів українського суспільства.

Успішне вирішення цієї проблеми залежить від позитивних результатів у формуванні особистості майбутнього працівника на всіх етапах його життя, про що наголошується в Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020), Концепції державної системи професійної орієнтації населення (2008) та Концепції профільного навчання (2013). Саме в цих документах розроблена та конкретизована державна стратегія, що передбачає оновлення мережі закладів загальної середньої, позашкільної освіти для забезпечення рівного доступу до якісної освіти, створення розвивальної моделі освітнього процесу, цифровізації соціально-педагогічного середовища та особистісне спрямування всіх шкільних освітньо-виховних засобів. Профільне навчання надає можливість учням обирати та поглиблено вивчати предмети відповідно до індивідуальних компетентностей та здібностей, професійних орієнтацій.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Зміст сучасної профільної освіти характеризують ідеї, які потребують розробки та реалізації на всіх рівнях, а це: наскрізна профільна освіта, що означає моделювання загальнопредметної та профільної освіти на кожному етапі загальної середньої освіти (початкової, основної, старшої) з позиції характеристики змісту освіти, пріоритетів, цінностей, ключових особливостей, ступеня, критеріїв оцінки підсумкових результатів; соціально обумовлені принципи відбору змісту освіти - інформаційної ємності та соціальної ефективності; реалізація змісту освіти на підставі проєктно-технологічного підходу, що інтегрує всі види діяльності людини - від появи творчого задуму до реалізації готового продукту.

Актуальні проблеми побудови системи профорієнтації в умовах профільного навчання, їх загальні основи досліджували Є. Павлютенков, В. Симоненко, Б. Федоришин, О. Ярошенко. Питання впровадження профільного навчання в українській освіті вивчали українські та зарубіжні науковці, а саме: Л. Березівська, І. Беганська, Н. Бібік, Л. Бондар, Л. Ващенко, Н. Дічек, В. Кизенко, О. Коберник;

проблемі становлення та розвитку профільної школи присвячені праці В. Кузь, О. Локшиної, В. Лугового, В. Майборода, Ю. Мальованого, Л. Онищук, О. Сухомлинської, С. Трубачової, Н. Шиян та інших; специфіки профільного навчання знайшли відображення у дослідженнях С. Вольянської, Н. Дмитренко, Н. Ковчин, С. Кравцова, А. Самодріна, М. Сметанського та інших.

Упродовж останніх років спостерігаємо посилення інтересу до означеної проблеми, оскільки інноваційний характер сучасної профільної освіти характеризує ідеї, які потребують розробки та реалізації на всіх рівнях, а це: наскрізна профільна освіта, що означає моделювання загальнопредметної та профільної освіти на кожному етапі загальної середньої освіти (початкової, основної, старшої) з позиції характеристики змісту освіти, пріоритетів, цінностей, ключових особливостей, ступеня, критеріїв оцінки підсумкових результатів; соціально обумовлені принципи відбору змісту освіти - інформаційної ємності та соціальної ефективності.

Як зазначає А. Загородня, профільне навчання - це вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання (Загородня, 2018, с. 60). Дослідниця вважає, що це «вид диференціації навчання у старших класах, який передбачає поглиблене вивчення учнями одного чи декількох предметів, спеціальних курсів, що відповідають вибраному профілю».

Метою статті є обґрунтування пріоритетів упровадження профільного навчання в системі освіти України, яке спрямоване на формування життєвої, наукової, культурної та професійної компетентності здобувачів освіти, що забезпечить їх самовдосконалення та самореалізацію в подальшому житті та визначається як один зі шляхів забезпечення рівного доступу до якісної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із пріоритетних завдань реформування освіти в Україні є організація профільного навчання у закладах загальної середньої, позашкільної освіти, що сприяє поширенню індивідуалізації та диференціації, упровадженню інформаційних технологій, дистанційного навчання та інших педагогічних інновацій, здійсненню неперервної професійної освіти, що є гарантом успішної соціалізації особистості та основою соціально-економічного розвитку суспільства.

Профільне навчання, на думку Н. Бібік, є видом диференційованого навчання, що передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів та створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті, структурі та організації освітнього процесу (Бібік, 2004, с. 66–68).

В. Кушнір у своєму дослідженні засвідчує, що основних завдань у системі профільного навчання в закладі загальної середньої освіти декілька, а саме: дати учням ґрунтовні знання з профільних дисциплін, в тій галузі, де вони мають намір реалізувати себе; виробити у дітей навички самостійної пізнавальної діяльності, підготувати їх до вирішення завдань різного рівня складності; зорієнтувати здобувачів освіти у колі проблем, пов'язаних з тією чи іншою сферою діяльності; формувати в учнів критичне мислення, яке дозволяє не пасивно споживати інформацію, а творчо переробляти її; мати свою позицію та вміння відстоювати її (Кушнір, 2016).

Завданням профілізації є створення таких умов, щоб кожен здобувач освіти знайшов себе, зрозумів, до якої сфери діяльності він схильний і здатніший. Зробивши такий вибір, він має право розраховувати на те, щоб отримати такий рівень підготовки, що забезпечив би йому можливість вступити до закладів професійної (професійно-технічної) або вищої освіти, що відповідає спрямованості їх інтересів.

Загальна середня, позашкільна і профільна освіти взаємодоповнюють одна одну та мають стати рівноправними на різних рівнях – від суспільства в цілому (де необхідність системи позашкільної освіти визнана на законодавчому рівні) до кожного конкретного закладу позашкільної освіти. Профільне навчання – це система спеціалізованої підготовки старшокласників, яка спрямована зробити навчання на останньому шкільному щаблі більш індивідуалізованим, що відповідає їх реальним запитам та орієнтаціям, здатним забезпечити усвідомлений вибір майбутнього напрямку своєї професійної діяльності.

Позашкільна освіта здатна зробити вагомий внесок у забезпечення варіативності старшої профільної школи. Багато навчальних програм з позашкільної освіти можуть стати прямим продовженням модельних програм загальної середньої освіти, істотно поглибивши їх зміст та давши при цьому здобувачам освіти актуальні прикладні навички. На жаль, до сьогодні маємо певне незрозуміння профільного навчання, ототожнюючи його з професійним навчанням.

Профіль навчання - це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів, що визначається урахуванням освітніх потреб замовників освіти, кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів закладу освіти; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону; перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді. З огляду на освітні потреби здобувачів освіти, їх батьків вони зумовлюються кадровими, матеріально-технічними, інформаційними ресурсами закладу освіти; перспективою здобуття подальшої освіти та майбутніми життєвими планами; одним із яких є співпраця закладів загальної середньої освіти із закладами позашкільної освіти, оскільки перехід до профільного навчання для багатьох закладів освіти є досить непростою справою.

У закладах позашкільної освіти профільна освіта розглядається як *засіб* диференціації та індивідуалізації навчання, що дозволяє завдяки змінам в структурі, змісті і організації освітнього процесу більш повно враховувати інтереси, схильності та здібності здобувачів освіти, створювати умови для навчання вихованців відповідно до їх профільних зацікавленостей, талантів відносно продовження освіти.

Профільна освіта розглядається як *форма*, спрямована на реалізацію особистісно-зорієнтованого освітнього процесу, оскільки в результаті взаємодії загальної середньої і позашкільної освіти істотно розширюються можливості побудови здобувачем освіти індивідуальної освітньої траєкторії. Адміністрація, педагогічні колективи розглядають профільну освіту як *процес*, спрямований на реальне життєве та професійне самовизначення здобувачів освіти, диференційоване за змістом навчання, в якому враховуються їхні освітні запити і професійні плани у реальних умовах, прогнозовані з урахуванням структури ринку праці та зайнятості для молоді.

Підкреслюючи взаємодію загальної середньої та позашкільної освіти звертаємо увагу на спорідненість із напрямками позашкільної освіти, де і формуються відповідні профілі. Та чи інша освітня галузь складається з трьох навчальних складових: базові загальноосвітні предмети, обов'язкові для всіх здобувачів освіти у всіх профілях навчання; профільні загальноосвітні предмети, тобто курси підвищеного рівня, що поглиблюють у старшій школі базові загальноосвітні предмети та визначають спрямованість кожного конкретного профілю навчання; елективні курси, тобто курси за вибором, які входять до складу профілю та обов'язкові для учнів, що їх вибрали. Ці курси необхідні для побудови індивідуальних освітніх маршрутів. Заклад загальної середньої освіти може запропонувати 6-7 таких курсів, а учень має обрати, скажімо, три з них для обов'язкового вивчення.

Умови симбіозу загальної середньої і позашкільної освіти в умовах реалізації концепції профільного навчання в старшій школі передбачає: розроблення та оновлення локального нормативного забезпечення; забезпечення належного науково-методичного та психологічного супроводу; модернізацію матеріально-технічної бази; створення нового покоління навчальних програм з позашкільної освіти, посібників, у тому числі й електронних, належне фінансове забезпечення.

Висновки. Профільне навчання, спрямоване на реалізацію особистісно-орієнтованого освітнього процесу, адже метою всіх педагогічних працівників закладів загальної середньої і позашкільної освіти є мета - підготувати випускників до життя в суспільстві, незважаючи на реалізацію її різними засобами та формами. При цьому важливо наголосити, що різноманітність навчальних програм з позашкільної освіти може становити основу практично будь-якого профілю.

Перспективи подальших досліджень. Перехід до профільного навчання сприяє вирішенню наступних цілей, а саме: забезпечити поглиблене вивчення окремих предметів програми повної загальної освіти; створити умови для істотної диференціації змісту навчання здобувачів освіти з гнучкими можливостями індивідуальних освітніх програм; розширити можливості соціалізації учнів, забезпечити наступність між загальною і професійною освітою. Для цього пропонуємо проведення організаційно-методичних заходів щодо забезпечення взаємодії загальної середньої і позашкільної освіти в контексті профільності навчання; створення банку даних щодо взаємодії освітніх галузей і напрямів позашкільної освіти, упровадження базових і профільних предметів та курсів за вибором та розробка навчальних програм з позашкільної освіти для розгалуженої побудови індивідуальних освітніх маршрутів тощо.

Список використаної літератури

Кабінет Міністрів України. (2020, 30 вересня). Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти: постанова № 898. <https://zakon.rada.gov.ua/lavws/show/898-2020-%D%BF#Text> (Кабінет Міністрів України, 2023).

Кабінет Міністрів України. (2016, 14 грудня). Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: розпорядження № 988-р. <https://zakon.rada.gov.ua/lavws/show/988-2016-%D1%80#Text> (Кабінет Міністрів України, 2023).

Верховна Рада України. (2017, 5 вересня). Про освіту: Закон України № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Верховна Рада України, 2023).

Верховна Рада України. (2020, 16 січня). Про повну загальну середню освіту: Закон України № 463-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> (Верховна Рада України, 2023).

Загородня, А. А. (2018). Диференціація змісту навчання у старшій школі як ефективна умова реалізації особистісно-орієнтованої парадигми освіти. У Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць. Серія: Педагогіка, Вип. № 25, 59–65.

Бібік, Н. М., & Бурда, М. І. (2004). Профільна школа: проблеми науково-методичного супроводження. У Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, № 11, 66–68.

Кушнір, В. М. (2016). Профільне навчання в історії розвитку вітчизняної школи (друга половина XIX–XX ст.). Умань: Видавець «Сочінський».

Коберник, О. М. (Ред.). (2016). Педагогіка профільної школи. Умань: Візаві.

Чижевський Борис Григорович,

кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу економіки та управління
загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України;
Заслужений працівник освіти України.
Київ, Україна.

<https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>
chyzhevskiy.bg@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА КОМПЕТЕНТІСНІЙ ПЛАТФОРМІ УПРАВЛІННЯ

Анотація: Окреслено платформу управління розвитком профільної освіти у закладах загальної середньої освіти на компетентнісній основі.

Ключові слова: управління, компетентність, компетенція, спроможність, здатність.

Summary: The platform for managing the development of specialized education in general secondary education institutions on a competency-based basis is outlined.

Keywords: management, competence, competence, capacity, ability.

Розвиток профільної освіти в Україні має свої особливості й характеристики, буде якісним, визначальним, успішним і результативним за умови побудови на компетентнісний платформі управління профільними закладами загальної середньої освіти, яка передбачає наявність стратегії, концепції та моделі управління школою на виконання комплексної програми та/або плану дій та розвитку школи.

Керівництво школою буде успішним коли воно буде базуватися на українському науково-освітньому підґрунті. Актуальними і нас час є слова Сухомлинського В.О. про те, що “уміння аналізувати, застосовувати узагальнення як інструмент майстерності підходу до конкретних явищ – це сама суть педагогічного керівництва” [8].

Управлінська компетентність [7] керівника, класного керівника та учителя закладу загальної середньої освіти розуміється як інтегральна здатність вибудовувати свій поступальний професійний розвиток із постійним ускладненням завдань і зростанням рівнів досягнень у процесі навчання дітей та учнів в системі профільної та спеціалізованої освіти.

Компетентність директора школи, його заступників, класних керівників, учителів, керівників гуртків і секцій включає в собі здатність, яка базується на знаннях, уміннях, навичках, досвіді, здібностях, професійно важливих якостях, яка визначається мірою відповідальності особистої компетентності особистості компетенції посади; необхідний обсяг і рівень знань та досвіду в організації та забезпеченні навчально-виховного процесу на відповідних освітніх рівнях та з урахуванням профілю і спеціалізації закладу загальної середньої освіти.

Цей різновид управлінської компетентності передбачає сформованість таких основних компетенцій у керівників та педагогічних працівників закладів освіти: усвідомлення власних рішень, вказівок і дій відповідно до цілей і умов якісної організації навчально-виховного процесу; вміння визначати стратегію та організувати діяльність школи та підрозділів, якими вони будуть керувати; стимулювання у вчителів та учнів інтересу до навчання, вивчення, виховання, самовиховання, саморозвитку, педагогічної діяльності та встановлення з ними порозуміння на духовно-моральній, культурній, гуманістичній основі; вмотивовувати дітей та учнів на важливість та доцільність оволодіти науковими знаннями, науковим мисленням, науковим світоглядом; здатність знаходити нестандартні підходи у процесі прийняття управлінських рішень; прагнення до досконалості навчальної, професійної та педагогічної діяльності.

Тобто, невідривною складовою професійної компетентності директора школи, класного керівника, учителя є управлінська компетентність, яку розуміють як умову успішності управлінсько-освітньої, управлінсько-педагогічної діяльності, співпраці й спілкування, яка забезпечується готовністю і здатністю помірковано, уважно, прогностично, творчо і раціонально підходити до вирішення управлінсько-освітніх, управлінсько-педагогічних завдань. Компетентність включає не лише знання, але й духовно-моральну, культурно-інформаційну, когнітивну, операціонально-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову складові та систему ціннісних орієнтацій.

Компетентність [4. с. 328] розглядається також як спроможність учасника навчально-виховного процесу за рахунок знання виконувати і керувати здійсненням певного комплексу робіт відповідної складності й інтенсивності з певною достатньою швидкістю, якістю та ефективністю, що включає в собі навчально-виховний процес або певну частину процесу, функцію або певну частину функцій, повинен мати елементарні, базові та наукові знання та уявлення про теорію, практичні уміння і навички та досвід у сфері навчання, виховання, вивчення, викладання, саморозвитку та самоосвіти. Компетентність передбачає системне

бачення функції та справи, системне уявлення про середовище та явища навчально-виховного процесу у всій його багатогранності й різноманітності.

Критерій спроможності зобов'язує не тільки директора школи, членів педагогічного колективу організувати управлінський й навчально-виховний процес на науковій основі, володіти здатностями до аналізу життєвих явищ та процесів, поважати гідність особистості дитини, учня, батька, бачити в них добре, позитивне, нове, не помічене іншими, щиро радіти їхнім успіхам. Це є запорукою розвитку як дітей, учнів, учителів зокрема, так і закладу загальної середньої освіти в цілому, стабільної його роботи, позитивного авторитету й спроможності підвищувати якість знань учнів, визначати нові стандарти і горизонти наукових знань. Вирішення окреслених завдань можливе за наявності умов, сприятливих для духовно-морального, інтелектуального, фізичного розвитку учасників навчально-виховного процесу на всіх освітніх рівнях, а також творчого навчання і праці.

Управлінська компетентність може бути визначена також як здатність і готовність виділяти, точно формулювати, цілісно й глибоко аналізувати проблеми розвитку управління і знаходити ефективне рішення щодо подальшого розвитку закладу загальної середньої освіти. Це і є здатність вирішувати професійні завдання директором школи, класним керівником, учителем у межах своїх повноважень.

Слово “компетентний” – одного кореня з “компетенцією” і означає спроможний, відповідальний, той, що має компетенцію, знаючий, свідомий у науково-освітній, педагогічній сфері. Під компетентністю розуміють всі знання, навички й види поведінки педагогічного працівника, освітянина, необхідні для успішної реалізації завдань діяльності закладу загальної середньої освіти.

Під час прийняття управлінських рішень варто враховувати не тільки рівень професійних знань педагогічних працівників, а й їхню здатність та вміння здійснювати, виконувати, працювати в освітянському колективі, навчати і виховувати учнів, займатись своїм професійним зростанням.

Компетенція (від лат. *competentia* – відповідність, узгодженість, від *competere* – взаємно прагнути, відповідати, підходити) [9. с. 196] – сукупність встановлених в офіційній – юридичній (для закладів загальної середньої освіти - Закони України “Про освіту”, “Про повну загальну середню освіту”, статут конкретного закладу загальної середньої освіти, колективна угода, контракт) чи не юридичній – формі прав і обов'язків, тобто повноважень піклувальної ради, педагогічної ради, органів учнівського, батьківського, педагогічного самоврядування, директора школи та його заступників, дітей, учнів, класних керівників, учителів, соціальних педагогів, психологів, помічників учителів, лаборантів, інженерно-обслуговуючого персоналу, які визначають їхні можливості приймати обов'язкові до виконання рішення, організовувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності або вносити відповідні корективи, уточнення, узгодження. Діапазон компетенцій учасників навчально-виховного процесу визначається також з урахуванням професійних стандартів директора школи, вчителя закладу загальної середньої освіти, вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти, правил для учнів закладу загальної середньої освіти. В окремих випадках практикується також сповідування й дотримання кодексу гімназиста, кодексу ліцеїста.

Компетенція директора школи й усіх учасників навчально-виховного процесу встановлюється законодавством у сфері науки та освіти, нормативно-правовими актами, статутом закладу загальної середньої освіти і є дієвою коли в колективні панує духовно-моральна, культурна, творча, доброзичлива атмосфера працювати на випередження і попередження, мінімізацію конфліктів, загроз, проблем, викликів, а в окремих випадках застосовуються елементи демократичного упорядкування індивідуальної і колективної праці, дисципліни, самодисципліни та примусу.

Компетенція органів учнівського, батьківського, педагогічного самоврядування, суспільних організацій, спілок, товариств, профспілок, Малої академії наук України не має юридично-владного характеру і відповідно примусового забезпечення.

Обсяг компетенції конкретних закладів загальної середньої освіти та учасників навчально-виховного процесу залежить від статусу, підпорядкування, структури, профілю та профілізації/спеціалізації, місця розташування та форми власності школи, а також від місця яке посідає член колективу в ієрархічній структурі школи: чим вищий рівень закладу освіти (місцевого, районного, обласного, регіонального, загальнодержавного, міжнародного значення, або у структурі закладу вищої освіти) тим більший обсяг їхньої компетенції. Своїм змістом і спрямованістю компетенція закладу освіти та членів його колективу розрізняється відповідно до форми власності школи і підпорядкування директора школи й закладу освіти.

Основною формою реалізації директором школи своєї компетенції є видання ними наказів, які визначають зміст і стандарт освіти в школі, регулюють навчально-виховний процес, штатний розпис, навантаження та заробітну плату педагогічних працівників, прийняття й звільнення з роботи, розклад занять, зарахування учнів до школи, оцінювання успішності учнів та їх випуск, систему соціального захисту учнів й інші делеговані питання. Якщо заклад освіти працює, як автономна, самостійна і достатня юридична установа, то коло повноважень і зобов'язань значно розширюється.

Компетенційний підхід в управлінні педагогічним колективом включає також вимоги, правила, особливості опису й оцінювання професіоналізму педагогічних працівників, який ґрунтується на врахуванні наукових знань, наукового мислення, наукового світогляду, практичних умінь, навичок, а також особистісних якостей, які дають змогу реалізувати професійний потенціал в науково-освітній, педагогічній діяльності.

Найчастіше цей опис оформляється як набір компетентностей – поведінкових характеристик, необхідних для успішного виконання конкретних видів робіт освітянської діяльності. У системи управління педагогічним колективом компетенційний підхід використовується також як для опису, характеристики професійної спроможності педагогічного працівника, так і для розроблення (моделювання) компетенцій відповідної посади. Це дає змогу в зіставних характеристиках оцінити відповідність працівника сучасним вимогам робочого місця у процесі відбору на посаду і при оцінюванні поточних результатів роботи й навчання членів колективу школи.

Список використаних джерел

1. Васильченко Л. В. Управлінська культура і компетентність керівника / Л. В. Васильченко. – Х. : Основа, 2007. – 40 с.
2. Вдовиченко Р. П. Система організаційно-педагогічної діяльності міського управління освіти з підвищення компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів: монографія / Р. П. Вдовиченко, Л. М. Калініна, В. Д. Чайка; за ред. Л. М. Калініної. – К. ; Миколаїв : Іліон, 2007. – 528 с.
3. Губа Н. В. Теоретико-методологічні засади формування управлінської культури вчителя – майбутнього менеджера освіти : дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Н. В. Губа. – З., 2010. – 450 с.
4. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України: [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В.І. Луговий, О.М. Топузов; відп. наук. секр. С.О. Сисоєва; редкол. О.І. Ляшенко, С.Д. Максименко, Н.Г. Ничкало, П.Ю. Саух, Л.Д. Березівська, І.Д. Бех, В.Ю. Биков, М.С. Гальченко, В.В. Засенко, С.А. Калашнікова, М.О. Кириченко, Л.Б. Лук'янова, В.Г. Панок, В.О.

Радкевич, О.Я. Савченко, М.М. Слюсаревський, О.В. Сухомлинська]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком. Інтер, 2021. – 1144 с.

7. Олешко П.С., Кінах Н.В. Структура управлінської компетентності керівника закладу в системі післядипломної педагогічної освіти / https://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/9_38_2019/Bulletin_9_38_Pedagogika_Pet_Olechko_Nel_Kinakh_UA.pdf

8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти томах. Т. 1. - Київ: Радянська школа, 1976. – 654с.; Т. 2. – Київ: Радянська школа, 1976. - 650 с.; Т. 3. – Київ: Радянська школа, 1977. – 670 с.; Т. 4. – Київ: Радянська школа, 1977. – 640 с.; Т. 5. – Київ: Радянська школа, 1977. – 639 с.

9. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 2001, т. 3. – с. 790.

Напрямок 4. ДИДАКТИЧНІ СИСТЕМИ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ АКАДЕМІЧНОГО І НАУКОВОГО СПРЯМУВАНЬ.

УДК 37.011+165.742

Іван Бех,

доктор психологічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
Інститут проблем виховання НАПН України,
ORCID ID 0000-0002-4763-1673,
ipv_info@ukr.net

ГУМАНІСТИЧНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЯДРО КОНЦЕПЦІЇ НУШ

Анотація. Сучасний стан цивілізаційного розвитку висуває нові вимоги до системи освіти підростаючого покоління. Її центральною ланкою виступають наукові підходи, закономірності, ідейно-дидактичні позиції, які охоплюються педагогічною наукою. Від її інноваційності багато в чому залежатиме досягнення основних освітніх цілей. В історії наукового педагогічного знання тривалий час панував соціоцентризм, за якого усі форми буття людини підпорядковувалися суспільству, його настановам, цінностям тощо.

Другий етап презентується людиноцентризмом, який орієнтує на культуру гідності людини. Культура гідності націлює педагогіку на ціннісно-сміслові основи життя людини, її екзистенційну сутність. Якраз у межах цієї парадигми й бере початок і розвивається гуманістична педагогіка. Її основна місія – переосмислити різноманітний культурно-освітній досвід відповідно до нових потреб зростаючої особистості і зробити її повноцінним суб'єктом достойного життя.

Ключові слова: гуманістична педагогіка, гуманітарні дисципліни, навчальний зміст, навчальний предмет, одухотворення, особистість, природничо-науковий цикл, раціональність, Я-мотивація.

Abstract. The current state of civilizational development makes new demands on the education system of the younger generation. Its central link is the scientific approaches, regularities, and ideological and didactic positions covered by pedagogical science. Achieving the primary educational goals will largely depend on its innovativeness. In the history of scientific pedagogical knowledge, sociocentrism prevailed for a long time, under which all forms of human existence were subordinated to society, its instructions, and its values.

The second stage is presented by human-centrism, which focuses on the culture of human dignity. The culture of dignity aims pedagogy at the value-meaning bases of human life and its existential essence. It is within this paradigm that humanistic pedagogy originates and develops. Its primary mission is to rethink various cultural and educational experiences per the new needs of a

growing personality and make it a full-fledged subject of a dignified life.

Keywords: humanistic pedagogy, humanitarian disciplines, educational content, educational subject, spirituality, personality, natural and scientific disciplines, rationality, self-motivation.

Вступ. Сучасне реформування освіти кардинально відрізняється від усіх попередніх реформ тим, що вперше здійснюється не на основі державно-селективних ідеологічних запитів, а за ідеями ціннісно-смислового буття людини, за логікою її історичного розвитку. Логіка ж ця передбачає повноцінний інтелектуально-духовний розвиток кожної особистості, її різнобічну творчу науку. Відтак, основний тягар у вирішенні цієї фундаментальної проблеми лягає на педагогічну науку, на гуманістичну педагогіку як потужний теоретично-прикладний інструмент, здатний здійснити кардинальні перетворення у внутрішньому світі зростаючої особистості. Точніше кажучи, гуманістична педагогіка має провести критично-продуктивну роботу, орієнтовану на доцільну модернізацію системи освіти і виховання. Адже саме тут закладаються основи логіки мислення і морально-естетичних імперативів розвитку людини, а отже і всього суспільства.

Мета статті. На основі теоретико-ретроспективного аналізу розкрити сутнісний потенціал гуманістичної педагогіки як концептуально-прикладного інструменту суспільно-значущих перетворень зростаючої особистості.

Виклад основного матеріалу. Ідеї гуманістичної педагогіки стали сутнісною ознакою сучасної освіти. Вони набувають глибокого осмислення (і на рівні теорії, й на рівні освітньої практики), особливо у контексті концептуальних засад нової української школи.

Певний час пошук шляхів реалізації гуманістичної педагогіки пов'язувався в основному з цінністю ідей захисту, підтримки учнів, з утвердженням їхніх прав, свобод та інтересів. Як бачимо, ненасильство, про яке йдеться, зумовлюється особистісними і професійними якостями педагога. Однак це лише необхідні, але далеко не достатні складові особистісно орієнтованої освіти, яка має будуватися на засадах гуманістичної педагогіки. До того ж ці складові є досить очевидними, такими, що лежать на поверхні педагогічної реальності.

Більш прихованими є прояви насильства, ступінь і форма яких залежать від змісту освіти й методів навчання. Тобто насильство може спричинятися самою дидактичною системою, на основі якої вибудовується освітній процес. І тут уже педагог, навіть високої гуманістичної спрямованості, не в змозі цілком подолати цю ваду. Насильство від методів, які використовує педагог, породжується їх жорстким технократизмом. При цьому недостатньо враховується особистість учня: глибоке розуміння його внутрішнього світу, безумовне прийняття й визнання її, індивідуальні особливості та можливості, вікові психологічні закономірності розвитку. Методичний технократизм, таким чином, розглядає учня як об'єкт навчання.

Насильство чи ненасильство над учнем, яке виникає у надрах навчального змісту, пов'язане з тим, чи є цей зміст по-справжньому особистісно й розумово розвивальним, чи ні. Звичайно, навчальний зміст, спрямований на засвоєння учнем лише певної суми знань, умінь і навичок, і позбавлений потужного морально-ціннісного обрамлення, не може вважатися адекватним щодо різнобічного розвитку зростаючої особистості, а отже, є певною формою насильства над ним.

Тож у цьому зв'язку необхідно вести мову про те, яким має бути навчальний предмет (його зміст), про його конструювання з огляду на сутність гуманістичної педагогіки, яка реалізується особистісно орієнтованим навчальним процесом. Принагідно наголосимо, що з усіх фундаментальних ідей гуманістичної педагогіки найбільш інструментально виразною, а отже такою, що була прийнята як методична мета й вимога, виявилася ідея демократизації взаємин педагога і учня. Набагато важче було досягнути, що гуманістична педагогіка – це педагогіка розвитку, причому розвитку справжнього, а не його сурогату, розвитку, який орієнтується не на середньостатистичний рівень, а передбачає можливість найвищих

досягнень для даного віку, для даного ступеня освіти, для конкретної особистості за відповідних умов чи різночитання, що безпосередньо відбилися на освітній практиці.

У поглядах на те, яким має бути зміст освіти, простежуються найбільші розбіжності. Прихильники утилітарного підходу наводять на свою користь аргумент, що переважна більшість людей, які досягли успіху в житті, не пам'ятають і десятої частки того, що вони вивчали в школі. І навпаки, шкільні відмінники часто стають аутсайдерами. У житті таке справді трапляється більшою чи меншою мірою. Проте це стосується питань соціальної політики держави. На основі подібної «філософії» неможливо науково розв'язувати проблему змісту освіти. Орієнтиром тут має бути ціннісно-смилова основа життя людини як особистості. Ми наголошуємо саме на особистості, оскільки єдино можливим способом повноцінного життя людини в суспільстві виступає особистісний спосіб. А основним способом існування (функціонування) самої особистості є її неперервний і необмежений розвиток, який виражає провідну, домінантну потребу людини – постійно виходити за свої межі, за межі досягнутого.

Гуманістична педагогіка є головною метою виступає розвиток особистості. Але щоб цю мету досягти, насамперед необхідно мати досить чітке, дійове, позбавлене будь-якого пафосу (чим грішить сучасна психологічна наука) визначення поняття «особистість». Таким вимогам відповідає, на нашу гадку, розуміння особистості як суб'єкта вільного і морально відповідального вчинку. Отже, є всі підстави говорити про вчинкову форму освіти, за якої не применшується роль розумового, вольового та емоційного розвитку дитини. Однак ці складові психічного розвитку є необхідними умовами розвитку особистісного, підпорядковуються йому. Адже вагомі за суспільною значущістю вчинки особистості неможливі без відповідних глибоких знань, особливо здібностей, людини. Наприклад, учений-конструктор, який реально піклується про збереження довкілля і благополуччя людини, не може запропонувати нову безпечну технологію виробництва електроенергії, не володіючи різнобічними науковими здібностями. Його робота над таким винаходом і є вчинком у повному розумінні цього слова. Та й у більш простих, буденних ситуаціях це правило проявляється сповна. Учень, який бажає допомогти своєму товаришеві впоратися зі складною для нього задачею, мусить володіти відповідними знаннями і здібностями. Інакше його вчинок не здійсниться. В цілому особистісно орієнтована освіта має підготувати школяра до життя як неперервного вчинку, до вчинкової життєдіяльності.

На основі уявлення про повноцінне життя людини як особистості можлива його ціннісна конкретизація. Вона вбачається в розвитку морально відповідальної самостійності, самобутності, самосвідомості, самодії, унікальності. Ці ціннісно-смилові утворення, які презентують сутнісні сили, фундаментальні загальнородові здібності, й мають визначати зміст сучасної освіти. При цьому учень мірою оволодіння родовими здібностями стає культуровідповідним суб'єктом і набуває здатності як до суб'єктивної творчості (самостійного відкриття того, що в арсеналі людської культури вже є), так і згодом до творчості об'єктивної (творення принципово нових предметних форм культури).

У пошуку шляхів упровадження особистісно орієнтованої освіти суттєва роль відводиться її гуманітаризації, яка має стосуватися не лише гуманітарних дисциплін, а й предметів природничо-наукового циклу. Останні повинні бути одухотвореними, а не фрагментами тотальної раціональності.

Тривалий час науковою основою їх створення виступала так звана раціональність як унікальний принцип культури Європейської цивілізації Нового часу. Класична раціональна ідеологія ґрунтувалася на переконанні про всесильність, самодостатність людського розуму. У теоретичній педагогіці раціоналізм проявився у відчуженості знань від цінностей духовної культури, яка має ці знання зробити морально орієнтованими, а їх носіїв – розвиненими особистостями, у розгляді їх у готовому вигляді як готові формули. У такому статусі, без розкриття їх предметного походження, наукові знання залучалися до навчальних предметів, складаючи їхній зміст. Саме цим пояснюються суттєві труднощі у навчанні, в процесі

засвоєння учнями наукових понять. Основною причиною такого становища є те, що в ході створення навчальних дисциплін учнів не знайомлять докладно з розгорнутим процесом виникнення понять. І це стає одним із джерел описовості навчального матеріалу, розумова робота над яким нерідко зводиться до засвоєння дітьми класифікації явищ і подій, до запам'ятовування їхніх словесних описів і характеристик. Відповідно, учні не можуть дати науково правильну відповідь на запитання: чому це явище виникло? Не можуть розкрити його причину. А саме з поясненням, а не описом явищ пов'язаний повноцінний розумовий розвиток, становлення спеціальних (математичних, фізичних тощо) і загальних (загальномислительних) здібностей школярів.

Сказане вимагає введення в повному обсязі у навчальний предмет не стерильних наукових знань, а знань як результатів певної пізнавальної діяльності учня. Не саме по собі знання в готовому вигляді, а саме пізнавальна діяльність, що спрямована на його відкриття, її способи мусять стати навчальним предметом у сучасній особистісно орієнтованій системі освіти.

У цьому зв'язку слід зважати на те, що пізнавальна діяльність учня не може бути тотожною пізнавальній діяльності вченого – фізика, математика, біолога тощо. Діяльність вченого обмежена лише рамками відкриття знань (поняття, закону, правила); а учень мусить не тільки в уже логічно вибудованих умовах відкрити його для себе, а й у спеціально створених психолого-методичних умовах засвоїти його, зробивши певний вклад у розвиток розумових здібностей. Тому діяльність школяра точніше визначають як пізнавально-навчальну.

Згідно з нашою позицією, гуманітаризація викладання природничо-наукових знань – це надання конкретній (наприклад, математичній) чи біологічній учнівській пізнавально-навчальній діяльності, яка в існуючих психодідактичних системах подається як один із видів науково-раціонального пізнання, ціннісного спрямування. По-іншому кажучи, необхідно методично пов'язати засвоєння наукових знань із розвитком особистісних цінностей, морально-духовних устремлінь учня.

У нього має сформуватися внутрішня готовність розглядати наукове знання в контексті своїх морально-духовних надбань, свого місця в навколишньому світі і своєї моральної відповідальності за цей світ. Як же досягти цього?

По-перше, слід кардинально змінити мотиваційну систему пізнавально-навчальної діяльності учня. В основу такої системи має бути покладена «Я-мотивація», тобто мотивація, змістом якої виступає «ядро» особистості, її внутрішня сутність, глибинне особистісне «Я» і пов'язані з ним особистісні цінності як стійкі самоцінні морально-духовні принципи.

Саме за допомоги цих орієнтирів учень мусить вирізняти, усвідомлювати, утверджувати й відстоювати себе, своє особистісне «Я». Таким чином, формування пізнавально-навчальної діяльності і відповідне засвоєння у її ході наукових знань розглядається з погляду особистісного саморозвитку школяра. Тільки особистісне «Я» надає пізнавально-навчальній діяльності внутрішнього смислу, значущості, цінності. У свідомості учня така спрямованість учіння закріплюється, наприклад, у судженні: «Я повинен вчитися, щоб за допомогою своїх здібностей утверджувати позицію дбайливого ставлення до світу речей і світу людей, позицію справедливості, толерантності і тому подібне».

По-друге, за такого бачення пізнавально-навчальної діяльності (коли спонукою до неї виступає «Я-мотивація», а мета передбачає особистісний розвиток суб'єкта учіння) педагог мусить вести спеціальну роботу, спрямовану на постійне осмислення учнем не тільки своїх наявних на даний час пізнавальних можливостей, а насамперед морально-ціннісних можливостей, які зумовлюють ефективність пізнавально-навчальної діяльності і мусять бути відкритими для дальшого вдосконалення й розвитку в процесі багатопланової навчально-виховної діяльності педагога.

По-третє, організуючи процес оволодіння науковими знаннями в учня слід сформувати розуміння невідривності їх від педагога як носія цих знань. Учень має переконатися, що його знання є результатом не тільки його зусиль, а й зусиль учителя. Далі: відношення «педагог–

учень», яке опосередковується науковими знаннями, слід розширити, розкривши всі ті соціальні обставини, за яких ці знання безпосередньо отримав учитель. А це означає вихід у світ цінностей суспільства, до яких таким чином долучається учень.

Висновки. Нинішнє суспільство і освітню сферу, зокрема, не задовольняє той рівень наукових знань, на якому вирішуються сучасні проблеми розвитку різнобічно досконалої особистості. Суттєвої модернізації у цьому зв'язку мають зазнати перспективні цілі, зміст, завдання і способи їх реалізації. Напрямок такої пошукової роботи повинна взяти на себе, зокрема гуманістична педагогіка. Вона мусить стати ядром загальної соціо-культурної ситуації як всезагальної детермінанти перетворення кожної індивідуальності, і суспільства у цілому.

Список використаних джерел

1. Воловик В.І. Філософія педагогіки. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – 140 с.
2. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. – К.: Центр «Магістр-S» творчої спілки вчителів України, 1996. – С. 51.
3. Гордон Драйден, Джаннетт Вос. Революція в навчанні. – Львів: Літопис. – 542 с.
4. Виховна система школи у контексті викликів часу: посібник (авт.-уклад. Н.М.Чепурна, О.В.Крутенко). – Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2015. – 224 с.
5. Даниленко Л.І. Інноваційна діяльність у загальноосвітніх навчальних закладах // Директор школи, 2000. – № 20. – С. 5-9.

УДК 37.016:51

Дарина Васильєва

кандидат педагогічних наук

Інститут педагогіки НАПН України

[0000-0002-4083-681X](mailto:vasilyevadarina@gmail.com)

vasilyevadarina@gmail.com

НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ У ПРОФІЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ

Анотація. Описуються наявні проблеми в навчанні математики в 10-11 класах та нормативні документи, що регламентують впровадження профільної освіти в Новій українській школі. В статті наведені варіанти організації навчання математики у профільній середній освіті, можливі проблеми, а також певні шляхи для їх вирішення.

Ключові слова: навчання математики, профільна середня освіта, профільне навчання.

Abstract. The article describes the existing problems in teaching mathematics in grades 10-11 and the regulatory documents governing the introduction of specialized education in the New Ukrainian School. The article presents options for the possible organization of mathematics teaching in specialized secondary education, possible problems, and certain ways to solve them.

Keywords teaching mathematics, upper secondary education, specialized teaching.

Вступ. Математика є обов'язковим предметом для здобуття повної загальної середньої освіти в Україні. Але наявні підходи організації навчання математики у 10-11 класах не є досконалими.

Профільне навчання математики передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей здобувачів освіти, створення умов для їх навчання відповідно до їхнього професійного самовизначення. Але наразі профілі побудовані таким чином, що здобувачів освіти мають вибирати поглиблено вивчати математику чи англійську мову, хоча багатьом з них для подальшого життя, вступу та подальшої професійної діяльності треба і те і інше.

Математика в 10-11 класах вивчається на одному з 3 рівні (рівень стандарту, профільний, поглиблений). Є суттєвий розрив між результатами навчання тих здобувачів освіти, що вчилися на рівні стандарту (інтегрований курс математики, 3 год на тиждень), і тих, хто вчився на профільному рівні (окремі курси алгебри і геометрії, 6 год на тиждень). Рівень навчання математики вибирається для класу навчальним закладом з врахуванням можливостей закладу і побажання батьків. Всім здобувачів освіти одного класу пропонують навчання математики на певному рівні. Якщо ж є бажання вивчати математику на іншому рівні, то необхідно змінити клас (за наявності класу з альтернативним рівнем). Ситуація ускладнюється, якщо в школі є лише один клас на паралелі. До того ж на кінець 9 класу здобувачів освіти зазвичай не знають, ким хочуть стати, компетентності в яких предметах для цього потрібні, тестування з яких предметів для вступу у ВНЗ прийдеться здавати (і якого рівня). Відповідно, здобувачів освіти вибирають досить часто гуманітарні профілі, де простіше навчатися і де математика вивчається на рівні стандарту, а в 11 класі розуміють, що їм потрібно було вивчати математику на іншому рівні.

Для забезпечення вищої якості освіти, компетентнісного підходу до навчання та профілізації старшої школи розпочалось реформування освіти, зокрема і математичної. В 2016 була затверджена Концепція Нової української школи [1], де було запропоноване нове структурування профільної середньої освіти в 2 цикли навчання: 10 клас (перший цикл), 11–12 цикли (другий цикл). В 2017 році було прийнято нову редакцію Закону України «Про освіту» [2], де було визначено, що метою профільного навчання є формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоспроможності на ринку праці і мобільності, а також перспектив кар'єрного зростання впродовж життя.

Варто зазначити, що у 2018 році відділ математичної та інформатичної освіти Інституту педагогіки НАПН України запропонував Концепцію математичної освіти 12-річної школи [3], де було визначено:

- пріоритети розвитку математичної освіти (особистісна орієнтація змісту математичної освіти, компетентнісний підхід до добору змісту математичної освіти, діяльнісний підхід до навчання математики, посилення прикладної і практичної спрямованості навчання, цілісне відображення компонентів математичної науки в змісті шкільної математичної освіти, використання у процесі навчання математики нових педагогічних технологій);

- принципи добору змісту навчання математики (принцип соціальної ефективності, науковості та прикладної реалізованості, пріоритету розвивальної функції навчання, диференційованої реалізованості, відповідності, наступності змісту і вимог щодо його засвоєння, модульний принцип добору змісту, принцип фузіонізму та концентризму);

- структура математичної освіти, яка для 10-12 класу реалізовувалась на основі одного з трьох курсів (базовий, профільний і поглиблений наукового спрямування);

- загальна характеристика базового змісту математичної освіти.

У 2024 має бути прийнятий новий Державний стандарт профільної середньої освіти. До 2025 р. має бути сформована мережа ліцеїв (що має на меті підвищити якість навчання та забезпечити можливість вибору здобувачам освіти), а в 2027 році має відбутись повноцінний запуск профільної середньої освіти в Україні.

Мета статті - описати можливі способи організації навчання математики у профільній середній освіті та деякі виклики, що потребують особливої уваги.

Виклад основного матеріалу. Державний стандарт старшої профільної освіти є логічним продовженням Державного стандарту базової середньої освіти, ґрунтується на компетентнісному підході і забезпечує можливість диференційованого навчання математики залежно від здібностей, освітніх потреб та інтересів здобувачів освіти. Вже оприлюднений проєкт Державного стандарту [4], де зазначається, що математика належить до базових обов'язкових предметів. В додатку 7 описаний компетентнісний потенціал математичної галузі та базові знання (ядро знань), які має опанувати кожен здобувач освіти, а в додатку 8 -

вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти відповідно до 4 груп результатів:

- дослідження ситуацій та виокремлення проблем, які можна розв'язати із застосуванням математичних методів;

- моделювання процесів і ситуацій, розробка стратегій, планів дій для розв'язання проблемних ситуацій;

- критичне оцінювання процесу і результату розв'язання проблемних ситуацій;

- розвиток математичного мислення для пізнання і перетворення дійсності, володіння математичною мовою.

В Державному стандарті старшої профільної освіти визначено, що математична галузь може реалізовуватись через інтегрований курс математики або через окреме вивчення таких предметів як алгебра і геометрія.

Планується, що на вивчення ядра знань має йти не менше 2 год на тиждень в кожному з 10-12 класів. В той же час учням додатково може бути запропоноване поглиблене вивчення окремих тем з ядра, додаткові теми, яких немає в ядрі, чи додаткові курси за вибором. Тобто навчальний заклад для конкретного профілю має обрати курс (інтегрований курс чи окреме вивчення алгебри і геометрії) і кількість годин, що відводиться на його вивчення (орієнтовно від 2 год до 6 год на тиждень). А здобувачі освіти окремо ще можуть взяти певні курси за вибором, що пропонуються навчальним закладом.

Інтегрований курс буде доцільно обирати для тих профілів, які орієнтовані на галузі діяльності, де математика відіграє роль засобу для вивчення й аналізу закономірностей навколишнього світу. Окремий курс алгебри і геометрії можна пропонувати і для тих профілів, що орієнтовані на здобуття системи математичних компетентностей для продовження навчання у ВНЗ, зокрема за спеціальностями із певною математичною складовою (природничі науки, математичні науки, інженерія, виробничі технології тощо).

Оскільки 10 клас позиціонується як клас для самовизначення здобувачів освіти, тобто після 10 класу вони можуть змінити профіль, то важливою буде серйозна профорієнтаційна робота в 9 і в 10 класі. Здобувач освіти старшої школи повинен зробити свідомий вибір напряму профільного навчання, розуміти роль математики в цьому напрямі та усвідомлювати цінність математичної компетентності в розвитку його як особистості і професійній самореалізації.

За такого підходу доречною буде і циклічна побудова курсу 10 та 11-12 класу. Спершу певний обсяг матеріалу вивчається в 10 класі, а потім він доповнюється, поглиблюється і розширюється в 11-12 класах.

В той же час така організація навчання математики містить низку викликів, що потребуватимуть особливої уваги. Наведемо деякі з них.

Добір змісту математичної освіти з урахуванням диференційованого підходу до навчання математики. Курси математики у старшій школі мають бути адаптованими до потреб здобувачів освіти відповідно до обраного профілю навчання. Математика для майбутніх інженерів повинна за змістом відрізнятися від математики для економістів. Це можливо забезпечити завдяки виокремленню ядра знань, необхідного всім здобувачам освіти, але різної кількості годин на вивчення цього ядра, наявності додаткових модулів, а також спеціальних курсів для різних сфер діяльності людини, які можуть пропонуватися для конкретних профілів чи учнів.

Мультипрофільні класи. Оскільки ліцей може бути створений і за наявності лише двох класів та трьох профілів, то викликом для навчального закладу буде створення мультипрофільних класів, коли в межах класу різні здобувачі освіти можуть вивчати математику на різних рівнях.

Готовність закладів навчання до автономності. Можливість для ліцеїв самим створювати моделі профілювання (в залежності від наявних ресурсів) потребують переосмислення адміністрацією ліцеїв всіх видів автономності. Профілі можуть формуватися

відповідно до певного професійного спрямування з орієнтацією на поглибленому вивченні однієї або декількох галузей, доповнення спеціальними курсами, орієнтованими на певні галузі знань та пошук майбутньої професії, через інтегровані рішення тощо. Саме на рівні ліцею може бути обрані рівні, на яких буде вивчатися математика в конкретному профілі (стандарт або поглиблений), курси (інтегрований чи окремі курси алгебри і геометрії) і кількість годин, що буде відводитися на їх вивчення (від 2 год і більше на тиждень). Бажано, щоб навчальний заклад пропонував максимально широкий набір профілів в залежності від запитів батьків, здобувачів освіти та наявних ресурсів ліцею. Освітній процес доцільно буде організовувати на основі кредитно-модульної системи, що також потребуватиме самостійної розробки на рівні ліцею критеріїв оцінювання відповідно до наявних різних складових математичної галузі.

Оцінювання математичної підготовки на компетентнісних засадах з урахуванням профільного спрямування вивчення математики. Оскільки новий стандарт орієнтований на здобуття здобувачами освіти компетентностей, то від контролю засвоєння математичного змісту слід перейти до оцінювання здатності використовувати набуті математичні знання і вміння у практичній діяльності, розв'язання життєвих проблем (у побуті, професійній діяльності, навчанні тощо). Оцінювання має відбуватися стандартизованими методами, які дають можливість порівнювати здобуті результати навчання з вимогами освітніх програм. Окрім обов'язкового для всіх підсумкового оцінювання здобувачів освіти з математики у формі ЗНО/НМТ бажано визначати загальний компетентнісний потенціал випускника старшої школи, готовності його до продовження навчання, здобуття професії тощо.

Низька мотивація учнів до вивчення математики. Україна в часи війни і подальшої відбудови потребуватиме громадян, що володіють критичним мисленням, та професіоналів, що матимуть ґрунтовну математичну підготовку. Але зараз у суспільстві панує думка, що для життя достатньо тих математичних компетентностей, яких набувають учні в основній школі. Важливо формувати уявлення учнів про математику як ключову компетентність, що забезпечує певний стиль мислення сучасної людини, а також посилювати профорієнтаційну роботу в гімназіях і ліцеях. Бажано об'єктивно і детально консультувати учнів і батьків щодо подальших перспектив в кожній з галузей, а також запроваджувати курси за вибором на основі співпраці з ВНЗ, бізнесом і виробництвами для проведення профорієнтаційних робіт.

Висновки. Державний стандарт описує ядро знань, але його зміст може поглиблюватися і розширюватися. У здобувачів освіти має бути змога, незалежно від обраного профілю, вибирати додаткові курси, які їм цікаві. Наявність ядра знань, що може вивчатись продовж різної кількості годин, додаткові модулі та курси за вибором потребують створення широкого вибору нових модельних програм, підручників та посібників з математики. Особливої уваги потребує розробка програм для курсів за вибором, що були б спрямовані на посилення прикладної спрямованості математики/алгебри/геометрії або на ґрунтовніше знайомство з математикою як наукою. В той же час необхідно надати можливість вчителям створювати авторські курси за вибором. Враховуючи, що профільна середня освіта складається з 2 циклів, доречною є циклічна побудова курсу 10 та 11-12 класу. В організації навчання математики доцільно особливу увагу приділити: добору змісту математичної освіти, готовності закладів освіти до автономності та створення мультипрофільних класів, оцінювання на компетентнісних засадах та підвищенні мотивації учнів до вивчення математики.

Список використаних джерел

1. Концепція Нової української школи (2016). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Закон України «Про освіту» (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Бурда М. І., Тарасенкова Н.А., Васильєва Д.В., Вашуленко О.П. Концепція математичної

- освіти 12-річної школи. *Математика в рідній школі*. 2018, № 7 – 8. С. 2 – 8.
4. Проект Державного стандарту профільної середньої освіти. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>
5. Використання системи комп'ютерного моделювання в умовах дистанційного навчання: збірник матеріалів / за заг. ред. С.Г. Литвинової, О.М. Соколюк. Київ: ФОП Ямчинський О.В.. 2020. 195 с.

УДК 372.8:811.161.1

Олена Горошкіна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України
orcid.org/0000-0002-0378-888X
olenagoroshkina@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

Анотація. У статті схарактеризовано особливості відбору змісту навчання української мови в умовах профільної диференціації. Акцентовано на комунікативному аспекті мовної підготовки, важливості вивчення риторичних відомостей, необхідності збагачення словникового запасу учнів, формуванні мовної стійкості. Визначено складники змісту навчання української мови в старших класах закладів профільної середньої освіти академічного спрямування.

Ключові слова: зміст навчання української мови, профільна диференціація, академічне спрямування.

Abstract. The article characterizes the peculiarities of the selection of the content of Ukrainian language learning in conditions of profile differentiation. Emphasis is placed on the communicative aspect of language training, the importance of studying rhetorical information, the need to enrich students' vocabulary, and the formation of language stability. The components of the content of learning the Ukrainian language in senior classes of institutions of specialized secondary education of an academic direction have been determined.

Keywords: the content of Ukrainian language learning, professional differentiation, academic orientation.

Вступ. Нині особливої актуальності набуває розв'язання проблеми відбору й обґрунтування змісту обов'язкового компонента профільної середньої освіти, проектування і відображення його в модельних навчальних програмах.

Зазначимо, що проблема розроблення змісту навчання в профільній школі не нова. Особливості змісту навчання української мови в профільній школі досліджували З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, С. Караман та інші дослідники, було створено кілька програм і підручників (рівня стандарт і профільного). Однак у контексті соціальних викликів, відповіддю на які стало розроблення нового Державного стандарту, реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі, виникла потреба переглянути зміст навчання української мови в профільній школі, модернізувати його, акцентуючи на пріоритетності засвоєння тих відомостей, що допоможуть випускникам у подальшому здобуванні фаху,

розв'язанні різноманітних проблем, забезпечать ефективну комунікацію. Крім того, необхідно врахувати зміни, що відбулися в українській мові впродовж останніх років.

Мета статті – схарактеризувати окремі аспекти добору змісту курсу української мови для здобувачів профільної середньої освіти академічного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Зміст курсу української мови для здобувачів профільної середньої освіти академічного спрямування визначають такі чинники: мета навчання, освітні результати, предмет вивчення. Навчання будь-якого предмета починається з визначення й осмислення мети, що орієнтує розробників програм, підручників, учителів-словесників на кінцевий результат. Розроблення програми потребує відвертої відповіді на запитання: якого результату маємо досягнути в процесі навчання української мови – успішно скласти ЗНО чи підготувати учнів до життя?

Не менш важливо знати, яку мету визначають для себе здобувачі освіти. Упродовж 2018-2020 рр. відділ навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України докладно вивчав цю проблему. Як свідчать результати опитування учнів 10 класу, проведеного в одній із київських шкіл, на запитання «На уроці української мови мене цікавить....» 50% зазначили, що найбільше їх цікавить підготовка до ЗНО. Інші варіанти відповідей розподілені таким чином: 10% вивчення цікавих слів, 10% вправи з цікавими текстами, 10% - граматики, орфографія, лексикологія, 20% учнів зазначили, що найбільше їх на уроці цікавить перерва» (Горошкіна, Бондаренко & Попова, 2020). Маємо врахувати й той факт, що «слабким місцем традиційних методик є зорієнтованість на академічні досягнення. Тягlosti цій зорієнтованості додають невідповідні завданням результати/показники освітніх досягнень учнів і критерії вимірювання їх. Учні засвоюють величезні пласти теорії, що перебуває на зберіганні в нетривалій пам'яті. Її вистачає на період складання ЗНО» (Голуб & Горошкіна, 2019, 8).

Результативними показниками мовної освіти мають бути не бали НМТ чи ЗНО, а сформовані в учнів бажання послуговуватись українською мовою не тільки під часу року чи на роботі, а і в повсякденному спілкуванні, мовна стійкість, мовний смак, лінгвокреативність, ціннісне ставлення до мови. Поділяємо думку, що «вихована на цінностях Людина створює, зберігає, збагачує і активує світ вселюдських цінностей, поповнює матеріальну і духовну скарбницю людства» (Бондаренко & Косянчук, 2023). Цінності молодого покоління вважають запорукою суспільного прогресу.

Реалії нашого життя переконують, що надзвичайно важливо сформувати компетентного мовця-патріота своєї держави з європейським типом мислення, активного, відповідального, ініціативного. У цьому контексті зазначимо, що зміст навчання української мови в закладах профільної середньої освіти академічного спрямування треба перевести на рівень смислів і цінностей.

Предметом вивчення в є українська літературна мова в її реальному функціонуванні в різноманітних етно- й соціолінгвістичних умовах як багаторівнева динамічна система, що перебуває в постійному розвитку, є об'єктом пізнання й засобом оволодіння іншими предметами. Змістова частина має бути достатньою, щоб забезпечити готовність випускників до подальшого навчання, самоосвіти, активної участі в громадському, виробничому, культурному житті суспільства.

Аналіз і синтез лінгводидактичних студій засвідчує, що науковці відзначають необхідність «зміщення акцентів із засвоєння надмірного обсягу малозастосовної мовної теорії на самопізнання і розвиток особистості, використання й мобілізацію інтелектуальних резервів, проєктування нею власного майбутнього з урахуванням інтересів і життєвих потреб. Компетентність не зводиться лише до знань, умінь і навичок (колишніх ЗУНів). Здобувачі освіти мають оволодіти здатністю змобілізувати їх, задіяти наявний досвід, поведінковий та емоційний компоненти» (Бондаренко, 2019, 68). Проте зміна ролі теоретичних знань зовсім не означає зниження їх рівня або спрощеного способу подачі в шкільному курсі. Навпаки, увага до відповідних мовних засобів, до відтінків семантичного плану, обов'язкове використання здобутих знань у конкретних ситуаціях спілкування роблять знання більш міцними, дієвими,

а їх засвоєння мотивованим. Не можна ігнорувати логіку розвитку наукового розуміння, не можна розвинути інтелект, не даючи йому повноцінних знань. У навчанні мови, як і інших предметів, важливою є опора на інтелектуальний потенціал учнів.

В інформаційному суспільстві знання стають безпосередньою продуктивною силою, якщо кожна особистість уміє застосовувати їх у власній практичній діяльності. Це означає, що навчання української мови потрібно розглядати як підґрунтя подальшої професійної освіти.

Навчання української мови має відбуватися на засадах наступності й перспективності. Наступність передбачає опору на знання, здобуті під час циклів адаптаційного і базового предметного навчання, перспективність – у визначенні пріоритетних напрямів підготовки старшокласників до подальшого здобування професії. Зміст навчання української мови в старших класах закладів профільної середньої освіти академічного спрямування має включати такі складники:

- знання про інформацію, стратегії пошуку інформації, її ознаки, змістові, формальні та функційні аспекти, способи фіксування й передавання інформації, візуалізаційні засоби; відповідність між вербально й невербально вираженим змістом інформації, інформаційну гігієну; засади академічної доброчесності, авторське право тощо;

- знання про текст, його різновиди, структуру, зміст і форму, їх (мовні, стильові, жанрові, естетичні, прагматичні, історико-культурні); естетичний і прагматичний потенціал тексту; підтекст; культурний, соціальний, особистісний контекст; вторинні тексти; естетичний і прагматичний потенціал тексту; критерії добору текстів для читання тощо.

- знання про комунікацію, її перебіг і результат, комунікативні стратегії, культуру спілкування, прийоми активного слухання, прийоми забезпечення ефективної комунікації; протистояння маніпулятивним впливам; прийоми емоційної саморегуляції у процесі спілкування, вербалізацію емоційних реакцій; умови спілкування, мета повідомлення, приховані наміри автора повідомлення; особливості онлайнової взаємодії,

- знання про систему мови і мовлення; знання про особливості функціонування мовних одиниць; знання про відображення в мові історії і культури; стилі і жанри мовлення. У курсі української мови має бути закладений методично адаптований матеріал комунікативно-базисного ядра сучасної української літературної мови.

У процесі вивчення будь-якої мови важлива роль належить роботі над засвоєнням її лексичного багатства: без знання словникового запасу стає неможливим не тільки адекватне сприймання інформації, а й висловлення власних думок. Провідним аспектом навчання української мови є збагачення словникового запасу учнів, що потребує виокремлення принципів і критеріїв відбору лексичного матеріалу. Визначальними вважаємо тематичний і комунікативний принципи, що зумовлюють відбір для засвоєння лексичного матеріалу, який урахував би професійні вподобання учнів. У попередніх публікаціях ми визначили критерії відбору лексичного матеріалу (Горошкіна, 2004).

Уміння спілкуватися стає важливою вимогою, що висувається до сучасної людини. З огляду на це важливим є вивчення риторичних відомостей, що дає змогу учням опанувати мову з урахуванням її системних якостей, виражальних можливостей, естетичного потенціалу. Мова є потужним засобом формування й удосконалення особистості, а риторика – регулятором мовленнєвої поведінки людини, адже вчить аналізувати різні обставини спілкування: ураховувати його особливості, тобто вчить адекватної мовленнєвої поведінки. Риторика готує старшокласників до подальшого навчання, роботи в команді, адже під час засвоєння риторичних відомостей учні ознайомлюються із правилами ефективної взаємодії, привчаються переконливо викладати свої думки, шукати оптимальні шляхи розв'язання проблем, відстоювати власні погляди, використовуючи різні способи аргументації, дискутувати, вести діалог із різними співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету. Риторика допомагає учням усвідомити моральні цінності, пов'язані зі спілкуванням, значенням слова в житті людини.

Висновки. Відбір змісту навчання української мови для здобувачів профільної середньої освіти академічного спрямування має забезпечити досягнення мети навчання, оволодіння

учнями профільно зорієнтованими знаннями, низкою ключових компетентностей і наскрізних умінь, способів діяльності.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. (2019). Компетентнісний контекст опанування ліцеїстами норм української літературної мови. Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. Ін-т педагогіки НАПН України Київ. Київ : Педагогічна думка, 2019. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/zbirnyk_konf_2019.pdf
2. Бондаренко Н.В. & Косянчук С.В. (2023) Аксиологічний концепт національно-патріотичного виховання. Київ: Фенікс. 2023.. <https://lib.iitta.gov.ua/734569/1/BNV%20KSV%20Concept.pdf>
3. Голуб Н.Б. & Горошкіна О.М. (2019). Концепція навчання української мови учнів ліцею. Київ: Педагогічна думка. 56 с.: <https://lib.iitta.gov.ua/719352/1/Концепція.pdf>
4. Горошкіна О. М. (2004). Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія. Луганськ: Альма-матер.
5. Горошкіна О. М., Бондаренко Н. В. & Попова Л. О. (2020). Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту: метод. посібник. Київ: КОНВІ ПРИНТ. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722967>.

УДК 37.04

Ганна Лашевська,
науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України,
orcid.org/0009-0002-9869-4831

ХІМІЧНИЙ СКЛАДНИК ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті проаналізовано міжнародний і вітчизняний досвід структурування змісту хімічного складника профільної середньої освіти. За результатами аналізу запропоновано виокремити змістове ядро загальноосвітньої хімічної підготовки, обов'язкове для всіх, хто здобуватиме повну загальну середню освіту.

Ключові слова: профільна середня освіта, хімія, зміст освіти.

Abstract. The article analyzes the international and domestic experience of structuring the content of the chemical component of upper secondary education. Based on the results of the analysis, it is proposed to single out the core of general educational chemical training, which is mandatory for everyone who will obtain a full general secondary education, and the content of specialized training, which involves in-depth mastering of chemical knowledge, competences, methods of activity, etc.

Keywords: upper secondary education, chemistry, content of education.

Скорочення:

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ЕКТС – Європейська кредитно трансферна-накопичувальна система

МОН – Міністерство освіти і науки України

NGSS – Наукові стандарти наступного покоління (Next Generation Science Standards)

Вступ (опис проблеми й аналіз стану її дослідження)

На важливості й затребуваності розроблення концептуальних засад профільної середньої освіти, що відповідають філософії Нової української школи, наголосили (Кремень та ін., 2023, с. 2). Це повною мірою стосується і підходів до формування змісту її хімічного складника. Проблема навчання хімії в старшій школі було ґрунтовно досліджено в монографії (Величко та ін.). Зокрема проаналізовано вітчизняний і зарубіжний досвід профілізації шкільної хімічної освіти, теоретично обґрунтовано структуру й компонентне наповнення методичної системи навчання хімії, визначено її функції, напрями оновлення тощо. Проте нова

модель освіти потребує перегляду й оновлення методичних підходів до її реалізації засобами навчальних предметів. Моделям профільної освіти (Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі, 2009), (Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі, 2013), які діяли в Україні, бракувало гнучкості. Це було однією з причин того, що вибір профіля навчання часто був формальним, учні мало пов'язували його зі своїм майбутнім. На цьому наголосили учасники семінару (MON UKRAINE, 2023).

Статистичні дані щодо розподілу закладів й учнів за профілями навчання свідчать, що на початок 2020/2021 навчального року хімія була профільним предметом у 190 з 13 127 (~ 1,4 %) ЗЗСО для 6220 з 462 619 (1,34 %) учнів відповідно (*Відомості про профільне навчання*). А 2023/24 навчального року в профільній школі хімію переважно вивчали на академічному рівні (*Відомості про профілі навчання*). Там само зазначено, що сумарна кількість десяти- й одинадцятикласників, які навчалися за програмою профільного рівня, не перевищувала 8000 (~ 2 % від їхньої загальної кількості).

Мета статті

Із запровадженням нового Державного стандарту профільної середньої освіти виникне потреба у створенні модельних навчальних програм і розробленні навчально-методичних матеріалів нового покоління, які відповідають філософії Нової української школи. З огляду на це потрібно теоретично обґрунтувати засади добору змісту загальноосвітньої хімічної підготовки, обов'язкового для всіх, хто здобуватиме повну загальну середню освіту.

Виклад основного матеріалу

Аналіз міжнародного досвіду структурування змісту хімічного компонента профільної середньої освіти засвідчив, що його реалізують і як окремий предмет, і в складі інтегрованих курсів. У Фінляндії (*ePerusteet*, б. д.) обов'язковими для вивчення є два модулі – «Хімія і я» і «Хімія і стійке майбутнє», кожен по одному кредиту ЄКТС, тобто сумарно близько 60 академічних годин.

Основний зміст першого модуля скерований на закріплення попередніх знань учнів із хімії та актуалізування важливості хімії в житті учня. Передбачено ознайомлення з поняттям кількості речовини, кількісною стороною хімічних досліджень. Закцентовано безпеку й обережність під час експериментальних досліджень, важливість забезпечення добробуту, уміння працювати в команді.

Опанування модуля передбачає розвиток уміння свідомо оцінювати безпечність речовин із повсякдення, значення хімії у власному житті, її важливість у навчанні й майбутній професії. Учні продовжать знайомство з табличною формою періодичної системи хімічних елементів, розширяють і поглиблюють уявлення про будову атома, користуючись моделлю електронної оболонки, розглянуть чисті речовини, суміші й методи їхнього розділення, кількість і концентрацію речовини. Ключовий зміст модуля запропоновано розглядати в таких контекстах: харчові продукти й харчові добавки, мікроелементи та здоров'я, свідомий вибір продукції споживачем. З-поміж експериментальних досліджень – з'ясування складу або концентрації суміші за допомогою методів розділення і випробування полум'ям.

Метою вивчення модуля «Хімія і стійке майбутнє» є набуття досвіду, який пробуджує і поглиблює інтерес до хімії та її вивчення, пересвідчення у важливості хімії для поширення сталого способу життя, пізнання суті природничо-наукового знання і його розвитку, опанування наукових способів виробництва знань, формування вмінь експериментального вивчення властивостей речовин, застосування моделей будови речовини для порівняння властивостей речовини, розуміння важливості хімії для довкілля і суспільства як постачальника рішень разом з іншими природничими науками. Тож ідеться про ознайомлення з деякими прикладами популяризації сталого способу життя через вивчення природничих наук, презентування моделей будови речовини й хімічних формул, вивчення сильних і слабких хімічних зв'язків, полярності хімічних елементів і сполук, експериментальне вивчення властивостей речовин і пояснення їх будовою речовин. Ключовий

зміст модуля запропоновано розглянути в таких контекстах: вода й повітря, колообіги хімічних елементів, життєвий цикл продукту й циркулярна економіка, екологічна хімія й історичний розвиток моделей атомів або хімічних зв'язків. Передбачено експериментальні дослідження: вивчення і пояснення властивостей речовин з огляду на їхню будову, вивчення властивостей води.

Охочим на вибір пропонують модулі (2 ЄКТ кожний) «Молекули та моделі», «Хімічна реакція», «Хімічна енергія та циркулярна економіка», «Хімічний баланс». Зміст усіх модулів тісно пов'язаний із питаннями здоров'я, добробуту, збереження довкілля тощо. Тобто хімічному компоненту в змісті профільної освіти приділено неабияку увагу, а обов'язковий і факультативний його складники розглядають у різноманітних актуальних контекстах.

В Угорщині пропонують або повноцінний курс хімії в 9–10 класах (разом 102 години), або ж на вибір інтегрований курс природознавства в 11 класі – дві години на тиждень. З погляду фізики, хімії, біології, географії, з оперттям на здобуті раніше знання інтегровано розглядають вісім тем: «Взаємодія людини і природи», «Сировина», «Джерела енергії», «Кліматичні зміни», «Біорізноманіття», «Довкілля», «Космос», «Майбуття».

У США 2013 року розроблено NGSS – стандарти вивчення природничих наук, яке ґрунтується на дослідженнях (*Home page | next generation science standards*, б. д.). Це дає змогу місцевим викладачам використовувати різноманітний контекст, що стимулює інтерес учнів до науки, сприяє підготовці їх до навчання в коледжі, побудові кар'єри й виявленню громадянської активності. Учні, зокрема й старшої школи, досліджують причини і наслідки, масштаб, пропорції, кількості, системи і моделі систем, енергію і речовину, будову і функції, стабільність і мінливість, вплив техніки, технологій і науки на суспільство та природу, роблять це комплексно з погляду природничих наук, інженерної практики тощо.

Цікаві вітчизняні практичні кейси структурування змісту профільної освіти описано в статті (Буц-Мироненко, б. д.). Зокрема запропоновано в першому семестрі в 10 класі надолужувати пропущене в середній школі й відкривати наново для себе вже знайомі навчальні предмети. Приклад курикулуму старшої профільної школи презентовано (savED Charity Foundation, 2023). Та наразі ці проєкти, які, безперечно заслуговують на увагу, перебувають на етапі апробації і мають пройти експертизу й грифування в МОН.

Висновки. З огляду на викладене вище можна припустити доцільність й ефективність подолання освітніх розривів і втрат, додаткову професійну орієнтацію учнів саме через повторення навчального матеріалу основної школи, здійснену на початку профільного навчання. Навчання на нових засадах, у нових контекстах – і вузькопредметних, й інтегрованих – дасть змогу підліткам не лише надолужити пропущене, а й повірити в себе, свідоміше поставитися до остаточного вибору профілю навчання і відповідних обов'язкових і факультативних предметів і курсів.

Також цілком імовірно, що вже здобутих в основній школі знань, а, найголовніше, умінь і навичок вчитися і здобувати нові знання досить як бази для продовження формування природничо-наукової грамотності й власної природничо-наукової ідентичності засобами інтегрованого курсу з природничих наук. Адже, як зазначено в (Рамковий документ із природничо-наукової освіти PISA-2025, б. д.), формування природничо-наукової ідентичності є критично важливим для підтримання агентності й активної громадянської позиції в мінливому світі. Це допоможе прирощувати природничо-науковий капітал будь-якому учню незалежно від вибраного профілю навчання.

Відповідно уявлення про правила безпеки під час роботи з речовинами; хімічний елемент; атом, його будову; періодичний закон і періодичну систему хімічних елементів; хімічні формули, речовини атомної, молекулярної, йонної будови; неорганічні й органічні сполуки; дисперсні системи, розчини; електролітичну дисоціацію; хімічні реакції і вплив різних чинників на їхній перебіг, хімічні рівняння і закони збереження маси, енергії тощо будуть застосовані в нових контекстах – особистісних, локальних, глобальних. Тож подальші

розвідки мають бути спрямовані на розроблення пакетів навчально методичного забезпечення, які відповідають завданням профільної освіти в Новій українській школі.

Список використаних джерел

1. Буц-Мироненко, І. (б. д.). *Старша школа роками погано готує дітей до життя та вишу: як це пропонує змінити реформа та благодійники*. Рубрика. <https://rubryka.com/article/reforma-starshoyi-shkoly/>
2. Величко, Л. П., Буринська, Н. М., Вороненко, Т. І., Лашевська, Г. А., & Титаренко, Н. В. (2013). *Навчання хімії у старшій школі на академічному рівні*. Педагогічна думка. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Belychko_monografiya_2013.pdf (Оригінал опубліковано 2013 р.)
3. *Відомості про профілі навчання у закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО) на початок 2023/2024 навчального року (1-Д-5)*. (б. д.). <https://iea.gov.ua/>. <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/1-d-5-derzh-kom-pr-2023-2024.pdf>
4. *Відомості про профільне навчання і поглиблене вивчення предметів у денних закладах загальної середньої освіти (без спеціальних шкіл /шкіл-інтернатів, навчально-реабілітаційних центрів) на початок 2020/2021 н. р. (Зведена таблиця № Д-5 (1 раз на рік))*. (б. д.). <https://iea.gov.ua/>. <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/ZVEDENA-D-5.pdf>
5. Кремень, В., Топузов, О., Ляшенко, О., Мальований, Ю., & Засєкіна, Т. (2023). Профільна середня освіта: Концептуальні засади для нової української школи. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 5(2), 1–8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>
6. Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі, Наказ № 1456 (2013) (Україна). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe82a9c95d.pdf>
7. Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі, Наказ № 854 (2009) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0854290-09> Міністерство освіти і науки України. (2009, 11 вересня).
8. *Рамковий документ із природничо-наукової освіти PISA-2025*. (б. д.). https://pisa-framework.oecd.org/science-2025/ukr_ukr/
9. ePerusteeet. (б. д.). ePerusteeet. <https://eperusteeet.opintopolku.fi/#/fi/lukiokoulutus/6828810/oppiaine/68327939>.
10. *Home page | next generation science standards*. (б. д.). Home Page | Next Generation Science Standards. <https://www.nextgenscience.org/>
11. Kerettanternv a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára, Рамкова навчальна програма для 9–12 класів середньої школи (б. д.) (Угорщина). <https://www.nextgenscience.org/>
12. MON UKRAINE. (2023, 11 грудня). *Семінар «Моделі профільної освіти за кордоном — перспективи для України»* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=v1UkZrHybNQ>
13. savED Charity Foundation. (2023, 6 грудня). *Презентація курикулуму старшої профільної школи (на прикладі Житомирського ліцею)* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=durkZWx6wOg>

УДК 373.54.016:94(477)

Петро Мороз,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України
<https://orcid.org/0000-0002-6776-9186>

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ІСТОРІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті автором розкрито особливості дослідницької діяльності учнів з історії у профільній школі. Зазначено, що впровадження профільного навчання відкриває принципово нові можливості в реалізації дослідницької діяльності учнів з історії. На думку автора, розвиток у старшокласників здатності займати дослідницьку позицію, допомога їм в оволодінні методологією дослідження й застосування здобутих знань в різних сферах — ці аспекти повинні стати пріоритетними у формуванні нової моделі профільного навчання історії. Зазначено, що саме курси за вибором дають змогу максимально реалізувати дослідницький підхід до навчання історії України в профільній школі.

Ключові слова: профільна школа, дослідницьке навчання, спецкурси, курси за вибором.

Abstract. The article reveals the peculiarities of research activities of students in history in a profile school. It is noted that the introduction of profile training opens fundamentally new opportunities in the implementation of students' research activities in history. According to the author, the development of high school students in the ability to take a research position, to help them in mastering the methodology of research and the use of acquired knowledge in various fields - these aspects should become a priority in shaping a new model of profile history of history. It is stated that the choice that allows you to maximize the research approach to teaching the history of Ukraine in a profile school.

Keywords: profile school, research training, special courses, elective courses.

Скорочення:

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти

ДСПСО – Державний стандарт профільної середньої освіти

Вступ (опис проблеми та аналіз стану її дослідження). Низка проблем загальної середньої освіти, зокрема є її непрактичність, навчальне перевантаження учнів, затеоретизований зміст освітніх програм та підручників, слабка мотивація учнів, низька зацікавленість у кінцевому результаті як здобувачів освіти, так і педагогів, зумовило процес реформування освітньої галузі (Сеїтосманов та ін., 2019, с. 4). З 1 вересня 2018 року стартувала Нова українська школа. Зокрема Закон України «Про освіту» (2017 р.) передбачає, що старша школа має стати трьохрічною та профільною.

Перехід до профільного навчання, втім як і будь-яка реформа, спонукає до численних дискусій. Нині завершилося обговорення проєкту «Державного стандарту профільної середньої освіти» (далі – ДСПСО) (*Проект. Державний стандарт профільної середньої освіти*, 2023), звіт якого опубліковано на сайті Міністерства освіти та науки України (*Звіт про громадське обговорення проєкту Державного стандарту профільної середньої освіти*, 2023). За задумом розробників документа, профільна школа має щонайповніше реалізувати принцип особистісно орієнтованого навчання, що значно розширить можливості здобувачів освіти обрати власну освітню траєкторію на підставі усвідомленого вибору.

На думку дослідників, саме профільне навчання має стати основою переходу до інноваційної моделі розвитку освіти, допомагати закладам загальної середньої освіти запровадити диференціацію, створити умови для самоствердження та самореалізації кожної особистості (Васьківська та ін., 2018, с. 8). Засвоєння змісту освіти у профільній школі має, по-перше, забезпечувати загальноосвітню підготовку учнів, по-друге – підготовку до майбутньої професійної діяльності.

У профільній школі використовуються різноманітні освітні технології, спрямовані на ефективне навчання та розвиток учнів, врахування їх освітніх потреб, нахилів та здібностей.

Особливий акцент у навчанні історії варто приділяти розвитку дослідницької активності, системного мислення, самостійності, ініціативності, а також умінню застосовувати здобуті знання на практиці та в реальних життєвих ситуаціях. Ефективним засобом досягнення цієї мети є впровадження дослідницького підходу в процес навчання історії в профільній школі (Мороз П. & Мороз І., 2018). Таким чином, дослідження особливостей дослідницької діяльності впродовж навчання історії в профільній школі є актуальною темою.

У межах теми статті актуальними є наукові праці, присвячені питанням організації дослідницької діяльності в ЗССО таких дослідників, як М. Головань, Т. Мієр, О. Міхно, С. Омельчука, Б. Розеншайн (B. Rosenshine), М. Ваймер (M. Weimer) та ін. У публікаціях цих дослідників розкривається не лише роль дослідницької діяльності в освітньому процесі, а й змістова сутність і структура дослідницької компетентності учнів. Для визначення особливостей реалізації дослідницького підходу впродовж навчання історії в профільній школі ми послуговувалися працями В. Власова, Н. Гупана, Ю. Малієнко, О. Пометун.

Проблемі профільного навчання присвячено низку праць. З-поміж них виділимо дві колективні монографії, підготовлені співробітниками Інституту педагогіки НАПН України, – «Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект» (Васьківська та ін., 2018, с. ХХХХ), «Формування освітнього середовища профільної школи» (Піддячий та ін., 2013) та методичні рекомендації «Старша профільна школа: кроки до становлення», підготовлені Шведсько-українським проєктом «Підтримка децентралізації в Україні» (Сеїтосманов та ін., 2019). У цих роботах висвітлюються концептуальні засади формування змісту профільного навчання, основні підходи до конструювання змісту навчання в старшій школі на основі його інтеграції, метапредметні основи формування змісту профільного навчання в єдності його інваріантної і варіативної складових.

Мета статті: розкрити особливості дослідницької діяльності впродовж навчання історії в профільній школі.

Виклад основного матеріалу. ДСПСО визначає дев'ять освітніх галузей, у межах яких можна буде формувати відповідні профілі завдяки вибору інтегрованих і міжгалузевих курсів, предметів (поглибленому вивченню предметів або курсів). Обираючи профіль і частково предмети для вивчення, здобувач освіти зможе формувати власну освітню траєкторію. За таких умов класно-урочна система не може бути домінуючою.

ДСПСО визначає такі рівні освітніх компонентів (*Проект. Державний стандарт профільної середньої освіти*, 2023):

- обов'язкові для учнів всіх профілів. Їх основою стануть предмети, які є в переліку ЗНО/НМТ обов'язкові для всіх профілів;
- обов'язкові за обраним профілем відповідно до освітніх галузей або змісту професійних стандартів, або державних освітніх стандартів з конкретних професій;
- вибіркові (не обов'язково пов'язані з профілем).

Відповідно до зацікавлень учнівства та своїх ідей і можливостей заклади освіти зможуть комбінувати власні моделі профілювання (через поглиблене вивчення певних предметів, доповнене спеціальними курсами/предметами, курсами за вибором орієнтованими на певні галузі знань та пошук майбутньої професії, через інтегровані рішення тощо).

Шкільна історична освіта завжди відігравала важливу роль в формуванні самоідентичності учнів, їх ціннісних орієнтацій та критичного мислення. У контексті російсько-української війни історична освіта стала надзвичайно актуальною, оскільки сьогоденні події мають глибоке історичне коріння. Тому, на думку представників МОН України, історія має увійти до обов'язкових предметів/курсів незалежно від обраного профіля (*Якою буде оновлена старша профільна школа: учнівський вибір, формування профілів, два рівні*, 2023).

На нашу думку, історія як обов'язковий компонент, може вивчатися як: 1) окремі курси «Історія України» та «Всесвітня історія», 2) інтегрований курс «Історія України. Всесвітня історія»; 3) інтегрований курс «Історія та громадянська освіта». Обов'язковий за обраним

профілем та вибіркового освітній компонент історичного спрямування реалізується через спеціальні чи інтегровані курси/предмети, курси за вибором. У профільній школі особливу увагу слід приділити навчанню історії через практику із використанням дослідницького підходу.

У попередніх роботах ми детально розкривали такі дефініції як «дослідницький підхід», «дослідницька діяльність», «дослідницька компетентність» (Мороз П., 2020; Мороз П. & Мороз І., 2018; Мороз І., 2021; Мороз І., 2023). Зазначимо, що на різних рівнях освіти дослідницька діяльність учнів має свої специфічні функції: якщо в основній школі – це розвиток в учнів загальних дослідницьких навичок та стимулювання інтересу до навчання, то в профільній школі – це розвиток дослідницької компетентності, навичок та компетенцій, необхідних для подальшої професійної діяльності чи подальшого навчання у закладах вищої освіти.

Упродовж дослідницького навчання учні стають активними учасниками освітнього процесу: вони самостійно або за допомогою вчителя формулюють питання та гіпотези, виокремлюють навчальні проблеми та проводять дослідження, використовуючи різноманітні джерела інформації. Залучення школярів до дослідницької діяльності дає змогу з успіхом вирішувати багато освітніх проблем – наприклад, пов'язані з індивідуальним підходом, рівневою диференціацією, створенням позитивної навчальної мотивації, професійною орієнтацією. Дослідницький підхід допомагає учням розвивати навички пошуку, аналізу та інтерпретації інформації, які є важливими не лише у вивченні історії, а й у багатьох інших сферах.

Аналіз наукової літератури і практики навчання, а також дані емпіричних досліджень дають змогу нам стверджувати, що системне застосування дослідницької діяльності в процесі навчання історії в профільній школі може значно підвищити рівень навчальних досягнень й дослідницької компетентності учнів. Це, своєю чергою, дозволить розвивати в учнів такі важливі характеристики креативності, як оригінальність, гнучкість, продуктивність мислення, легкість асоціювання, чутливість до проблем та підвищити практичну спрямованість умінь і компетентностей учнів (Мороз П., 2020; Мороз П. & Мороз І., 2018; Мороз І., 2021; Мороз І., 2023).

Одним з найважливіших освітніх компонентів профільного навчання історії, який уможливорює максимально реалізувати дослідницький підхід, індивідуалізувати процес, урахувати здібності учня, є варіативний блок змісту навчання, який включає спецкурси та курси за вибором. Спецкурси – це навчальні курси, які входять до складу обов'язкових освітніх компонентів за обраним профілем відповідно до освітніх галузей або змісту професійних стандартів. Їх основні функції: забезпечення профільної прикладної і початкової професійної спеціалізації навчання; ознайомлення учнів з основами майбутньої професійної діяльності; удосконалення навичок пізнавальної, дослідницької, практичної діяльності.

Тематика курсів за вибором з історії може бути різною, наприклад, «Історія української культури», «Духовна історія України», «Історія в особах», «Історія Київщини» (чи іншого регіону), «Джерелознавство», «Спеціальні історичні дисципліни», «Археологія» тощо. Вибір спецкурсів залежить від рівня підготовки вчителів, матеріально-технічної бази навчального закладу, традицій школи, напрямів розвитку регіону (промислового чи аграрного), а найголовніше – від запитів, інтересів і можливостей самого учня. Тому в різних школах з однаковим профілем навчання можуть існувати різні за тематикою спецкурси.

Таким чином, дослідницька діяльність з профільних спецкурсів/предметів наближає школярів до розуміння тонкощів певного фаху, дає змогу випробувати себе в професії, перш ніж остаточно її обрати/ухвалити зважене рішення.

Курси за вибором відносяться до вибіркового освітніх компонентів і не обов'язково пов'язані з обраним учнем профілем. Порівняно з профільними спецкурсами курси за вибором мають більшу варіативність змісту, враховують індивідуальні потреби кожного учня, посилюють практичну й дослідницьку складові профільного навчання, характеризуються

різноманітністю і нестандартністю. Оскільки вони впроваджуються за рахунок навчальних годин для вибірових освітніх компонентів, то в різних ЗЗСО з однаковим профілем навчання можуть існувати різні за тематикою курси за вибором. Наведемо декілька прикладів курсів за вибором історичного та інтегрованого спрямування: «Історія пропаганди», «Історія науки й техніки», «Історія філософської думки», «Історія дипломатії», «Історія воєн», «Історія світового кінематографу», «Інформаційні війни в минулому і тепер», «Історія реклами», «Історія пропаганди», «Таємниці історії», «В пошуках істини», «Альтернативна історія» тощо.

ДСПСО передбачає, що здобувачі профільної середньої освіти будь-якого спрямування мають право змінювати як профіль навчання, так і спрямування, а також здобувати подальшу освіту на інших рівнях. Відповідно, вивчення спецкурсів та курсів за вибором доцільно організувати на основі кредитно-модульної системи, що дасть змогу забезпечити належну гнучкість у формуванні освітніх траєкторій здобувачів освіти, які об'єднуються в плинні групи на підставі власного вибору. Щоб мотивувати учнів, заняття з цих курсів варто перетворити у своєрідні дослідницькі/проектні лабораторії, дискусійні групи.

Вважаємо, що вивчення/дослідження історичних тем не варто обмежувати класною аудиторією. Це може відбуватися відвідування музеїв, меморіальних місць, архівів, бібліотек, дослідницьких екскурсій та експедицій. Такий підхід дасть змогу кожному учневі більш цікаво та повноцінно досліджувати історичні події/явища/процеси, діяльність історичних осіб як індивідуально, так і в групі, висловлювати власні думки, ділитися враженнями та досвідом, застосовувати здобуті знання на практиці.

Висновки. Таким чином, модернізація освіти, зокрема введення профільного навчання, відкриває принципово нові можливості в реалізації інноваційної і дослідницької діяльності в ЗЗСО. Згідно з концепцією реформи НУШ здобувачі освіти зможуть формувати власну освітню траєкторію, обираючи профіль і частково предмети для вивчення. Своєю чергою заклади освіти мають сформувати найоптимальнішу пропозицію для учнів залежно від своїх можливостей. Дослідницька діяльність дає змогу учневі «зануритися» в обраний фах, зіставити на практиці свої уявлення про професію з реальним втіленням, та на основі цього схвалити зважене рішення про свою майбутню професію.

Дослідницька діяльність реалізує головну мету освіти – «навчитися вчитися». На нашу думку, розвиток у старшокласників здатності займати дослідницьку позицію, допомога їм в оволодінні методологією дослідження і застосування одержаних знань в різних сферах – ці аспекти повинні стати пріоритетними у формуванні нової моделі профільного навчання історії.

Список використаних джерел

Васьківська, Г. О., Кизенко, В., Косянчук, С., Барановська, О. & etc. (2018). *Формування змісту профільного навчання: теоретико-методологічний аспект: колективна монографія* (Г. Васьківська, Ред.). ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».

Звіт про громадське обговорення проекту Державного стандарту профільної середньої освіти. (2023). Міністерство освіти та науки України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2024/01/04/Zvit-ho-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-04.01.2024.pdf>

Мороз, П., & Мороз, І. (2020). Формування дослідницької компетентності засобами сучасного шкільного підручника історії. *Проблеми сучасного підручника*, (24), 142–162. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2020-24-142-162>

Мороз, І. (2021). Дослідницька компетентність учнів: сутність та особливості формування на уроках історії. У *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: контрверзи сучасного наукового пізнання* : зб. тез всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/725954/>

Мороз, І. (2023). Дослідницька діяльність учнів як складник сучасного навчання історії в школі. У *Імплементация Державного стандарту базової середньої освіти:*

виклики, реалізація, перспективи : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн) (с. 192–194). КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР. <https://lib.iitta.gov.ua/735470/>

Мороз, П. В. (2020). Структура дослідницької компетентності старшокласників з історії. У *Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського*. Вип. 1(20): Сучасні проблеми обдарованості особистості: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 61–64). ВПЦ «Візаві». <https://lib.iitta.gov.ua/720663/>

Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2018). *Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі*. ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/712554/>

Піддячий, М. І., Доротюк, В. І., Левченко, Н. Г., Туташинський, В. І., Чудакова, В. П., Кохан, О. В., Асанов, М. О., Рогоза, В. В., & Коляновська, М. С. (2013). *Формування освітнього середовища профільної школи: [колективна монографія]*. Педагогічна думка.

Проект. Державний стандарт профільної середньої освіти. (2023). Міністерство освіти та науки України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-projekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>

Профільна середня освіта: почалося громадське обговорення проекту стандарту. (2023, 30 жовтня). Міністерство освіти та науки України. <https://mon.gov.ua/ua/news/profilna-serednya-osvita-pochalosya-gromadske-obgovorennya-proyektu-standartu>

Сеїтосманов, А., Фасоля, О., & Сеїтосманов, В. (2019). *Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації*.

Якою буде оновлена старша профільна школа: учнівський вибір, формування профілів, два рівні. (б. д.). Нова українська школа | Веб-ресурс НУШ. <https://nus.org.ua/articles/yakoyu-bude-onovlena-starsha-profilna-shkola-uchnivskiy-vybir-formuvannya-profiliv-dva-rivni/>

УДК 378.016:94

Олена Пометун,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кор. НАПН України,
Інститут педагогіки НАПН України,
orcid.org/0000-0002-4602-6383,
opometun@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ЯК БАЗОВОГО ПРЕДМЕТА ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто питання формування і структурування змісту історичної освіти у профільному навчанні. Підкреслено потенціал історії у формуванні особистості випускника закладу середньої освіти. Висвітлено різноманітний досвід європейських країн у побудові курсів історії у старшій школі, який базується на концентричному та хронологічно послідовному підходах до її структурування. Визначено проблеми створення історичного змісту, серед яких: принципи відбору змісту за умов обмеженого часу на їх вивчення за базовим навчальним планом, встановлення хронологічних рамок окремих історичних курсів, особливо матеріалу, пов'язаного з вивченням сучасності, можливості розроблення інтегрованих курсів вітчизняної та всесвітньої історії, невідповідність вимог Державного стандарту профільної середньої освіти й чинних підходів до створення ефективної моделі навчання історії.

Ключові слова: профільна середня освіта, навчання історії, зміст історичної освіти, профільне навчання.

Abstract. The article deals with the formation and structuring of the content of historical education in specialized education. The potential of history in shaping the personality of a secondary school graduate is emphasized. The article highlights the diverse experience of European countries in building history courses in high school, which is based on concentric and chronologically sequential approaches to its structuring. The author identifies the problems of creating historical content, including: the principles of content selection in conditions of limited time for their study in the basic curriculum, establishing the chronological framework of individual history courses, especially the material related to the study of the present, the possibility of developing integrated courses of national and world history, the discrepancy between the requirements of the State Standard of specialized secondary education and current approaches to creating an effective model of history education.

Key words: specialized secondary education, teaching history, content of historical education, specialized education.

Важливим елементом дидактичної системи профільної середньої освіти, який реалізує Державний стандарт профільної освіти, мають стати навчальні/освітні/модельні програми - офіційні документи, що визначають мету і завдання навчання, обсяг матеріалу, послідовність тем, форми й методи контролю навчальних досягнень.

Головні завдання окремих галузей, зокрема й громадянської та історичної, так само, як і загальні/конкретні результати навчання, сформульовані у Державному стандарті профільної освіти (*Державний стандарт, проект, 2023*). Водночас обсяг навчального матеріалу і перелік тем, що підлягають обов'язковому вивченню з такого найважливішого для формування національної ідентичності учнів предмета як історія є вкрай дискусійним. Саме визначенню суперечливих аспектів цього питання і присвячено нашу публікацію.

Аналіз досвіду навчання історії на профільному рівні в країнах Європи засвідчує, що воно є обов'язковим чи необов'язковим в залежності від законодавства та національних стандартів освіти кожної країни. Однак в більшості європейських країн навчання історії входить до обов'язкової частини навчального плану старшої школи. Воно вважається важливою складовою освіти, оскільки допомагає розуміти культурні, політичні та соціальні аспекти минулого, а також формувати критичне мислення й аналітичні навички учнів. Такі курси історії зазвичай включають в себе вивчення власної національної історії, історії Європи та світової історії.

Загальна система шкільної історичної освіти у більшості європейських країн будується на вивченні історичних курсів за хронологічною послідовністю подій, що вивчаються, від первісності до сьогодення. Наприклад, навчання історії може розпочинатися з вивчення первісності, далі переходити до стародавніх цивілізацій, середньовіччя, ренесансу, нового часу, промислової революції, світових війн, холодної війни та сучасності. Такий підхід дає змогу учням розуміти контекст і взаємозв'язок подій, перебіг змін людського суспільства, культури, держави і політики, економіки протягом різних епох, сприяє формуванню їхнього історичного мислення.

У значній кількості шкіл багатьох європейських країн історія вивчається протягом всього періоду навчання, починаючи від початкової і закінчуючи старшою школою, і структурована за концентрими. Така структура дозволяє не повторювати, доповнювати та розширювати знання, набуті учнями на попередніх етапах, представляючи більш складні історичні теми, аналізуючи події більш глибоко. На початкових етапах акцент може бути зроблений на загальних концепціях, а пізніше додається більше деталей та інтерпретацій подій. Наприклад, якщо у початковій школі учні вивчають загальні аспекти світової історії, основні цивілізації, то у середній школі можуть більше детально вивчати певні періоди чи події, такі як Велика Французька революція, промислова революція, або Холодна війна. Зміст курсу може варіюватися в залежності від країни та системи освіти. Однак зазвичай програми уникають повторення того самого матеріалу і допомагають учням розвивати компетентність.

Концентрична побудова курсів історії є характерною як для більшості країн, так і більшості типів закладів освіти, бо дозволяє ефективно реалізовувати цілі історичної освіти. Так, концентричне вивчення історії в основній (базовій) школі Польщі, дозволяє у на різних етапах профільній школі вводити в якості обов'язкових такі курси як «Історія Польщі», «Історія Європи», «Світова історія», «Історія середньовіччя і Відродження», «Новий час і сучасність», «Історія світових цивілізацій» тощо.

Є й такі типи шкіл/програм, де базова освіта передбачає вивчення історії лише до кінця XIX століття, роблячи основний акцент на античність, середньовіччя та ранні новітні часи. Після цього, у старшій школі викладається більший обсяг матеріалу про історію XX століття, оскільки цей період включає значущі події, такі як Перша та Друга світові війни, революції, деколонізація, холодна війна та ін. Подібне структурування матеріалу бачимо в деяких школах Великої Британії, Франції, Італії, а також у Новій Зеландії та Австралії.

Водночас зазначимо, що у закладах освіти різних країн, де вивчення історії XX-XXI століття передбачено у старшій школі, учні, які вибирають професійне навчання чи технічні програми, обмежуються обсягом того навчального матеріалу з гуманітарних предметів, включаючи історію, що вони набули на попередніх етапах навчання.

Таким чином бачимо, що освітні системи навіть основних європейських країн демонструють цілий спектр варіантів побудови навчання історії у профільній школі. На жаль, ми не можемо повною мірою спиратись у розв'язанні цієї проблеми на всі аспекти цього досвіду, оскільки традиційна для України система шкільної історичної освіти докорінно відрізняється від багатьох країн. Насамперед зазначимо, що до сьогодні шкільна історична освіта в Україні не передбачає концентричного структурування матеріалу, що у поєднанні з вкрай малою (1-2 години на тиждень) кількістю годин на її вивчення, робить реальні результати навчання досить обмеженими. Чинні сьогодні модельні програми з історії для базової школи (*Модельні програми, 2023*) побудовані на так званому хронологічно послідовному принципі викладу історичного матеріалу, успадкованому від радянської школи, коли вивчення історії вивчається покроково від первісності до сучасності, більш-менш рівномірно розподіляючись за роками навчання. За цим принципом в IX класі учні закінчують вивчати історію XIX-початку XX ст. Очевидно, що залишити молодь без знань і розуміння історії XX і XXI століття ми не маємо права, оскільки це позбавляє молоду людину можливості повноцінно розуміти світ, що її оточує, його проблеми й виклики, а отже завершити процеси самоідентифікації, соціалізації та визначити шляхи самореалізації. Очевидно, що не можуть бути досягнені й більшість обов'язкових результатів за Державним стандартом профільної освіти (Державний стандарт, проєкт, 2023), як наприклад «Інтерпретує факти, явища, процеси з минулого і сучасного; формулює судження, гіпотезу [ГЮ 4.3] або «характеризує геополітичний простір окремих державних і суспільних утворень минулого й сьогодення» [12 ГЮ 2.1.1] (*Державний стандарт, проєкт, 2023, с.322*). Виходячи з цих формулювань, очевидно, що в X-XII класах (2 години на тиждень) як обов'язкові мають бути передбачені теми, що охоплюють історію України і світу з Першої світової війни до сьогодення.

Разом з тим, внесення історії України в перелік предметів, обов'язкових для перевірки за результатами загальної середньої освіти у вигляді мультипредметного тесту або зовнішнього незалежного оцінювання тощо, вимагає і відведення частини цього навчального часу на повторення/підготовку за відповідною програмою (охоплює період від первісності до сьогодення з надзвичайною деталізацією) - (*Програма зовнішнього незалежного оцінювання, 2018*). Одночасно це ставить під сумнів для значної кількості вчителів, учнів і батьків доцільність викладання курсів, де інтегруються вітчизняна всесвітня історія та/або пропонується проблемно-тематичний підхід до структурування змісту.

Зрештою під великим знаком питання є визначення межі, за якою «закінчується» історія і починається сучасність, бо, наприклад, чинна програма з історії України передбачає вивчення учнями таких питань як «Широкомасштабне вторгнення російських військ на терени

України: перебіг, результати. Збройні сили України (ЗСУ), Національна гвардія, територіальна оборона, громадянське суспільство та влада в обороні країни» (*Історія України. Всесвітня історія. 6 – 11 класи, с.101*), що означає для учнів, вчителів і авторів підручників неоглядний простір у сфері відбору фактів і подій для вивчення за повної відсутності критеріїв такого відбору.

Таким чином, нерозв'язаність, а в умовах війни й необговорюваність, недослідженість названих дискусійних питань і плановане у найближчі часи створення модельних програм з історії для учнів профільної школи загрожують пролонгацією цих проблем вже на реформовану загальну середню освіту України.

Список використаних джерел

1. Міністерство освіти і науки України (2023. 30 жовтня). *Державний стандарт профільної середньої освіти. Проект*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-projekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf> (МОН України, 2023)
2. Міністерство освіти і науки України. (2023, 24 липня) *Історія. Модельні програми 5–6 і 7–9 класів НУШ*. (883) <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83189/> (МОН України, 2023)
3. Міністерство освіти і науки України (2018. 26 червня). *Програма зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з історії України, здобутих на основі повної загальної середньої освіти*. (696) <https://osvita.ua/doc/files/news/10/1006/History.pdf> (МОН України, 2018)
4. Міністерство освіти і науки України (2022, 3 серпня). *Історія України. Всесвітня історія. 6 – 11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти*. (698) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf> (МОН України, 2022)

УДК 37:93/94-057.875

Юрій Присяжнюк,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України Черкаського
національного університету ім. Б. Хмельницького
orcid.org/0000-0001-8324-4681,
yu-prysyazhnyuk@ukr.net

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ДИДАКТИКИ В ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Стаття присвячена творенню знань учнів профільних класів про минуле (точніше йдеться про формування історичної компетентності через залучення певних епістемологічних та методичних прийомів). А ще вона про суб'єктивне сприйняття цього минулого, численні індивідуальні оцінки та характеристики, що сукупно відіграють пріоритетну роль у становленні особистостей юних вихованців. У такому довготривалому й суперечливому процесі першочергове значення належить історичній дидактиці. Власне вона постає «незмінним творцем» історичної підготовки молодих громадян.

Процедури застосування вчителем історії дидактичних методів різноманітні. Водночас, отримані знання, сформовані уміння й навички покликані сприяти ефективній протидії практикам, що їх в умовах інформаційного суспільства окремі люди використовують для маніпулювання масовою свідомістю, громадськими настроями, політичними симпатіями.

На нинішньому етапі розвитку освіти популярним стало написання авторських підручників. Тепер цю роботу виконують і науковці, і вчителі. Нерідко над одним

підручником працює по п'ять і більше співавторів. Проте в профільних класах, про які йде мова, така практика ще не отримала поширення. Автор статті пропонує до ознайомлення власний досвід викладання, що ґрунтований на перевагах науково-критичного мислення, здатностях інноваційного розв'язання пізнавальних проблем.

Ключові слова: історична дидактика, методика, підручник, творчість, медіа.

Abstract. The article is dedicated to fostering students' knowledge of the historical past within specialized classes. It focuses on the formation of competencies through the utilization of specific epistemological and methodological approaches. Additionally, the article delves into the subjective perception of the past, numerous individual assessments, and characteristics that collectively play a prioritized role in the development of students' personalities. The paramount importance lies with historical didactics in such a prolonged and contentious process, as it emerges as the "immutable creator" of historical education for young citizens.

The procedures for implementing didactic methods by history teachers are diverse. Simultaneously, the acquired knowledge, developed skills, and abilities are intended to facilitate effective resistance to practices. These practices, in the conditions of an informational society, are utilized by certain individuals to manipulate mass consciousness, public sentiments, and political sympathies.

At the current stage of educational development, writing original textbooks has become popular. Now this task is undertaken by both researchers and teachers. Often, a single textbook involves the collaboration of five or more co-authors. However, in the specialized classes under discussion, such a practice has not yet gained widespread acceptance. The author of the article suggests sharing their own teaching experience, grounded in the benefits of scientific-critical thinking and the abilities of innovative problem-solving.

Keywords: historical didactics, methodology, textbook, creativity, media.

Скорочення:

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

МАН України – Мала академія наук України

НМТ онлайн – національний мультипредметний тест онлайн

НПУ – національний педагогічний університет

НУШ – Нова українська школа

Вступ. В останні десятиліття підходи до впровадження історичної дидактики, різних її аспектів турбують багатьох науковців і методистів. Оригінальні й змістовні розвідки в цій царині знань запропонували К. Баханов, В. Власов, П. Вербицька, С. Ганаба, Л. Задорожна, Л. Зашкільняк, Г. Касьянов, І. Коляда, С. Кульчицький, Ю. Малієнко, В. Мисан, П. Мороз, М. Мудрий, О. Пометун, Ю. Присяжнюк, Ф. Турченко, О. Удод, Н. Яковенко та ін. Проте у зв'язку з новими обставинами, зокрема впровадженням стандартів НУШ у класах базової та профільної середньої освіти, чинні педагогічні практики видаються застарілими, що потребує подальшого наукового осмислення цієї проблематики.

Увагу автора статті привертають різні аспекти впровадження історичної дидактики, зокрема кадровий та, особливо, методичний. Очевидно виражаючи думку багатьох колег – науковців і вчителів-практиків – викладач кафедри методики та суспільно-політичних дисциплін НПУ імені М. П. Драгоманова Яніна Камбалова так визначає місце в сучасній історичній дидактиці підручника: «Проблема створення якісного підручника історії була й залишається на сьогоднішній день важливим предметом обговорення і критики педагогічної громадськості, тому що підручник усе ще зберігає статус домінуючого засобу навчання не лише в Україні, а й інших країнах Європи». Солідаризуючись з цією думкою, додамо, що віднедавна зазнала змін сама технологія написання (власне створення) підручників. До неї активно (і, схоже, надовго) виявилися залученими практикуючі вчителі. Це, своєю чергою, підштовхнуло процес досить стрімкого «омолодження» педагогічних кадрів. Якщо ще недавно вчителі історії нерідко працювали до 70-річного віку і навіть довше, то нині прошарок

«читаючих» фахівців пенсійного віку різко скоротився. На цьому тлі спостерігаємо іншу тенденцію – у багатьох (здебільшого міських) ЗЗСО з'явилися цілі гурти «працюючих студентів». Мова йде про переважно здобувачів освіти в магістратурі, які вже мають базову вищу освіту (дипломи бакалаврів). Такої практики не спостерігалось кілька десятиків років – орієнтовно з середини 1990-их рр. педагогічна робота вважалася неprestижною. Тож, асинхронно опанувавши навички цифрових технологій, педагоги молодших генерацій, точніше їхні найактивніші представники долучаються до написання підручників, які, не важко збагнути, успішно замінили колишні поурочні конспекти. Поява на ринку педагогічних послуг (навчальних технологій) цілого потоку колективних підручників, методичних (робочих) зошитів, тестових (контрольних) завдань спонукає звернути увагу на перспективи цієї інноваційної хвилі змін. Нас передусім цікавить найближче прийдешнє історичної дидактики в профільних класах. Особистий багаторічний досвід дає підстави висловити власні міркування з цього спектру проблем.

Метою статті є критичне, у контексті сучасних суспільних викликів комплексне знайомство з досвідом впровадження орієнтованої на науковий контент історичної дидактики в профільних класах ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу. Отож, тривала понад три десятиліття у вищій і водночас середній школі (гімназії) робота дала мені можливість накопичити певні навички ефективного впровадження сучасної історичної дидактики. Провідне місце в ньому отримала наукова освіта. Цьому передувало багато обставин, зокрема й об'єктивного характеру. Коротко зупинимося на двох. По-перше, традиції, що мали своїм корінням довготривалу навчальну практику радянського періоду. Кажучи інакше, чи не всі орієнтири й постулати методичного забезпечення викладання історії в середній школі тоді ґрунтувалися на основі здобутків історичних наук. Про це свідчив такий факт: лівова частка занять (лекцій) на обласних курсах перепідготовки вчителів (педагогічних працівників) – це знайомство з новими знаннями саме в історико-пізнавальній царині. Методичне забезпечення навчального процесу здебільшого носило допоміжний характер і було орієнтоване переважно на чийсь персональний досвід (у деяких школах дотепер можна натрапити на дошку оголошень із адресами «передового педагогічного досвіду» міста чи області). По-друге, у пострадянський період (який я умовно окреслюю 1990-ми – серединою 2010-их рр.) ситуація радикально не змінилася. Свідчення еволюційного (а не революційного) поступу історичної дидактики можна помітити у факті збереження в той час відповідної тематики кваліфікаційних (бакалаврських, магістерських) робіт, кандидатських і докторських дисертацій. Усвідомлення змін, власне сама модифікація відбувалися не внаслідок креативного осмислення нагальних інновацій, а як реакція (десь банальне пристосування) на пертурбації в суспільстві, найбільше пов'язаних із останньою хвилею цифрової революції – масовим застосуванням персональних портативних комунікаційних пристроїв. Кажучи простіше, якщо раніше мобільний телефон заважав учителю навчати учнів історії, то відтепер став допомагати.

Індивідуальна робота з кожним учнем (на чому детальніше зупинимося нижче) видається мені оптимальним способом досягнення головної (стратегічної) мети впровадження сучасної дидактичної історії. В умовах урочної системи, коли в профільному класі водночас може навчатися до трьох десятків (а інколи й більше) учнів, забезпечити це буде вкрай складно. Тож, потрібні альтернативні підходи для розвитку критичного мислення, самостійності, продуктивної пізнавальної активності, зрештою – уміння / навички творчо виконувати пізнавальні завдання. У цьому сенсі мною напрацьовано відповідний досвід. Він унікальний тим, що практично до кожного уроку історії в 9–11-их класах підготовлено розгорнутий план-конспект, що відповідає державним (міністерським) вимогам, водночас безпосередньо орієнтований на індивідуальні здібності кожного учня, сучасну історіографію, численні власні (авторські) дослідження та методiku (у цьому сенсі створена можливість не відставати «від життя», чим, власне, хибують підручники).

Тепер коротко окреслимо тенденцію написання підручників (посібників), де запропоновано оптимізовані методичні матеріали, що покликані допомагати вчителю організувати й урізноманітнювати навчання з історичних дисциплін. Своєрідною вершиною такої роботи можна вважати учнівську творчість.

Зазвичай автори сучасних підручників орієнтуються на навчальні плани й розробляють дидактичні сюжети до кожної з тем (щось віддалено нагадує колишнє поурочне планування). Для профільних класів важливим є комбінування змісту, оригінальних навчально-методичних прийомів, пізнавальних та творчих завдань. Також окремої уваги потребує розміщення термінологічних словників, мікро-текстових та візуальних джерел, тестових завдань, що орієнтовані безпосередньо на підготовку до НМТ онлайн та навчання у вищій школі.

Підручник з історії для профільних класів має бути про реальну історію, також зрозумілим (сприйнятливим, дохідливим), цікавим, інтерактивним. Оскільки одне з головних завдань учителя – навчити учнів аналізувати та синтезувати матеріал, то він обов'язково міститиме спеціалізовані додаткові завдання. Зробити це треба через QR-код, що дає можливість більше читати оригінальних і спеціальних текстів, а також переходити на завчасно підготовлені веб-сторінки з додатковою (деталізованою) інформацією.

На сьогодні це передусім відеоматеріали з «крутими» локаціями (шедеврами) та артефактами. Мова йде про кадри кінохроніки (за потреби – сюжети з художніх стрічок), експонати археологічних музеїв, храмові комплекси, галереї живописних творів, біографії знакових історичних постатей та ін. Проте, на мою думку, чимало місця треба відвести епізодам так званої «масової історії». Скажімо, включити до аналітичних процедур учнів мікросюжети з етнології (етнографії), результатів проведених усноїсторичних студій (в ідеалі – за участю самих учнів, що виявилось цілком реально в межах Всеукраїнського конкурсу МАН України).

Ось конкретний приклад такої співпраці. Через російське широкомасштабне вторгнення в Україну конкурс МАН України в 2022 р. довелося завершувати влітку. Перемогу в секції історія України здобула 9-класниця Вероніка Дмитрик (Черкаська гімназія №31). Мотивом її участі та наполегливої річної праці послужили «цікавість та прагнення до саморозвитку» (Калиновська, 2022). Щодо вчителя, то він керувався бажанням / потребою запропонувати обдарованій, креативно думаючій учениці інноваційну траєкторію навчання. Кооперація намірів та зусиль учителя й учениці навколо предметно визначеної тематики – історії поколінь – дала змогу дослідити й сформулювати висновки з цілого ряду не лише наукових, а й затребуваних часом дидактичних проблем, що їх – висновки – надалі було творчо використано в навчальному процесі. З-поміж них такі: ментально-світоглядні орієнтації української молоді 1980-их рр., труднощі та «процедури» пробудження національної свідомості «покоління батьків», вплив на останню советську генерацію українців афганського та чорнобильського синдромів, перший життєвий досвід постсоветського покоління ринково-прагматичного стилю поведінки, безпосередня причетність юнаків і дівчат 1980-их рр. до урбанізаційних процесів, що призвели до незворотного руйнування традиційного (колгоспного) укладу українського села. Усі ці пертурбації відбувалися в умовах ще майже невідчутного тиску на українське суспільство цифрової революції. Щодо презентації результатів конкурсної роботи, то своєрідним завершальним акордом стало проведення для учнів 11-их класів уроку з українознавства на відповідну тему. Спікером заняття виступила В. Дмитрик.

Переваг індивідуальної дослідницької діяльності багато. Одна з них – досягнення максимально можливої в ЗЗСО рівневого розшарування (диференціації) учнів за їхніми природними й набутими (розвиненими) здібностями. Також професійна орієнтація, що так чи так ґрунтована на спеціалізації, профільній адаптації. Не менш важливим є створення «позитивної навчальної мотивації» – вирішення проблеми, що фактично була своєрідним «бичом Божим» советської педагогіки (Мороз, Мороз, 2018). Значною мірою це досягається за рахунок помітного розширення комунікаційних практик. Отак, готуючись до участі в

конкурсі, В. Дмитрик провела опитування й опрацювала три десятки анкет. Серед її респондентів були «батьки, родичі, учителі» (Калиновська, 2022).

Висновки. У зв'язку з «наближенням» НУШ до профільних класів до цієї навчальної ланки спостерігаємо підвищений інтерес як професійних педагогів, так і громадськості. Історична дидактика займає в цьому аспекті особливе місце, бо, крім традиційних труднощів, вона не позбавлена ще й особливих теоретико-методологічних перешкод. Одна з них полягає в тому, що життєві потреби-виклики дедалі частіше вимагають не точного (фактологічного) знання минувшини («якою вона була насправді»), а відповідей на загалом шкідливе маніпулювання масовою свідомістю, громадськими настроями, політичними симпатіями, що ними переймаються як пересічні люди, так і кваліфіковані пропагандисти, державні діячі.

Автор має значний досвід у царині історичної дидактики в профільних класах ЗЗСО. До нього належить багаторічна участь у конкурсі МАН України. За чверть століття підготовлено десятки призерів міського, обласного та всеукраїнського етапів, із них переможців власне III етапу – 6 осіб. Творчий доробок юних авторів неодноразово виходив окремим друком (Присяжнюк, 2).

Перспективним на нинішньому етапі розвитку освіти є видання авторських підручників. Участь у цьому процесі вчителів-практиків додає йому видимої продуктивності. На відміну від абсолютної більшості вже створених підручників, у яких основну увагу приділено цифровому (відповідно – методичному) забезпеченню, автор статті пропонує лишити ключовим сегментом сучасної історичної дидактики наукові знання. Причому не лише щодо змістовного наповнення вишколу, а й стосовно опанування самими процедурами його творення. У профільних класах це допоможе вирішити кілька нагальних завдань – індивідуалізацію (максимальне розкриття потенціалу кожного учня), спеціалізацію (професійна орієнтація та початкова адаптація), універсалізацію (оптимізація комплексної підготовки до вищої школи як такої) навчання.

Список використаних джерел

1. Калиновська Т. (2022). Юна черкашанка досліджує покоління 1980-их. *Черкаський край*, 5.
2. Мороз П. В., Мороз І. В. (2018). Практичні аспекти організації дослідницької діяльності в процесі навчання історії в основній школі. *Український педагогічний журнал*, 4. file:///C:/Users/Yuriy/Desktop/ukrpj_2018_4_15.pdf
3. Присяжнюк Ю. (2020). Народження історика. Сучасні технології підготовки конкурсних робіт за програмою МАН України: навч.-метод. посіб. Черкаси: «Вертикаль», вид. ФОП Кандич С. Г. 164 с.

УДК 37.02

Лілія Рябовол,
доктор педагогічних наук,
професор,
Інститут педагогіки НАПН України
ORCID 0000-0003-3558-2103
Тетяна Ремех,
кандидат педагогічних наук,
старший дослідник,
Інститут педагогіки НАПН України
ORCID 0000-0002-5666-6640

ФОРМУВАННЯ ПРАВОЗНАВЧОГО СКЛАДНИКА ЗМІСТУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ПРОФІЛЬНИХ КЛАСАХ АКАДЕМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Анотація. У статті проведено короткий ретроспективний огляд становлення підходів до організації поглибленого (профільного) навчання правознавства в Україні, зокрема до відбору та структурування відповідного змісту. За результатами проведеного аналізу висловлено думку, що необхідно відійти від традиційної для України системи шкільної правової освіти. У результаті вивчення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (2018) та європейського досвіду організації засвоєння учнями правознавчого матеріалу у старшій школі сформульовано висновок, що змістові модулі правового спрямування доцільно інтегрувати у комплексну програму курсу «Громадянська освіта» для 10–11 класів як обов'язковий освітній компонент.

Ключові слова: профільне навчання; правознавство; правознавчий матеріал; інтегрований курс; компетентнісний потенціал.

Abstract. The article provides a brief retrospective overview of the formation of approaches to the organization of in-depth (professional) training in law in Ukraine, in particular to the selection and structuring of the relevant content. Based on the results of the analysis, the opinion was expressed that it is necessary to move away from the traditional school legal education system for Ukraine. As a result of the study of the Concept of the Development of Civic Education in Ukraine (2018) and the European experience of organizing students' assimilation of legal material in high school, the conclusion was formulated that the content modules of the legal direction should be integrated into the comprehensive program of the «Civic Education» course for grades 10-11 as a mandatory educational component.

Keywords: specialized training; science of law; legal material; integrated course; competence potential.

Реалізація Державного стандарту профільної середньої освіти передбачає визначення підходів до формування профілів навчання, які «окреслюються типовою освітньою програмою та освітніми програмами закладів освіти й реалізуються через модельні навчальні програми та навчальні програми з певних освітніх компонентів» (Державний стандарт, 2023). Основою для формування профілів навчання є відповідні освітні галузі, з поміж яких – громадянська та історична. Компетентнісний потенціал, основні завдання, загальні й конкретні результати навчання, орієнтири для оцінювання цієї галузі представлені у Додатках 17 і 18 до проєкту зазначеного стандарту. Їх детальний аналіз, а також актуальність завдання формування національної та громадянської ідентичностей учнівства призводить до думки, що курс «Громадянська освіта» має бути обов'язковим освітнім компонентом профільної освіти академічного спрямування, проте, це питання залишається дискусійним. Потребують вирішення й пов'язані з ним інші питання як-от: обсяг навчального матеріалу, зміст і перелік тем для обов'язкового вивчення тощо. Визначенню можливих варіантів розв'язання означеної проблеми присвячено нашу наукову розвідку. У межах нашої публікації зосередимося виключно на питанні формування змісту правознавства, яке розглядаємо як один із складників громадянської освіти в профільних класах академічного спрямування. Підставами для такого підходу є: положення Концепції розвитку громадянської освіти; узагальнений нами досвід викладання поглибленого (профільного) правознавства в закладах загальної середньої освіти в Україні з 1991 року й донині; проведений нами аналіз досвіду вивчення правознавчих курсів у старшій школі країн Європи. Так, у Концепції розвитку громадянської освіти визначено її мету, ціннісні орієнтири, форми реалізації та основні змістові напрями громадянської освіти як-от: права людини і громадянина; участь громадян в управлінні державними справами;

використання судової системи для захисту громадянських прав; використання інших механізмів захисту прав людини на національному та міжнародному рівні; участь громадян та інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики, вирішенні питань місцевого значення, процесах прийняття рішень на різних рівнях; відповідальне ставлення до своїх обов'язків; національно-патріотичне виховання; критичне мислення; медіаосвіта; волонтерська діяльність» (Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, 2018). Як бачимо, окремі із цих напрямів передбачають опанування учнями правовими знаннями, зокрема, про державний устрій, місцеве самоврядування, права, свободи, обов'язки людини і громадянина, їх захист на різних рівнях тощо, а також розвиток умінь/здатностей учнів брати активну участь як громадянина в житті держави/суспільства, у вирішенні справ місцевого значення, використовувати механізми захисту прав. Зазначимо, що впровадження поглибленого (профільного) навчання правознавства у вітчизняних закладах загальної середньої освіти бере початок із здобуттям Україною суверенітету в 1991 році. Таке навчання реалізувалося в гімназіях і ліцеях – навчальних закладах нового типу (як правило, у великих містах) або через створення в загальноосвітніх школах відповідних класів/груп (Ремех, 2007; Майорський, 2016). Нами встановлено, що на початку 1990-х років окремі предмети/курси (в тому числі й правознавство) викладалися в школах поглиблено, а профільне навчання учнів старшої школи було внормоване Концепцією профільного навчання, розробленою АПН України в 2003 році (Про затвердження Концепції профільного навчання, 2003). У 1990-х – на початку 2000-х років в старшій школі викладали низку предметів/курсів правознавчого змісту, серед яких: «Права людини» (автори програми: В. Денисов, П. Рабінович, Л. Заблоцька, І. Усенко, В. Семенов); «Правознавство» для шкіл (класів), гімназій, ліцеїв з поглибленим вивченням правознавства (автори програми: І. Усенко, І. Омельченко, С. Максимова, О. Наровлянський); «Конституція України» (автори програми: І. Усенко, О. Наровлянський); «Основи правознавства» для 9–11 класів із поглибленим вивченням правознавства та вищих професійних училищ (автор програми Н. Ткачова); «Основи правознавства» (10–11 кл) для ліцеїв, гімназій, класів із поглибленим вивченням правознавства (автори програми: І. Котюк, О. Котюк). Програми предметів, які передбачали вивчення учнями систематизованого курсу правознавства, будувалися, як правило, за зразком програм із такої дисципліни для закладів вищої освіти та включали теми/питання з теорії держави і права, основних галузей права України, міжнародного права, процесуального права. Чинна нині програма «Правознавство (профільний рівень) для загальноосвітніх закладів, 10–11 класи» (Правознавство. 10-11 класи, 2017) має практично таку ж структуру й змістове наповнення. При чому ця програма, розроблена 2017 року, не була оновлена в 2022 році, на відміну від, наприклад, від програми «Основи правознавства» (9 клас) чи «Громадянська освіта» (10 клас). Укажемо, що у попередніх наших працях проведено аналіз навчально-методичного забезпечення навчання правознавства в 10–11 класах на профільному рівні та схарактеризовано основні тенденції цього процесу, а саме: переорієнтація навчання старшокласників правознавства на особистісний, компетентнісний, діяльнісний, аксіологічний, людиноцентричний підходи; оптимізація цільового, змістового, організаційного, контрольного-результативного компонентів системи навчання правознавства для задоволення сучасних вимог і потреб особи, суспільства, держави у правовій освіті; спрямованість мети і завдань курсів з поглибленого вивчення правознавства на розвиток особистості учня з необхідним обсягом правих знань, умінь і навичок їх застосовування, спрямованість навчання на формування правових ціннісних орієнтацій учнів, переконаності в суспільній і особистій цінності права, правової компетентності, сприяння їхній правовій адаптації та соціалізації (Рябовол, 2013). Аналіз досвіду навчання правознавства в старшій школі в європейських країнах свідчить, що, залежно від освітнього законодавства та національних освітніх стандартів певної країни, воно є обов'язковим/необов'язковим компонентом. У старших класах освітніх закладів Європи переважно вивчають правознавчі курси, що охоплюють такі тематичні блоки: основи права

(основні принципи права, правові норми, закон правовідносини, юридична відповідальність тощо); правові системи (правові системи різних держав і їх порівняння, цивільне право, кримінальне право, адміністративне право, конституційне право тощо); цивільне право (цивільні права, договірні відносини, право власності, сімейне право тощо); кримінальне право (кримінальні правопорушення, їх види, кримінальний процес, права підозрюваних і обвинувачених у кримінальному процесі тощо); конституційне право (принципи та норми конституційного права, структура та повноваження органів державної влади, права та обов'язки громадян, процедури зміни конституції тощо); міжнародне право (міжнародне право прав людини, міжнародне гуманітарне право, договірне право міжнародних організацій тощо). В окремих країнах старшокласники вивчають предмет «Правознавство», зміст якого може включати теорію, філософію та історію права, правові прецеденти тощо. Важливо зауважити, що вивчення учнями цих та інших правознавчих курсів спрямовані на формування їхньої правової культури, розумінню їхніх прав і обов'язків у суспільстві, готовності й здатності до активної громадянської участі.

У Швеції обов'язковий для всіх учнів старшої школи предмет «Суспільствознавство» (або «Суспільні науки») також включає в себе питання права, політики, економіки, соціальних наук, інших аспектів суспільного життя. Основні правознавчі теми, що учні засвоюють в межах цього предмета, подібні до наведених вище. В старшій школі Польщі правові знання обов'язково вивчаються в курсі «Освіта громадянина», метою якого є ознайомлення учнів із законами, правами та обов'язками громадян, формування їхньої правової культури та громадянської свідомості. Крім питань, про які йшлося вище, в межах цього курсу учні вивчають Конституцію Польщі, її структуру, основи державного ладу, принципи демократії, основні права громадян. У деяких школах Польщі вивчають також курс «Знання про суспільство» («Суспільствознавство»), одним із складників якого є правові знання. Щодо Великої Британії, то в старшій школі правознавство не є обов'язковим предметом. Однак, окремі школи/коледжі можуть пропонувати вивчення правознавства як частину програми підготовки та/або додаткового предмета для учнів, які виявили пізнавальний інтерес до права. Ці курси можуть охоплювати основи права, правові системи, права людини, кримінальне право, цивільне право тощо. Окрім того, у зміст курсів історії для старшої школи можуть бути включені питання історії права. Розглядаючи розвиток права в історичному контексті, учні знайомляться з важливими правовими документами, реформами правової системи тощо. Елементи правознавства можуть бути інтегровані також у зміст інших предметів у старшій школі Великої Британії, як от: політика, соціологія, етика, філософія). Такий підхід допомагає учням зрозуміти правовий контекст суспільних явищ, взаємозв'язки права з іншими регуляторами суспільного життя (Амельченко).

У результаті проведеного дослідження виявило різні підходи до організації навчання правознавства у профільних класах академічного спрямування, зокрема й до формування його змісту. Уважаємо, що для вирішення проблеми формування змісту такого навчання на сучасному етапі становлення старшої профільної школи слід відійти від традиційної для

України системи шкільної правової освіти та інтегрувати модулі правничого спрямування у програму курсу «Громадянська освіта» для 10–11 класів як обов'язкового освітнього компоненту. Це питання, однак, потребує подальшого глибокого дослідження із залученням фахівців-практиків та експертів у цій галузі як вчителі, методисти, викладачі, а також громадськість.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт профільної середньої освіти. Проект. (2023). Retrieved from URL: <http://surl.li/mrtrd>
2. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р. Retrieved from URL: <http://surl.li/tctn>

3. Ремех, Т. О. (2007). Профільне навчання та допрофільна підготовка учнів в загальноосвітніх навчальних закладах з правознавства та інших суспільних дисциплін. Історія України. № 29–30. С.3–20.

4. Майорський, В. В. (2016). Питання становлення профільного предмета «Правознавство» в школах України. Педагогіка: традиції та інновації : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф (Львів, 15–16 квітня 2016 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика». С. 47–50.

5. Про затвердження Концепції профільного навчання в старшій школі : МОН України; Рішення від 25.09.2003 № 10/13. Retrieved from URL: <http://surl.li/rspwk>

6. Правознавство. 10–11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень) (2017). Retrieved from URL: <http://surl.li/euwg>

7. Рябовол, Л. Т. (2013). Становлення поглибленого (профільного) вивчення правознавства в незалежній Україні. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Вип. 3. С. 244–253.

8. Амелеченко, Н. Аналіз сучасних навчальних програм щодо громадянської освіти та політичної системи України. Досвід громадянської освіти в країнах Європи. Retrieved from URL: <http://surl.li/rsqpf>

УДК 94(477):94(4)

Олександр Удод

доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН,
Інститут історії України НАН
України

<https://orcid.org/0000-0002-7988-0391>
oudod@ukr.net

БАГАТОЛИКА КЛЮ: ІСТОРИЧНА НАУКА, ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ, ІСТОРИЧНА ДИДАКТИКА (ЯКОЮ БУТИ ІСТОРІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ?)

Анотація. В українському суспільстві, науковому і освітньому середовищі останнім часом активізувалися дискусії щодо статусу історії як науки, базової інституції політики пам'яті та предмету (галузі) викладання і вивчення у середній школі. У статті на основі критичного аналізу нормативно-правових документів обґрунтовується провідна роль історії при визначенні орієнтирів (вимог) до обов'язкових результатів навчання учнів у громадянській та історичній освітній галузі. Акцентується увага на компетентнісному потенціалі історії, необхідності перманентного оновлення змісту історичної освіти на основі інтеграції науки та історичної дидактики.

Ключові слова: профільна середня освіта; концепція історичної освіти; історична дидактика; громадянська та історична освітня галузь; Державний стандарт профільної середньої освіти.

Abstract. In Ukrainian society, the scientific and educational environment, discussions regarding the status of history as a science, the basic institution of memory policy, and the subject (field) of teaching and learning in secondary school have intensified recently. Based on a critical analysis of legal documents, the article substantiates the leading role of history in determining guidelines (requirements) for the mandatory learning outcomes of students in civics and historical education. Emphasis is placed on the competence potential of history, the need for permanent

updating of the content of historical education based on the integration of science and historical didactics.

Keywords: specialized secondary education; the concept of historical education; historical didactics; civic and historical educational branch; State standard of specialized secondary education.

Початок російсько-української війни у 2014 р., анексія Росією українського Криму, широкомасштабне вторгнення військ РФ у лютому 2014 р. актуалізували до максимального рівня гостроту проблеми вивчення вітчизняної історії у навчальних закладах України. Суттєво зріс інтерес українського суспільства до своєї історії. Закономірно, що історія (як національна, так і світова) розглядається як основа формування національної ідентичності та збереження власної державності і права на цивілізаційне існування. Історія в країні-агресорі використовується як засіб руйнування української ідентичності та «обґрунтування» геноцидної політики щодо українців. Спрацьовує старе правило: якщо керівник сусідньої держави говорить публічно на теми історії, особливо так званої «спільної історії», - готуйся до війни.

Історія – це не просто шкільний предмет, чи професія або хобі. Це не тільки замилювання своїм славним (справжнім або ілюзорним) минулим. Історія – багатогранне, комплексне і унікальне явище, що знаходиться в основі світоглядно-філософської системи кожного народу, етносу чи нації. Можна безперестанно повторювати комуністський слоган про «подолання історії (минулого)», застерігати від постійного «переписування історії», але вона (історія) об'єктивно і завжди присутня у сучасній життєдіяльності будь-якого суспільства. Змінився предмет історії – тепер він трактується не як вивчення минулого, а ступінь присутності минулого в сучасних політичних і соціально-економічних процесах. Сформувалася ієрархія історичних інституцій – наука історії як її ядро; розгалужені установи, що реалізують історичну політику (або політику пам'яті); публічна історія та історична освіта. Кожен із цих сегментів не може функціонувати ізольовано один від одного. Освітянам слід враховувати обов'язкову умову – не можна реформувати чи вдосконалити історичну освіту без залучення здобутків не тільки історичної науки, а й знання особливостей її функціонування у публічній сфері, інформаційному просторі та використання з політичною метою (так звана інструменталізація історії).

Стан історичної освіти ніколи за останні три десятиліття не задовольняв ні науковців, ні освітян, ні пересічних громадян України. Держава як єдиний організатор історичної освіти традиційно відстає від думок, ідей, пропозицій активних представників громадянського суспільства. З початком нового періоду російсько-української війни ще гостріше пролунало справедливе обурення суспільства бездіяльністю державних органів України: невже потрібно було дочекатися війни, щоб влада усвідомила важливість історії як головного складника національної ідентичності, як можна цим ігнорувати в умовах війни? Питання знання чи незнання історії України – це питання державної стратегії, а в умовах сьогодення – це взагалі питання національної безпеки. За таких умов справедливо постає питання: а чи здатна українська держава створити таку систему історичної освіти, яка була б релевантною викликам російської агресії? Головний пріоритет – це історія в середній школі.

Російсько-українська війна спричинила згорання багатьох трансформаційних процесів в українському суспільстві. Але не можна зупинити, чи бодай призупинити перехід середньої школи на дванадцятирічний термін навчання: кожного навчального року за парти сідає наступна вікова категорія школярів. І цей природний процес не можна зупинити. Щорічно школа потребує нових навчальних програм, підручників, підготовлених вчителів. На жаль, часовий цейтнот не дає можливості для апробації нового змісту освіти, проводити експерименти та необхідні в такому випадку наукові дослідження. Окрім цього над освітянами тяжіє гіркий досвід попередньої невдалої спроби переходу на дванадцятирічний термін навчання. Окремої уваги потребує якраз профільна старша школа в структурі середньої освіти.

В 2010 р. політики аргументували повернення до одинадцятирічки якраз нездатністю забезпечити профілізацію цієї ланки освіти.

З 1 вересня 2027 року старша школа в Україні має стати профільною. Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на останньому рівні середньої освіти визначаються Державним стандартом профільної середньої освіти. Саме цей нормативний документ має зафіксувати згідно законодавства України про освіту місце і роль історичної освіти у змісті середньої, тобто наймасовішої ланки освіти в Україні. Тієї ланки освіти, яку завжди більш адекватно називали народною (!) освітою. Закон України про освіту (ст.12) визначає серед усіх можливих завдань освіти (їх занадто багато, бо спрацювала стара бюрократична звичка спихнути на школу відповідальність за вирішення всіх суспільних проблем) найбільш необхідні і важливі: вільне володіння державною мовою, необхідний рівень математичної компетентності, **знання історії України**, володіння іноземною мовою. Привертає увагу в законодавстві наявність вимоги саме щодо історії України, а не розмитої «громадянської освіти» чи еклектичного «суспільствознавства». Якраз предмет (цілісний, а не інтегрований в щось інше) «Історія України» повинен відіграти ключову роль в реалізації основної мети профільної середньої освіти: розвиток особистості здобувачів освіти шляхом утвердження у них національної та громадянської ідентичності і формування компетентностей, необхідних для їхньої життєвої стійкості, самостійності, відповідальності, комунікації та взаємодії з іншими, соціалізації і громадянської активності. Окрім цього, саме вітчизняна історія сприяє формуванню у школярів шанобливого і відповідального ставлення до родини, суспільства й держави, національних і культурних цінностей українського народу на засадах патріотизму, а також готовності до їх захисту.

Державний стандарт профільної середньої освіти (ДСПСО) передбачає два цикли навчання – профільно-адаптаційний та власне профільний (11-12 кл.). Досвід впровадження стандарту базової середньої освіти (5-9 кл.) нашою країною на гіркі роздуми щодо долі предмету «Історія України». Адже в 5-6 кл. дванадцятирічної школи він де-факто зник. Навіть підручники для цього (теж адаптаційного циклу) почали носити назви, зовсім далекі від історії України – «досліджуємо суспільство», «вступ до історії і громадянської освіти» та інша словесна еквілібристика. Не враховані вікові фізіологічні і психічні особливості учнів 11-12 років, які ще не можуть мислити абстрактно чи «інтеграційно». Вони звикли розкладати свої знання по полицях – ботаніка, мова, арифметика, фізика і т.д. Але полиця із назвою «Історія України» в дванадцятирічній школі зникла. Нині йдеться до того, що її не буде і в старшій профільній школі. Таке нехтування сучасними «реформаторами освіти» предмету «Історія України» може обернутися як для освіти, так і для суспільства в цілому передбачуваними негативними наслідками. Ще один гіркий досвід із викладання історії в окупованих територіях України (а це пресловута «История Отечества») демонструє, як швидко і ефективно досягається руйнування української ідентичності та нав'язування ідеології «руського мира» з допомогою шкільної історії.

Державний стандарт профільної середньої освіти знову заганняє історію України в аморфну «громадянську та історичну освітню галузь». При цьому завданням цієї галузі знову пропонують формування «ключових компетентностей» - володіння державною мовою, математична компетентність, компетентності в галузі природничих наук і т.д. за уже давно встановленим шаблоном. Абсолютизація в сьогоденні умовах давно відомого в історії освіти компетентнісного підходу (поряд з іншими, не менш важливими) призводить до заниження статусу традиційних предметів як основ науки (в тім числі історичної). Серед базових знань, що фіксуються державним стандартом у громадянській та історичній галузі теж на першому місці зовсім не історичні – «людина і природа, зелене споживання, роботизація, постіндустріальна економіка, онлайн-спільноти, субкультури, лідери думок, підприємливість і фінансова грамотність та ін.». Всі ці та інші важливі питання треба, звичайно, вивчати із школярами у підлітковому віці, але ж не за рахунок історії. Історія як предмет проглядається у невеликій кількості так званих базових знань цієї галузі (громадянської і історичної): людина

і влада: воєнні конфлікти, міжнародне гуманітарне право, історія боротьби за права людини, Перша і Друга світові війни, холодна війна, гібридні війни, міжнародні злочини, проблема тероризму, державотворчі процеси на теренах України у XX – на початку XXI ст., дисидентський рух, міжнародні інтеграційні об'єднання, демократія і тоталітаризм, деколонізація і розвиток національних держав, електронна демократія. Можна апелювати до програм (типових і модельних, зразкових і примірних), які будуть розроблені на основі стандарту, але досвід і, особливо, якість управління освітньою галуззю говорять про протилежне: в Україні немає концепції історичної освіти, відсутня лінійка підручників з історії України для середньої 12-річної школи, зник, як поняття «університетський підручник з історії України», на який рівнялися колись і ті, що навчалися, і пересічні громадяни, і ті, хто обрав професію історика... «Місія нездійсненна?»

Список використаних джерел

Удод О. Історія для об'єднаної Європи: концепція історичної освіти 12-річної школи України: Аналітична записка/Відп.ред. В.А.Смолій. – К.: Інститут історії України, 2023 – 38 с.

Державний стандарт профільної середньої освіти (проект)/ Лист МОН України № 1/3537-24 від 28.02.2024

Напрямок 5. ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ. ОСОБЛИВОСТІ ЗДОБУТТЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ОСВИТИ МИСТЕЦЬКОГО, СПОРТИВНОГО І ВОЄННОГО СПРЯМУВАНЬ.

Світлана Алексєєва,
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник відділу дидактики,
Інститут педагогіки НАПН України
[orcid.org/ 0000-0002-8132-0465](https://orcid.org/0000-0002-8132-0465),
sv-05@ukr.net

ПРОФІЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ: СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ТА УСПІШНІ ПРАКТИКИ

Анотація. У статті досліджено стратегічні орієнтири та успішні практики профільної середньої освіти професійного спрямування. Проаналізовано існуючі нормативно-правові документи, що регулюють освітню діяльність в профільній середній освіті. Визначено типи закладів освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти. Обґрунтовано допрофільну підготовку, яка має сприяти профільному самовизначенню здобувачів освіти, їхній профорієнтації, інформуванню учнів. Зазначено, що профільне навчання має регіональний характер, тобто охоплює освітніми послугами територію громади. Доведено, що профільна середня освіта професійного спрямування орієнтована на вибір учнями майбутнього профілю і готує до подальшого навчання або й роботи.

Ключові слова: профільна середня освіта, профільне навчання, академічне спрямування, професійне спрямування, допрофільна підготовка, індивідуальні освітні траєкторії.

Abstract. The article examines the strategic guidelines and successful practices of vocational secondary education. The existing regulatory documents governing educational activities in vocational secondary education are analysed. The types of educational institutions that provide complete general secondary education are identified. Pre-profile training is substantiated, which

should contribute to the profile self-determination of students, their career guidance, and informing students. It is noted that specialised education is regional in nature, i.e. it covers the territory of the community with educational services. It is proved that vocational secondary education is focused on students' choice of future profile and prepares them for further study or work.

Keywords: specialised secondary education, specialised training, academic direction, professional direction, pre-professional training, individual educational trajectories.

Вступ. З 2016 року активно реалізується ключова реформа Міністерства освіти і науки України у загальній середній освіті – Нова українська школа. У вересні 2017 року було ухвалено новий Закон «Про освіту», який регулює основні засади нової освітньої системи. У січні 2020 року був прийнятий Закон України «Про повну загальну середню освіту», в якому сформовані засади функціонування та розвитку системи загальної середньої освіти.

Повна загальна середня освіта складається з трьох рівнів: початкова освіта (перший рівень, тривалість навчання – 4 роки); базова середня освіта (другий рівень, тривалість навчання – 5 років); профільна середня освіта (третій рівень, тривалість навчання – 3 роки). З 1 вересня 2027 року строк здобуття профільної середньої освіти усіма здобувачами освіти становитиме три роки.

Здобуття профільної середньої освіти гарантується за академічним або професійним спрямуванням:

- академічне – профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти;

- професійне – орієнтоване на ринок праці профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів.

Здобуття профільної середньої освіти за будь-яким спрямуванням (академічним чи професійним) не обмежує право особи на його зміну, а також на здобуття освіти на інших рівнях освіти. Випускники, що отримали повну загальну середню освіту, мають право на вступ до будь-якого закладу вищої освіти.

Мета статті є дослідити стратегічні орієнтири та успішні практики профільної середньої освіти професійного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтовуючи стратегічні орієнтири організації профільної середньої освіти професійного спрямування проаналізуємо існуючі нормативно-правові документи, що регулюють означену освітню діяльність.

По-перше, це Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). Так, у статті 10 цього Закону України зазначається, що освітній процес профільної середньої освіти організовується за двома циклами:

- перший цикл – профільно-адаптаційний (10 рік навчання);
- другий цикл – профільний (11-12 роки навчання).

У статті 35. Типи закладів освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти у п. 5 визначені заклади спеціалізованої освіти:

- ✓ мистецький ліцей – заклад спеціалізованої мистецької освіти, що забезпечує здобуття початкової та профільної мистецької освіти одночасно із здобуттям повної загальної середньої освіти на всіх або окремих її рівнях;

- ✓ спортивний ліцей – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття освіти спортивного профілю одночасно із здобуттям повної загальної середньої освіти на всіх або окремих її рівнях;

- ✓ військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує

здобуття освіти військового профілю для осіб з 13 років одночасно із здобуттям базової та/або профільної середньої освіти;

- ✓ науковий ліцей – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття базової та/або профільної середньої освіти наукового профілю;

- ✓ професійний коледж (коледж) спортивного профілю – заклад спеціалізованої освіти спортивного профілю;

- ✓ мистецький коледж – заклад спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття фахової передвищої мистецької освіти одночасно із здобуттям базової та профільної середньої освіти;

- ✓ інші заклади спеціалізованої освіти, визначені законодавством [1].

Професійне спрямування здобуття освіти передбачає профільне навчання, що буде орієнтоване на ринок праці і потреб випускника. Профільне навчання – спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів [2].

Профілі навчання в закладі освіти зумовлені:

- кадровими, матеріально-технічними, інформаційними ресурсами закладу освіти;

- соціокультурною та виробничою інфраструктурою регіону, де розташований заклад освіти;

- перспективою здобуття подальшої освіти та майбутніми життєвими планами здобувачів освіти.

Профільне навчання має регіональний характер, тобто охоплює освітніми послугами територію більшу як одна адміністративно-територіальна одиниця нижчого рівня. Тож завдання організації якісного профільного навчання слід розглядати як невід’ємну частину Стратегії розвитку освіти громади. Один зі способів запровадити профільне навчання – створити освітній округ. Так можна буде забезпечити раціональне та ефективне використання наявних ресурсів і матеріально-технічної бази закладів освіти. Освітній округ визначається сукупністю закладів освіти (їхніх філій), зокрема закладів позашкільної освіти, закладів культури, фізичної культури і спорту, що забезпечують доступність освіти для осіб, які проживають на відповідній території.

Щоби профільне навчання було ефективним, потрібно організувати якісну допрофільну підготовку в базовій школі. Проблема в тому, що після закінчення неефективної базової школи учні потрапляють у конкурентне середовище своїх однокласників з інших закладів освіти. Вони змушені докладати значно більше зусиль, щоби не виділятися в показниках успішності від учнів, які здобули якіснішу базову освіту, мали ефективно організовану систему допрофільної освіти та свідомо обрали певний профіль навчання.

Допрофільна підготовка має сприяти профільному самовизначенню здобувачів освіти, тому доцільно організовувати курси за вибором, проводити профорієнтаційні заходи, інформувати учнів. Адже індивідуальна освітня траєкторія передбачає створення освітнього середовища, зорієнтованого на особисті здібності здобувачів освіти та їхній розвиток через різні види діяльності, передусім практичної.

Завдання закладу освіти – створити організаційно-педагогічні умови, щоби реалізувати індивідуальні освітні траєкторії, забезпечити педагогічний супровід для побудови індивідуального освітнього маршруту. Індивідуальний освітній маршрут прокладають за напрямками профілізації. Ними можуть бути суспільно-гуманітарний, технологічний, художньо-естетичний, природничо-математичний, спортивний [3].

Підходи до формування освітніх профілів окреслюватимуться типовою освітньою програмою та освітніми програмами закладів освіти й реалізовуватимуться через модельні навчальні програми та навчальні програми з певних освітніх компонентів.

Освітня програма за професійним спрямуванням міститиме інші освітні компоненти, що повністю або частково охоплюють зміст професійних стандартів, або державних освітніх

стандартів з певних професій, або стандартів фахової передвищої освіти з певних спеціальностей. Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів профільної середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст профільної середньої освіти.

Висновки. Профільна середня освіта професійного спрямування орієнтована на вибір учнями майбутнього профілю і готує до подальшого навчання або й роботи. Учні мають отримати більше свободи, право вибору темпу навчання, кількості та змісту навчальних курсів. Тобто учні мають отримати не стандартний набір теоретичних знань, однаковий і обов'язковий для всіх, а компетенції й навички, потрібні їй для реалізації у цікавій саме для неї сфері. Профільна середня освіта має сприяти профільному самовизначенню здобувачів освіти, з урахуванням здібностей і потреб учнів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Алексеева С. Професійний вектор індивідуалізації навчання в профільній старшій школі. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ; Тарту, 07 лютого 2022 р. Київ; Тарту: ГО «ВАДНД», 2022. С 212 – 217 URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729934>
3. Алексеева С. Індивідуалізація навчання у закладах загальної освіти як педагогічна проблема. Scientific Collection «InterConf», (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects» (February 19-20, 2021). Rome, Italy: Dana, 2021. Pp. 290-296. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724261>
4. Кремень, В., Топузов, О., Ляшенко, О., Мальований, Ю., & Засєкіна, Т. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової української школи. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 5(2), 1-8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>
5. Алексеева С. Організація освітнього процесу в старшій профільній школі в умовах непередбачуваних глобальних впливів. Scientific Collection «InterConf», (114): (June 26-28, 2022). Melbourne, Australia: CSIRO Publishing House, 2022. С.102-108. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731128>

УДК 374

Олена Литовченко,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання
Національної академії
педагогічних наук України,
<https://orcid.org/0000-0001-8696-9610>
elenalitovchenko@ukr.net

ЗНАЧЕННЯ І ПОТЕНЦІАЛ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті окреслено значення та потенціал позашкільної освіти у контексті профільного навчання. Актуалізовано значення позашкільної освіти в умовах російсько-української війни; презентовано досвід Рівненського Палацу дітей та молоді, який працює за унікальною авторською моделлю. Узагальнено, що позашкільна освіта України має суттєве

значення та вагомий потенціал у контексті профільної освіти, упровадження старшої профільної школи. Зокрема, у реалізації індивідуального освітнього маршруту учнів/учениць, створенні освітнього простору як ресурсу для проведення занять у межах освітніх програм закладів загальної середньої освіти, наданні можливостей для набуття первинних професійних знань, умінь і навичок у обраному виді діяльності тощо.

Ключові слова: позашкільна освіта, заклади позашкільної освіти, профільна середня освіта, профільне навчання.

Abstract. The article presents the value and potential of out-of-school education in the context of specialized education. The importance of out-of-school education in the conditions of the Russian-Ukrainian war has been updated. The experience of the Rivne Palace of Children and Youth, which works according to a unique author's model, is presented. Summarized: out-of-school education in Ukraine has significant importance and significant potential in the context of specialized education, the introduction of senior specialized schools. In particular, in the implementation of the individual educational route of pupils, the creation of an educational space as a resource for conducting classes within the educational programs of general secondary education institutions, providing opportunities for the acquisition of primary professional knowledge, abilities and skills in the chosen activity, etc.

Keywords: out-of-school education, out-of-school education institutions, upper secondary education, specialized education.

Вступ. В умовах російсько-української війни потенціал позашкільної освіти набуває значної актуальності. Зокрема, у таких контекстах:

- актуальний зміст, який враховує найкращі національні та міжнародні практики;
- актуальний зміст, який формує компетентності, важливі в умовах війни та повоєнного відновлення;
- простір для становлення національної ідентичності дітей та молоді;
- потенціал щодо надолуження освітніх втрат/освітніх розривів;
- освіта на деокупованих територіях;
- розвиток інклюзивного і безбар'єрного освітнього середовища;
- надання психосоціальної підтримки всім учасникам освітнього процесу тощо.

У контексті *профільної освіти, упровадження старшої профільної школи* - позашкільна освіта також відіграє значну роль. Зокрема, у реалізації індивідуального освітнього маршруту учнів/учениць, створенні освітнього простору як ресурсу для проведення занять у межах освітніх програм закладів загальної середньої освіти, наданні можливостей для набуття первинного професійного досвіду у обраному виді діяльності тощо.

Теоретико-методологічним основам позашкільної освіти присвячено праці О.Биковської, В. Вербицького, Г. Пустовіта, В. Мачуського, А. Корнієнко, А. Бойко та ін. Зокрема, презентовано теоретико-методичні основи організації освітнього процесу у закладах позашкільної освіти, актуальні аспекти реалізації освітнього потенціалу позашкільної освіти та ін. Різні аспекти професійної орієнтації, допрофільної підготовки, профільної освіти представлено у працях З. Охріменко, О. Моріна та ін. Теоретико-методичні основи профільної освіти у позашкільній освіті та кращі практики з досвіду Рівненського міського Палацу дітей та молоді представлено у праці «Від профільного навчання до профільної освіти» (2010).

Мета статті – окреслити значення та потенціал позашкільної освіти у контексті профільного навчання, презентувати кращий досвід українських закладів позашкільної освіти у вирішенні відповідних завдань.

Виклад основного матеріалу. У межах реалізації концепції Нової української школи відбувається упровадження профільної освіти в старшій школі. Прогнозується, що основний етап розпочнеться у 2027 році і передбачатиме реалізацію нового Державного стандарту профільної середньої освіти.

Профільна середня освіта — один із рівнів освіти (ч. 2 ст. 10 Закону України «Про освіту» (2017); відповідає третьому рівню Національної рамки кваліфікацій. Цей рівень триває три роки, і його можуть здобувати в окремих закладах освіти або в структурних підрозділах одного закладу освіти (п. 3 ст. 12 Закону України «Про освіту» (2017).

У контексті профільної освіти, упровадження старшої профільної школи значним є потенціал позашкільної освіти. Позашкільна освіта є невід’ємним складником системи освіти, визначеної Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту». Важливо, що у системі позашкільної освіти можуть здобуватися *часткові кваліфікації нульового - третього рівнів Національної рамки кваліфікацій* (Закон України, 2020).

Позашкільна освіта - найбільш мобільна освітня ланка, відтак вона швидко реагує на соціальні запити, національні виклики, вдосконалюється у відповідності до загальноєвропейських тенденцій. Освітні реформи знаходять відображення у змісті позашкільної освіти, організаційних формах і технологіях.

Законом України «Про освіту» (2017) визначено, що метою позашкільної освіти є розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними *первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності*. Позашкільна освіта може здобуватися одночасно із здобуттям дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Компетентності, здобуті за програмами позашкільної освіти, можуть *враховуватися та визнаватися на відповідному рівні освіти* (Закон України, 2017).

Отже, такі тези є суттєвими у контексті профілізації освіти, підкреслюють значення та сприяють реалізації потенціалу позашкільної освіти.

Здобуття *первинних професійних знань, вмінь і навичок* відбувається у закладах позашкільної освіти відповідно до визначених Законом України «Про позашкільну освіту» (2000) напрямів, які співвідносяться із основними освітніми галузями (мовно-літературна; математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров’язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізична культура), які визначено проектом Державного стандарту профільної середньої освіти.

Варто відзначити, що проблема профільного навчання є далеко не новою для закладів позашкільної освіти України. Одним із яскравих прикладів успішного вирішення таких завдань є *Рівненський Палац дітей та молоді (ПДМ)* - багатопрофільний заклад позашкільної освіти, який працює за унікальною авторською моделлю.

У структурі Палацу діють *профільні школи* (бізнесу, сучасної хореографії, естрадно-вокального мистецтва, образотворчого мистецтва, інформатики, народного танцю, спортивного танцю, інтелектуальних видів спорту, східних єдиноборств, лідера), *профільні спеціалізовані центри*, які надають допрофесійну підготовку та початкову професійну освіту. А також, як і інші творчі об’єднання ПДМ - клуби, секції, гуртки, - сприяють розвитку творчих здібностей, створюють середовище українських національних цінностей, організовують вільний час та дозвілля дітей та молоді. А ще волонтерять, донатять, реалізують значну кількість соціальних проєктів, як і багато інших закладів позашкільної освіти.

Рівненський Палац дітей та молоді розробляє власну інтегровану модель профільного навчання у старшій школі закладів загальної середньої освіти, ключову роль у якій відіграватиме саме заклад позашкільної освіти. Відповідні матеріали було презентовано у ході Всеукраїнської Дебрифінг-сесії «30 років профільної освіти в Рівненському ПДМ. Стратегії розвитку і переваг. Шляхи удосконалень та здобутків» (28-30 листопада 2023 року). Про значну зацікавленість діяльністю Рівненського ПДМ із організації профільного навчання свідчить активна участь у сесії представників органів влади, директорів, заступників директорів закладів позашкільної освіти, закладів загальної середньої освіти, керівників гуртків, методистів з різних областей України.

Висновки. Позашкільна освіта України має суттєве значення та вагомий потенціал у контексті профільної освіти, упровадження старшої профільної школи. Зокрема, у реалізації

індивідуального освітнього маршруту учнів/учениць, створенні освітнього простору як ресурсу для проведення занять у межах освітніх програм закладів загальної середньої освіти, наданні можливостей для набуття первинних професійних знань, умінь і навичок у обраному виді діяльності тощо.

У межах визначених Концепцією профільного навчання у старшій школі (2013) моделей профільного навчання (районний (міський) ресурсний центр, освітній округ з кількома опорними школами, районна мережева організація профільного навчання та ін.), а також мережевої взаємодії закладів освіти – може бути визначено роль та місце закладів позашкільної освіти. Наприклад, заклад позашкільної освіти, який володіє достатнім матеріальним і кадровим потенціалом, здатний виконувати роль «ресурсного центра» у межах визначених моделей тощо.

Авторка не претендує на повне висвітлення проблеми. Потенціал і досвід позашкільної освіти у контексті організації профільної освіти є такою мірою значним і різнобічним, що потребує більш детального вивчення та наступного узагальнення.

Список використаних джерел

Від профільного навчання до профільної освіти. Стратегія локальних змін позашкільного навчального закладу нового типу (з досвіду роботи Палацу дітей та молоді м. Рівне) : наук.-метод. посіб. (2010). За ред. Первушевської І. О. Рівне: ПДМ.

Закон України «Про освіту». (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Закон України «Про позашкільну освіту». (2000). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

Міністерство освіти і науки України. (2013, 21 жовтня). *Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі* (1456). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe82a9c95d.pdf>

УДК 373.5.048:331.548](477)

Зорина Охріменко,

кандидат педагогічних наук,

завідувачка лабораторії

виховання готовності до ринку праці

Інституту проблем виховання НАПН України,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7217-100X>

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ДО ПРОФІЛЬНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. Зважаючи на те, що відповідно до нормативних документів учні дев'ятих класів загальноосвітніх навчальних закладів мають чітко визначитись з подальшою освітньою траєкторією, в освітньому процесі активізується проблема оновлення шкільної профорієнтації, як потужного засобу підтримки особистості на етапі профільного і професійного самовизначення. Метою статті є обґрунтування актуальності профорієнтаційного супроводу учнів в умовах реформування старшої профільної школи. Для реалізації мети статті виокремлено суперечності профільного самовизначення учнів, окреслено роль профорієнтації в формуванні готовності учнів до профільного і професійного самовизначення. Визначено, що найбільш доцільною формою профорієнтації в умовах обмеженого доступу до профорієнтаційних послуг є профорієнтаційний супровід учнів. Підкреслено, що науково обґрунтований, цілеспрямований, доступний профорієнтаційний супровід учнів на всіх етапах навчання у закладах загальної середньої освіти, відповідно до вікових особливостей і потреб особистості, буде безпосередньо впливати на ефективність реформи Нова українська школа у старшій профільній школі.

Ключові слова: профорієнтація, профорієнтаційний супровід, готовність до профільного самовизначення, реформа Нова українська школа.

Abstract. Taking into account the fact that, according to normative documents, students of the ninth grade of general educational institutions must clearly determine their further educational trajectory, the problem of updating school career guidance as a powerful means of personal support at the stage of profile and professional self-determination is being activated in the educational process. The purpose of the article is to substantiate the relevance of career orientation support for students in the conditions of reforming the senior professional school. To realize the goal of the article, the contradictions of students' profile self-determination are singled out, the role of vocational guidance in shaping students' readiness for profile and professional self-determination is outlined. It was determined that the most expedient form of career guidance in conditions of limited access to career guidance services is career guidance of students. It is emphasized that scientifically based, targeted, accessible career guidance support for students at all stages of education in general secondary education institutions, in accordance with age characteristics and individual needs, will directly affect the effectiveness of the New Ukrainian School reform in senior specialized schools.

Keywords: career guidance, career guidance support, readiness for professional self-determination, reform of the New Ukrainian School.

Скорочення:

НУШ – Нова українська школа

Вступ. Основними викликами для учасників сучасного освітнього процесу в умовах воєнного стану є освітні втрати та освітні розриви, пов'язані з дистанційним навчанням, вимушеною міграцією дітей за кордон, надмірним емоційним навантаженням на учнів, психотравматизацією тощо. Зважаючи на це, надзвичайно складним завданням, яке стоїть перед усіма учасниками освітнього процесу є реалізація реформи НУШ, яка масово розпочалася у 2018 році. Відповідно до плану реформи НУШ передбачається, що починаючи з 2025 року, відбудеться пілотування стандарту й моделей профільної освіти в окремих закладах, а у 2027 року всі учні почнуть здобувати профільну освіту за новими стандартом і програмами. Згідно з концепцією реформи, учнівство зможе формувати власну освітню траєкторію, обираючи профіль і частково предмети для вивчення. Водночас заклади освіти зможуть створити якнайкращу пропозицію для учнівства, залежно від своїх можливостей.

Однак, на нашу думку, у процесі впровадження реформи НУШ в сучасних умовах не враховано суттєвого аспекту, а саме: реформа НУШ розроблялася, впроваджувалася і була розрахована на умови мирної країни. Відповідно впровадження НУШ в умовах воєнного стану потребує переосмислення, оновлення змісту, форм і методів. Зокрема, мова йде про активізацію шкільної профорієнтації, як потужного засобу підтримки особистості на етапі профільного і професійного самовизначення.

Мета статті: Обґрунтування актуальності профорієнтаційного супроводу учнів в умовах реформування старшої профільної школи.

Виклад основного матеріалу. У концептуальних засадах профільної середньої освіти (Кремень et al., 2023), зазначено, що стратегічна функція профільної освіти полягає в тому, що вона має закласти фундамент для подальшого успішного розвитку людського потенціалу країни, який досягається спрямованістю процесу навчання на задоволення освітніх потреб і запитів учнів відповідно до їхніх нахилів, здібностей, подальших життєвих планів. Це забезпечується шляхом надання здобувачам освіти можливостей широкого вільного вибору форм здобуття освіти, її змісту і рівня оволодіння, задоволення намірів самореалізації особистості.

У проекті Державному стандарті профільної середньої освіти (МОН України, 2023), який визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів профільної середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст профільної середньої освіти, зазначено, що учні дев'ятих класів

загальноосвітніх навчальних закладів мають чітко визначитись з подальшою освітньою траєкторією.

Отже, здобуття профільної середньої освіти передбачає два спрямування: академічне та професійне. Відповідно, учні 9-класів мають чітко визначитись чи будуть вони продовжувати навчання у ліцеях за конкретним профілем навчання чи будуть здобувати першу професію в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Тобто по суті, мова іде про сформованість і узгодженість складових профільного та професійного самовизначення особистості. При цьому, профільне самовизначення (Гуцан та ін., 2016), є етапом професійного самовизначення особистості, яке постає як процес цілеспрямованих і послідовних самозмін, спрямованих на узгодження досягнутих і ще нереалізованих можливостей особистості та вимог обраного або ж бажаного профілю навчання. Результатом сформованості такого самовизначення є готовність учня до вибору профілю навчання, який задає галузь його майбутньої професійної діяльності.

Відповідно, уже у 8-9 класах учні загальноосвітніх навчальних закладів мають усвідомлювати свої індивідуальні особливості, мати уявлення про власні професійні інтереси, мрії, знати основні вимоги ринку праці, володіти конкретними вміннями й навичками, які допоможуть свідомо обирати власний кар'єрний шлях.

Натомість, чисельні наукові дослідження різних аспектів професійного самовизначення доводять, що сучасні учні старшого шкільного віку часто мають низьку мотивацію до навчальної діяльності, нереалістичні професійні плани, несформовану систему професійно-ціннісних орієнтацій. Навіть випускники вищих навчальних закладів мають труднощі у визначенні шляхів подальшого особистісного й професійного зростання.

Таким чином, в сучасному освітньому процесі наявні суперечності між: об'єктивно заданою потребою у профільному на професійному самовизначенні учнів загальноосвітніх навчальних закладів та спроможністю учнів обирати траєкторію особистісного і професійного розвитку відповідно до власних індивідуальних особливостей і вимог сьогодення.

Розв'язати цю суперечність покликана науково обґрунтована система шкільної профорієнтації, як зовнішня умова здійснення обґрунтованого професійного самовизначення, яке передбачає активізацію рефлексивних процесів (самопізнання, самооцінка, самоусвідомлення), формування кар'єрних вмінь і навичок, отримання досвіду професійної діяльності, спілкування, міжособистісної взаємодії.

Однак, в умовах дистанційної освіти, відсутності годин на профорієнтаційні уроки в навчальних планах, перенавантаженості практичних психологів, – профорієнтація здійснюється несистематично, іноді формально. Саме тому, нашу думку, в сучасних умовах профорієнтація в закладах загальної середньої освіти має відбуватися у вигляді профорієнтаційного супроводу, який постає як супровід індивідуального розвитку особистості в контексті майбутньої професійної діяльності або конкретного профільного напрямку освіти. Технологічно профорієнтаційний супровід – це комплекс заходів, що передбачає виокремлення профорієнтаційного запиту, визначення шляхів вирішення проблеми, реалізацію взаємодії, отримання результату, моніторинг. При такому підході учень буде включатися в обґрунтовану, систематичну, цілеспрямовану, ефективну профорієнтаційну самодіяльність. Така взаємодія учня і фахівця, що здійснює профорієнтацію є короткочасною, цікавою, доступною і спрямованою на результат.

Відповідно до Наказу МОН від 10.08.2021 р. №901 «Про проведення експерименту за темою: «Професійна орієнтація у Новій українській школі на червень 2021-грудень 2026 роки» (МОН України, 2021), головна мета психолого-педагогічного супроводу професійного самовизначення здобувачів освіти – формування компетентності у виборі професії, як системи базових характеристик потрібних для успішного планування, коригування і реалізації перспектив власного професійного розвитку.

Для того, щоб готовність до профільного і професійного самовизначення була сформована на високому рівні, профорієнтаційний супровід має здійснюватися на всіх етапах

навчання учнів у закладах середньої освіти, з урахуванням вікових особливостей учнів і освітніх задач. Саме такий підхід дасть змогу чітко виокремити профорієнтаційні задачі в молодшій, базовій і старшій школі, і оцінити результат. Так, в молодшій школі у учнів має бути сформоване позитивне ставлення до трудової діяльності, учень має мати початкові уявлення про певні види професійної діяльності. В базовій школі мають бути сформовані професійні інтереси, уявлення про свої індивідуальні особливості можливості, особливості ринку праці. Відповідно до реформи НУШ, учні мають бути готові здійснити профільний чи професійний вибір. У профільній школі відбувається уточнення профільного або професійного вибору, професіоналізація, формування кар'єрних навичок.

Вважаємо, що в старшому підлітковому і юнацькому віці профорієнтаційний супровід учнів набуває особливої значущості. Адже, саме у ці вікові періоди надзвичайно зростає роль усвідомленої моделі професійного становлення, яка базується на ефективному самовизначенні, несуперечливій професійній мотивації, узгодженій системі особистісних і професійних цінностей та самоцінності особистості у цілому.

Висновки. Отже, в умовах реалізації реформи НУШ, актуалізується потреба формування готовності учнів до профільного і професійного самовизначення, зважаючи на те, що вибір професії або подальшого профілю навчання постає як об'єктивно задана необхідність. Таким чином, надзвичайно зростає роль шкільної профорієнтації. Враховуючи обмежений доступ до профорієнтаційних послуг в сучасних умовах, профорієнтація має відбуватися у формі профорієнтаційного супроводу, особливостями якого є комплекс заходів, що передбачає виокремлення профорієнтаційного запиту, визначення шляхів вирішення проблеми, реалізацію взаємодії, отримання результату, моніторинг. При такому підході учень буде включатися в обґрунтовану, систематичну, цілеспрямовану, ефективну профорієнтаційну самодіяльність. Підкреслимо, що науково обґрунтований, цілеспрямований, доступний профорієнтаційний супровід учнів на всіх етапах навчання у закладах загальної середньої освіти, відповідно до вікових особливостей і потреб особистості, буде безпосередньо впливати на ефективність реформи НУШ у старшій профільній школі.

Список використаних джерел

Кремень В.Г., Топузов О.М., Ляшенко О.І., О. І., Мальований, Ю. І., & Засекіна, Т. М. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1-8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>

Міністерство освіти і науки України (2023, 30 жовтня). *Міністерство освіти і науки України пропонує для громадського обговорення проєкт Державного стандарту профільної середньої освіти*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>

Гуцан Л.А., Морін О.Л., Охріменко З.В., Пархоменко О.М., Гриценко Л.І. & Ткачук І.І. (2016). Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія (О. Л. Морін, ред.). Харків: «Друкарня Мадрид». https://lib.iitta.gov.ua/704718/1/Monograph_%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4%D0%A1%D0%90%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%97%D0%9D_%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%92_%D0%9C%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%94I.pdf

Міністерство освіти і науки України. (2021, 10 серпня). «Про проведення експерименту за темою: «Професійна орієнтація у Новій українській школі на червень 2021-грудень 2026 роки». (901). <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-provedennya-eksperimentu-za-temoyu-profesijna-oriyentaciya-u-novij-ukrayinskij-shkoli-na-cherven-2021-gruden-2026-roki>

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. Статтю присвячено презентації критеріїв психологічної готовності до професійної діяльності сучасного педагога мистецького профілю. У статті представлено структуру психологічної готовності вчителя, яка має особистісний та світоглядно-професійний виміри, що містять відповідні компоненти.

Ключові слова: психологічна готовність; професійно-педагогічна діяльність; художньо-естетичний світогляд, критерії психологічної готовності.

Abstract. The article is devoted to the presentation of the criteria of psychological readiness for the professional activity of a modern art teacher. The article presents the structure of the teacher's psychological readiness, which has personal and worldview-professional dimensions, containing relevant components.

Keywords: psychological readiness; professional and pedagogical activity; artistic and aesthetic outlook, criteria of psychological readiness.

Вступ. Нова українська школа висуває нові вимоги до сучасного вчителя, який зможе стати агентом її якісних змін. Освітньою реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання сучасних педагогів. Це зумовлює **актуальність** визначення чітких критеріїв психологічної готовності вчителя НУШ до профільного навчання й творчої педагогічної роботи.

Педагогічна творчість – це оптимальна реалізація моделей педагогічної діяльності. Вчитель має самостійно визначати шляхи реалізації власних новацій, втілюючи їх в життя. Творчість вчителя залежить від його світогляду, загальної і професійної культури й проявляється у мистецтві тлумачення навчального матеріалу, виділенні суттєвих ознак явищ.

Метою статті є визначення критеріїв психологічної готовності вчителя мистецького профілю до професійної діяльності в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні психологічної готовності педагога слід з'ясувати: які особистісні риси педагога створюють сприятливі умови для розвитку педагогічної творчості? Нами проведено теоретичний аналіз педагогічних засад Нової української школи та психологічних концепцій щодо розвитку педагогічної майстерності, зокрема, розвитку художньо-естетичного світогляду, на основі яких визначено критерії психологічної готовності вчителя мистецького профілю до творчої професійної діяльності в умовах НУШ.

В психологічному плані формула Нової школи складається з ключових позицій: наскрізний процес виховання, який формує вищі цінності учня; орієнтація на потреби учня; новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві; вмотивований учитель, який має свободу творчості й професійно розвивається; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

Основними принципами цього підходу є: повага, доброзичливість і позитивне ставлення до особистості; довіра у стосунках; діалог; взаємодія; взаємоповага; розподілене лідерство; партнерство, добровільне прийняття зобов'язань, виконання домовленостей. Завданнями

сучасного вчителя є створення умов для розвитку особистості учня, його здібностей, мотивації до навчання, творчого сприйняття знань, вмінь самотійно мислити. Учень має навчитися не тільки відповідати на запитання, а й вміти їх ставити, шукати відповіді на них. Педагог має демонструвати універсальні способи дій, ініціювати учнів, знаходити способи включення в роботу всіх, створювати умови для набуття життєвого досвіду (Яким має бути сучасний вчитель).

Найголовніша риса вчителя – це любов до дітей. Вони навчаються в того, кого люблять. Друга важлива риса – здатність відійти від авторитарного формату і бути на рівні з дітьми. Сучасну освіту потрібно зробити її міждисциплінарною й показувати учням, що історія пов'язана з психологією, психологія – з біологією, а біологія – з хімією. Вчитель має вміти мотивувати учня: до розвитку, до пізнання світу. Це можна зробити лише тоді, коли сам любиш свою працю, коли ти відповідальний і відкритий до світу.

У зв'язку з цим варто говорити про нові ролі вчителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як *вихователя, фасилітатора, супервайзера, тьютора, коуча, модератора* в індивідуальній освітній траєкторії та особистісному розвитку дитини (Павлик, 2021).

Педагог-вихователь має бути прикладом втілення у власному житті духовно-моральних принципів, адже педагогічна діяльність, що не одухотворена моральним змістом, втрачає позитивний сенс і є засобом лише прагматичного самоствердження педагога. Фактором зниження ефективності навчального процесу унаслідок порушення стосунків між учнем та вчителем є невротичність педагога, що загострює міжособистісні конфлікти і підсвідомо викликає невротичний розвиток особистості учня. Тому сьогодні значно зростає роль педагога-вихователя як взірця моральної компетентності й гармонійної поведінки.

Вчитель-тьютор – це особа, що веде індивідуальні або групові заняття, репетитор, наставник, надавач освітніх послуг; ключова фігура в дистанційному навчанні, що відповідає за проведення занять. Особливу потребу у діях тьютора мають здобувачі освіти інклюзивних груп.

Вчитель-коуч має сприяти дитині в розвитку, досягненні життєвих цілей та успіху. Коуч – це фахівець, тренер, який виступає як режисер навчального процесу і робить з учня професіонала в певному напрямі.

Педагог-фасилітатор – це вчитель, який стимулює та спрямовує процес самотійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів. Фасилітація – це управління процесом обговорення питань у групі людей. Мета педагога-фасилітатора – налагодити ефективний обмін думками таким чином, щоб успішно подолати зіткнення думок й розбіжностей і прийняти вірне групове рішення.

Педагог-супервайзер – організатор навчального процесу. Його метою є організація та контроль над процесом навчання й спілкування всіх учасників педагогічної взаємодії.

Педагог – модератор – організатор групової роботи, що активізує і регламентує процес взаємодії учасників групи, забезпечує ділове спілкування, обговорення, визначення результатів групової дискусії. Модерація – це структурований процес групового обговорення проблем, пошуку шляхів їх вирішення, прийняття спільного рішення.

Отже, сучасний вчитель має любити дітей і свою професію, бездоганно знати свій предмет, поєднувати в собі такі компетенції: фасилітатора (створювача умов для навчання), супервайзера (організатора), тьютора (репетитора), коуча фасилітатора (тренера, режисера), супервайзера, модератора. До наукових знань педагога має додаватися творчість. Вчителі мають заохочувати розвиток креативності у дітей, говорити з ними про глобальні проблеми, стимулювати процес асиміляції з суспільством й одночасно зберігати ідентичність.

Для педагога мистецького профілю провідною особистісною якістю є художньо-естетичний світогляд, який визначається найвищим рівнем чуттєвого сприймання, усвідомлення людиною краси оточуючого світу, цінностей художньої, музичної культури, здатність досягнути у художньому символі багатогранність смислу глибинної сутності явищ. Це є умовою, за якою світоглядні можливості художнього твору перетворюються в особистісні смисли, потреби в гармонії, красі, естетично ціннісні установки, етичні й моральні норми, які формують цілісність духовного життя особистості, впливаючи на життєвий вибір і вчинки

людини. Методологічним ядром художньо-естетичного світогляду є принцип естетики, що надає можливість увійти у смислове поле естетичного та художнього досвіду людства і перетворити смисли, закарбовані у мистецьких творах у власні естетичні та етичні регулятиви життєдіяльності (Соломаха, 2021).

Художньо-естетичний світогляд проявляється у таких формах як: художньо-естетичне світоуявлення, світовідношення, естетичне переживання краси, ціннісного смислу; художньо-естетичне світорозуміння та світовідчуття, що кристалізуються у художньо-естетичній концепції світу. Компонентами художньо-естетичного світогляду є:

- *аксіологічний*, який містить художньо-естетичні цінності, що стають вищими критеріями оцінки особистості, визначають життєву орієнтацію, спрямованість людини;
- *пізнавальний* – знання та уявлення в галузі естетики, мистецтвознавства, психології мистецтва, естетичного виховання, що утворюють художньо-естетичну картину світу, й сприяють формуванню естетичного ідеалу;
- *нормативно-регулятивний* – включає сукупність норм, принципів, сформованих на основі художньо-естетичних уявлень, цінностей, які визначають ставлення людини до життя, до себе, до інших людей, регулюють стосунки з оточуючими;
- *спонукально-мотиваційний* – забезпечує зв'язок між духовним та практичним життям, який породжується естетичними почуттями: милуванням красою, захопленням прекрасним, катарсичним переживанням трагічного, прагненням досконалого і гармонійного, тонке відчуття відтінків почуттів глибоке розуміння Божественного задуму світу, власної причетності і відповідальності за долю оточуючих і світу в цілому.
- *праксеологічний* – способи життя з урахуванням естетичних та етичних детермінант.

Для визначення критеріїв психологічної готовності вчителя до творчої професійної діяльності було здійснено теоретичний аналіз сучасних психолого-педагогічних підходів щодо психологічних детермінант розвитку педагогічної майстерності вчителя. Переважна кількість дослідників одностайно згодні з тим, що провідним фактором творчої професійної діяльності педагога є стійка *мотивація* до педагогічної праці (любов до дітей, до професії, бажання поділитись знаннями). На думку К.Д.Ушинського, головне покликання вчителя – це мистецтво навчання і виховання, вміння розпізнавати і стимулювати кращі риси учня. Мистецтво вчителя виявляється в тому, як він укладає композицію уроку, знаходить потрібний тон спілкування в складних ситуаціях.

Педагогічна майстерність – це досконале і творче виконання учителем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення соціально-психологічних умов для становлення особистості учня. Педагогічна майстерність формується і удосконалюється на основі творчої активності учителя. На думку Г.Сковороди, сила педагога полягає у його знаннях, благородстві, гідності, чесності, любові, повазі до дітей, до своєї професії, в служінні добру. Відтак, рисами педагога, які забезпечують йому повагу з боку учнів, є *моральні якості*.

Педагогічна творчість завжди є *співтворчістю*, що вимагає від учителя уміння управляти своїми психічними станами, викликати творчу насагу в себе і в учнів. До педагогічних *здібностей* належать: здатність розуміти учнів, самостійне творче мислення, винахідливість, організаторські здібності, яскравість, образність, змістовність, переконливість мови, педагогічний такт, здатність до педагогічно-вольового впливу, вимогливість вміння пов'язувати навчальний матеріал з життям, спостережливість (Педагогічна творчість, 2000: 35-40).

Важливим фактором успішності педагогічної творчості є *педагогічна потреба*, яка проявляється у потязі до навчання й виховання дітей, прагненні брати участь в педагогічному процесі, самовдосконалюватися в науковому, культурному, педагогічному відношеннях. Тож, провідним фактором успішності професійної діяльності вчителя є *педагогічна мотивація*.

Професійно значущими якостями вчителя є також емпатія, динамізм (ініціатива, гнучкість, енергійність, почуття гумору, вимогливість), здатність до рефлексивного керівництва. І.О. Синиця говорить про важливість *педагогічного такту* як чуття доречності,

доцільності, дотримання міри, уміння встановлювати правильні взаємостосунки з учнями. Критерієм педагогічної творчості є те, наскільки вчитель вміє привести навчальний процес у відповідність з особливостями учнів і передбачити можливі результати. Зязюн І.А. стверджує, що педагогічний талант розвивається з почуття любові до справи (Педагогічна творчість, 2000).

На основі теоретичного аналізу наукових підходів було визначено поняття **психологічної готовності** педагога до професійної діяльності як сполучення стійкої педагогічної *мотивації* та *здатності* вчителя до здійснення педагогічної творчості. Професійні знання, уміння й навички, в процесі опанування ними, перетворюються у психологічні якості та професійні здібності, які є передумовами розвитку психологічної готовності педагога до творчої професійної діяльності.

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічних концепцій та базових компетентності вчителя нами визначено трьох-вимірну **структуру психологічної готовності** вчителя мистецького профілю до творчої професійно-педагогічної діяльності в умовах Нової української школи (табл. 1-2).

До компонентів першого (*особистісного*) виміру належать *ціннісно-мотиваційний, креативно-когнітивний, морально-комунікативний та емоційно-вольовий (поведінковий)* компоненти.

Компонентами другого – *естетично-світоглядного* – виміру є: аксіологічний, пізнавальний, нормативно-регулятивний та спонукально-праксеологічний, які співвідносяться з компонентами особистісного виміру.

Третій – *педагогічно-професійний* – вимір психологічної готовності представлений функціями вчителя Нової української школи – вихователя, тьютора, коуча-фасилітатора й модератора. Ми поєднали функції коуча і фасилітатора, оскільки вони обидві сприяють особистісному зростанню учнів, а також функції супервайзера і модератора, які пов'язані переважно з контролем групової динаміки та якості навчального процесу. Кожна функція має прояв на рівні кожного з компонентів у вигляді певних професійних компетенцій, які педагог здійснює також у формах відповідної діяльності на особистісному рівні.

Тож, можемо заключити, що *ціннісно-мотиваційний, креативно-когнітивний, морально-комунікативний, емоційно-вольовий* компоненти особистісного виміру презентують себе у *естетично-світоглядній та педагогічно-професійній* площинах. Усі компоненти психологічної готовності тісно пов'язані між собою. Кожний з них має певне змістове наповнення (сукупність окремих якостей) і певну ступінь сформованості.

Таблиця 1.

**Структура психологічної готовності вчителя НУШ до творчої педагогічної діяльності:
особистісно-світоглядно-естетична площина**

Психологічні компоненти педагогічної творчості вчителя НУШ				
<i>Ціннісно-мотиваційний</i> (художньо-естетична мотивація)	<i>Креативно-когнітивний</i> й (знання мистецтва, культури)	<i>Морально-комунікативний</i> (навички етичного спілкування)	<i>Емоційно-вольовий (поведінковий)</i> (навички етичних вчинків, естетичних способів життя)	

Компоненти художньо-естетичного світогляду	<i>Аксіологічний компонент:</i> художні цінності, естетичні ідеали, які стають вищими критеріями оцінки особистості.	<i>Пізнавальний компонент:</i> знання в галузі естетики, культурології, мистецтвознавства, психології мистецтва, мистецької освіти та естетичного виховання.	<i>Нормативно-регулятивний компонент:</i> сукупність етичних норм, моральних принципів, духовних законів, що визначають етичне ставлення людини до життя, до себе, до інших, регулюють стосунки з людьми на основі художньо-естетичних почуттів, цінностей;	<i>Спонукально-праксеологічний компонент:</i> способи життя на основі естетичних та етичних принципів, життя, наповнене духовними й естетичними почуттями: милуванням красою, захопленням прекрасним, прагненням до гармонійного, відчуття відтінків почуттів, глибоке розуміння Божественної даності всього сущого, власної причетності і відповідальності за долю інших і світу в цілому.
--	---	---	--	---

Таблиця 2.

Структура психологічної готовності вчителя НУШ до творчої педагогічної діяльності: особистісно-педагогічно-професійна площина

Функції вчителя НУШ	Психологічні компоненти педагогічної творчості вчителя НУШ			
	Ціннісно-мотиваційний (педагогічна мотивація)	Креативно-когнітивний	Морально-комунікативний (психолого-педагогічні уміння)	Емоційно-вольовий (поведінковий) (навички)
П педагог-вихователь	<i>Духовно-соціальна спрямованість:</i> 1) інтерес і любов до дітей, 2) потяг виховувати та піклуватися про дітей 3) прагнення до морального піднесення особистості учня, пробудження в неї духовності.	<i>Педагогічно-виховна компетентність</i> 1) вміння пов'язувати навчальний матеріал з життям, 2) здатність перетворювати свій предмет в засіб розвитку особистості, 3) здатність розуміти і розвивати кращі якості учня.	<i>Моральні ставлення до учнів:</i> 1) емпатія, прийняття, особистості учня, 2) доброзичливість, вміння вислухати й підтримати учня, 3) здатність до морального вибору, до моральної оцінки явищ, до моральних вчинків.	<i>Гармонійність поведінки:</i> 1) щирість, чесність, позитив, 2) самоконтроль, своїх психічних станів, емоційна врівноваженість, терпіння, 3) відповідальність, послідовність поведінки.

Педагог- тьютор	<i>Педагогічна потреба:</i> 1) інтерес до професії, 2) потяг до участі в педагогічному процесі, до навчання дітей, 3) прагнення до самоосвіти, самовдосконалення	<i>Педагогічно- когнітивні здібності</i> 1) ерудиція, пам'ять, знання предмета, 2) спостережливість, 3) орієнтація в інформаційному просторі.	<i>Культура педагогічного спілкування:</i> 1) педагогічний такт (чуття доречності, доцільності, міри), 2) повага до учня, 3) яскравість і переконливість мови.	<i>Педагогічне самовладнання</i> 1) спокій, витримка; 2) справедливість, вимогливість; 3) воля, здатність впливати на учнів.
Педагог- коуч- фасилі- татор	<i>Мотиваційно- творча активність:</i> 1) прагнення до особистісного розвитку учнів, 2) вміння налагоджувати спілкування і стосунки між учнями, 3) потяг до активізації процесу творчого пошуку учнів.	<i>Креативність</i> 1) гнучкість мислення, креативність, здатність до генерації нових ідей, 2) сприяння творчому розвитку учнів, 3) педагогічна творчість, спонтанність.	<i>Психологічна компетентність</i> 1) здатність до розуміння думок, почуттів учнів, причин їх вчинків; 2) наявність особистісної позиції, яка допомагає поєднувати несумісні поняття; 3) вміння спрямовувати процес діяльності учнів	<i>Здатність до режисури навчальним процесом:</i> 1) здатність до педагогічної імпровізації, 2) уміння викликати наснагу в себе, в інших, 3) здатність педагога до співтворчості.
Педагог- модера- тор	<i>Інтерес до організації групової роботи:</i> 1) потяг до командної роботи, 2) інтерес до колективних обговорень, 3) прагнення до лідерства і керування групою.	<i>Конструктивна ініціатива</i> 1) цілеспрямованість винахідливості, 2) почуття гумору, 3) вміння визначати проблемні питання у колективних обговореннях.	<i>Гармонійність взаємостосунків</i> 1) толерантність до інших поглядів, 2) здатність до створення нових засобів взаємодії, 3) вміння керувати процесом спілкування.	<i>Ефективність рефлексивного керівництва</i> 1) енергійність, впевненість, успішність, 2) організованість, 3) організаторські здібності.

Психологічною основою розвитку *ціннісно-мотиваційного* компонента є художньо-естетична і педагогічна мотивація. Критеріями його сформованості є:

– *Художньо-естетична спрямованість* (прагнення до краси, гармонії, до художньо-естетичної діяльності, наявність естетичних цінностей, які стають вищими критеріями оцінки та ціннісного смислу особистості й визначають життєву орієнтацію людини),

– *Духовно-соціальна спрямованість* (інтерес і любов до дітей, потяг виховувати, піклуватися про дітей, прагнення до морального піднесення особистості учня, пробудження в неї духовності);

– *Педагогічна потреба* (інтерес до професії, до навчання дітей, до самоосвіти й самовдосконалення в культурному та педагогічному відношеннях);

– *Мотиваційно-творча активність* (прагнення до особистісного розвитку учнів, активізації процесу творчого пошуку);

– *Інтерес до організації групової роботи* (потяг до командної роботи, інтерес до

колективних обговорень, прагнення до лідерства і керування групою).

Психологічною основою розвитку **креативно-когнітивного компоненту** є художньо-естетичні й психолого-педагогічні знання. Критеріями його сформованості є:

- *Художньо-естетичне світоуявлення* (наявність естетичного ідеалу, художньо-естетичної картини світу, знання мистецтва, культури);
- *Педагогічно-виховна компетентність* (вміння пов'язувати навчальний матеріал з життям, здатність розуміти і розвивати найсильніші сторони учня, перетворювати свій предмет в засіб розвитку особистості);
- *Педагогічно-когнітивні здібності* (ерудиція, педагогічна пам'ять, знання предмета, спостережливість, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі);
- *Креативність* (гнучкість мислення, здатність до генерації нових ідей, сприяння творчому розвитку учнів, педагогічна творчість, спонтанність);
- *Конструктивна ініціатива* (цілеспрямованість, винахідливість, почуття гумору, вміння визначати проблемні питання у колективних обговореннях).

Психологічною основою розвитку **морально-комунікативного** компоненту є етичність у стосунках та психолого-педагогічні уміння. Критеріями його сформованості виступають:

- *Навички етичного спілкування* (етичне ставлення людини до життя, до себе, до інших).
- *Моральні ставлення до учнів* (емпатія, прийняття, доброзичливість, вміння вислухати, підтримати учня, здатність до моральної оцінки вчинків);
- *Культура педагогічного спілкування* (педагогічний такт (чуття доречності, доцільності, міри), повага до учня, яскравість і переконливість мови);
- *Психологічна компетентність* (здатність до розуміння думок, почуттів учнів, причин їх вчинків; наявність особистісної позиції, уміння поєднувати несумісні поняття, спрямовувати процес діяльності учнів);
- *Гармонійність соціальних взаємостосунків* (толерантність до інших поглядів, здатність до керування процесом спілкування).

Морально-комунікативні риси (щирість, довіра, уважність, емпатія) на відміну від суто комунікативних якостей (комунікабельності, товаришкості) дозволяють здійснювати не просто спілкування, а *моральне* спілкування, яке являє собою якісно новий рівень міжособистісних комунікацій, що базується на безумовному визнанні цінності іншої особистості.

Психологічною основою розвитку **емоційно-вольового** компоненту є навички етичних вчинків, естетичних способів життя, психолого-педагогічні навички керування групою.

Критеріями його сформованості виступають:

- *Життя, наповнене духовними й естетичними почуттями* (здатність до милування красою, захоплення прекрасним, прагнення до гармонійного, глибоке розуміння Божественного задуму світу, власної причетності і відповідальності за долю оточуючих і світу в цілому).
- *Гармонійність поведінки* (щирість, чесність, відповідальність; емоційна врівноваженість, позитив, терпіння; послідовність поведінки);
- *Педагогічне самовладання* (самоконтроль, спокій, витримка, справедливість, воля, педагогічна вимогливість; здатність конструктивно впливати на учнів);
- *Здатність до режисури навчальним процесом* (до педагогічної імпровізації), уміння викликати насагу в себе та в інших, здатність до співтворчості з учнями;
- *Ефективність рефлексивного керівництва* (енергійність, впевненість, успішність; організованість; організаторські здібності).

Блок емоційно-вольових якостей дозволяє здійснювати моральну саморегуляцію власної поведінки і справляти конструктивний педагогічний вплив на учнів. Безперечно, педагог, як кожна людина, має певні негативні риси і пов'язані з ними психологічні проблеми, але за умови постійного самоусвідомлення й прагнення до самоудосконалення він набуває досвіду роботи над собою, опановує оптимальні засоби компенсації та самоактуалізації.

Неузгодженість змісту декларованих вчителем морально-етичних принципів та

відсутністю їх реальної поведінкової реалізації сприяє порушенню ціннісної регуляції життєдіяльності людини. Тобто мова йде про феномен, коли педагог творчо і красномовно говорить про моральні цінності, естетичні ідеали, демонструючи у повсякденному житті неохайність, байдужість, неповажність до оточуючих, егоїзм тощо. Тоді дитина спостерігає неузгодженість між тим, що вчитель говорить і тим, як він себе поводить, що сприяє формуванню неусвідомленої дитячої неконгруентності. Таким чином, якщо духовні, естетичні й морально-етичні цінності тільки декларуються вчителем, але не є його рисами, вчитель не здатен до здійснення ефективного педагогічного впливу, оскільки його слова не підкріплюються живим прикладом конкретних морально-поведінкових та художньо-естетичних вчинків.

Висновки. Психологічна готовність педагога мистецького профілю до професійної діяльності в умовах НУШ – це сполучення стійкої педагогічної *мотивації*, розвинутого *художньо-естетичного світогляду* вчителя й *здатності* до педагогічної творчості. Психологічна готовність вчителя має 4 компоненти: *ціннісно-мотиваційний*, *креативно-когнітивний*, *морально-комунікативний*, *емоційно-вольовий*, які презентують себе у естетично-світоглядній та педагогічно-професійній площинах.

Перспективи подальших досліджень психологічної готовності сучасного вчителя мистецького профілю до професійно-педагогічної діяльності в умовах НУШ полягають у розробці психологічних програм розвитку професійно-важливих якостей, опанування новими професійними ролями.

Список використаних джерел

1. Педагогічна творчість і майстерність: хрестоматія / Навч. посібник. К., 2000. 167 с.
2. Яким має бути сучасний вчитель – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvitoria.media/experience/yakym-maye-buty-suchasnyj-vchytel/>
3. Павлик Н. В. Психологічна готовність особистості сучасного вчителя до творчої професійної діяльності в умовах нової української школи. Психологія і особистість. 2021. №2 (20). с. 200-227. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.2.239985>
4. Соломаха С.О. Художньо-естетичний світогляд. У Педагогічна освіта в Україні: теорія і практика: словник / М.П. Вовк, Ю.В. Грищенко, С.О. Соломаха, Н.О. Філіпчук, С.В. Ходаківська; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. – Київ, 2021. (с. 275-277).

УДК 373 : 372.87

Вікторія Рагозіна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України,
orcid.org/0000-0002-3694-2054,
vlavian@ukr.net

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНА СКЛАДОВА НАВЧАННЯ МИСТЕЦТВА У ЗАКЛАДАХ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті виокремлено військово-патріотичну складову вивчення мистецтва у 10-11 класах загальноосвітньої школи на профільному рівні у межах навчальної програми «Мистецтво», що передбачає її виокремлення і акцентуацію у змісті пізнавальної і художньо-практичної складових навчальної програми «Мистецтво. 10 -11 кл. Профільний рівень» під час сприймання, інтерпретації та оцінювання художніх творів, пізнання явищ мистецтва, дослідницько-пошукової діяльності старшокласників. Запропоновано форми роботи з учнями 11 класів під час опрацювання тем «Мистецтво європейського культурного регіону» та «Мистецтво європейського культурного регіону. Україна», що спрямовує старшокласників на формування патріотизму і громадянської відповідальності, культурної самосвідомості.

Ключові слова: військово-патріотична складова, профільна середня освіта, навчання мистецтва.

Abstract. The article singles out the military-patriotic component of studying art in the 10-11th grades of a comprehensive school at the profile level within the framework of the "Art" curriculum, which provides for its isolation and emphasis in the content of the cognitive and artistic-practical components of the "Art" curriculum. 10-11 cl. Profile level" during perception, interpretation and evaluation of artistic works, knowledge of art phenomena, research and research activities of high school students. Forms of work with 11th grade students are proposed during the study of the topics "Art of the European cultural region" and "Art of the European cultural region. Ukraine", which directs high school students to the formation of patriotism and civic responsibility, cultural self-awareness.

Keywords: military-patriotic component, specialized secondary education, art education.

Вступ. Російсько-українська війна 2022-2024 рр. виявила і загострила багато проблем у різних галузях, зокрема, й у освіті. Як з'ясувалося однієї з найбільш значущих проблем – військово-патріотичному вихованню і підготовці молоді до захисту України не приділялося належної уваги, оскільки країна спрямовувала свій розвиток на розбудову демократичного суспільства у мирному співіснуванні з іншими країнами світу. З огляду на складні виклики, зумовлені військовою агресією з боку росії на Україну у 2022-2024 рр., система вітчизняної освіти має переформатовуватися швидкими темпами – відповідно законодавства (Закон України “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022) та ін. документів.

Науковцями розроблено стратегічні орієнтири військово-патріотичного виховання учнів і учнівської молоді – для реалізації практиками у всіх ланках освітньої системи, зокрема і у профільній школі (Бех І. Д., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В., 2023; Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями, 2023). З метою надання методичної допомоги вчителям на базі Інституту проблем виховання проводяться практикорієнтовані заходи (Канішевська, Л. В., Малиношевський Р. В., 2023).

З метою військово-патріотичного виховання учнівської молоді слід максимально використати виховний потенціал навчальних курсів. Інтегрований курс «Мистецтво» має значні можливості у реалізації мети і завдань військово-патріотичного виховання.

Мета статті – висвітлити можливості реалізації військово-патріотичної складової у процесі вивчення мистецтва у 10-11 класах загальноосвітньої школи на профільному рівні у межах навчальної програми «Мистецтво», представити окремі форми роботи з старшокласниками у цьому напрямі, спрямовані на формування у них патріотизму і громадянської відповідальності, культурної самосвідомості, відповідальності і готовності до захисту України.

Виклад основного матеріалу. Метою вивчення мистецтва у загальноосвітній школі на профільному рівні передбачено «орієнтація учнівської молоді на духовні та загальнолюдські цінності; формування в учнів предметних, міжпредметних та ключових компетентностей у процесі пізнання і оперування засобами різних видів мистецтва; стимулювання та розвиток художніх інтересів, схильностей та здібностей; створення умов щодо формування комплексу художньо-творчих умінь для можливості самовираження та професійного самовизначення особистості» (Мистецтво. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи. Профільний рівень). Мета передбачає виконання низки завдань, серед яких «...виховання національної ідентичності, усвідомлення власної причетності до української культурної спадщини з одночасним усвідомленням культурно-мистецького розмаїття» (Мистецтво, Мистецтво. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи. Профільний рівень), щоб таким шляхом сприяти розумінню старшокласниками цінностей мистецтва своєї країни, його унікальності разом з іншими здобутками своєї країни і її народу та викликає бажання зберегти, примножити і захистити у разі потреби, що засвідчує соціальну і

громадянську компетентність і є результатуючими як освітнього, так і виховного процесу. Через які червоною лінією проходить військово-патріотична складова.

Військово-патріотична складова у процесі вивчення мистецтва у 10-11 класах реалізується під час опанування окремих тем у 10 класі і тем «Мистецтво європейського культурного регіону» та «Мистецтво європейського культурного регіону. Україна» у 11 класі, де школярі можуть ознайомлюватися із досягненнями українського мистецтва, бачити і розуміти його значущість і унікальність, зокрема й у контексті надбань світової мистецької спадщини. Відповідно учні набуватимуть усвідомлення своєї національної ідентичності, причетності до своєї держави, свого народу і відповідальності за їх безпеку і свободу.

Вчителів мистецтва рекомендовано у процесі реалізації військово-патріотичної складової інтегрувати її з пізнавальною і художньо-практичною складовими, забезпечуючи тим самим узагальнення знань учнів і їх практичні уміння з того чи іншого різновиду мистецької діяльності.

З огляду на те, що вчитель мистецтва має свободу у виборі мистецьких творів для сприймання, тож рекомендуємо зосереджуватися на творах українських митців, що розкривають військово-патріотичну тематику, митців, які довгий час були забутими. Разом з цим, дієвим і результативним у донесенні учням змісту творів українських авторів є проведення аналогій з творами зарубіжної академічної музики, які «...певною мірою своїми смислами і підтекстами торкаються драматичних подій ХХ століття та нинішніх трагічних українських реалій» (Комаровська, 2022, с. 16) та включення школярів у діалог через бесіди, що «... спрямовуємо на розуміння глобальності проблем війни в усі часи, а насамперед на усвідомлення українських реалій як проблем світового масштабу сучасної історії, значущості України для світу в усіх сенсах – і мистецькому, і історико-політичному» (Комаровська, 2022, с. 17) і саме в такий спосіб формується потреба до захисту України, виховуються патріотичні почуття школярів. Окрім бесід дієвими можуть виступати інші методи, що мотивують старшокласників до військово-патріотичної діяльності. Йдеться про пошукову і проєктну діяльність учнів, спрямовану на пізнання митців України і її культурно-мистецьких об'єктів.

Стимулюватимуть учнівську молодь до військової служби пропонувані вчителями мистецтва такі форми мистецької діяльності як учнівські конференції, свята, фестивалі та ін., що об'єднують учнів співпрацею у командах для спільної мети, наприклад, реалізації мистецького проєкту. Приклад такого проєкту наводиться у нашій публікації (Рагозіна, 2023). Серед популярних форм, що сприяють творчому самовираженню учнів є виставка їх художніх робіт, що в умовах дистанційного навчання трансформується у віртуальну художню виставку, що відбувається у цифровому середовищі (Рагозіна, 2023).

Ефективні формати роботи з військово-патріотичного виховання молоді засобами мистецької освіти практикам запропоновано науковцями (Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями, 2023, с. 25-26).

Висновки. Таким чином, важливість здійснення військово-патріотичного виховання учнів у всіх ланках освітньої системи України, зокрема, і в профільній старшій школі – в межах різних навчальних предметів чи інтегрованих курсів не викликає сумнівів, особливо з огляду на події російсько-української війни 2022-2024 рр. і її наслідки для України. Це актуалізує формування у молодих людей патріотизму, розуміння національних цінностей і необхідності їх відстоювання для збереження своєї держави і свого народу.

Інтегрований курс «Мистецтво» володіє значним потенціалом у формуванні рис громадянина-патріота України, який виявляє усвідомлену готовність до захисту своєї держави, як основної мети військово-патріотичного виховання учнів і учнівської молоді.

Реалізація військово-патріотичної складової у процесі вивчення мистецтва у 10-11 класах загальноосвітньої школи на профільному рівні відбувається шляхом її виокремлення у змісті пізнавальної і художньо-практичної складових навчальної програми «Мистецтво. 10 - 11 кл. Профільний рівень» під час сприймання, інтерпретації та оцінювання художніх творів,

пізнання явищ мистецтва, дослідницько-пошукової діяльності старшокласників як провідних видів мистецької діяльності.

З'ясовано, що найбільш значущими з метою забезпечення військово-патріотичного виховання у курсі «Мистецтво» для 10 - 11 кл. є теми «Мистецтво європейського культурного регіону» та «Мистецтво європейського культурного регіону. Україна», впродовж опрацювання яких з старшокласниками доцільно добирати мистецькі твори відповідного змісту і тематики для сприймання і обговорення з учнями у контексті подій сьогодення, та пропонувати форми роботи з учнями, в яких вони можуть напрацьовувати і проявляти навички свідомого і відповідального за безпеку країни громадянина. Серед дієвих форм роботи з старшокласниками у цьому напрямі виступають віртуальні мистецькі виставки, мистецькі проекти.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. (2023). Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти в Україні: реалії та орієнтовні позиції. Вісник НАГІН України, 2023, 5(2). С. 1-7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5202>
2. Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями / за ред. І. Д Беха, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 32 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736802>
3. Закон України “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
4. Канішевська, Л. В., & Малиношевський, Р. В. (2023). Новаторські підходи до виховання: цикл науково-практичних заходів Інституту проблем виховання НАПН України з нагоди всеукраїнського фестивалю науки. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 5 (1), 1-7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5141>
5. Комаровська, О. А. (2022). Музика як рефлексія війни: осмислення з учнями реалій сьогодення на уроках мистецтва. *Мистецтво та освіта*, (3 (105), 16–21. DOI: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2022-3\(105\)-16-21](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2022-3(105)-16-21)
6. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах (2016). URL: <https://dspu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01>
7. Мистецтво. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи. Профільний рівень. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
8. Остапенко, О.І, Тимчик, М.В., Зубалій, М.Д., Журба, К.О., Бінецький, Д.О., Касіч, Н.П., & Кузора, І.В. (2022). Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації : навчально-методичний посібник. Кропивницький: Імекс-ЛТД. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732074>
9. Рагозіна В. В. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді: досвід мистецького онлайн-проєкту. Збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» (1 травня 2023 року) (за 2022 рік). Київ: НАІР, 2023. С. 367 – 372.
10. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. (2023). Віртуальна виставка дитячої художньої творчості як засіб національно-патріотичного виховання дітей. *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання*. Збірник тез методологічного семінару (м. Київ, 6 квітня 2023 р.). Івано-Франківськ: НАІР, 2023. С. 367 – 372. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Zb.-tez.-metod.-sem.-06.04.2023.pdf>
11. Рагозіна В. В. (2023). Проблема військово-патріотичного виховання учнів і учнівської молоді засобами мистецтва: дослідницькі аспекти і перспективи. *Теоретико-методичні*

Напрямок 6. ФОРМУВАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.

УДК 378.046.4

Андрос Мирослав Євгенійович,
старший викладач,
кафедра відкритих освітніх систем
та інформаційно-комунікаційних технологій,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
м. Київ, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-6651-1853>
andros@uem.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПОШУКУ, ОФОРМЛЕННЯ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розглядається місце та роль інформації у сучасному освітньому процесі, віртуальному, з використанням технологій дистанційного навчання. Окрема увага спрямована на цифрове сприймання та сприйняття інформації.

Ключові слова: інформація, віртуальне освітнє середовище, спілкування та комунікація, сприймання та сприйняття інформації, дистанційне навчання, змішане навчання, інформаційно-комунікаційні технології.

Annotation. The article examines the place and role of information in the modern educational process, virtual, using distance learning technologies. Special attention is directed to consideration of the specifics of digital perception and perception of information.

Key words: information, virtual educational environment, communication, perception of information, distance learning, mixed learning, information and communication technologies.

Вступ. Освітній процес у світі, і в Україні зокрема, не залишається в стороні від глобалізованих інформаційних процесів. Проблема полягає в тому, що в мережі Інтернет не створюється жодного знання, але він багаторазово збільшує можливості здійснення комунікацій: численні форми зворотного зв'язку – гостьові книги, форуми, конференції, що дають можливість і викладачу і здобувачу освіти брати участь у виробництві інформаційного продукту і «розмивають» межу між учасниками освітнього процесу.

Інтернет не нав'язує інформацію, а тільки пропонує її до добровільного сприйняття; розширює область уподобань людини, її світосприйняття; створює локальні віртуальні співтовариства, альтернативні реальному суспільству. Мережа Інтернет (веб-ресурси, платформи, системи управління навчанням) у поєднанні з використанням персональних комп'ютерів та їх варіантів, мобільних засобів зв'язку, – дозволило створити нову форму освітнього процесу – дистанційне електронне навчання.

Це, в свою чергу, загострило вирішення багатьох запитань: чи є віртуальна комунікація аналогічною до людського спілкування; чи виступає інформація в мережі Інтернет як загально доступне знання, що притаманно свідомим особистостям і може передаватись в процесі навчання в класичному розумінні; чи може виступати штучний інтелект аналогом людським інтелектуальним можливостям?

Комунікація та навчання, використовуючи мережу Інтернет, приваблює можливістю конструювати і трансформувати свою віртуальну особистість. З одного боку, Інтернет дає

волю варіативності ідентифікації: віртуальне ім'я, віртуальне тіло, віртуальний статус, віртуальна психіка, віртуальні звички, віртуальні переваги і віртуальні недоліки, з іншого – втрата (відчуження) реального тіла, статусу тощо.

Мета статті. Проаналізувати вплив мережевої взаємодії через Інтернет як важливий засіб створення суспільства, в якому інформація і комунікації стають головним чинником зміни різних сфер суспільства, в тому числі освітніх трансформацій, зміни можливостей сприймання та сприйняття освітньої інформації, специфічного веб-пошуку інформації, оформлення та представлення її в цифровому вигляді.

Стан розроблення проблеми в науці і практиці. Аналіз особливостей впливу комп'ютерної техніки та інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій на суспільство були зроблені у роботах західних дослідників кінця XX століття: Елвін Тоффлер («Третя хвиля» в історії цивілізації – *постіндустріальна, або «інформаційна ера»*), Деніел Белл («*постіндустріальне суспільство можна тлумачити як інформаційне*»), Мануель Кастельс (ІКТ призвели до появи нового виду суспільства, яке називається «мережесим»), Йонезі Масуди (*гуманістична утопія XXI ст. – «комп'ютопія»*). На виключну роль інформаційно-комунікаційних технологій у перетворенні сучасного суспільства вказує і Маршалл Маклуен, що розглядав інформаційні революції в історичному ракурсі. Із входженням в ужиток електронних засобів масової комунікації книга починає поступатися позиціями телебаченню та комп'ютерам, а потім і мережі Інтернет. У постіндустріальному суспільстві все більшого значення набуває тип культури, основним матеріальним носієм текстів якої є не писемність, а «екранність» (віртуалізація). «Екранна мова» – це часовий потік екранних зображень, що вільно вміщує в себе поведінку й усне мовлення персонажів, анімаційне моделювання, письмові тексти і багато чого іншого [1]. В концептуальному дослідженні Н Кетрін Хейлз вказується: «віртуальність – це культурне сприйняття того, що матеріальні об'єкти наскрізь пронизані інформаційними структурами» [2]. Це визначення вказує на дуалізм у самій серцевині віртуальності, матеріальність, з одного боку, та інформація – з іншого. Життя в умовах віртуальності означає участь у культурному сприйнятті того, що інформація й матеріальність концептуально відмінні одна від одної й що інформація й матеріальність в певному сенсі навіть суттєвіша, важливіша і фундаментальніша, ніж матеріальність. «...Інформація втратила своє тіло... специфічний в історичному плані конструкт, іменований людиною, дає початок іншій конструкції, зветься постлюдина» [2, с. 21].

Виклад основного матеріалу. Невід'ємною складовою визначення поняття «інформаційне суспільство» є термін «інформація», який отримав широке розповсюдження у сучасній філософській, економічній, технічній, психолого-педагогічній літературі, однак усталеного і вичерпного його визначення не існує. Інформація (від лат. Informātiō «роз'яснення, уявлення, поняття про що-небудь» – informare «надавати вигляд, форму, навчати; мислити, уявляти») – відомості незалежно від форми їх подання. Незважаючи на широку поширеність, поняття «інформація» залишається одним із найбільш дискусійних у науці, а термін може мати різні значення у різних галузях людської діяльності.

У філософії та теорії інформації протягом вже понад трьох десятиліть співіснують два різні підходи, **дві протилежні концепції інформації** – атрибутивна та функціональна.

Атрибутивна концепція трактує інформацію як властивість усіх матеріальних об'єктів, тобто як атрибут матерії, як відображення різноманітності в будь-яких об'єктах і процесах як у живій, так і в неживій природі.

В проспекті «Програми політики в сфері інформаційних ресурсів», що розроблялась в 90-рр. минулого століття вченими Гарвардського університету, було сформульовано: «Без матеріалів ніщо не існує, без енергії ніщо не відбувається, без *інформації ніщо не має сенсу*».

Функціональна концепція, навпаки, пов'язує інформацію лише з функціонуванням самоорганізуючих систем. Тобто, інформація виникає тільки тоді, коли з'являється суб'єкт, який володіє можливістю цілеспрямованої поведінки, цілеспрямованих дій.

Мають місце також концепції, що поєднують вищезазначені трактування: наприклад, думка А.М. Колмогорова: «інформація існує незалежно від того, сприймається вона чи ні, але проявляється тільки при взаємодії» [3].

У концепції інформаційного суспільства **інформація** розуміється насамперед як інформаційний ресурс, як цінні відомості, які можна накопичувати, зберігати та використовувати в процесі життєдіяльності людини. Поняття «**інформація**» тісно пов'язане з поняттям «**знання**», але не тотожне йому. Інформація – це відчужене знання (у вигляді статті, книги, винаходу, товару або навіть послуги), з іншого боку – *інформація може стати знанням, коли вона засвоєна індивідом* [4].

Ми дотримуємось визначення, що **Інформація** – це те, що сприймається хоча б одним з органів чуття *живої істоти* та викликає її відповідне реагування, а також *штучною системою*, яка має функціональні можливості (пристрої та ін.), сприймати, навіть спеціально підготовлене, все те або часткове, що сприймається живою істотою.

Що має людство на сьогоднішній день в контексті розвитку інформаційного суспільства і суспільства знань? Насамперед, – це вплив на розвиток людини впродовж всього життя, нові освітні можливості, що супроводжують всю активну життєдіяльність кожної людини.

Вже зараз можна зробити деякі висновки із ситуації, пов'язаної із обмеженням фізичної взаємодії під час поширення певної вірусної інфекції, коли широке застосування технологій дистанційного навчання стало вимушеним кроком. Освітні системи всього світу переконались у певних перевагах (і зробили відповідні висновки щодо негативного) застосування технологій дистанційного навчання і вже напружували більше десятка технологій «змішаного» навчання, в якому в різних пропорціях присутні апробовані, в першу чергу, технології дистанційного та проєктного навчання.

Яким чином людина сприймає інформацію, використовуючи технології дистанційного навчання? Що, на нашу думку, змінилося в способах сприйняття освітньої інформації, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології?

Насамперед, визначимо поняття **Сприймання** (перцепція, від лат. *perceptio*) – чуттєве осягнення предметів та явищ дійсності в сукупності притаманних їм властивостей та особливостей при безпосередній їх дії на органи чуття [5]. Притримуємось думки, що *Сприймання стосується скоріше когнітивних процесів, Сприйняття є їх результатом*.

Сприймання інформації – це знайомство людини з предметами, об'єктами і людьми, які оточують. Інформація сприймається людьми за допомогою п'яти органів чуття: зору, слуху, дотику, нюху і смаку. Завдяки нашим органам чуття, ми аналізуємо отримані відомості, маємо уявлення про них. Крім цього, ми спираємося на минулий особистісний досвід і знання, які вже у нас є. Збираючи все це в одне ціле, ми отримуємо повний спектр інформації про певний предмет або людину.

Психотип людини залежить від того, як вона сприймає навколишній світ, і який канал сприймання інформації при цьому є основним. Теорій сприймання інформації існує значна кількість. Здебільшого, розглядаються **чотирих типів сприймання інформації**:

- за допомогою зору – провідний візуальний канал;
- за допомогою слуху – провідний аудіоканал;
- за допомогою використання нюху, смаку, обмацування предметів – провідний тілесно-чутливий канал (кінестетичний);
- за допомогою логічних міркувань – провідний логічний канал (дискретний).

Методи сприйняття інформації базуються на процесах, що пов'язані з психікою людини: **мислення** – коли людина з чимось знайомиться, вона згадує те, що вже знає; **комунікація** – коли людина може назвати що-небудь; **емоції** – на різні явища людина реагує по-різному; **воля** – людина може організувати сприйняття.

При однаковому поданні інформаційного матеріалу одна частина здобувачів освіти встигає на умовну оцінку «відмінно», інші – відстають. Це відбувається не тому, що хтось

розумніший чи має проблеми з мисленням, а тому, що інформацію потрібно подавати різними способами і види завдань повинні бути різними. Наприклад, якщо педагог подає інформацію винятково на класній дошці під час класно-урочної взаємодії, то встигати будуть тільки візуали, інші ж можуть відставати так чи інакше.

Під час процесу застосування технологій дистанційного навчання з використанням різних технологічних засобів (електронних девайсів та гаджетів), мережових (веб)-ресурсів та технологій (синхронне онлайн навчання, асинхронне), – процес сприймання (процесуальна характеристика) інформації звужується до зору і слуху (що, можливо, і можна назвати в даному випадку **цифровим сприйманням**). Ми не можемо відчутти на дотик предмет, що розглядаємо, не відчуваємо його запаху та смаку. Ми можемо перебувати в асинхронній взаємодії в освітньому середовищі, або соціальній освітній мережі, спілкуватися з колегами, здобувачами освіти, передавати певну інформацію через електронну пошту, форуми, чати, дистанційне тестування, але при цьому ми не будемо бачити їхні живі емоції, «мову тіла». Таким чином, ми *Комунікуємо* засобами електронної передачі інформації, але не *Спілкуємось*; сприймання інформації здебільшого фокусуються на «екранній», візуальній взаємодії.

Сучасні електронні системи навчання (тренажери з віртуальною, доповненою реальністю та смаковими та чуттєвими ілюзіями) можуть імітувати фізично притаманні людині засоби сприймання. Але, здебільшого, якщо застосовувати технології дистанційного навчання для недосвідченого (з точки зору віку) здобувача освіти, переважаючим типом сприйняття інформації буде виступати візуально-аудіальний (можливо, це можна охарактеризувати як **цифрове сприйняття**). Таким чином, розвиток інших каналів сприйняття інформації, якщо і буде відбуватись, то значно в спотвореному вигляді.

Значним чином впливає цифрове сприймання та сприйняття інформації на побудову ефективного процесу пошуку, оформлення та використання освітньої інформації. Ефективне використання проектних технологій у поєднанні з інформаційно-комунікаційними технологіями в освітньому процесі підвищує ефективність усіх видів навчальної діяльності, якість навчання, формування відповідних компетентностей, культури. Як відомо, проектне навчання є інтерактивним, орієнтує здобувачів освіти на створення освітнього продукту. Здобувачі освіти за власною ініціативою індивідуально або у малих групах за певний час здійснюють пізнавальну, дослідницьку, конструкторську або іншу роботу на певну тему.

Як одна із основних технологій проектного навчання із використанням мережі Інтернет виступає технологія веб-квесту.

Веб-квест – проблемне завдання, тривалий цілеспрямований пошук з елементами рольової гри, для виконання якої використовуються інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Освітні Веб-квести можуть бути автономними або входити до змісту навчальних курсів. Кінцевим продуктом пошукової веб-діяльності виступає цифрова оповідь, що визначається в умовах сьогодення як **цифровий сторітеллінг** – мистецтво захоплюючої розповіді (онлайн або оффлайн) та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача.

Мова – це складний психологічний процес, який неможливо оцінювати, розвивати окремо від мислення або сприймання. Навчальний матеріал, поданий у вигляді цікавої захоплюючої історії, сприяє розвитку особистісних якостей, демонструє унікальність уяви кожного здобувача освіти, дозволяє проявити активність та творчість. Оскільки в сучасних освітніх умовах здобувачі освіти багато часу проводять як онлайн так і офлайн під час дистанційного та змішаного навчання, реальне спілкування стає мистецтвом, якому потрібно навчати. Цифрове сприймання та сприйняття інформації – це виклик для сучасного освітнього процесу; оволодіння цифровими компетентностями як здобувачами освіти, так і педагогічним персоналом – нагальна потреба часу. Метод «цифровий сторітеллінг» – один із шляхів розвитку сучасних цифрових компетентностей.

Сторітеллінгом зацікавлені педагоги та психологи у всьому світі, оскільки пояснення матеріалу у формі розповіді історій розвиває у здобувачів освіти уяву, логіку та підвищує

рівень культурної освіти. Історії дозволяють розповісти про те, як приймаються рішення та будуються стосунки. Через обмін історіями, вибудовуючи емоційні зв'язки, здобувачі освіти та викладачі створюють правильні й більш якісні взаємостосунки.

Сучасне покоління з кліповим мисленням (візуальний контент – на першому місці з коротким текстовим або аудіо повідомленням) краще сприйматимуть історію, ніж текст іншого виду. Оповідь історії впливає на почуття здобувача освіти, а це підвищує рівень концентрації уваги. Тому всі уважно слухають навчальний матеріал, сприймають його, а потім з легкістю можуть відтворити. Отже, реалізується принцип міцності знань та емоційного навчання.

Сторітеллінг – це творча розповідь. На відміну від фактичної розповіді (переказу, опису по пам'яті), що ґрунтується на роботі сприймання, пам'яті, відтворювальної уяви, в основі творчих розповідей лежить робота творчої уяви. Обов'язковими компонентами такої розповіді мають бути самостійно створені здобувачем освіти нові образи, ситуації, дії. При цьому здобувачі освіти використовують свій набутий досвід, знання, але по-новому комбінують їх.

За допомогою цифрового сторітеллінгу можна отримати два важливі результати:

- пожвавлення атмосфери як під час синхронного, так і під час асинхронного навчання, зняття напруженості, створення невимушеної атмосфери спілкування;
- він є одним із найбільш простих та швидких шляхів встановлення контакту між викладачем та здобувачами освіти, засобом привернення та утримання їх уваги.

У широкому сенсі – **цифрова розповідь** розглядається в роботах різних авторів як будь-яке оповідання, створене з використанням цифрових технологій: веб-розповідь, інтерактивна розповідь, гіпертекст, наративна комп'ютерна гра, блог, відеорозповідь, аудіо- та відеопідкасти тощо. Іноді до цифрових розповідей зараховують також зняті цифровою відеокамерою рекламні ролики, а також художні та документальні фільми.

В результаті використання даної технології з'являється медіа-продукт малої форми – власне цифрова розповідь – digital story, для створення і презентації якого в інтерактивному режимі застосовуються цифрові, в тому числі онлайн-інструменти. Розміщення даного типу оповіді можна робити різними шляхами, застосовуючи: персональний веб-ресурс (сайт), соціальну мережу, блог, відео-блог, відео-канал You-tube і т.п.

Основні результати та їх практичне значення. Освітня траєкторія розвитку людини в сучасних умовах інформаційного суспільства йде шляхом абсолютизації через підміну понять «процес» (сприймання) та «результат» (сприйняття) інформації. З великою обережністю треба ставитись до використання технологій виключно дистанційного (електронного) навчання як процесу сприймання інформації, що можуть призвести до викривлення реального світосприйняття вже як результату навчання. З одного боку, застосування технологій дистанційного навчання – це прогрес та розвиток, з іншого – нівелювання саме людськості у розвитку людини, неможливість людини стати саме Людиною із своїми надбаннями, досвідом та усвідомленістю переваг тих чи інших характеристик світу, що оточує. Інформація втратила своє тіло, тобто вона була концептуалізована як сутність, відділена від матеріальних форм, що є її носіями. Пошук інформації шляхом використання технології веб-квест та оформлення результатів такого пошуку із застосування технології цифрового сторітеллінгу – це і дійсність і перспектива у побудові ефективного освітнього процесу в сучасних умовах дистанційного та змішаного навчання, так як сприйняття віртуальності полегшує розвиток віртуальних технологій, а технології зміцнюють сприйняття освітньої інформації.

Список використаних джерел

1. Мак-Люен, Маршалл. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги / М. Мак-Люен ; пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. Серія «Зміна парадигми». Київ: Ніка-Центр, 2015. 388 с.
2. Хейлз Кетрін Н. Як ми стали постлюдством: Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. Київ: Ніка-Центр, 2013. 426 с.

3. Основи теорії інформації та кодування. Конспект лекцій / М.І. Романюк; Ю. Г. Савченко. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 70 с.
https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/27880/1/ОТІК_konsp._Romaniuk_Savchenko.pdf

4. Штанько В.І., Бордюгова Т.Г. Інформаційне суспільство: соціально-філософські проблеми становлення: Навч. посіб. Харків: ХНУРЕ, 2012. 172 с.

5. Андрос Є.І. Світосприймання / Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; гол. ред. В. І. Шинкарук. – Київ: Абрис, 2002. С. 607.

УДК 373.3/.5.018.54

Світлана Антошук

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри БОСІКТ,
<https://orcid.org/0000-0002-2857-5274>
svetlana_a@uem.edu.ua

Людмила Кондратова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри БОСІКТ
<https://orcid.org/0000-0002-8523-5567>
kond@uem.edu.ua

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто основні тенденції цифрової трансформації сфери освіти, уточнено поняття цифрове освітнє середовище, виокремлено цифрові технології, що формують цифрове середовище та розвивають його, представлено досвід підготовки педагогів та керівників закладів освіти з питань формування й розвитку цифрового освітнього середовища в умовах післядипломної освіти та досвід підготовки викладачів щодо організації освітнього процесу в сучасному цифровому освітньому середовищі, описано переваги діяльності в сформованому освітньому середовищі, а також розглянуто перспективи розв'язання визначеної проблеми в сучасній післядипломній освіті.

Ключові слова: цифрове освітнє середовище, цифрова трансформація освіти, підготовка педагогів, післядипломна освіта.

Abstract. The article examines the main trends of digital transformation in the field of education, clarifies the concept of a digital educational environment, identifies digital technologies that shape and develop it, presents the experience of training teachers and managers of educational institutions on the formation and development of a digital educational environment in the context of postgraduate education and the experience of training teachers on the organization of the educational process in a modern digital educational environment, describes the advantages of working in a formed educational environment, and also considers the prospects for solving the identified problem in modern postgraduate education.

Keywords: digital educational environment, digital transformation of education, teacher training, postgraduate education.

Вступ

У період реформування суспільства все більше важливих цифрових змін зазнає освіта, яка має відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку. На тлі інновацій, все більше уваги педагогів привертає цифрова освіта, яка головним чином функціонує за рахунок цифрових технологій, тобто електронних транзакцій, які реалізуються шляхом використання Інтернету. [6]. Цифрова трансформація освіти розпочинається із впровадження цифрових технологій у всі аспекти освітнього процесу: від організації навчального процесу, змісту освіти, методів навчання, підготовки педагогів, розвитку інфраструктури до оцінювання та відстеження успішності учнів на основі цифрових інструментів. Цифрова трансформація освіти – це не просто

впровадження нових технологій, а й зміна підходів до навчання та освіти. Це шлях до створення більш сучасної, гнучкої та персоналізованої системи освіти, яка відповідає потребам сучасного світу.

Сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства, технологічні принципи побудови цифрового інформаційно-освітнього середовища розглянуто в дослідженнях В. Бикова, О. Спіріна, О. Пінчук [6]. Концептуально-засадничі аспекти цифровізації освіти досліджено у працях В. Бикова, Р. Гуревича, О. Спіріна, В. Литвинової та інших. До питань формування інформаційно-освітнього середовища закладів освіти звертались такі дослідники як В. Биков, С. Литвинова, Р. Гуревич, С. Сисоєва, Є. Полат, Л. Панченко, М. Шишкіна, Н. Сороко, О. Гриценчук, І. Іванюк та інші. Питання формування цифрового освітнього середовища розглянуто в працях Н. Воронова, А. Гуржія, Л. Карташової, Г. Полякової, Т. Сорочан. Науковці наголошують на різних підходах до розуміння сутності та структуру цифрового освітнього середовища [5].

Мета статті висвітлення шляхів формування цифрового освітнього середовища в умовах післядипломної освіти та визначення основних тенденцій у підготовці педагогів до використання цифрових технологій для ефективного функціонування цифрового освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу

Освіта вступає в епоху цифрових технологій, які змінюють сьогодення, оновлюють освіту та відкривають нові горизонти для навчання та розвитку. Ці зміни торкаються всіх аспектів освітнього процесу: трансформуються методи навчання (замість традиційних лекцій та семінарів все більшого значення набувають інтерактивні та ігрові методи, онлайн-курси, вебінари, віртуальні лабораторії та інші інноваційні формати); оновлюється зміст освіти (навчальні програми оновлюються з урахуванням потреб сучасного світу та розвитку цифрових технологій, з акцентом на критичне мислення, цифрову грамотність, STEM-дисципліни та навички розв'язування проблем); змінюється роль вчителя (він стає не просто джерелом знань, а й фасилітатором, який допомагає учням вчитися самостійно, досліджувати інформацію та використовувати цифрові інструменти для кращого засвоєння матеріалу); модернізується освітнє середовище (заклади освіти трансформуються в цифрові простори, де використовуються онлайн-платформи, інтерактивні дошки, мобільні пристрої та інші технології для створення більш гнучкого та персоналізованого середовища для навчання). Важливого значення в процесі цифрової трансформації набуває проблема підвищення рівня цифрової компетентності та підготовки педагогів до використання цифрових технологій в освітньому процесі та поступового формування цифрового освітнього середовища задля успішного функціонування закладів освіти. Цифрові технології в цьому процесі на сьогодні слугують потенціалом для стимулювання більш інклюзивного та стійкого розвитку та стимулювання інновацій, сприяють підвищенню ефективності освітніх послуг.

Відомо, що цифрова трансформація у сфері освіти розуміється як комплексна робота над побудовою екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки, включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору і аналізу даних [6]. Система цифрової освіти, утворена з інформаційних ресурсів, телекомунікації та системи управління, завдання, поставлені перед закладами освіти щодо цифровізації їх діяльності. У сфері цифровізації освіти все більше уваги приділяється питанням цифровізації освіти, створення єдиної стандартизованої Національної платформи цифрової освіти. Нормативною складовою цифровізації освіти стають такі документи як: «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031», «Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року». У цілому цифровізація освіти передбачає трансформацію змісту, методів та організаційних форм навчання з метою забезпечення якості та доступності освіти, посилення індивідуалізації та диференціації навчання з максимально повним використанням потенціалу цифрових технологій [5]. Орієнтуючись на основні цілі нормативної складової ми виокремлюємо головні завдання

цифрової трансформації для закладів освіти, що полягають у підвищенні рівня цифрової компетентності педагогів, активному впровадженні цифрових технологій в управлінні та організації освітнього процесу, а також організації якісної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу на основі цифрових технологій.

Відомо, що дослідники по-різному трактують поняття цифрове освітнє середовище. Цифрове освітнє середовище розуміють як реальність, у якій живе сучасне суспільство, бо саме в умовах цифрового середовища навчання поступово формується багато найважливіших якостей та вмінь здобувачів освіти, що затребувані суспільством XXI століття. Важливими якостями молодого покоління є визнання особистісного та соціального статусу сучасної людини, формування інформаційної активності та медіаграмотності, уміння мислити глобально, поступове формування здатності до безперервної освіти та вирішення творчих завдань, готовність працювати у командах, комунікативність та професійна мобільність, виховуються громадянська свідомість та правова етика й багато іншого.

Сучасне цифрове освітнє середовище ми розуміємо як середовище закладу освіти, в якому розгортається освітній процес та створюються умови для ефективного навчання з використання цифрових ресурсів та цифрових технологій. Головною перевагою формування такого цифрового освітнього середовища має стати можливість формування екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки для професійного розвитку фахівців. Для формування цифрового освітнього середовища потрібний набір технічних рішень, який буде спроможний забезпечити реалізацію широкого спектра технологій необхідних педагогам закладу освіти для вирішення різних завдань освітнього процесу. [5].

Важливою умовою якісного функціонування такого середовища є надання цифрового освітнього контенту (змісту навчання), побудова управління освітнім процесом на засадах цифровізації, реалізація взаємодії учасників освітнього процесу на основі цифрового інструментарію та цифрового контенту, оцінювання результатів навчання. Для формування цифрового освітнього середовища потрібний набір управлінських, технологічних та технічних рішень, які дозволять забезпечити упроваджувати в освітній процес широкого спектра цифрових технологій, розвитку цифрових навичок, вмінь тощо. Сформоване цифрове освітнє середовище дозволить забезпечити безперервність процесу навчання (life long learning), і навіть його індивідуалізації. Цифрове освітнє середовище надає широкий спектр цифрових технологій, які постійно оновлюються та розширюються, тому має здійснюватися постійний професійний розвиток фахівців. Кафедра відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій ЦПО ДЗВО «Університету менеджменту освіти» НАПН України має тривалий і значний досвід підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників, управлінців щодо використання цифрових технологій в освітньому процесі, підготовки педагогів до поступового формування навичок здійснення освітньої діяльності в умовах цифрового середовища закладу освіти.

Поглиблена практично спрямована підготовка слухачів здійснюється на авторських, тематичних курсах підвищення кваліфікації ЦПО з питань цифровізації навчання, а також на основі авторських дистанційних курсів Українського відкритого університету післядипломної педагогічної освіти. Як доводить досвід підготовки педагогів на курсах підвищення кваліфікації, саме широкий спектр різної тематики та поглиблена практично спрямована підготовка слухачів дає значні позитивні результати. Так, на другому дистанційному етапі курсів підвищення кваліфікації слухачі мають змогу активно навчатись в цифровому освітньому середовищі ЦПО за індивідуальною траєкторією навчання, отримувати практичний досвід з використання цифрових освітніх матеріалів та поступово досвід практичних навичок з використання цифрового інструментарію для підготовки власного цифрового контенту, який потім вони можуть активно використовувати в своїй освітній практиці.

Висновки. Отже, сучасне цифрове освітнє середовище нами розуміється як інноваційне середовище закладу освіти, в якому розгортається освітній процес та в якому створені умови для ефективного навчання з використанням цифрових ресурсів та цифрових технологій. Важливими

перевагами формування цифрового освітнього середовища має стати можливість формування екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки для професійного розвитку фахівців. Задля формування цифрового освітнього середовища потрібний набір технічних рішень, який буде спроможний забезпечити реалізацію широкого спектра технологій необхідних педагогам закладу освіти для вирішення різних завдань освітнього процесу. Як доводить практичний досвід саме місією післядипломної освіти має стати якісна підготовка педагогів щодо використання цифрових матеріалів та формування власного цифрового контенту, використання цифрових технологій в освітньому процесі. Сферами подальших наукових досліджень має стати, насамперед: розробка нових методів та інструментів для персоналізації навчання (системи адаптивного навчання, інструменти для оцінювання стилю навчання та темпу засвоєння матеріалу, персоналізовані навчальні плани та траєкторії); вивчення впливу цифрових технологій на освітній процес (вплив цифрових технологій на мотивацію та успішність, як використовувати цифрові технології для розвитку навичок XXI століття, створення безпечного та етичного цифрового освітнього середовища); розробка нових моделей освіти (використання цифрових технологій для більш гнучких та доступних моделей освіти, можливості поєднання онлайн - та офлайн-навчання, створення системи освіти, яка відповідає потребам сучасного світу); підготовка педагогів до роботи в цифровому середовищі (навчити педагогів використовувати цифрові технології в освітньому процесі, розвиток цифрових компетентностей педагогів, створення спільноти педагогів для обміну досвідом та кращими практиками); дослідження проблем цифрової нерівності (доступ до якісної цифрової освіти для всіх, подолання цифрової нерівності, створення інклюзивного цифрового середовища для навчання).

Список використаних джерел

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions on the Digital Education Action Plan. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=COM:2018:22:FIN>
2. Digital Education Action Plan. Digital competences and technology in education https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-actionplan_en
3. Digital Vortex 2019/ Continuous and Connected Change <https://www.imd.org/research-knowledge/reports/digitalvortex2019>
4. Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 р. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyiosviti-i-nauki-mon-zaproschuye-do-gromadskogo-obgovorennny>
5. Освіта майбутнього: концепції, методи, підходи : колективна монографія / кол. авт. ; голов. ред. О.В.Кендюхов, В.В. Любарець, Н.В. Бахмат. Київ : Міленіум, 2020. 310 с.
6. Формування цифрового освітнього середовища професійного розвитку фахівців в умовах відкритого університету післядипломної освіти: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 21-22 червня 2022 р. [ред. кол.: Карташова Л. А. (голов. ред.), Антошук С.В. (технічний редактор)]. – К. : ДЗВО «Ун-т менеджменту освіти», 2022. – 189 с.
7. Proskura, S.L. & Lytvynova S.H. (2019). The approaches to Web-based education of computer science bachelors in higher education institutions. 7th Workshop on Cloud Technologies in Education. URL:<https://cte.ccjournals.eu/cte2019/CTE2019/paper36.pdf>

УДК 37.018.1:173:165.742

Людмила Гончар,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України,
orcid.org/0000-0002-9761-9031
Ludmilagonchar1@gmail.com

ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У статті актуалізовано поняття «Запобігання булінгу в цифровому освітньому середовищі», а також подано визначення готовності педагогів до запобігання булінгу серед підлітків, окреслено критерії даного феномену. З метою підвищення готовності класних керівників з проблеми запобігання булінгу серед підлітків розроблено програму семінару для класних керівників «Форми і методи запобігання булінгу серед підлітків». Рекомендується класним керівникам у роботі з профілактики булінгу використовувати 3 групи методів: 1) методи, орієнтовані на конкретних підлітків (індивідуальна робота); 2) методи, орієнтовані на мікросоціум підлітків (груповою робота); 3) методи, орієнтовані на сімейні взаємини (робота з батьками та батьками і підлітками).

Ключові слова: цифрове освітнє середовище, булінг, підліток, готовність педагогів до запобігання булінгу, форми й методи.

Abstract. The article actualizes the concept of "Prevention of bullying in the digital educational environment", as well as defines the readiness of teachers to prevent bullying among adolescents, outlines the criteria for this phenomenon. In order to increase the readiness of class teachers to prevent bullying among adolescents, a program of a seminar for class teachers "Forms and methods of preventing bullying among adolescents" was developed. It is recommended that class teachers use 3 groups of methods in their work on bullying prevention: 1) methods focused on specific adolescents (individual work); 2) methods focused on the microcommunity of adolescents (group work); 3) methods focused on family relationships (work with parents and parents and adolescents).

Keywords: digital educational environment, bullying, adolescents, teachers' readiness to prevent bullying, forms and methods.

Вступ. Цифрове освітнє середовище як складник освітнього середовища може не лише забезпечувати належні умови для здобуття учнями освіти, їх розвитку, збереження їх життя і здоров'я, але й характеризуватися дисфункціональністю різного характеру та ступеня, що породжує різноманітні ризики, зокрема порушення міжособистісного спілкування між учнями, учнями і вчителями, аж до існування в освітньому середовищі таких негативних явищ, як булінг і кібербулінг.

У сучасний суспільний період в закладах освіти загострюється проблема булінгу як соціально-психологічного явища, яке наносить значної шкоди фізичному та психічному здоров'ю школярів, призводить до травмувань різного характеру, знижує можливості самореалізації та розвитку особистості, спричиняючи іноді трагічні наслідки. Явище булінгу насамперед характерне для шкільного колективу, тому для запобігання та подолання (мінімізації) цього явища необхідним є створення безпечного цифрового освітнього середовища життєдіяльності учнів у закладі загальної освіти.

Проблеми булінгу школярів різноаспектно досліджують сучасні зарубіжні й українські вчені, а саме: Р. Берон, А. Браун, Н. Міллер, Д. Річардсон, З. Фройд, З. Холл та ін.); програми з профілактики шкільного насильства (Р. Новако, А. Пікас, Е. Роланд, П. Хайнеманн та ін.); проблеми корекції, реабілітації та профілактики поведінкових девіацій (О. Бовть, Н. Зимівець, М. Іванчук, З. Карпенко, К. Коруба, С. Максименко, В. Моргун, В. Москалець, Т. Титаренко, С. Томчук, Л. Шинкарук-Корзун, Т. Яценко та ін.); проблеми насильства в освітньому середовищі (Т. Алексєнко, М. Дмитренко, О. Лавриненко, В. Панок, В. Синьов та ін.).

Мета статті – висвітлення такої умови, як підвищення готовності класних керівників з проблеми запобігання булінгу в цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Запобігання булінгу в цифровому освітньому середовищі, за В.Шахрай, – це система педагогічних дій, спрямованих на недопущення (попередження) виявів булінгу та кібербулінгу серед учнів у процесі здобуття освіти та в позанавчальний час, і в основі яких – залучення здобувачів освіти до духовно-моральних

цінностей, розвиток їх соціальних і емоційних навичок, здатності до емпатії, асертивної поведінки, виховання культури поведінки в цифровому просторі та активне використання з цієї метою цифрових ресурсів і технологій (Шахрай, 2022).

Вимір ефективності педагогічних дій щодо запобігання булінгу в цифровому освітньому середовищі має, на думку дослідниці, такі три основні складники: спроможність педагогів до попередження виявів булінгу та кібербулінгу серед учнів; розвиненість в учнів соціально-емоційних навичок та здатність до протидії булінгу; педагогічна культура батьків та їх спроможність до виявів булінгу та кібербулінгу серед власних дітей та протидії таким виявам (Шахрай, 2022).

Звернення до класного керівника як найпершого організатора роботи із запобігання булінгу серед підлітків у цифровому освітньому середовищі пояснюємо тим, що класний керівник постійно перебуває у взаємодії із класним колективом та кожним учнем зокрема. Отже, він найближчий для учнів у шкільному колективі, а також найбільш знайомий з атмосферою сім'ї кожного учня.

Завдання виховної діяльності, яку здійснює класний керівник, визначаються загальними завданнями виховання та конкретними умовами життя класу. Класний керівник має дбати про всебічний розвиток учнів, виховання у них працьовитості, колективізму, підвищення успішності та зміцнення дисципліни, підготовку до праці. На різних етапах розвитку колективу висувуються конкретні завдання виховання і, з опорою на учнівський колектив, проводяться різноманітні виховні засоби роботи з класом та з окремими учнями. При цьому враховуються вікові особливості учнів, рівень їхніх знань та стан успішності, дисципліни в класі, наявність таких якостей, як працьовитість, колективізм, усвідомлення громадського обов'язку (Положення про класного керівника, 2002).

Проведене опитування, бесіди з вчителями, аналіз тематик педагогічних рад, методичних семінарів, виступів вчителів свідчать про те, що проблема запобігання булінгу серед учнів ще не усвідомлюється педагогічною спільнотою на належному рівні. Постає необхідність підвищувати ступінь готовності педагогів до роботи з підлітками із запобігання булінгу, насамперед у співпраці з сім'єю. Таку готовність ми визначаємо як сукупність знань з проблеми запобігання булінгу серед підлітків у цифровому освітньому середовищі, вмінь щодо організації виховної роботи із запобігання булінгу серед дітей підліткового віку з метою формування у них умінь і навичок толерантного спілкування, вирішення конфліктів мирним шляхом, педагогічної спрямованості на допомогу вихованцям для їхньої всебічної реалізації в реальній життєдіяльності у контексті запобігання і подолання булінгу серед них в цифровому освітньому середовищі.

Для з'ясування рівнів сформованості готовності педагогів, зокрема, класних керівників, до роботи з підлітками із запобігання булінгу виокремлено такі критерії з відповідними показниками: «знання про булінг та методи його запобігання» (знання про булінг та методи і засоби його ефективного запобігання серед підлітків; знання про соціальну та виховну роль цифрового освітнього середовища); «бажання застосовувати методи запобігання булінгу в педагогічній практиці» (ціннісне ставлення до підлітка; прагнення поглиблювати знання, уміння та навички щодо запобігання булінгу в педагогічній практиці); «прояв готовності до роботи з підлітками із запобігання булінгу у педагогічній практиці» (комунікативні вміння та навички; уміння застосовувати методи запобігання булінгу в педагогічній практиці; наявність практичних умінь залагоджування конфліктних ситуацій у класі).

З метою підвищення готовності класних керівників з проблеми запобігання булінгу серед підлітків, було розроблено програму семінару для класних керівників «Форми і методи запобігання булінгу серед підлітків».

Подамо орієнтовну тематику занять. 1. Вступне заняття. Що таке «булінг», його причини і наслідки (лекція з елементами бесіди). 2. Підліткова агресія, її вплив на взаємодію підлітка з оточуючими людьми (лекція з елементами бесіди). 3. Можливі шляхи подолання підліткової

агресії (круглий стіл з елементами практикуму). 4. Як налагодити емоційний контакт з дитиною підліткового віку (лекція з елементами практикуму). 5. Техніки подолання проблемної поведінки підлітка (міні-практикум). 6. Знайомство з методикою «Вивчення схильності до маніпулювання» (практичне заняття). 7. Здоровий спосіб життя – пріоритет формування здорової особистості (лекція із залученням спеціалістів). 8. Важливість самоосвіти у вихованні підлітка (ознайомлення з пізнавальними сайтами). 9. Безпека дитини підліткового віку в інтернеті (лекція з елементами практикуму). 10. Мотиви, які можуть призвести підлітка до суїциду (мозковий штурм). 11. Навчаємо підлітків вирішувати конфлікти мирним шляхом (практикум). 12. Підсумкове заняття. Взаємодія школи і сім'ї з проблеми запобігання булінгу (конференція) (Гончар, 2024).

Рекомендуємо класним керівникам у роботі з профілактики булінгу використовувати 3 групи методів: 1) методи, орієнтовані на конкретних підлітків - індивідуальна робота з дітьми, які є потенційними булерами (кривдниками) та дітьми, потенційними жертвами булінгу (страждальниками); 2) методи, орієнтовані на мікросоціум підлітків (групова робота); 3) методи, орієнтовані на сімейні взаємини (робота з батьками та батьками і дітьми). На наш погляд, з дітьми, які потерпають від булінгу, потрібно проводити психокорекційну роботу, спрямовану на підвищення особистісних ресурсів виходу із важкої ситуації, яка засновується на формуванні їх життєстійкості і стресостійкості; з дітьми, які є потенційними кривдниками, увага спрямовується на корекцію їхньої поведінки по відношенню до інших дітей; особлива увага в обох напрямках має стосуватися постійності такої роботи та контролю.

Висновки. Отже, у результаті дослідження очікується підвищення знань класних керівників про соціальну та виховну роль цифрового освітнього середовища, сутність педагогічної діяльності щодо запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі, педагогічні умови, зміст, форми, методи запобігання і подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі, активізація пошуку ефективних способів виховної взаємодії з сім'єю в контексті запобігання і подолання булінгу серед підлітків та учнівської молоді в цифровому освітньому середовищі.

Список використаних джерел

Гончар, Л.В. (2024). Підвищення професійного саморозвитку класних керівників з проблеми запобігання булінгу серед підлітків (2024). *Наукові інновації та передові технології, Серія «Педагогіка»*, 1(29) , 627-635. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1\(29\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-1(29))

Канішевська, Л.,& Шахрай, В. (2022). Особливості виховання в школі і сім'ї в умовах цифровізації. *Перспективи та інновації науки*, 4 (9), 144-155. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4\(9\)-144-155](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-144-155)

Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти (2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0659-00>

Шахрай, В. (2024). Подолання булінгу в цифровому освітньому середовищі: критерії, показники, рівні виміру. *Scientific Collection «InterConf»*, (187), 114–118. <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/5323>

Антоніна Данко

науковий співробітник відділу економіки та управління
загальною середньою освітою

Інституту педагогіки НАПН України

Аспірантка Інституту педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

Orcid ID:0000-0001-9551-4327

antoninadanko@gmail.com

ДОПРОФІЛЬНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ДИСТАНЦІЙНОМУ ФОРМАТІ У ГІМНАЗІЯХ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація

Допрофільна підготовка здобувачів освіти в умовах сьогодення - це проблема, яка набуває ще більшої актуальності в умовах трансформації освітньої системи України.. У старшій школі (ліцєях) ліцєях, реалізуються відповідні профілі навчання, дитина має зробити правильний вибір, вступаючи в них. Вибір профілю вимагає від випускника гімназії не просто відповідального вибору, а й наявності базового рівня знань, адже вступи в ліцєї проводяться на основі конкурсного відбору.

У жорстоких реаліях сьогодення, навчальна діяльність здійснюється в дистанційному форматі, що впливає на допрофільну підготовку учнів. Так, наприклад, звичайні екскурсії до різних навчальних закладів були замінені на віртуальні, а позаурочна діяльність здійснюється із використанням комп'ютерних технологій. Перед учителем стоїть завдання не лише підготувати і провести дистанційний урок, а й показати учню, при виборі якого профілю цей урок буде актуальним, де він зможе застосувати отримані знання, а також допомогти зрозуміти яка профільна схильність є у дитини.

Ключові слова: гімназія, дистанційне навчання, допрофільна підготовка, загальна середня освіта, здобувач освіти.

Abstract

Pre-professional training of education seekers in today's conditions is a problem that is becoming even more relevant in the conditions of the transformation of the educational system of Ukraine. In high school (lyceums) lyceums, appropriate study profiles are implemented, the child must make the right choice when entering them. Choosing a profile requires a high school graduate not only to make a responsible choice, but also to have a basic level of knowledge, because admissions to lyceums are conducted on the basis of competitive selection.

In the harsh realities of today, educational activities are carried out in a distance format, which affects the pre-professional training of students. So, for example, regular excursions to various educational institutions have been replaced by virtual ones, and extracurricular activities are carried out using computer technologies. The teacher has the task not only to prepare and conduct a remote lesson, but also to show the student, when choosing which profile, this lesson will be relevant, where he will be able to apply the knowledge gained, and also to help understand what profile inclination the child has.

Keywords: gymnasium, distance learning, pre-professional training, general secondary education, education seeker.

Вступ

Неодноразові спроби трансформації пострадянської школи та пострадянської системи освіти зазнавали лише часткового успіху, аж до 2023 року, коли ресурсні можливості освітніх закладів, їх педагогічний потенціал і перспективність були піддані цілісній переоцінці й класифіковані на три основні групи навчальних закладів: початкова школа, гімназія, ліцей.

Гімназії – це заклади середньої освіти, які, після трансформації, спрямовані на підготовку середньої ланки здобувачів освіти, тобто базову підготовку учнів 5-9 класів. Ключовими ознаками гімназії, як типового закладу середньої освіти є:

- здійснення класичної підготовки здобувачів освіти;
- якісна мовна підготовка учнів середньої школи, із формуванням навичок вільного володіння рідною мовою;
- допрофільна підготовка учнів 8-9 класів відповідно до фахової спрямованості визначеної у навчальному закладі (Крупенина, 2018)

Паралельно із якісно новим підходом до формування різнорівневої системи освітніх закладів, актуальності набуває і проблема освітньої діяльності в дистанційному форматі, яка викликана жорстокими умовами сьогодення через втручання росії на території України, а допрофільна підготовка здобувачів освіти вимагає впровадження нових прийомів та підходів, які дозволять учням розвиватись в тому напрямі, який для них є бажаним та провідним.

Проблема трансформаційних процесів у освіті, при впровадженні системи різнорівневої підготовки здобувачів освіти, в окремих навчальних закладах розглядається чималою кількістю науковців, серед яких І. Удовиченко, Л. Гаєвська, Є. Суліма, І. Гавриленко, О. Скідін, М. Лукашевич, Н. Тарапатова, Г. Колін, Г. Макбурні, П. Скотт, Д. Деланті. Проблеми організації дистанційного навчання в закладах середньої освіти описують Д. Белл, П. Друкер, М. Кастельс, М. Маклюен, Е. Тоффлер, Р. Кроуфорд, а особливості впровадження аспектів цифровізації освіти при дистанційному навчанні досліджували як закордонні так і українські науковці, зокрема О. Топузов, В. Кремень, О. Малихін, Н. Арістова, О. Данильян, О. Дзьобань, О. Висоцька, В. Биков, В. Горовий, та інші. Проблема допрофільної підготовки була розглянута О. Онаць, О. Топузовим, О. Дауктовим, Л. Липовою, О. Моріним, А. Сморніним та іншими, але одночасне дослідження допрофільної підготовки здобувачів освіти в дистанційному форматі в середніх закладах освіти ще мало досліджене.

Саме тому **мета** даної статті полягає в тому, щоб розглянути особливості допрофільної підготовки здобувачів освіти в гімназіях в дистанційному форматі в умовах трансформаційних процесів у освіті й період війни.

Основний виклад матеріалу

Вибір майбутньої професії й власного професійного шляху значною мірою впливає на долю людини. Залежно від того, наскільки правильний вибір людина зробила, вона може реалізувати себе в тій або іншій мірі, бути задоволеною власним життям. Вибору професії передують відповідна фахова підготовка, і для того, щоб обрати правильний фах і полегшити процес здобуття фахової освіти в закладах середньої освіти здобувачам освіти пропонується допрофільна, в базовій школі, та профільна, у старшій школі, освіта, яка передбачає освоєння окремого профілю із поглибленням знань у окремій галузі.

Основна профільна підготовка здобувача освіти відбувається у старшій школі, саме тому, після здійснення освітньої реформи, профільна підготовка пропонується у ліцеях, вступ в які відбувається на основі конкурсного відбору, із урахуванням допрофільної підготовки учня та його початкового рівня знань. Профільне навчання можна охарактеризувати як диференційовану форму навчання, яка передбачає занурення у окремий профіль: філологічний, математичний, природничий, історичний і т. п.

Головним завданням профільного навчання є якісна підготовка майбутнього випускника загальноосвітнього навчального закладу до ЗНО з тих навчальних дисциплін, які він визначає як ключові у майбутній професії. Мета профільного навчання: забезпечити поглиблене вивчення окремих навчальних дисциплін, залежно від профілю, та підготувати майбутнього випускника до його фахового зростання під час навчання в закладі вищої освіти та в майбутній професійній діяльності (Кремень, 2010).

Якісна профільна підготовка майбутніх випускників загальноосвітнього закладу освіти є можливою лише за умови, що допрофільна підготовка була проведена не менш якісно. Допрофільна підготовка спрямована на те, щоб спонукати дітей на здійснення свідомого вибору під час навчання у старшій школі та задля подальшої якісної профільної підготовки (Липова, 2008).

Допрофільна освіта впроваджується у 8-9 класах, тоді, коли здобувач не просто відвідує освітній заклад для набуття базових знань, а коли він знає, які з освітніх дисциплін є для нього пріоритетними, які йому даються краще, а які не викликають у нього жодної зацікавленості.

Відповідно до Концепції профільної та допрофільної підготовки здобувачів освіти в Україні, профільна підготовка має реалізовуватись із використанням традиційних форм навчальної діяльності, зокрема: конкурси, змагання, гуртки, секції, науково-практичні

конференції, дослідницька діяльність і т. п. Використання цих методів та прийомів спрямоване на розвиток природних задатків та здібностей дитини, що сприяють визначенню її профільного спрямування.

Визначаючи основні форми діяльності допрофільної підготовки у 8-9 класах, яка здійснюється в гімназіях, закономірно можна виділити такі основні напрями роботи:

- допрофільну діагностику із використанням окремих психодіагностичних методик, які виявляють задатки та схильності дитини (наприклад в системі АІС Я-психолог);
- профконсультаційна діяльність, яка ґрунтується на партнерській взаємодії із фаховими навчальними закладами, що залучають учасників освітнього процесу до екскурсій, відкритих заходів та проводять профорієнтаційну роботу;
- взаємодія з батьками, яка ґрунтується на просвітницькій та інформаційній діяльності;
- підготовка до вибору профілю в процесі подальшої освітньої діяльності (Топузов, 2021).

Допрофільна підготовка – це діяльність, яка ґрунтується на засадах педагогічного партнерства, партнерської взаємодії учасників освітнього процесу, принципах послідовності, що реалізується комплексно. До даної взаємодії залучені не лише класний керівник і здобувачі освіти, а й учителі-предметники, і психолог, і соціальний педагог, і педагог-організатор й увесь педагогічний колектив гімназії загалом, профорієнтатор, служби зайнятості й представники інших громадських установ.

Рационально організована система освітнього партнерства закладу загальної середньої освіти дає змогу оптимізувати результати освітнього процесу в цілому (створити соціальні й освітні умови, забезпечити вплив, необхідні для досягнення найкращих освітніх результатів із можливих у реальних обставинах функціонування і розвитку конкретної школи), процеси допрофільної підготовки й профільної освіти учнів. (Топузов, 2021) . Зрозуміло, що дана робота, в традиційних умовах, є якісно організованою, але в умовах дистанційного навчання, що є нині єдиною безпечною формою освітньої діяльності для здобувачів освіти загальноосвітніх навчальних закладів, даний вид діяльності зазнав суттєвих змін.

Організація освітньої діяльності в закладах середньої освіти здійснюється відповідно до Положення про дистанційне навчання (наказ Міністерства освіти і науки України № 1115 від 08.09 2020), відповідно до якого дистанційне навчання – організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та, їх як правило, опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій (Положення, 2020).

Освітня діяльність в дистанційному форматі вимагає ряду адаптаційних змін, які мають сприяти збереженню здоров'я здобувача освіти, зокрема його емоційної стійкості й регулювання рівня навантаження під час навчальної діяльності. Більшою мірою, дистанційний формат навчання передбачає пряму взаємодію всіх учасників навчального процесу в реальному часі, але із різних місць із використанням інформаційно-цифрових технологій і лише третина навчального матеріалу може надаватись на самостійне опрацювання.

Допрофільна підготовка, зокрема допрофільна діагностика, в аспекті дистанційного навчання, вимагає використання таких прийомів, які дозволять уникнути перевантаження дитини й забезпечать засвоєння нею необхідної інформації. В гімназіях, для проведення діагностичних досліджень по виявленню професійної схильності здобувача освіти пропонується проведення опитування, тестування в асинхронному режимі із використанням таких освітніх платформ як Google klass, На урок, Teams, АІС Я-психолог і т.п. Запропоноване тестування має бути короткотривалим й ефективним із моментальною обробкою і представленням результатів діагностичного опитування. Важливо також враховувати, що здобувачі освіти можуть піддавати сумніву результати одного тестування, тому має

надаватись кілька альтернативних діагностичних методик. Так, для діагностування допрофільної схильності учнів 8-9 класів вважаємо за доцільне використання діагностичних методик Климова А.Є, тест Холанда або Йовайши Л. та ін.

Після проведення діагностичного етапу допрофільної підготовки, в дистанційному форматі, здобувачі освіти долучаються до профільних консультацій, або профорієнтаційних заходів, які проводяться закладами фахової підготовки, тобто, як професійними ліцеями, технікумами, так і закладами вищої освіти. Зустрічі проводяться в режимі реального часу, але вони мають бути короткими, не більше 20 хвилин, змістовними й простими, на рівні, який є доступним дитині 12-14 років.

Виконання учнями творчих завдань для виховних заходів, зокрема класних годин, які проводяться дистанційно, дозволяє їм поповнювати скарбничку знань про окремі види професії, тому такі тематичні профорієнтаційні класні години або тематичні профорієнтаційні зустрічі дозволяють дитині краще розумітись на тому, який фах їй подобається більше.

Долучення до профорієнтаційної роботи батьків також має свій позитивний вплив на освітню діяльність дитини, зокрема в аспекті визначення майбутнього фаху та необхідної дитині допрофільної підготовки. Батьки можуть бути як у ролі наставників, так і помічників-консультантів, так і порадників, але, найважливіше, вони можуть стати прикладом для наслідування. Навіть під час дистанційного навчання, між батьками та дітьми існує пряма взаємодія, яка допомагає дитині визначитись із майбутнім фахом і необхідною допрофільною та профільною підготовкою.

Виходячи із того, зацікавленість якими навчальними дисциплінами у дітей проявляється, вчителі – предметники долучають здобувачів освіти до участі в конкурсах, предметних олімпіадах, наукових конференціях і т. п. В умовах дистанційного навчання інтелектуальні змагання не втратили своєї актуальності, навпаки, можливості дітей стали більшими за рахунок того, що доступними стали не лише змагання на рівні окремого міста або регіону, а й за рахунок того, що можна з легкістю відвідати цілий ряд заходів Всеукраїнського рівня, не залишаючи власну оселю.

Висновок

Отже, допрофільна підготовка здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти в умовах трансформаційних процесів у освіті і в період війни реалізується як в очному так і дистанційному форматах. Дистанційний формат ґрунтується на використанні традиційних прийомів і методів, але разом із тим, використовуються ці методи із залученням цифрових технологій, що є обов'язковою складовою в дистанційному навчанні, збільшує ресурсні можливості здобувача освіти через доступність інформації і можливість залучення до навчально-виховних профорієнтаційних заходів, або предметних змагань, конференцій без потреби залишати власну оселю, що в умовах війни, гарантує кращу безпеку, ніж відвідування місць із великим скупченням людей.

Якісна допрофільна робота педагогічного колективу гімназії допомагає сучасному здобувачу освіти не лише бути інформованим, а й дозволить зробити правильний вибір напряму профільної підготовки, полегшить подальший вступ у ліцеї й заклади вищої освіти, допоможе здобувачеві освіти самореалізуватися у професійному й особистому житті.

Література

1. Кремень В. (2010) Профільне навчання: шлях до ефективної реалізації. *Освіта України*. № 3-4. С.4
2. Крупенина Н. (2018) Трансформація освіти: тенденції, перспективи. *WORLD SCIENCE* № 4(32), Vol.7, 2018
3. Липова Л.(2008) Теорія і практика здійснення профільного навчання в середній загальноосвітній школі. *Директор школи, ліцею, гімназії*. – 2008. – №5. – С.32-37
4. Топузов, О.М. (2021а). Освітнє партнерство закладу загальної середньої освіти як чинник успішної організації системи допрофільної підготовки і профільного навчання учнів. Допрофільна підготовка учнів у сучасній гімназії: стан, проблеми, перспективи:

- збірник тез Всеукраїнського науково-практичного семінару. 7–11. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/Zbirnyk_tez_seminaru.pdf.
5. Міністерство освіти і науки України.(редакція від 08.09.2020) Положення про дистанційне навчання URL: http://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/
 6. Топузов, О.М. (2021b). Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія: монографія. Київ: Інститут педагогіки, Педагогічна думка. <https://doi.org/10.32405/978-966-603-2-2021-160>.
 7. Допрофільна підготовка учнів у сучасній гімназії: стан, проблеми, перспективи: збірник тез Всеукраїнського науково-практичного семінару.- Київ : Педагогічна думка, 2021. — 72 с.
 8. Proskura, S.L. & Lytvynova S.H. (2019). The approaches to Web-based education of computer science bachelors in higher education institutions. 7th Workshop on Cloud Technologies in Education. URL:<https://cte.ccjournals.eu/cte2019/CTE2019/paper36.pdf>

УДК 37.04.004.738.5

Дмитро Закатнов,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут професійної освіти НАПН України,
ORCID 0000-0002-4130-089X

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ

Анотація. Аналіз практики професійної орієнтації та консультування з професійної кар'єри свідчить про те, що зазначені процеси сьогодні не достатньо повно використовують можливості інформаційно-комунікаційних технологій. З огляду на воєнний стан, який зумовив гнучкий ситуативний перехід на дистанційну й змішану форми навчання, необхідно забезпечити заклади освіти сучасними комп'ютерними програмами профорієнтаційного спрямування, доступними не лише на шкільних комп'ютерах, а й для здійснення профорієнтаційної роботи та консультування з професійної кар'єри в дистанційній формі для усіх учнів, незалежно від місця їх перебування та локації закладу освіти. Сьогодні функціонує незначна кількість порталів, які б надавали можливість в онлайн режимі надавати безкоштовні послуги з професійної консультації, професійної інформації, професійного відбору тощо. При цьому існує багаторічний зарубіжний позитивний досвід здійснення інформатизації професійної орієнтації та консультування з професійної кар'єри учнівської молоді, який може бути використаним у системі освіти України.

Ключові слова: професійна орієнтація, профільна освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, інформатизація, консультування з професійної кар'єри, консультування з підприємницької діяльності.

Abstract. Analysis of the practice of vocational guidance and professional career counseling shows that these processes today do not fully utilize the possibilities of information and communication technologies. In view of the state of war, which led to a flexible situational transition to distance and mixed forms of education, it is necessary to provide educational institutions with modern career guidance computer programs, available not only on school computers, but also for career guidance work and professional career counseling are in remote form for all students, regardless of their place of stay and the location of the educational institution. Today, there are a small number of portals that would provide the opportunity to provide free online services for professional consultation, professional information, professional selection, etc. At the same time, there is a long-term positive foreign experience of informatization of vocational guidance and

counseling on the professional career of schoolchildren, which can be used in the education system of Ukraine.

Keywords: vocational guidance, specialized education, professional (vocational and technical) education, informatization, career counseling, business counseling.

Вступ. Стратегічним план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року одним з ключових результатів реформи «Нова українська школа» є «...набуття ключових компетентностей і наскрізних умінь, важливих для подальшого здобуття професії» (МОН України, 2024, с. 68). Стосовно учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти зазначається необхідність набуття ними необхідних компетентностей для ефективної побудови кар'єри та підприємництва (там саме, с. 100). Успішне розв'язання зазначених завдань передбачає здійснення у відповідних закладах освіти консультування з професійної кар'єри, молодіжного підприємництва та професійної орієнтації. Оскільки одним з провідних напрямів модернізації системи освіти є його інформатизація, яка передбачає забезпечення освітньої сфери методологією та практикою розробки та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), то одним з її завдань є розширення практики використання відповідних ІКТ в інтересах консультування з професійної кар'єри, професійної орієнтації та молодіжного підприємництва учнів закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти. Проблема підготовки молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри є предметом значної кількості наукових досліджень, у тому числі й дисертаційних. Аналіз дисертаційних досліджень, інформація про які міститься в Електронній бібліотеці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського за цією проблематикою (всього 137 дисертацій), засвідчив, що жодна з них не захищена за спеціальністю 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті» (Закатнов, 2022, с. 157).

Метою статті є висвітлення вітчизняного та зарубіжного досвіду інформатизації консультування з професійної кар'єри, професійної орієнтації та молодіжного підприємництва учнівської молоді на етапі набуття загальної середньої та професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Відновлення й подальша розбудова економіки України, яка зазнала значних втрат внаслідок повномасштабної військової агресії росії, потребуватиме фахівців певних, насамперед – робітничих, професій та підприємців нової генерації. Тому актуальним у консультуванні з професійної кар'єри та профорієнтаційній роботі є зміщення акцентів на формування в учнів, особливо профільної школи, які є потенційними здобувачами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої, готовності до вибору професійної кар'єри, яка сприятиме завданням відновлення економіки країни. При цьому підвищення результативності роботи за цим напрямом передбачає застосування релевантних профконсультаційних методик.

Упровадження засобів електронно-обчислювальної техніки в освітній процес активізувало розроблення програмного забезпечення профорієнтаційного призначення. Вже у 90-х рр. у практиці профорієнтаційної роботи набуло певного поширення використання тестових профконсультаційних методик, адаптованих до використання на персональних комп'ютерах. Навіть в умовах локального використання ЕОТ це дозволило прискорити процес обробки результатів тестування, позбавляючи їх великої кількості помилок, забезпечило швидке отримання інтерпретації тестових даних, значно скоротило трудомісткість та витрати часу на тестування, підвищило в учнів інтерес до профконсультаційних процедур тощо. Вдосконалення апаратних та програмних засобів ЕОТ, насеред – створення та поширення мережі інтернет, та інформатизація системи освіти дозволили значно розширити сферу застосування ІКТ у профорієнтаційній роботі.

На виконання спільного наказу Міністерства праці та соціальної політики України й Міністерства освіти і науки України «Про впровадження та експлуатацію програмно-апаратного комплексу "Профорієнтаційний термінал"» від 26.08.2008 р. № 377/767 заклади загальної середньої освіти поступово стали забезпечуватися відповідним обладнанням.

Доступ до профорієнтаційної інформації забезпечувався через спеціальні пристрої – «тачскріни» (сенсорні екрани), які розташовувалися в доступних для учнів місцях. Розміщення терміналів у загальноосвітніх школах забезпечила доступ до актуальної інформації, яка до помала учням визначитися з власним професійним майбутнім, обрати професію, що користується попитом на ринку праці. Термінал передбачав ознайомлення школярів: зі змістом професій, їх вимогами до працівника; навчальними закладами та підприємствами; станом ринку праці; основами законодавства про зайнятість та трудового законодавства; послугами державної служби зайнятості; методиками профорієнтаційного тестування та іншою корисною інформацією. Кожна тематична сторінка оновлювалася з визначеною періодичністю засобами бездротового інтернету. Враховуючи значний вплив на професійний вибір школярів з боку їх батьків, змістова частина терміналу розрахована також на батьків школярів, а також на педагогічних працівників, для яких інформація відповідним чином систематизована. Листом Міністерство освіти і науки України від 11.01.2011 № 1/9-11 «Про перелік навчально-наочних посібників, електронних засобів навчального загального призначення та ін., рекомендованих для використання у 2010/2011 навчальному році» до числа зазначених засобів було включено й програмно-апаратний комплекс «Мотиваційний термінал розвитку зацікавленості до професійного самовизначення» (МОН України, 2011). Наразі будь-якої інформації в мережі інтернет щодо функціонування зазначеного програмно-апаратного комплексу нами не виявлено.

За результатами базового моніторингового дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах загальної середньої освіти, проведеного ДНУ «Інститут освітньої аналітики» у 2020 р., було встановлено, що лише 9,4 % закладів освіти мають комп'ютерні програми профорієнтаційного спрямування: для психологічного/профорієнтаційного тестування учнів; ознайомлення з професіями (для учнів молодшого шкільного віку, 7-8 класів, 9-11 класів); програми з розробки профорієнтаційних занять для вчителів (Базове моніторингове, 2020, с. 13-14).

У 2022 р. ДНУ «Інститут освітньої аналітики» було оприлюднено результати моніторингового дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах загальної середньої освіти. Доступ до інформації щодо розвитку кар'єри та світу професій у режимі онлайн є важливим складником організації профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти. Вивчення цього показника засвідчило, що 78,2 % закладів загальної середньої освіти не забезпечено відповідними програмами. У закладах, які вказали на наявність таких програм, використовується переважно комп'ютерний профорієнтаційний комплекс тестування «Профорієнтатор-UA» (54,2 %). Крім цього комплексу заклади освіти вказали на наявність пакетів з профорієнтаційного тестування: «Магелано Університет» (6,0%) та «Harrison Assessments» (3,0%). Більше чверті респондентів (28,9%) не визначилися з відповіддю (Денисюк, О. Я., Титаренко, Н. В., & Дронь, Т. О., 2022, с. 15). Зазначимо, що користування зазначеними комплексами є платним [вартість тестування «Профорієнтатор-UA» складає 700 грн. (<https://proforientator.com.ua/ua/stoimost-uslug>), вартість онлайн тестування і консультації за методикою «Магелано Університет» складає 1950 грн. (<https://magellano.com.ua/process/>)]. З огляду на те, що вільний доступ в режимі онлайн до актуальної, повної та якісної інформації щодо спеціальностей та профконсультаційних послуг є важливим елементом успішної професійної орієнтації та свідомого вибору учнями майбутньої кар'єрної траєкторії, можна вважати, що до 2021 р. зазначений напрям цифровізації профорієнтаційної роботи реалізовувався на неналежному рівні.

У вересні 2021 р. в Україні розпочався Всеукраїнський проєкт із цифровізації профорієнтації та консультування з професійної кар'єри «Обери професію своєї мрії». Комунікаційно-просвітницька кампанія охопить понад півмільйона учнів та вчителів старших класів усіх загальноосвітніх шкіл України вже цього року. Основна мета проєкту – у найкоротший термін побудувати ефективну профорієнтаційну систему, яка з'єднає сферу освіти з реальним ринком праці для підготовки висококваліфікованих кадрів та не

поступатиметься найкращим міжнародним аналогам. Учні старших класів з усіх регіонів України отримали можливість безкоштовно: пройти профорієнтаційне тестування; отримати консультацію кар'єрного радника; ознайомитись із трендами ринку праці завдяки мультимедійним курсам у міжнародному форматі SCORM; відвідати онлайн-екскурсії на найкращі українські підприємства (<https://mon.gov.ua/ua/news/startuvav-vsekrayinskij-proyekt-oberi-profesiyu-svoeyi-mriyi>). Поступово рамки проєкту розширилися і сьогодні портал Всеукраїнського проєкту з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії» надає учневі можливість: пройти безкоштовне профорієнтаційне тестування щодо та визначення схильності до різних сфер професійної діяльності; безкоштовно отримай індивідуальну консультацію професійного кар'єрного радника; отримати професіографічну інформацію стосовно низки професій; здійснити онлайн-екскурсії по успішним вітчизняним підприємствам; переглянути відеоуроки з профорієнтації тощо (<https://hryoutest.in.ua/#item-52>). Профорієнтаційне онлайн консультування використовує елементи методики спрямовуючого пошуку, розробленої дослідником із США Джоном Холандом (Holland, 1997), та теорії множинного інтелекту Говарда Гарднера (Gardner, 1999).

У системі професійної (професійно-технічної) освіти здійснення профорієнтаційної роботи, консультування з професійної кар'єри та молодіжного підприємництва здійснюється у різних формах. Упродовж останніх років значного розповсюдження набули центри професійної кар'єри (центри розвитку кар'єри, центри кар'єри, учнівські бізнес центри і таке інше). Вони є, як правило, структурними підрозділами закладів професійної (професійно-технічної) освіти й реалізують широке коло завдань, пов'язаних з формуванням контингенту учнів закладу, надання профконсультаційних та профінформаційних послуг, здійснення консультування з молодіжного підприємництва тощо (Базиль, Л.А. та ін., 2022). У своїй діяльності центри кар'єри професійної кар'єри широко використовують відповідні онлайн ресурси порталу «Обери професію своєї мрії» та Державного (<https://www.dcz.gov.ua/>) й регіональних центрів зайнятості.

Онлайн консультування в рамках підготовки учнівської молоді до вибору та реалізації професійної кар'єри набуло значного поширення у практиці роботи відповідних служб за рубежом. Воно здійснюється не лише закладами освіти, але й на загальнодержавному рівні. Так, наприклад, Міністерством праці США створено портал O*NET OnLine (<https://www.onetonline.org/>). Серед комплексу послуг, пов'язаних з ознайомленням вимог до людини, що ставляться певними професіями (здібності, знання, навички і т. ін.), на порталі розміщено й онлайн-тест, який дозволяє визначити сферу професійної діяльності, що відповідає інтересам особистості (O*NET Interest Profiler, <https://www.mynextmove.org/explore/ip>). Його побудовано на теоретичних засадах теорії Д. Холанда й він дозволяє виявити, якому типу особистості й, як наслідок, професійного середовища, належить респондент. За результатами тестування формується перелік професій, які відповідають інтересам особи, що тестуються. Респондент має можливість в онлайн-режимі ознайомитися з особливостями професій, які є потенційно підходящими для нього (на порталі розміщено інформацію щодо понад 1000 актуальних професій). По кожній професії на сайті надається інформація за схемою: завдання професійної діяльності; навички, необхідні для її здійснення; зміст трудової діяльності; контекст роботи; зона роботи (необхідна освіта, пов'язаний досвід, професійне навчання, приклади робочих зон); вимоги до працівників (навички, знання, освіта); характеристика працівника (здібності, інтереси, цінності роботи); заробітна плата та тенденції зайнятості (середня заробітна плата, державна заробітна плата, місцева заробітна плата, працевлаштування, прогнозований ріст, прогнозовані вакансії, тенденції стану); вакансії в інтернеті (державні вакансії, місцеві вакансії); споріднені професії; джерела додаткової інформації. Інформація стосовно заробітна плата та тенденції зайнятості (середня заробітна плата, державна заробітна плата, місцева заробітна плата, працевлаштування, прогнозований ріст, прогнозовані вакансії, тенденції стану); вакансії в інтернеті диференційовано для кожного з штатів.

Онлайн консультування з професійної кар'єри здійснюється й у багатьох країнах Європи. У Великій Британії функціонує портал National Careers Service (<https://nationalcareers.service.gov.uk/>), який надає послуги онлайн консультування стосовно вибору майбутньої професії (<https://nationalcareers.service.gov.uk/discover-your-skills-and-careers/assessment/short/1>), а також надає розгорнуту інформацію щодо професій. Крім загальнодержавного також функціонують відповідні портали у Шотландії, Уельсі, Північній Ірландії. Різноманітні онлайн послуги стосовно професійної орієнтації та розвитку кар'єри надаються в Австрії. Наприклад, онлайн тестування на порталі «Talente Check» (<https://www.wko.at/ooe/bildung-lehre/talente-check>) дозволяє виявити схильності до підприємницької та технічної (інженерної і т. ін..) діяльності (<https://www.wko.at/ooe/bildung-lehre/talente-check>). Міністерство освіти і науки Естонії запустило новий портал (<https://haridusportaal.edu.ee/>), який стане основним порталом для інформації про освіту та ринок праці та з питань розвитку кар'єри й на якому розміщено практичну веб-сторінку для планування кар'єри (<https://haridusportaal.edu.ee/artiklid/karj%C3%A4%C3%A4ri-kujundamine>). У Туреччині існує низка порталів з консультування з професійної кар'єри, наприклад, портал «Моя кар'єра та моє життя», призначений для надання молоді допомоги стосовно набуття професійно-технічної освіти. Цей портал також надає інформацію про професійну освіту за кордоном, навчання слухачів, можливості кар'єрного росту, методи співбесіди, професії майбутнього та огляд розвитку професійної освіти в Туреччині (<https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/>).

Висновки. Відновлення економіки України, зумовлене військовою агресією РФ зумовило перегляд пріоритетів щодо підготовки молоді до вибору та реалізації професійної кар'єри та засобів її здійснення в умовах інформатизації системи освіти. За такого підходу одним з напрямів модернізації систем допрофесійної та професійної підготовки учнівської молоді можна вважати інформатизацію консультування з професійної кар'єри, професійної орієнтації та молодіжного підприємництва. Сьогодні в Україні створено основні організаційно-технічні та педагогічні передумови для її вирішення (Всеукраїнський проєкт із цифровізації профорієнтації та консультування з професійної кар'єри «Обери професію своєї мрії», портали центрів Державної служби зайнятості тощо), проте потребує розширення номенклатури послуг з онлайн консультування, зокрема – консультування з молодіжного підприємництва, масивів доступної в онлайн режимі інформації щодо професій та перспектив ринку праці тощо. Інформатизація консультування з професійної кар'єри та молодіжного підприємництва учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти передбачає впровадження релевантних ІКТ у практику діяльності центрів кар'єри, створених при них, розширення мережі таких центрів та налагодження взаємодії з центрами Державної служби зайнятості.

Список використаних джерел

Базиль, Л.А., Байдулін, В.Б., Гриценко, І.А., Єршова, Л.М., Орлов, В.Ф., Савченко, М.О., Теловата, М.Т., & Тітова, О.А. (2022). *Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва: довідник*. Київ: Інститут професійної освіти НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/733742/1/>

Денисюк, О. Я., Титаренко, Н. В., & Дронь, Т. О. (2022). *Моніторингове дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах загальної середньої освіти. Інформаційно-аналітичні матеріали*. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/profori%D1%94ntacziya_2022.pdf

ДНУ «Інститут освітньої аналітики». (2020). *Базове моніторингове дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах ЗСО: інформаційні матеріали*. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zvit_Proforientatsiya_2020_sajt.pdf

Закатнов, Д. (2022). Дисертаційні дослідження з проблем підготовки учнівської молоді до вибору професійної кар'єри: бібліометричний аналіз. *Професійна педагогіка*, № 1(24), 153-163. <https://jrnls.ivet.edu.ua/index.php/1/article/view/752/957>, <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.153-163>

Міністерство освіти і науки України. (2011). *Лист «Про перелік навчально-наочних посібників, електронних засобів навчального загального призначення та ін., рекомендованих для використання у 2010/2011 навчальному році» від 11.01.2011 № 1/9-11*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v9-11749-11#Text>

МОН України. (2024). *Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року*. Київ: МОН України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf>

Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments* (3rd ed.). Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

Gardner, Howard. (1999). *Intelligence Reframed. Multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.

Burov, O., Lytvynova, S., Lavrov, E. (and all) (2020). Cybersecurity in educational networks. *Proceedings of the 3rd International Conference on Intelligent Human Systems Integration (IHSI 2020): Integrating People and Intelligent Systems*, Vol. 1131. Pp. 359-364. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39512-4_56

УДК 37.09

Оксана Пліско,
кандидат педагогічних
наук, директор комунального закладу
«Харківський ліцей № 167 Харківської міської ради»,
oksana1072@ukr.net

ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ 10-11 КЛАСІВ (ПРОФІЛЬНА ОСВІТА) НА ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті подано основні підходи до складання освітніх програм 10 - 11 класів для реалізації профільної освіти. Розглянуто особливості змісту освітніх програм на прифронтових територіях в умовах воєнного стану.

Ключові слова: освітня програма, профілізація навчання, дистанційна освіта.

Abstract. The article presents the main approaches to drawing up educational programs of grades 10-11 for the implementation of specialized education. The peculiarities of the content of educational programs in the front-line territories in the conditions of martial law are considered.

Keywords: educational program, study profiling, distance education.

Вступ. Європейська трансформація освіти в Україні обумовлює глобальні зміни в стратегії національної освіти з однієї сторони, а з іншої - військова агресія призвела до виїзду за кордон родин та отримання освіти українською молоддю в європейських школах з високим рівнем профілізації навчання. Така тенденція характерна для прифронтових територій України. З початку військової агресії навчання за дистанційною формою у Харківській області внесло свої корективи у навчання учнів 10-11 класів на профільному рівні.

Установлено, що певні аспекти організації профільного навчання широко досліджуються в науковій літературі. Проблемою профільного навчання ще в довоєнний час опікувалися науковці Вольянська С.Є., Ларіна Н.Б., Мельник О.В., Анісікіна Н.О., Самодрин А.П. та інші.[2] Проте, як свідчить аналіз наукових праць, проблема реалізації профільної освіти через освітні програми для 10-11 класів на прифронтових територіях в умовах воєнного стану викладена недостатньо.

Мета статті. Метою статті є висвітлення підходів до профілізації навчання учнів 10-11 класів на прифронтових територіях в умовах воєнного стану. Наразі тема є актуальною, оскільки з 8 квітня 2022 року на території міста Харкова було поновлено освітній процес за дистанційною формою навчання, така форма навчання буде зберігатися щонайменше до кінця 2023/2024 навчального року.

Виклад основного матеріалу. Одним з головних завдань закладу освіти є забезпечення реалізації права громадян на профільну середню освіту, виявлення та розвиток індивідуальних здібностей учнів, досягнення ними результатів навчання, прогресу в розвитку, зокрема формування і застосування відповідних компетентностей, що визначені Законом України «Про освіту» і державним стандартом освіти та необхідні для подальшого здобуття освіти. Заклад освіти несе відповідальність перед суспільством і державою за відповідність рівня освіти державному стандарту освіти. Здобуття профільної освіти забезпечується відповідно до профілів навчання з навчальним навантаженням та можливістю обрання учнями навчальних предметів (інтегрованих курсів, інших освітніх компонентів) в обсягах, що визначаються законодавством України. [9]

Від самого початку повномасштабної війни в лютому 2022 року у країні не припиняються обстріли, внаслідок чого було оголошено повітряну тривогу близько 3500 разів у Запорізькій та Харківській областях. Це має руйнівний вплив на психічне здоров'я дітей та їхні можливості навчатися ефективно. З психологічними наслідками війни стикнулося багато дітей в Україні. Опитування показують, що половина дітей віком 13–15 років має проблеми зі сном, а кожен п'ятий потерпає від нав'язливих думок та спогадів, які є типовими симптомами посттравматичного стресового розладу. Три чверті нещодавно опитаних дітей і молодих людей віком від 14 до 34 років повідомили про потребу в емоційній або психологічній підтримці. Проте лише менше третини з них звернулися по допомогу.[7]

Проблеми, які наразі висвітлює війна, в реалізації профілізації навчання в закладах загальної середньої освіти на прифронтових територіях:

- підвищена психологічна напруженість учасників освітнього процесу;
- пониження загальноосвітньої підготовки учнів 9 класів через постійне дистанційне навчання, освітні втрати;
- неможливість використання учасниками освітнього процесу матеріально – технічної бази закладу освіти та закладів вищої освіти.

За Типовими освітніми програмами учням пропонується для вивчення на профільному рівні предмети філологічного, природничо-математичного, суспільно-гуманітарного, спортивного та художньо-естетичного спрямування. Наприклад, аналіз мережі закладів освіти Салтівського району міста Харкова свідчить про обрання учнями переважно гуманітарних напрямків профілізації навчання та практично відсутність профілів STEM - освіти. Частково, це можна пояснити відсутністю доступу в здобувачів освіти до можливостей проведення дослідної роботи в режимі офлайн, постійне виконання завдань за допомогою платформ та ресурсів дистанційної освіти. Визначення учнями 9 класів обов'язково - вибіркового предметів (інформатика, технології, мистецтво) для навчання в 10 та 11 класах також викликає утруднення. Зазвичай заклад загальної середньої освіти знайомить дев'ятикласників та їх батьків із шляхами профілізації навчання в майбутніх 10 та 11 класах.

Концепція реалізації профільного навчання висвітлена в освітніх програмах закладів освіти. З урахуванням воєнного стану до освітніх програм для 10-11 класів потрібно вносити відповідні корективи.

Освітні програми для профільної середньої освіти розробляються самостійно закладами освіти на виконання Закону України «Про освіту» та постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти», згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20 квітня 2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (в редакції наказу Міністерства освіти і науки України від

28.11.2019 № 1493, зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 31.03.2020 464). Освітня програма профільної середньої освіти (далі - Освітня програма) окреслює рекомендовані підходи до планування й організації закладом освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення здобувачами освіти обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 № 1392 (далі – Державний стандарт).

Освітня програма визначає:

загальний обсяг навчального навантаження, орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки окремих предметів, факультативів, курсів за вибором тощо, зокрема їх інтеграції;

очікувані результати навчання здобувачів освіти, пропонований зміст окремих предметів, логічну послідовність їх вивчення;

рекомендовані форми організації освітнього процесу та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти;

вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за цією Освітньою програмою.

Загальний обсяг навчального навантаження здобувачів профільної середньої освіти для 10-11-х класів складає 2660 годин/навчальний рік: для 10-х класів – 1330 годин/навчальний рік, для 11-х класів – 1330 годин/навчальний рік. Детальний розподіл навчального навантаження на тиждень окреслено у річному навчальному плані школи III ступеня (далі – річний навчальний план). Річний навчальний план для 10-11 класів містить тижневий обсяг навчального навантаження та тижневі години на вивчення базових предметів, вибірково-обов'язкових предметів, профільних предметів і спеціальних курсів, а також передбачає години на індивідуальні заняття тощо.

До базових предметів належать: «Українська мова», «Українська література», «Зарубіжна література», «Іноземна мова», «Історія України», «Всесвітня історія», «Громадянська освіта», «Математика», «Фізика і астрономія», «Біологія і екологія», «Хімія», «Географія», «Фізична культура», «Захист України». Зазначено кількість тижневих годин на вивчення базових предметів, що має забезпечити досягнення рівня очікуваних результатів навчання здобувачів освіти згідно з вимогами Державного стандарту. Заклад освіти може збільшувати кількість годин на вивчення базових предметів за рахунок додаткових годин.

Реалізація змісту освіти, визначеного Державним стандартом, також забезпечується вибірково-обов'язковими предметами («Інформатика», «Технології», «Мистецтво»), що вивчаються на рівні стандарту. Із запропонованого переліку здобувач освіти має обрати два предмети – один в 10 класі, інший в 11 класі, або одночасно два предмети в 10 і 11 класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов'язкові предмети діляться між двома обраними предметами).

Частину навчальних годин річного навчального плану призначено для забезпечення профільного спрямування навчання в 10 та 11 класах. Профіль навчання формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечити якісну його реалізацію.

Зміст профілю навчання реалізується системою окремих предметів і курсів:

- базові та вибірково-обов'язкові предмети, що вивчаються на рівні стандарту;
- профільні предмети, що вивчаються на профільному рівні;
- курси за вибором.

Рішення про розподіл годин для формування відповідного профілю навчання приймає заклад освіти, враховуючи освітні потреби здобувачів освіти, регіональні особливості, кадрове забезпечення, матеріально-технічну базу тощо.

Спеціальні курси разом із профільними предметами відображають специфіку конкретного профілю навчання і визначають його сутність. Вони призначені для доповнення, поглиблення змісту окремих розділів профільних (а за потреби і непрофільних) предметів, можуть містити додаткові споріднені розділи, що не включені до навчальних програм,

знайомити учнів із галузями знань, не представленими в змісті окремих предметів, але орієнтованими на комплекс можливих професій у руслі обраного профілю навчання тощо. Заклад освіти може обирати відповідний курс із уже розроблених і рекомендованих/схвалених для використання. Спеціальні курси реалізуються за рахунок годин, передбачених планом для профільних предметів і спеціальних курсів за рахунок додаткових годин.

Профіль навчання формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечити якісну його реалізацію. Рішення про вибір профільного предмета (профільних предметів) приймає заклад освіти, враховуючи освітні потреби учнів, регіональні особливості, кадрове забезпечення, матеріально-технічну базу тощо.

Розподіл годин для формування відповідного профілю навчання здійснює заклад освіти, враховуючи те, що:

- на профільному рівні може вивчатися один або декілька предметів однієї або різних навчальних освітніх галузей;

- кількість годин для вивчення профільного предмета складається з кількості годин, відведених на вивчення базового предмета та кількості годин для вивчення профільного предмета, яку заклад освіти може збільшувати або зменшувати;

- заклад освіти може планувати вивчення певного предмету або курсу концентровано (впродовж чверті, семестру, навчального року).

Одним із пріоритетних завдань сучасної освіти є навчання учнів технологіям психосоціальної допомоги, методам самодопомоги та відновлення в кризових ситуаціях. Основне завдання такого навчання є розширення діапазону особистісних ресурсів учня для подолання труднощів, самостійного вирішення проблем, актуалізації творчих, інтелектуальних, особистісних, духовних і фізичних можливостей, необхідних для виходу з кризового стану, стимулювання впевненості у власних силах. Для подолання психологічної напруги, навчання учнів само- та взаємодопомоги доцільно вносити в річні навчальні плани курси за вибором або факультативи психологічного спрямування.[1]

Освітню програму укладають за освітніми галузями: мови і літератури; суспільствознавство, мистецтво, математика, природознавство, технології, здоров'я і фізична культура. Зміст кожної освітньої галузі структурується та реалізується за навчальними предметами. Логічна послідовність розкривається у відповідних навчальних програмах, затверджених Міністерством освіти і науки України. Відповідно до мети та загальних цілей, окреслених у Державному стандарті, визначено завдання, які має реалізувати вчитель у рамках кожної освітньої галузі.

Навчання за наскрізними лініями реалізується насамперед через:

- організацію навчального середовища;

- окремі предмети;

- предмети за вибором;

- роботу в проєктах;

- позакласну навчальну роботу і роботу гуртків.

Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісна спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення здобувачів освіти до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також практична його спрямованість. Доцільно, де це можливо, не лише показувати виникнення факту із практичної ситуації, а й по можливості створювати умови для самостійного виведення нового знання, перевірки його на практиці і встановлення причинно-наслідкових зв'язків шляхом створення проблемних ситуацій, організації спостережень, дослідів та інших видів діяльності. Формуванню ключових компетентностей сприяє встановлення та реалізація в освітньому процесі міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, а саме: змістово-інформаційних, операційно-діяльнісних і організаційно-методичних. Їх використання посилює пізнавальний інтерес здобувачів освіти до навчання і підвищує рівень їхньої загальної культури, створює умови для систематизації навчального матеріалу і формування наукового світогляду.

Здобувачі освіти набувають досвіду застосування знань на практиці та перенесення їх в нові ситуації. Доцільне внесення в річні навчальні плани курси за вибором або факультативи наукового та науково-дослідного, практико-технічного спрямування. [6]

Дистанційне навчання в закладі освіти реалізовується шляхом використання технологій дистанційного навчання. Рішення про використання технологій дистанційного навчання в освітньому процесі схвалюється педагогічною радою закладу освіти. Дистанційне навчання в закладі освіти здійснюється відповідно до положення про дистанційне навчання в закладі освіти, розробленого на підставі законодавства України, схваленого на засіданні педагогічної ради та затвердженого наказом директора закладу освіти.[9]

Для подолання освітніх втрат, надолуження програмового матеріалу за період воєнного стану в освітніх програмах 10-11 класів (профільне навчання) доречно зазначати шляхи підвищення загальноосвітньої підготовки здобувачів освіти.

Форми організації загальної середньої освіти: інституційна (дистанційна, мережева та поєднання цих форм) та індивідуальна (екстернат, сімейна, педагогічний патронаж).

Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісний підхід, який передбачає постійне включення учнів до різних видів навчально-пізнавальної діяльності, практична спрямованість процесу навчання. Формуванню ключових компетентностей сприяє встановлення та реалізація в освітньому процесу міжпредметних і внутрішньо предметних зв'язків і наскрізних змістовних ліній.. Очікувані результати навчання, окреслені в межах кожного предмета, досяжні при використанні діяльнісного підходу, проблемного навчання, проєктних технологій, ситуаційних вправ, інтерактивних форм, роботи в парах/групах змінного складу, можливо реалізувати під час дистанційного навчання.

Формами організації освітнього процесу є різні типи уроку, практичні заняття, семінари, конференції, заліки, співбесіди, проєкти, сюжетно-рольові ігри, екскурсії, подорожі тощо, але всі вони реалізуються в режимі дистанційного навчання.

На основі освітньої програми закладу освіти, заклад складає та затверджує річний навчальний план закладу освіти, що конкретизує організацію освітнього процесу.[6]

Враховуючи неможливість використання учасниками освітнього процесу матеріально – технічної бази закладів середньої освіти та вищої освіти доцільно зазначати в освітній програмі можливість використання програм – симуляторів на різноманітних навчальних платформах.

Висновки. На думку автора, інтеграція нових курсів за вибором та факультативів повинна привести до нівелювання проблем реалізації профільного навчання, які виникли на прифронтових територіях в умовах воєнного стану, а також, розширить можливості традиційної профільної освіти. Перспективи подальших досліджень автор бачить у оновленні змісту освітніх програм для реалізації профільного навчання на прифронтових територіях в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел.

1. Андрєєнкова В.Л., Войцях Т.В., Гриців І.П., Мельничук В.О., Сабліна Н.О., Флярковська О.В., Харківська Т.А. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. 2023. (<https://la-strada.org.ua/download/psychosotsialna-pidtrymka-uchasnykiv-osvitnogo-protsesu>)

2. Дремова І.Б. Анотований бібліографічний покажчик. Сучасні тенденції розвитку профільного навчання учнів старшої школи (технологічний напрям) на базі ПТНЗ. (https://lib.iitta.gov.ua/9205/1/bibliografichniy%20pokajchik%20dremova_2010.pdf)

3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 20 квітня 2018 року № 408 «Про затвердження Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoi-serednoyi-osviti-iii-stupenya-408>)

4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 листопада 2019 року № 1493 «Про внесення змін до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня»

(<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-iii-stupenya>)

5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 31 березня 2020 року № 464 «Про внесення змін до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-iii-stupenya-2>)

6. Освітня програма Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 167 Харківської міської ради Харківської області (III ступеня) (профільна середня освіта) (https://school167.edu.kh.ua/prozoristj_ta_informacijna_vidkritistj_zakladu_osviti/osvitni_programi/)

7. Прес-реліз. За два роки війни в Україні діти у прифронтових районах провели понад 5000 годин, або майже 7 місяців, свого дитинства у бомбосховищах (<https://UNICEF.ORG/UKRAINE/PRESS-RELEASES/UKRAINE-TWO-YEARS>)

8. Профільне навчання (https://uk.wikipedia.org/wiki/Профільне_навчання)

9. Статут комунального закладу «Харківський лицей № 167 Харківської міської ради» (нова редакція), затверджено наказом Департаменту освіти Харківської міської ради від 19.06.2023 № 84. (https://school167.edu.kh.ua/prozoristj_ta_informacijna_vidkritistj_zakladu_osviti/statut_zakladu_osviti/)

10. Burov, O., Lytvynova, S., Lavrov, E. (and all) (2020). Cybersecurity in educational networks. Proceedings of the 3rd International Conference on Intelligent Human Systems Integration (IHSI 2020): Integrating People and Intelligent Systems, Vol. 1131. Pp. 359-364. https://doi.org/10.1007/978-3-030-39512-4_56

УДК 373.5.018.5:004.94

Ігор Твердохліб,

кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
математичної та інформатичної освіти
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ
orcid.org/0000-0001-6301-0159
i.a.tverdokhlib@gmail.com

Анна Деркач,

молодший науковий співробітник відділу
математичної та інформатичної освіти
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ
<https://orcid.org/0009-0008-5276-8165>
a.s.derkach@npu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ 3D МОДЕЛЮВАННЯ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. В статті досліджено особливості вивчення 3D моделювання в умовах змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти. Зокрема, вказано на важливості розроблення методики навчання тривимірного моделювання у закладах загальної середньої освіти в умовах широкого використання дистанційних та змішаних технологій навчання.

Наведено переваги використання змішаної форми організації навчальної діяльності учнів. В дослідженні проаналізовано стан вивчення 3D моделювання в умовах змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти та виявлено ряд проблемних напрямів: технічні та програмні обмеження щодо вивчення 3D моделювання; методична підтримка з боку вчителів та оцінювання учнів; мотивація учнів; інтерактивність і співпраця; адаптація до

різних стилів навчання. В статті наголошується на важливості застосування комплексного підходу до вивчення 3D моделювання в школі в умовах змішаного навчання з метою забезпечення якісної освіти та реалізації учнів в галузі 3D моделювання.

Ключові слова: освітній процес; загальна середня освіта; 3D моделювання; змішане навчання.

Abstract. The article describes the peculiarities of studying 3D modeling in the context of blended learning in general secondary education. In particular, the importance of developing a methodology for teaching 3D modeling in general secondary education institutions in the context of the widespread use of distance and blended learning technologies is emphasized. The advantages of using a mixed form of organizing students' learning activities are presented. The study analyzes the state of studying 3D modeling in the context of blended learning in general secondary education institutions and identifies a number of problem areas: technical and software limitations in the study of 3D modeling; methodological support from teachers and student assessment; student motivation; interactivity and cooperation; adaptation to different learning styles. The article emphasizes the importance of applying an integrated approach to the study of 3D modeling at school in a blended learning environment in order to ensure quality education and student realization in the field of 3D modeling.

Keywords: educational process; general secondary education; 3D modeling; blended learning.

Вступ. В сучасному інформаційному суспільстві постійно зростає значення інформаційних технологій, оскільки вони широко використовуються в усіх галузях людської діяльності: економіці, промисловості, науці, техніці, освіті, в комп'ютерному моделюванні різноманітних процесів і явищ. Більше того, комп'ютерне моделювання є важливим інструментом для моделювання складних систем, вивчення яких в реальних умовах неможливе або потребує великих затрат чи ризикових технологічних рішень. Одним із сучасних напрямів комп'ютерного моделювання є 3D моделювання. Його використання дає змогу отримувати тривимірні моделі досліджуваних об'єктів для їх ретельного вивчення, створювати тривимірні анімації, віртуальні середовища тощо. Виклики, що були поставлені перед системою освіти України всесвітньою пандемією 2019 року та українсько-російською війною, створили передумови для активного впровадження в навчальний процес дистанційних та змішаних технологій навчання (Твердохліб І.А., 2023, с. 4). Наразі, як правило, вчителі закладів загальної середньої освіти працюють в очному форматі, проте в прифронтових регіонах та при роботі з учнями, що виїхали за кордон навчання проводиться в дистанційному форматі. Варто зауважити, що за останні роки вчителі значно підвищили свій рівень інформаційної культури щодо питань використання інформаційних технологій для організації дистанційного навчання, а учні зуміли адаптуватися як організаційно, так і психологічно до отримання освіти в дистанційному форматі. Однак, вивчення 3D моделювання в умовах змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти має свої особливості, які потребують уваги та дослідження. Враховуючи вікові та психологічні особливості учнів, а також технічні можливості шкіл, необхідно розглянути можливі методи та підходи до впровадження 3D моделювання в навчальний процес. У цьому контексті актуальним стає вивчення ефективних стратегій та методів використання 3D моделювання для підвищення мотивації та залучення учнів до навчання, а також розроблення педагогічних інструментів та ресурсів, які враховують специфіку змішаного навчання.

Метою статті є вивчення особливостей вивчення 3D моделювання в умовах змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Під дистанційним навчанням розуміють форму організації навчального процесу, відповідно до якої всі учасники навчально-виховного процесу перебувають територіально в різних місцях (перебування об'єкта та суб'єкта

навчання в межах однієї лабораторії та їх взаємодія віч-на-віч неможливі), а організація навчального процесу відбувається з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Змішане навчання – це форма організації навчальної діяльності з використанням як традиційних (лекції, практичні чи семінарські заняття, лабораторні роботи тощо), так і дистанційних форм організації навчального процесу (поєднання очного та електронного навчання) (Рамський Ю.С. та ін., 2021).

В роботі (Використання цифрових технологій, 2021) розглянуто особливості використання цифрових технологій у процесі змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти. До переваг використання технологій змішаного навчання для організації освітнього процесу в школі можна віднести можливість:

- створення різних моделей освітнього процесу (ротаційна, гнучка, самотифікована, поглиблена віртуальна тощо);
- використання асинхронного режиму роботи учнів, що дає їм змогу навчатися у власному темпі;
- використання сучасних педагогічних технологій та методів навчання (дослідницькі методи навчання, робота в малих групах, ігрові технології навчання тощо);
- організації зручної системи контролю та самоконтролю рівня навчальних досягнень учнів (вхідний, проміжний чи підсумковий контроль);
- розроблення та надання структурованого навчального матеріалу в електронній формі, що полегшує умови для самостійного опанування курсу;
- поєднання лекційних занять з онлайн-тренінгами та можливістю спілкування в мережі (консультації, блоги, форуми, чати), що сприяє активній взаємодії та обміну думками.

Вивчення 3D моделювання має свої особливості порівняно з рештою шкільних предметів. Оскільки це одна з тем шкільного курсу інформатики (або може вивчатися у вигляді факультативів чи вибіркового модулю у старшій школі), то для її вивчення учні обов'язково мають бути забезпечені комп'ютерною технікою. Більше того, вивчення технологій 3D друку чи технологій віртуальної реальності має відбуватися очно в класі, оскільки потребує наявності спеціального обладнання, яке відсутнє в кожного учня вдома. З іншого боку, вивчення тривимірної графіки та анімації досить легко можна організувати в дистанційному форматі. Тому, вивчення деяких тем курсу 3D моделювання можливе лише в спеціально обладнаних класах, а інших тем – лише за умови наявності в учнів відповідного технічного чи програмного забезпечення.

У проведеному дослідженні було проаналізовано стан вивчення 3D моделювання в умовах змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти та виявлено ряд проблемних напрямів. Технічні обмеження. Наразі не всі школи та учні (якщо вести мову про дистанційне навчання) мають потрібні технічні та програмні засоби для організації ефективного вивчення 3D моделювання. Наприклад, для вивчення теми «3D друк» потрібні 3D принтери, а для теми «VR-технології» – окуляри віртуальної реальності. При цьому далеко не всі школи мають таке технічне забезпечення. Для отримання доступу до онлайн-ресурсів та навчальних матеріалів потрібне стійке й швидке Інтернет-з'єднання, а тому учні, які мають обмежений доступ до інтернету, можуть мати проблеми з доступом до онлайн-уроків та ресурсів. Окрім того, при використанні програмного забезпечення для 3D-моделювання важливо враховувати питання безпеки даних, особливо якщо використовуються хмарні сервіси або платформи для спільної роботи над проектами.

Методична підтримка з боку вчителів та оцінювання учнів. При організації вивчення 3D моделювання вчителі можуть зіткнутися з проблемами, пов'язаними з наданням недостатньої методичної підтримки учням, які навчаються 3D-моделюванню в онлайн-середовищі, оскільки це вимагає від них додаткових витрат часу та зусиль для відповідей на запитання, вирішення проблем та надання консультацій щодо технічних аспектів. Визначення ефективних методів для оцінювання робіт учнів теж може бути досить проблемно тому, що

вчителям знадобляться розроблені або відкориговані критерії оцінювання для оцінки знань та навичок учнів у галузі тривимірного моделювання.

Мотивація учнів. Змішане навчання може надати більше можливостей для самостійного вивчення та розвитку учнів, але водночас вимагає від них високої мотивації та самодисципліни. Учні повинні бути зацікавлені у вивченні 3D моделювання та розуміти важливість його практичного застосування. При цьому, варто дозволити учням працювати над проєктами, які мають реальне практичне застосування, можуть бути презентовані широкій аудиторії, або ті, які їм цікаві. Наприклад, це може бути створення 3D-моделей для архітектурного дизайну, ігор, анімаційних фільмів тощо. Також, можна використовувати певні мотиваційні засоби, наприклад організувати систему нагородження для учнів за досягнення певних цілей або завдань у процесі навчання тощо.

Інтерактивність і співпраця. Використання технологій змішаного навчання може сприяти більшій взаємодії та співпраці між учнями через використання онлайн платформ, форумів або спеціалізованих інструментів для спільного створення 3D моделей. Проте, деякі програми для 3D моделювання можуть мати обмежені можливості щодо співпраці та інтерактивності, що ускладнює колективну роботу над проєктом, а при спільному редагуванні 3D моделей у реальному часі, важливо забезпечити, щоб всі зміни були синхронізовані між усіма користувачами. Проблеми з синхронізацією можуть призвести до конфліктів у внесенні змін та порушити співпрацю. Проте для комунікації учасників команди досить зручно можна використовувати різного типу менеджери, соціальні мережі або інші програмні засоби для забезпечення віддаленого зв'язку.

Адаптація до різних стилів навчання. Важливо розробляти навчальні матеріали та завдання, в яких враховуються різні стилі навчання учнів залежно від домінуючого в них типу сприйняття (візуальне, аудіальне, кінестетичне). Для учнів, які краще сприймають інформацію за допомогою візуальних засобів, можна надати багато зображень, діаграм, відео та інших візуальних матеріалів, що демонструють процеси та концепції 3D моделювання.

Учні, які найкраще вчаться через дії та практичні вправи, можуть впродовж занять займатися активними діями, такими як робота зі зразками, створення власних проєктів або робота з програмним забезпеченням для моделювання. Для учнів, які краще засвоюють матеріал через обговорення та взаємодію з іншими, можна організувати групові дискусії, проєкти з командною роботою або спільні онлайн-сесії з обміном досвідом та порадами.

Загалом, успішне вивчення 3D моделювання в умовах змішаного навчання вимагає застосування комплексного підходу до організації навчального процесу, який має охоплювати як технічні аспекти, так і педагогічні стратегії, спрямовані на максимальне залучення учнів та забезпечення їхнього успіху.

Висновки. Таким чином, використання технологій змішаного навчання при вивченні 3D моделювання в закладах загальної середньої освіти є перспективною та ефективною формою організації навчальної діяльності учнів, яка поєднує переваги традиційного класичного навчання з новими можливостями, що відкриваються завдяки використанню інтерактивних технологій та онлайн-ресурсів. Основними викликами при вивченні 3D моделювання в умовах змішаного навчання є технічні обмеження, зокрема доступ до програмного забезпечення та високі вимоги до технічного забезпечення. Проте, з правильним плануванням, розробкою ефективних методик та використанням різноманітних навчальних підходів можна подолати ці виклики та забезпечити успішну інтеграцію 3D моделювання у навчальний процес. Такий підхід буде сприяти розвитку ключових навичок учнів, стимулювати їхню творчість та самовираження, а також підвищувати мотивацію до навчання.

Список використаних джерел

1. Використання цифрових технологій у процесі змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти: метод. рекомендації. (2021) / Коваленко В.В., Мар'єнко М.В., Сухих А.С. Київ : ІТЗН НАПН України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728506>

2. Рамський, Ю.С., Твердохліб, І.А., Ящик, О.Б., та Рамський, А.Ю. (2021). Використання відкритих онлайн курсів в умовах змішаного навчання майбутніх фахівців з інформаційних технологій. Інформаційні технології і засоби навчання, 84(4), 138–157. <https://doi.org/10.33407/itlt.v84i4.4431>

3. Твердохліб І.А. (2023) Особливості програмно-технічного забезпечення дистанційного навчання в умовах воєнного стану: методичні рекомендації. [Електронне видання]. Київ: Педагогічна думка. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739177>

4. Литвинова С.Г (2021). Засоби і сервіси хмаро орієнтованих систем відкритої науки для професійного розвитку вчителів ліцеїв. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». Випуск 1 (48). С.225-230. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.225-230>

УДК 37.09 (477)

Дмитро Трейтяк

Старший науковий співробітник

Лабораторії національно-патріотичного виховання

Інституту проблем виховання НАПН України

orcid.org/0000-0003-3909-5062

stevandthree@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ В ОСВІТІ: ЗНАЧЕННЯ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Анотація. У статті розкрито особливості використання цифрового простору у сучасних реаліях. Охарактеризовано основні методи використання цифрового простору під час освітньо-виховного процесу. Обґрунтовано значення цифрового простору, зважаючи на обставини та виклики часу. Розкрито основні переваги цифрового середовища, такі як зручність, привабливість для молоді, інтерактивність, інформативність.

Ключові слова. Цифровий простір, освіта, виховання, цифровізація.

Вступ. На сьогодні цифровізація освітнього процесу переживає навіть не початкову стадію, а період бурхливого розвитку. Проте, в Україні цифровий простір не завжди використовується в повній мірі, і така ситуація потребує виправлення. На сьогодні український народ стикнувся з рядом викликів, які змусили не тільки мобілізувати усі зусилля задля гуртування і протистояння зовнішньому ворогу, але і шукати способи використання ряду проблем, які постали перед вітчизняним освітянським сектором. Зростання кількості біженців з окупованих територій, велика кількість тимчасово переміщених осіб – усе це сприяло зростанню значення онлайн-середовища, задля продовження освітнього процесу для дітей та молоді, які постраждали від війни.

Мета статті. Метою даного матеріалу є схарактеризувати важливість використання цифрового простору у сучасних українських реаліях та виділити основні напрямки використання і переваги які несе цифровізація освітньо-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу. Використання цифрового простору в освітньому процесі на сьогодні є особливо актуальним через ряд причин та тенденцій, як загальноосвітніх, так і характерних саме для нашої країни. З розвитком сучасних технологій та загальною цифровізацією усіх сфер життя, цифровий простір став доступним і зручним інструментом для навчання. Використання цифрових технологій у навчальному процесі допомагає полегшити доступ до інформації, зробити навчання більш ефективним та цікавим для учнів. Крім того, цифровий простір надає можливість здійснювати віртуальне спілкування

та співпрацю між людьми з усього світу. Учні мають можливість обмінюватися своїми думками та ідеями з однолітками з інших країн, використовуючи цифровий простір. Це розширює їх ерудицію, надає додатковий досвід та знання і готує до життя в глобалізованому суспільстві.

Окрім цього, цифрові технології надають змогу налаштувати навчальний процес індивідуально під потреби кожного учня. Завдяки цифровим платформам та додаткам, можна створювати індивідуальні навчальні програми, враховуючи рівень знань, інтереси та потреби кожного учня. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу та стимулює до навчання учнів з різним рівнем успішності.

Також використання цифрових ресурсів у процесі навчання сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та творчого мислення в учнів. Сьогоднішній світ все більше орієнтується на цифрові технології і молоде покоління потребуватиме високого рівня цифрової грамотності, який допоможе їм у різних сферах життя та роботи. Старшокласники навчаються працювати з інформацією з різних джерел, розвивають свою креативність та вміння використовувати інновативні програми, таким чином використання цифрового простору в освіті допомагає молоді підвищити свій рівень цифрової компетенції та готує до майбутньої кар'єри. Використання цифрових інструментів та ресурсів допомагає старшокласникам отримати навички, які їм знадобляться в майбутньому, незалежно від обраної професії.

Очевидними перевагами використання цифрового простору в освіті є вільний доступ до розширеного навчального матеріалу. Цифровий простір надає учням змогу використовувати різноманітні навчальні ресурси, електронні підручники, бази даних, статистичні відомості, відеолекції, навчальні програми, інтерактивні вправи та завдання. Вони можуть вчитися у комфортному для них ритмі, та за власним бажанням вивчати нові теми, які можуть бути цікавими для учнів різного віку.

Віртуальне середовище надає можливість учням спілкуватися один з одним, обмінюватися ідеями та спільно працювати над проектами разом з однолітками та вчителями, незалежно від відстані. Вони можуть працювати над завданнями разом, обговорювати різні питання, задавати свої запитання вчителям та отримувати зворотний зв'язок. Все це значно покращує комунікацію у процесі освіти, що в свою чергу сприяє зростанню якості освіти (Трейтк, 2023).

Важливе значення у використанні цифрового простору має його інтерактивність та візуальність. Цифрові інструменти та ресурси можуть зробити навчання більш захопливим і цікавим для учнів. Використання інтерактивних завдань, відео та аудіо матеріалів, дозволить зробити процес навчання більш цікавим та ефективним.

Цифровий простір надає широкі освітні можливості, які стають особливо актуальними у нашій країні під час воєнного стану. Цифровий простір має великий потенціал для надання освіти тимчасово переміщеним особам з зони воєнних дій в Україні. Використання цифрового простору надає змогу забезпечити доступ учням до різноманітних навчальних ресурсів, таких як електронні підручники, відеоуроки, інтерактивні додатки та онлайн-курси. Це надає можливість учням здобувати освіту в будь-який час та в будь-якому місці, навіть вдалині від рідної школи, якщо обставини змусили родини евакуюватися подалі у безпечне місце.

Крім того, цифровий простір надає можливості для віртуального навчання, де учні можуть брати участь в онлайн-уроках та взаємодіяти з вчителями та однокласниками через відеозв'язок. Це дозволяє забезпечити безперервність освіти тимчасово переміщеним особам, навіть якщо вони перебувають у віддаленому місці або мають обмежений доступ до шкільних приміщень.

Це однією зручністю цифрового простору є можливість створювати онлайн-спільноти та форуми, де учні зможуть обмінюватися думками, досвідом та підтримувати один одного. Це допомагає їм почувати себе частиною колективу та допоможе створити комфортну атмосферу, полегшить їх психологічний стан і надасть змогу спілкуватися з однокласниками

та продовжувати навчання у звичному колективі, де учні будуть почувати себе більш комфортно. Особливо це стосується сором'язливих учнів, для яких зміна колективу може стати стресовою ситуацією, що призведе до зменшення навчальної активності та зниження успішності учня.

Для учнів, які тимчасово переміщені із зони воєнних дій та мають потребу у вивченні іноземної мови, цифровий простір надає доступ до онлайн-курсів, мовних додатків, аудіо- та відеоматеріалів, які допомагають покращити їхні мовні навички.

Цифровий простір може бути використаний для надання психологічної підтримки тимчасово переміщеним учням, зокрема через онлайн-консультації, психологічні чати або платформи для спілкування з фахівцями з психології.

Всі ці можливості цифрового простору допомагають тимчасово переміщеним учням отримувати освіту та підтримку, незважаючи на обставини, забезпечуючи їм можливість розвиватися та інтегруватися у навчальний процес.

На сьогодні в Україні триває розбудова цифрового освітнього простору. Цифрова трансформація у сфері освіти і науки передбачає комплексну роботу над побудовою екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки, а також створення безпечного електронного освітнього середовища, забезпечення необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня цифрової компетентності учасників освітнього та наукового процесу, цифрову трансформацію процесів та послуг (МОН України).

Держава може відіграти важливу роль у сприянні розвитку освіти у цифровому просторі шляхом впровадження ряду заходів, таких як розбудова інформаційно-комунікаційної інфраструктури, розбудова мереж, поширення мобільного інтернету та забезпечення необхідним обладнанням навчальних закладів. Крім того, держава повинна розробляти та впроваджувати сучасні навчальні програми, які враховують поширення цифрових технологій та сучасний рівень цифровізації усіх сфер життя. Це означає інтеграцію цифрових компетенцій, інформаційної грамотності в освітній процес (Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі, 2022).

Також держава може розробляти та впроваджувати програми підвищення кваліфікації для вчителів, спрямовані на оволодіння ними цифровими технологіями та інноваційними методами навчання. Це можуть бути тренінги, семінари, вебінари або спеціалізовані курси, які допомагають вчителям ефективно використовувати цифрові ресурси та інструменти в освітньому процесі. Держава може ініціювати або підтримувати розробку цифрових навчальних ресурсів, які відповідають потребам сучасних учнів та вчителів. Це можуть бути електронні підручники, відеоуроки, інтерактивні додатки та ігри, які сприяють активному навчанню та творчості. Технічна підтримка також може виражатися у створенні технічних служб, які надають допомогу з налаштування та використання цифрових пристроїв, програмного забезпечення та інших технічних аспектів освіти у цифровому просторі (Журба, 2023).

Окрім вищезазначеного, держава має забезпечити доступність цифрових освітніх ресурсів для всіх учнів, включаючи тих, хто має обмежені можливості або учнів з малозабезпечених сімей. Виділення коштів для розвитку цифрової інфраструктури в навчальних закладах та закупівлі необхідного обладнання та програмного забезпечення допоможе прискорити цифровізацію освітніх та наукових процесів. Також держава може сприяти партнерству між навчальними закладами, громадськими організаціями, промисловим сектором та іншими сторонами з метою поглиблення співпраці та спільної розробки цифрових освітніх проєктів.

Висновки. Таким чином, використання цифрового простору в освіті несе низку переваг та зручностей, які є особливо актуальними для України у період війни та воєнного стану. Цифровий простір дозволяє забезпечити доступ до освіти для дітей, які змушені покинути рідні домівки та школи через воєнні конфлікти. Це особливо важливо в умовах обмеженого

фізичного доступу до навчальних закладів. Цифрові ресурси дозволяють створювати гнучкі навчальні програми, які можна адаптувати до потреб конкретних груп учнів, включаючи тих, хто переживає травми або стресові ситуації внаслідок конфліктів

Цифровізація освітнього сектору, яка була розпочата багато років тому, отримала подальший розвиток під час епідемії Covid-19 та стала у нагоді у наш час, коли велика кількість дітей змушена покинути рідні домівки та школи. Допомога з боку держави у процесі розбудови цифрового освітнього простору забезпечить підтримку педагогічних кадрів, розробку якісних цифрових ресурсів та забезпечення технічної підтримки для успішного впровадження цифрових технологій в навчальний процес.

Список використаних джерел

1. Журба К. О. (2023). Цифровізація військово-патріотичного виховання української молоді в умовах війни. *Інноватика у вихованні*. 18, 66-75. DOI: <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i18.566>.
2. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі (2022). Національна академія педагогічних наук України. Київ: «Інтерсервіс».
3. Міністерство освіти і науки України. Цифрова трансформація освіти і науки <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki>.
4. Трейтак Д. В. (2023). Створення цифрового простору у процесі формування національної солідарності старшокласників. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. 27 (2), 243-252. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2023-27-2-243-252>.
5. Литвинова С. Г. (2018). Національно-патріотичне виховання в проектній діяльності учнів на засадах використання хмарних сервісів та систем комп'ютерного моделювання. *Педагогічний часопис Волині: науковий журнал*. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 1(8). 72-81.

Напрямок 7. ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ.

УДК 378.4.091.12:005.963]:330.35

Світлана Василенко,
завідувачка навчально-наукового центру
розвитку персоналу та лідерства
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
orcid.org/0000-0002-5790-572X,
s.vasylenko@kubg.edu.ua

НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті описано пошуки щодо визначення напрямів та шляхів підвищення кваліфікації викладачів університетів, що забезпечують педагогічні колективи для реалізації профільної середньої освіти, та є важливим аспектом у рамках розвитку цифрового освітнього середовища закладів профільної середньої освіти. Євроінтеграція передбачає відповідні зміни в системі освіти України й тих питань, що стосуються розвитку персоналу. З огляду на важливість підтримання рівня підготовленості професорсько-викладацького складу, від якого залежить якість надання освітніх послуг викладачами визначаємо як результат -

затребуваність випускників закладів профільної середньої освіти на ринку праці, де вимоги до фахівців динамічно еволюційні і виражаються у зміні пріоритетних навичок для роботодавців.

Ключові слова: підвищення кваліфікації викладачів, підготовка вчителів профільної середньої освіти, цифрова компетентність, університетська система розвитку персоналу.

Abstract. The article describes the search for determining directions and ways of improving the qualifications of university teachers, which provide pedagogical teams for the implementation of specialized secondary education, and is an important aspect in the framework of the development of the digital educational environment of specialized secondary education institutions. European integration involves appropriate changes in the education system of Ukraine and those issues related to personnel development. Considering the importance of maintaining the level of preparation of the teaching staff, which depends on the quality of the provision of educational services by teachers, we define as a result - the demand for graduates of specialized secondary education institutions in the labor market, where the requirements for specialists are dynamically evolving and are expressed in the change of priority skills for employers.

Keywords: teachers' professional development, specialized secondary education teachers training, digital competence, university personnel development.

Скорочення:

ПК – підвищення кваліфікації

ЦК – цифрова компетентність

ЗВО – заклади вищої освіти

ЗЗСО – заклади загальної середньої освіти

Вступ. Життя молоді під час війни та повоєнне відновлення країни створює нові виклики для системи освіти через потребу підняття української економіки. Ключовим завданням як загальної середньої так і вищої освіти є оновлення кадрових ресурсів шляхом залучення молоді до швидкого та усвідомленого оволодіння професіями, необхідними на ринку праці. Педагогічна спільнота має сприяти юнакам/старшокласникам та юнкам/старшокласницям у виборі профілю навчання у старшій школі, як старту для майбутньої професійної кар'єри. Це можливо якщо реалізація профільної старшої школи буде обґрунтованою, змодельованою та прийнятою суспільством, адже спроби її організації вже були в нашій історії та ще потребують аналізу й оцінки. Зокрема виявлення причин, з яких відповідна реформа відбулася не так, як того очікувала педагогічна громадській та українське суспільство. Запропонована попереднім Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти структура (Кабінет Міністрів України, 2011) старшої профільної школи не реалізувалася. Можна виділити кілька причин:

1. Не розроблені програми для викладання профільних предметів диференційовано чи через інтегровані курси.
2. Недостатньо програм інтегрованих курсів з непрофільних предметів.
3. Відсутність у ЗВО концепції підготовки вчителів до викладання профільних предметів та інтегрованих курсів у ЗЗСО.
4. Погана поінформованість батьківської громади щодо ситуації з визначенням профілю навчання у старшій школі.
5. Відсутність пропагування серед випускників базової середньої освіти щодо мережі ЗЗСО та мотивації до свідомого вибору напрямку майбутньої кар'єри.

Важливою умовою підготовки конкурентоздатних випускників педагогічних університетів є підтримка наукового та професійного потенціалу викладачів, які готові працювати із майбутніми вчителями - сучасною молоддю, що навчається.

У «Національному плані відновлення України: освіта і наука, як фундамент розвитку людського потенціалу» (Національна рада з відновлення України від наслідків війни, 2022)

регламентує ключові заходи для післявоєнного відновлення сфери української освіти. Основними цілями Плану визначено розвиток індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів вищої освіти, включаючи міждисциплінарні освітні програми, визнання університетами неформальної та інформальної освіти, реалізація принципів студентоцентрованого навчання, що є основою для організації освітнього процесу разом з використанням інноваційних технологій та різних форм здобуття освіти. Планом окреслена необхідність цифрової трансформації процесів управління, регулювання та моніторингу в ЗВО, ефективне використання цифрових (дистанційних) технологій в освітньому процесі, створення універсальної методики оцінювання наукової діяльності на основі світового досвіду балансу між кількісними та якісними показниками, впровадження цифрових інструментів проведення оцінювання, розробка єдиної інформаційної системи, яка забезпечуватиме достовірність і актуальність даних для аналізу та прийняття рішень у сфері науки.

У проєкті документу «Концепція цифрової трансформації освіти і науки» (МОН України, 2021) виділено потребу успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу, у тому числі у самореалізації тих, хто обирає професії, що потребують набуття високого рівня цифрових компетентностей і володіння новітніми технологіями. У концепції НУШ (МОН України, 2016) інформаційно-цифрова компетентність визначено однією із ключових випускника ЗЗСО.

Серед визначених цим проєктом напрямів, що потребують змін зазначено недостатній рівень цифрової компетентності викладачів; відсутність якісного цифрового освітнього контенту; відсутність актуальної, достовірної інформації для прийняття управлінських рішень та моніторингу ефективності політик; забюрократизованість процесів внутрішнього документообігу закладів, незручність отримання послуг та сервісів у системі освіти.

Про пріоритетність в інноваційній сфері defense tech, штучного інтелекту, FinTech, Green Tech, AgriTech, Кібербезпека, Індустрія 4.0; система освіти протягом життя наголошується у проєкті Міністерства цифрової трансформації України «Стратегія розвитку екосистеми інновацій в Україні» (Кабінет Міністрів України, 2023). Тут також йдеться про низьку реалізацію потенціалу розвитку ІТ-сфери через системні проблеми в ІТ-освіті на кожному етапі підготовки фахівців.

Тому можна говорити, що досягнення мети загальної середньої освіти, що визначена Законом України «Про повну загальну середню освіту» (Верхова Рада Україна, редакція 2024), та полягає у забезпеченні всебічного розвитку, соціалізації особистості, здатної до життя в суспільстві, готова до свідомого життєвого вибору та трудової діяльності, спрямованої на користь іншим людям і суспільству (Стаття 3), повною мірою залежить від забезпечення ПК педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників здійснюється через внутрішню систему якості освітньої діяльності, про що йдеться у Законі України «Про вищу освіту» (Верхова Рада Україна, редакція 2024).

Розглядаючи ЦК як якість викладача, що є значно ширше за використання цифрових інструментів чи платформ на практиці (Anders, Skov, 2016). «Цифрова компетентність», її специфіка та особливості описані як зарубіжними авторами, так і вітчизняними, зокрема: К. Ала-Мутка, L. Brande, S. Carretero, Дж. Малах, А. Мартін, Дж. Стоммел, П. Коммерс, С. Скотт, , А. Феррарі, R. Vuorikari, Y. Punie, В. Биков, М. Лещенко, Л. Гаврілова, , Н. Морзе Я. Топольник, Є. Смірнова-Трибульська. Враховуючи результати попередніх досліджень у цій статті є спроба представлення системи розвитку ЦК, як інтегральної, що включає разом із цифровими набір навичок, знань, поглядів про природу, розуміння ролі цифрових технологій і можливостей, які вони пропонують в повсякденних ситуаціях, а також відповідні правові та етичні принципи; як компоненти професійної компетентності викладача ЗВО.

Мета статті є висвітлення деяких аспектів досвіду розробки системи розвитку цифрової компетентності працівників Університету Грінченка, зокрема, які готують майбутніх викладачів для ЗЗСО та ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Профільна старша середня освіта може бути забезпечена реалізацією на основі диференційованого підходу до вивчення предметів. Ідея передбачити контент профільної освіти академічного спрямування через чотири освітні галузі: мовно-літературна, STEM, суспільно-гуманітарна, фізичний розвиток і безпека безперечно має сенс. Проте профільність має бути реалізована саме через поглиблене вивчення обраних предметів та інтегровані курси з інших освітніх галузей, що мають бути наступниками з базової середньої освіти.

Таким чином сформовано виклик до авторів програм ПК вчителів та гарантів освітньо-професійних програм педагогічних спеціальностей університетів мають бути включені блоки, що стосуються глибокої теоретико-методичної підготовки вчителя профілю відповідної науки та універсального вчителя інтегрованих курсів. Також є потреба розробки методик, що сприятимуть організації експериментальної та дослідницької діяльності у профільній старшій середній освіті. В цій частині важливими є сучасні інструменти організації різних форм освітньої діяльності. Зокрема цифрові, що за принципом *lifelong learning* – навчання впродовж життя, сприятимуть постійному розвитку ЦК у процесі підготовки майбутніх вчителів профільної середньої освіти, підвищення кваліфікації вчителів. Існуюча система післядипломної освіти в принципі може бути задіяна. Проте є потреба й у вдосконаленні викладачів цих установ. Зокрема й вибудовано ланцюжок потреби роботи з викладачами педагогічних ЗВО з метою забезпечення випускників посиленою науковою підготовкою, умінням опановувати нові технології та інструменти, досягати інтеграції наук у шкільних курсах відповідно до запропонованого стандарту, забезпечувати якість освіти тощо. Особливо актуальним є розвиток цифрової компетентності викладачів ЗВО для задоволення потреб у реалізації навчальної, наукової, дослідницької, комунікативної складових освітнього процесу.

На основі системи розвитку ЦК викладачів, яка входить у загальноуніверситетську концепцію ПК, створено пілотну модель. Мета функціонування системи полягає в розвитку ЦК викладачів ЗВО, до рівня необхідного у освітньому процесі, щоб забезпечити випускників спроможних відповідати вимогам Рамки цифрової компетентності громадян (DigComp 2.0. 2018). Згідно з даними Diia Summit 2023 майже 60% українців володіють базовими та просунутими цифровими навичками. За даними Мінцифри ініціює такі дослідження проводили кожні два роки ця цифра наближається до бажаних показників, що зазначені в [Digital Decade](#), де як ціль цифрового розвитку ЄС до 2030 року визначено володіння базовими цифровими навичками 80% населення.

Результати дослідження ЦК наукових та науково-педагогічних працівників НАПН України (Спірін, 2024) виявили, що понад 30% респондентів мають потребу вдосконалити використання Excel (створення, редагування діаграм, робота з формулами, форматування таблиць), PowerPoint (робота з об'єктами Smart, анімаційні ефекти); понад 45% респондентів потребують навчання зі створення цифрових анкет та опитувальників. ЦЕ також можна вважати підґрунтям для розробки і впровадження системи розвитку ЦК.

Відповідно для реалізації мети здійснюється моніторинг європейського досвіду через дослідження підходів до ПК персоналу в Кіпрському університеті (Нікосія, Кіпр, 2018 р.), Університет Деусто (Більбао, Іспанія, 2018 р.), Університеті Адама Міцкевича в Познані (Польща, 2023 р.) тощо. Для виявлення потреб викладачів здійснено опитування та систематизовано результати щодо актуальних напрямів розвитку цифрової компетентності серед викладачів українських ЗВО (Морзе, 2020). Періодично здійснюється оцінювання рівня сформованості ЦК та відповідності певним стандартам за допомогою інструментів Дія. Освіта (<https://osvita.diia.gov.ua/digigram>), The Digital Competence Wheel (<https://digital-competence.eu/>). Важливою прогностичною функцією системи розвитку ЦК є процес внутрішньої сертифікації, що полягає у присвоєнні викладачам певного рівня ЦК: аналітик-дослідник, інтегратор, експерт, лідер, новатор. Прогнозуючи бажаний рівень ЦК викладача беремо до уваги соціальний запит, а саме цифрову трансформацію суспільства. Організуючи

процес ПК враховуємо нагальну потребу формування цифрового освітнього середовища, стан базових умов, особливості організації освітнього процесу на поточний момент.

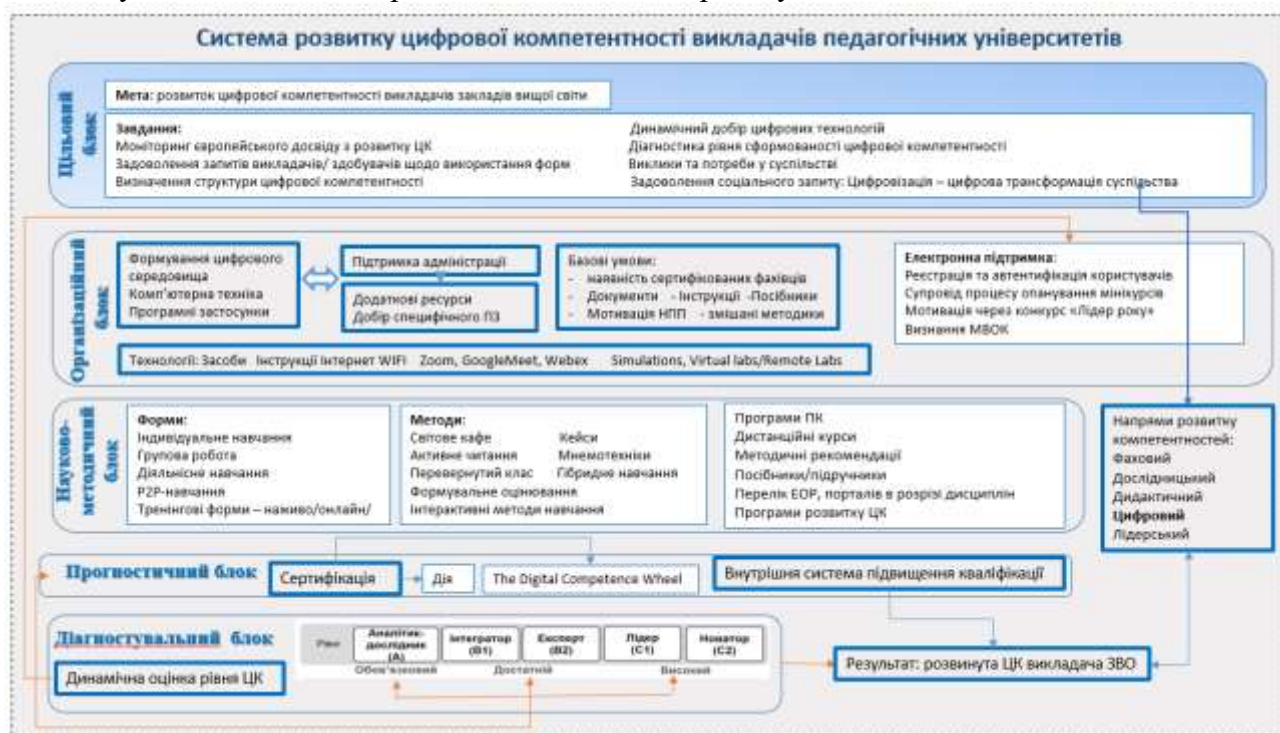

Рис. 1. Модель системи розвитку ЦК викладачів ЗВО

Рівні ЦК задекларовані у Корпоративному стандарті ЦК викладача Університету Грінченка (Корпоративний стандарт цифрової компетентності викладача університету, 2021). Беручи до уваги, що ситуація в країні та освіті потребує потужного використання сучасних цифрових інструментів, ми виділяємо обов'язковий рівень ЦК – Аналітик-дослідник. Він передбачає, що викладач має розуміти структуру системи е-навчання, знати потенціал та вміти використовувати цифрові інструменти, необхідні для забезпечення навчання. Цей процес передбачає виконання викладачами діагностичного тесту для самооцінки рівня цифрової компетентності, що містить практико орієнтовані завдання за видами діяльності викладача. За умови достатнього результату 80 % і більше викладач підтверджує відповідний рівень, що відображається в персональному кабінеті систем е-навчання. Нижчий результат пропонує викладачу перейти до списку міні курсів для навчання та, у подальшому, успішного виконання тесту для підтвердження відповідного рівня за тематиками що стосуються використання цифрових інструментів корпоративного акаунту, організації онлайн занять інструментами проведення веб-конференцій, структурування та візуалізації теоретичних відомостей, створення та використання інфографіки, відео, ведення е-журналу, використання цифрових інструментів планування роботи тощо.

Модель СРЦК передбачає принаймні два сценарії для самонавчання викладачів: після старту – підтвердження обов'язкового рівня Аналітик-Дослідник, перехід на наступний рівень - достатній, що включає два підрівні Інтегратор та Експерт. Тут алгоритм аналогічний: тест або міні курси, контент яких дозволяє набути навичок – дескрипторів відповідного рівня Корпоративного стандарту ЦК. На високому рівні, що також включає два підрівні Лідер та Новатор – підхід змінюється та відбувається колективне вирішення відповідності цьому рівню через голосування у вигляді коментарів та відгуків у форумі після ознайомлення із наданими претендентом матеріалами, рекомендаціями тощо. Так лідери публікують власне бачення підходів до використання цифрових інструментів в освітньому процесі, оприлюднюють досвід, а колеги надають відгуки, звичайно при цьому набувають для себе корисних знань. Рівень Новатор передбачено для колег, які зголосилися на організацію публічного заходу. Цей

рівень з одного боку менш універсальний через звуження тематик – для фахівців певного напрямку освіти, або навпаки більш широким – якщо буде цікаво фахівцям суміжних спеціальностей.

Різниця у підходах до навчання з використанням цифрових технологій і за традиційними методиками викликає потребу в зміщенні розподілу часу на ПК, наприклад при традиційному підході більшість часу відправлялася на дослідження змісту дисципліни, фахове стажування – 2/3, 2/6 – на розвиток власної методичної системи і лише 1/6 – на опанування ІК-технологіями. Для сучасного викладача важливим є опанування технологіями, які у свою чергу сприяють вдосконаленню фахових компетентностей та збагаченню методичної системи.

Очікуваними результатами впровадження системи розвитку ЦК викладачів є підвищення їхньої готовності до самовдосконалення та досягнення високого рівня, наприклад лідер чи новатор; ефективне використання інформаційно-освітнього середовища університету, якість надання освітніх послуг здобувачам вищої освіти у форматі змішаного та дистанційного навчання.

Висновки. Окреслені у цій статті пошуки напрямків та шляхів розвитку ЦК викладачів університетів, зокрема, створення корпоративного стандарту, розробка системи міні курсів, процедура виконання діагностичного тесту та інтерпретація його результатів укладені в систему розвитку цифрової компетентності. За основу взято досвід Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Визначено, що важливою компонентою цифрової трансформації освіти для якісної зміни у рамках розвитку цифрового освітнього середовища закладів профільної середньої освіти, є підтримання рівня цифрової компетентності викладачів українських та європейських ЗВО через освоєння проривних (цифрових) технологій. ЦК підсилює спроможність викладачів до самоосвіти загалом, сприяє їхній цифровій грамотності та відповідно підготовці випускників ЗВО до ефективного функціонування в інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

- Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011). [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
- План відновлення України: освіта та наука, як фундамент розвитку людського потенціалу (2022). [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/education-and-science.pdf>
- Концепція цифрової трансформації освіти і науки (2021). [Електронний ресурс]. URL: mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuye-do-gromadskogo-obgovorennia
- Концепція нової української школи, МОН (2016). [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Стратегія розвитку екосистеми інновацій в Україні (2023). [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozvyvaiemo-tsyfrovu-derzhavu-doluchaitesia-do-obhovorennia-stratehii-rozvytku-ekosystemy-innovatsii-v-ukraini>
- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2024). [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- Anders, Skov What is digital competence? Center for digital dannelsen. (2016). [Електронний ресурс]. URL: <https://digital-competence.eu/front/what-is-digital-competence/>
- DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: the Conceptual Reference Model. November 15, 2018 <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/digcomp-20-digital-competence-framework-citizens-update-phase-1-conceptual-reference-model>
- Постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471 [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF#Text>.

Дослідження цифрових навичок українців. Третя хвиля (2023) [Електронний ресурс]. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/research>.

Europe's Digital Decade: digital targets for 2030 (2022) [Електронний ресурс]. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_en

Спірін, О.М., Ляшенко, О.І., Литвинова, С.Г., & Мальований, Ю.І. (2024). Цифрова компетентність наукових та науково-педагогічних працівників НАПН України: аналітичний звіт. Київ.

Морзе, Наталія & Василенко, Світлана (2020) Звіт 1. Інноваційне навчання та найкращі практики: українські університети. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. с. 1-68.

Дія. Освіта. [Електронний ресурс]. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/digigram>), The Digital Competence Wheel). [Електронний ресурс]. URL: <https://digital-competence.eu/>

Корпоративний стандарт цифрової компетентності викладача університету (2021). [Електронний ресурс]. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vdd/nakaz_421_11.06.21.pdf

Proskura, S.L. & Lytvynova S.H. (2019). The approaches to Web-based education of computer science bachelors in higher education institutions. 7th Workshop on Cloud Technologies in Education. URL: <https://cte.ccjournals.eu/cte2019/CTE2019/paper36.pdf>

Мирослава Вовк,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу змісту і технологій
педагогічної освіти, Інститут педагогічної
освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України
<https://orcid.org/0000-0002-9109-9194>
miravovk79@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ДО ВИКЛАДАННЯ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ: ДОСВІД, ІННОВАЦІЇ, ВИКЛИКИ

Анотація. Окреслено компетентнісні орієнтири у підготовці вчителя Нової української школи. Узагальнено соціокультурну місію вчителя української мови і літератури з урахуванням, який виступає ретранслятором інноваційних змін, що здійснюються у закладах середньої освіти, відповідно до векторів реформування базової середньої і профільної освіти у мовно-літературній галузі на основі Концепції Нової української школи, Державного стандарту базової середньої освіти, Державного стандарту профільної середньої школи (2023, проєкт). Схарактеризовано основні змістові складові, форми і методи викладання української мови і літератури за модельними програмами, що мають опанувати учителі-філологи, які реалізують відповідні інновації у процесі викладання у базовій середній і профільній школі. Представлено досвід підготовки майбутніх учителів української мови і літератури за освітньо-професійними програмами (014 Середня освіта. Українська мова і література) на бакалаврському й магістерському освітніх рівнях. Констатовано дискретність освітніх компонентів щодо опанування специфіки викладання української мови і літератури у базовій середній і профільній школі з урахуванням реформаційних змін відповідно до Концепції Нової української школи. Значний потенціал щодо вивчення змістового контенту, методичних прийомів, методів викладання української мови і літератури має практична складова підготовки.

Ключові слова: учитель української мови і літератури, професійна підготовка, практика, державний стандарт профільної середньої школи, компетентності, Нова українська школа, модельна програма.

Abstract. Competence orientations in teacher training of the New Ukrainian School have been outlined. The social and cultural mission of the Ukrainian language and literature teacher has been summarized, taking into account who acts as a relay of innovative changes that carried out in secondary education institutions, in accordance with the vectors of reforming basic secondary and specialised education in the linguistic and literary field based on the Concept of the New Ukrainian School, the State Standard of Basic Secondary Education, of the state standard of the specialised secondary school (2023, project). The main content components, forms and methods of teaching Ukrainian language and literature according to model programs, which should be mastered by philology teachers who implement relevant innovations in the teaching process in basic secondary and specialised schools, have been characterized. The experience of training future teachers of the Ukrainian language and literature under educational and professional programs (014 Secondary education. Ukrainian language and literature) at the bachelor's and master's educational levels has been presented. The discreteness of the educational components regarding mastering the specifics of teaching the Ukrainian language and literature in the basic secondary and specialised schools, taking into account the reformation changes in accordance with the Concept of the New Ukrainian School, has been established. The practical component of training has a significant potential for studying content, methodological techniques, methods of teaching Ukrainian language and literature.

Keywords: the Ukrainian language and literature teacher, professional training, practice, state standard of specialised secondary school, competences, New Ukrainian School, model program.

Компетентнісні орієнтири у підготовці вчителя Нової української школи. Якісні зрушення у підготовці сучасного вчителя передбачають утвердження компетентнісної парадигми у педагогічній освіті, що в умовах українських реалій набуло законодавчо-нормативного врегулювання: затверджено більшість стандартів вищої освіти галузі освітніх, педагогічних наук, Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020), Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти (2021) тощо. У документах чітко окреслено спектр професійних компетентностей, якими має володіти сучасний учитель – агент змін, ментор, наставник, тьютор, коуч, менеджер освіти, що повинен виявляти високий рівень здатності до партнерської взаємодії, мобільності, керуватися національними і громадянськими цінностями. Відповідно набуває актуальності проблема удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх педагогів з урахуванням визначених компетентностей, а також трансформаційних реформаційних змін, зумовлених якісними зрушеннями у сфері загальної середньої освіти, профільного навчання. Означені компетентності є ключовими у реалізації вчителем інновацій, спродукованих Концепцією Нової української школи, державними стандартами на рівні початкової, базової середньої, профільної школи.

Соціокультурна місія вчителя української мови і літератури. Нині школа потребує конкурентоспроможного вчителя, наділеного значними можливостями впливати на світогляд особистості, її ціннісне сходження, емоційний, інтелектуальний, естетичний, етичний розвиток. Він має не просто вчити, а й формувати духовну, інтелектуальну, творчу особистість, адаптовану до сучасних вимог, різнобічно розвинену, соціально зрілу, з визначеною аксіологічною життєвою позицією. Окреслену місію в сучасному суспільстві покликані виконувати саме вчителі української мови і літератури, що ретранслюють в освітній практиці цінності фольклорного досвіду, літературного мистецтва, комунікативної культури, інновації в опануванні потенціалу художнього, літературного слова. Аналізуючи соціокультурні функції вчителя-філолога, О. Семеног переконливо доводить, що «учитель сьогодні – це далеко не урокодавець, запрограмований освітньою парадигмою. Це креативна особистість з

виразними націоментальними рисами, носій гуманітарної культури, морально-етичних і культурно-естетичних цінностей, дослідник, менеджер, психолог, мудрий наставник, котрий власним прикладом стимулює своїх учнів до естетичного саморозвитку, самоактуалізації й самовдосконалення, здатний до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів» (Семенов, 2020, с. 14-15).

Учитель української мови і літератури виступає ретранслятором інноваційних змін, що здійснюються у закладах середньої освіти, відповідно до векторів реформування базової середньої і профільної освіти на основі Концепції Нової української школи (2018), Державного стандарту базової середньої освіти, (2020), Державного стандарту профільної середньої школи (2023, проєкт).

Інновації НУШ у мовно-літературній галузі. Вчитель української мови і літератури у своїй професійній діяльності, у процесі викладання української мови і літератури керується чинними програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України (Навчальні програми 5-9 класи..., 2023). З 2022-2023 рр. розпочалася реалізація реформаційних змін у базовій загальній школі з метою ратифікації Концепції Нової української школи з 5 класу. Відповідно вчитель української мови і літератури повинен бути готовим до запровадження відповідних змін у шкільній практиці за розробленими модельними програмами дисциплін мовно-літературного спрямування (Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи..., 2022).

Основними *інноваціями* у викладання української мови і літератури у базовій середній школі стали відслідковування наскрізності формування ключових компетентностей учнів, утвердження компетентнісної парадигми через наскрізність змістових ліній (мовної, мовленнєвої, соціокультурної), розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти; здатність спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень; зміна пріоритетів у формуванні змісту, структури й результатів; вивчення української мови; основні завдання (виховання ціннісного ставлення до української мови як державної; розкриття потенційних можливостей мови для життя й діяльності людини, суспільства; виховання потреби пізнавати мовне розмаїття (фонетичне, лексичне, фразеологічне, граматичне) й активно користуватися ним, удосконалювати культуру усного й писемного мовлення; формування мовного чуття, усвідомлення естетичної й культурної цінності мови) (Голуб, Н.Б., Горошкіна, О.М., 2023); розвиток стійкої потреби читати надбання класичної та сучасної української літератури, здатності осмислено сприймати прочитане, уміння критично оцінювати, інтерпретувати літературні твори й висловлювати про них свою думку; сформувати почуття патріотизму та розуміння того, що українська література – частина світового літературного надбання, уписана в європейський контекст (на рівні вираження гуманістичних ідеалів, прагнення народу до свободи, суверенності кожної особистості, а також на рівні визначних естетичних досягнень тощо); сприймання літератури як мистецтва слова, ставлення до неї як до національного надбання, розуміння культурної цінності творів іншого часу, толерантне ставлення до «інакшості», до відмінного від власного погляду; уміння використовувати духовний потенціал української літератури для національного та культурного самовираження, творчої самореалізації, для вирішення життєвих ситуацій (Заболотний, О.В., Слоньовська, О.В., Ярмольська, І.В. 2023).

Змістовий контент модельних програм з української мови і літератури реалізується через *спектр видів, форм і методів викладання*, серед яких: завдання для фронтальної, групової, парної та індивідуальної роботи, також елементи онлайн-діяльності; текстуальна робота через співпрацю (співтворчість) учителя / учительки з учнями та ученицями, роботу в групах, ігрові моменти, самостійну чи колективну роботу; види аналізу художнього твору («услід за автором» (аналіз за розвитком дії в художньому творі); пообразний; зіставно-

порівняльний; проблемно-тематичний; сюжетно-композиційний; методи початків соціологічного, культурологічного, психологічного, стилістичного та інших видів поглибленого аналізу художніх творів) (Заболотний, О.В., Слоньовська, О.В., Ярмутьська, І.В., 2023); впровадження особистісно орієнтованого спілкування; утвердження людської гідності; використання діалогу як основної форми навчального спілкування; створення на уроках позитивної емоційної атмосфери; гнучкість форм організації різних видів діяльності (індивідуальна, парна, групова, колективна); міжпредметні зв'язки; сучасні педагогічні технології (навчання в співпраці, проєктна діяльність, використання інформаційних технологій) (Заболотний, О.В., Заболотний, В.В., Лавринчук, В.П., Плівачук, К. В., Попова, Т. Д., 2023).

Упровадження профільного навчання як виклик у філологічній педагогічній освіті Нині триває реформування старшої школи у контексті трансформаційних змін з урахуванням Концепції Нової української школи та розроблення Державного стандарту базової середньої освіти. З 2018 р. перед закладами вищої педагогічної освіти постала проблема імплементації змін у мовно-літературній галузі відповідно до положень НУШ в освітньо-професійних програмах підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Водночас ця проблема актуалізувалася у зв'язку з потребою підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до реалізації ідеї профільного навчання у старших класах і набуття чинності Державного стандарту профільної школи (2023). В Україні триває пілотування проєкту профільної школи, старт якої, за словами заступника міністра освіти і науки України А. Сташківа, має відбутися з 2025 р., що пов'язано з тим, що **одного року на пілотування, як це планувалося раніше (з 2027р.), замало:** *«Ми бачимо це з досвіду пілотування НУШ у початковій та базовій школах. Наприклад, на пілотування матеріалів (навчальних програм) знадобиться пів року, ще пів року – на конкурс і друк підручників. Автори не зможуть внести в них зміни за результатами пілотування...* Крім того, **у закладах освіти будуть випробовувати різні моделі профільного навчання**, адже учні й учениці матимуть індивідуальні освітні траєкторії, які можна побудувати по-різному, наприклад: обрати чітко регламентований профіль; запропонувати учням на вибір усі предмети й інтегровані курси; запропонувати змішаний варіант, коли є профіль із ядром змісту й вибір частини предметів і курсів» (Андрій Сташків..., 2024). Одним із важливих профільних напрямів навчання є мовно-літературний, що передбачає професіоналізацію змісту навчання, професійну зорієнтованість на подальше навчання у гуманітарній освітній сфері.

Досвід підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до профільного навчання. Закцентуємо увагу на тому, що у мовно-літературній галузі у старшій школі наявний досвід упровадження профільного навчання за програмами: Мацько, Л.І., Груба, Т.Л., Семеног, О.М., Симоненко, Т.В. (2017); Усатенко Г.О., Фасоля А.М., 2017). Окремі змістові аспекти програм профільного рівня майбутні вчителі української мови і літератури мають можливість опановувати у межах дисциплін педагогічного, методичного спрямування у межах освітньо-професійних програм на бакалаврському освітньому рівні (Український державний університет імені М.П. Драгоманова, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини та ін.). Відповідно вивчення основних дисциплін «Методика викладання української мови», «Методика викладання української літератури», варіативних освітніх компонентів, спрямоване на формування предметно-методичної, інноваційної компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, здатності навчатися упродовж життя.

Зауважимо, що підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до викладання в середніх класах за модельними програмами Нової української школи відбувається дискретно. Про цей виклик для мовно-літературної галузі свідчить аналіз освітніх компонентів освітньо-професійних програм, змісту практик у закладах вищої педагогічної освіти, у класичних університетах. Так, зокрема у Полтавському національному

педагогічному університеті імені В.Г. Короленка зміст модельних програм, підручників для вивчення української мови у базовій середній школі опановують майбутні учителі української мови і літератури під час виробничої педагогічної практики, навчальної практики зі спеціальності; у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника – у процесі виробничої практики та ін. На жаль, ініціативи щодо впровадження окремих освітніх компонентів з проблем викладання НУШ, видів практик з проєкцією на вивчення специфіки структурування змісту модельних програм, їх процесуальної реалізації в освітньому процесі базової середньої і профільної школи втілені в освітньо-професійних програмах фрагментарно. Так, такий цінний досвід реалізується за освітньо-професійною програмою «Середня освіта. Українська мова і література, іноземна мова» на бакалаврському освітньому рівні у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, де впроваджено практику «Нова українська школа».

В умовах магістратури заклади вищої педагогічної освіти демонструють спрямованість на підготовку майбутніх учителів-філологів, які мають викладати українську мову і літературу у старшій профільній школі з урахуванням Концепції Нової української школи. Зокрема у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди майбутні учителі української мови і літератури за магістерською освітньо-професійною програмою вивчають такі освітні компоненти, як «Інноваційна педагогіка», «Методичні аспекти дистанційного і змішаного навчання»; проходять педагогічну практику у закладах профільної та спеціалізованої середньої освіти; у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка – «Методика навчання української мови в закладах загальної середньої освіти», «Методика навчання української літератури в закладах загальної середньої освіти», проходять педагогічну практику у закладах профільної та спеціалізованої середньої освіти; в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини – «Психологія профільної школи», «Педагогіка профільної школи», «Методика навчання української мови (профільний рівень)», «Методика навчання української літератури (профільний рівень)» (Ничкало Н.Г. (ред.), 2023).

На основі аналізу освітніх програм підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (014 Середня освіта. Українська мова і література) на бакалаврському й магістерському освітніх рівнях констатовано дискретність освітніх компонентів щодо опанування специфіки викладання української мови і літератури у базовій середній і профільній школі з урахуванням реформаційних змін відповідно до Концепції Нової української школи. Значний потенціал щодо вивчення змістового контенту, методичних прийомів, методів викладання української мови і літератури має практична складова підготовки. Водночас воєнні реалії (постійні тривоги, ракетні обстріли, домінування змішаної і дистанційної форм навчання тощо) нівелюють якість проведення виробничої, педагогічної практик. Також спостерігається тенденція до зменшення кредитів на виробничу практику у закладах загальної освіти, що унеможливорює системне формування предметно-методичної, інноваційної компетентностей шляхом ґрунтовного опанування змістового контенту, форм, методів викладання української мови і літератури у базовій середній і профільній школі з урахуванням змін у мовно-літературній галузі відповідно до Концепції Нової школи, державних стандартів.

З-поміж важливих рекомендацій варто зацентувати увагу на таких, як: необхідність збагачення змістових модулів, тем у межах основних дисциплін педагогічного, методичного спрямування змістовим контентом щодо особливостей викладання української мови і літератури за новими державними стандартами; розширення спектру варіативних дисциплін з проблем реалізації модельних навчальних програм у мовно-літературній галузі, використання відповідного навчально-методичного супроводу, здійснення календарно-тематичного планування.

Список використаних джерел:

Голуб, Н.Б., Горошкіна, О.М. (2023). *Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 р.)*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/27.11.2023/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.27.11.2023.pdf>

Державний стандарт профільної середньої школи (30 жовтня 2023, проєкт). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/НО-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>

Заболотний, О.В., Заболотний, В.В., Лавринчук, В.П., Плівачук, К.В., Попова, Т.Д. (2023). *Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9.klas.Zabolotnyy.ta.in.02.08.2023.pdf>

Заболотний, О. В., Слоньовська, О. В., Ярмутьська, І. В. (2023). *Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/04.12.2023/Ukrayinska.literatura.7-9-kl.Zabolotnyy.ta.in.04.12.2023.pdf>

Концепція Нової української школи (2020). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

Ничкало Н.Г. (ред.) (2023), Лук'янова, Л.Б., Вовк, М.П., Соломаха, С.О., Грищенко, Ю.В. *Практична підготовка майбутніх педагогів у закладах вищої педагогічної освіти: українські реалії і перспективи*. Київ – Чернівці: Букрек. https://lib.iitta.gov.ua/735301/1/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C.pdf

Мацько, Л.І., Груба, Т.Л., Семеног, О.М., Симоненко, Т.В. (2017). *Українська мова. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Київ (чинна з 01.09.2018 р.)* URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 р.). Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

Навчальні програми 5-9 класи. Наскрісні змістові лінії. Інститут модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/>

Семеног, О. (2020). *Інтегративні основи розвитку педагогічної майстерності вчителя-словесника (2-ге вид., допов.)*. Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. URL: <http://surl.li/njdwe>

Усатенко Г.О., Фасоля А.М. *Українська література. 10-11 класи. для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів (2017)*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Драгунова Віра Валентинівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
менеджменту освіти та права Центрального
інституту післядипломної освіти
Державного закладу вищої освіти «Університет
менеджменту освіти»
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5074-5583>

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ

Анотація. У статті акцентується увага на сучасних євроінтеграційних прагненнях України, які сприяють методологічній трансформації розвитку освітніх систем. Підкреслюється стрімке зростання консалтингових послуг, що сприяє консалтинговій діяльності в закладі освіти, яка обумовлює вдосконалення інституційних інструментів взаємодії держави, науки і освіти на підвищення якості професійного розвитку педагогічних працівників. Актуальність оглядового матеріалу зосереджена на перспективах розвитку, професійних спрямуваннях, підготовці педагогічних працівників в умовах реформування української освіти, що зумовлена попитом консалтингової діяльності. Висвітлюються моделі забезпечення професійного спрямування педагогічних працівників. Висвітлюється специфіка консалтингової діяльності, розкриваються особливості управлінського консультування в сучасній діяльності менеджера та виокремлюються особливості надання суб'єктам освітньої діяльності консалтингових послуг. Акцентується увага на функціях консалтингової діяльності в закладі освіти, які ґрунтуються на наданні допомоги педагогічним працівникам, аналізі, розробці, моніторингу ефективності реалізації запитуваних пропозицій. У статті наголошується на важливості проектування консалтингової діяльності в закладі освіти та впровадженні концепції проектування консалтингової діяльності. Розглядаються труднощі та суперечності, притаманні становленню консалтингового середовища закладу освіти та впровадження технології проектування консалтингової діяльності в закладі освіти.

Ключові слова: консалтинг, консалтингові послуги, консалтингова діяльність, технологія проектування, менеджмент, система освіти.

Abstract. The article focuses attention on modern European integration aspirations of Ukraine, which contribute to the methodological transformation of the development of educational systems. The rapid growth of consulting services is emphasized, which contributes to consulting activities in the educational institution, which conditions the improvement of institutional tools of interaction of the state, science and education to improve the quality of professional development of pedagogical workers. The relevance of the review material is focused on development prospects, professional directions, training of pedagogical workers in the conditions of Ukrainian education reform, which is caused by the demand for consulting activities. The models of ensuring the professional direction of pedagogical workers are highlighted. The specifics of consulting activity are highlighted, the features of management consulting in the modern activity of a manager are revealed, and the features of providing consulting services to subjects of educational activity are highlighted. Attention is focused on the functions of consulting activities in an educational institution, which are based on the provision of assistance to pedagogical workers, analysis, development, and monitoring of the effectiveness of the implementation of the requested proposals. The article emphasizes the importance of designing consulting activities in an educational institution and the introduction of the

concept of designing consulting activities. The difficulties and contradictions inherent in the formation of the consulting environment of the educational institution and the implementation of the technology of designing consulting activities in the educational institution are considered.

Keywords: consulting, consulting services, consulting activity, design technology, management, education system.

Вступ. Освіта України перебуває на етапі кардинальних та широкомасштабних змін, що пов'язані з умовами глобальних викликів і сучасних загроз, інтеграцією в європейський та світовий простір, модернізацією державної підтримки освіти, трансформацією системи освіти на засадах кризового менеджменту, появою нових можливостей для розвитку освіти й освітньої діяльності, комерціалізацією освіти. Для продуктивного розвитку та функціонування закладу освіти в окреслених умовах необхідна переорієнтація моделі управління на більш адаптивну, інноваційну. Зазначене твердження вимагає підвищення результативності управління закладом освіти, що спрямоване на забезпечення інтелектуальної, творчої діяльності шляхом засвоєння, примноження й використання знань, умінь, навичок, професійного розвитку педагогічних працівників. Особлива увага у цьому контексті зосереджена на перспективах розвитку, професійних спрямуваннях, підготовці педагогічних працівників в умовах реформування української освіти, що зумовлена попитом консалтингової діяльності в закладі освіти.

Мета статті. Головною метою роботи є обґрунтування необхідності професійного розвитку педагогічних працівників в умовах євроінтеграційних прагнень України.

Виклад основного матеріалу. Проблема професійного розвитку педагогічних працівників – одна із найбільш складних для вирішення в педагогічній теорії та практиці з огляду на постійні нормативні та змістові трансформації, викликані глобалізаційними та державотворчими процесами. Ефективним шляхом підвищення професійного розвитку педагогічних працівників в закладі освіти визнано системну інтеграцію наукових знань, управлінських потреб та суспільних інтересів, адекватне та раціональне використання яких визначено передумовою ефективного функціонування закладу освіти шляхом реалізації консалтингової діяльності.

Потребує уваги той факт, що саме заклади освіти займають одну з найбільших ніш освітнього консалтингу, експертної діяльності та консультування в галузі фундаментальних досліджень та інноваційних розробок. З розвитком освіти виникла потреба в різних характерних саме для конкретного закладу консалтингових послугах таких як: консультування з питань організації освітньої діяльності; проведення різноманітних досліджень (соціологічних, психолого-педагогічних, маркетингових тощо) в освітній галузі або для потреб освітньої галузі; правове забезпечення освітньої діяльності в закладах освіти різного типу й рівня; супровід процесів ліцензування, атестації та державної акредитації; розробка освітніх програм, навчальних планів і програм, навчально-методичних матеріалів тощо (Драгунова, 2023 **Помилка! Джерело посилання не знайдено.Помилка! Джерело посилання не знайдено.Помилка! Джерело посилання не знайдено.**).

Сформований авторський підхід дозволяє розглядати консалтинг як комплексну діяльність з розробки та надання допомоги у вигляді консультаційних послуг суб'єктам освітньої діяльності для вирішення проблем його. Відповідно, консалтингова діяльність спрямована на формування й забезпечення досягнення будь-якою організаційною структурою цілей шляхом раціонального використання матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів.

Необхідність набування професійних знань, можливість орієнтуватися в професійному просторі та бачити проблему, приймати рішення реалізується через метод проєктування. В умовах євроінтеграційної практики діяльності закладів освіти, а саме в різних країнах світу,

усе більшого розповсюдження набуває метод проєкування. Проєктні технології, до впровадження яких так активно закликають сучасних менеджерів, спрямовані на стимулювання інтересу педагогічних працівників, на їх розвиток через вирішення проблем і використання низки знань у конкретній практичній діяльності. Дослідники звертають увагу на те, що управлінська діяльність дозволяє формувати й розвивати специфічні навички проєкування, а саме вчити:

- проблематизації (розгляду проблемного поля та виділенню під проблем, формулюванню головної проблеми та задачі, яка впливає з цієї проблеми);
- цілепокладанню та плануванню діяльності;
- самоаналізу та рефлексії (самоаналізу успішності та результативності вирішення проблеми проєкту);
- презентації своєї діяльності та результатів;
- вмінню готувати матеріал для проведення презентації в наочній формі, використовуючи для цього спеціально підготовлений продукт проєкування;
- пошуку потрібної інформації, виокремленню та засвоєнню необхідного знання з інформаційного поля;
- практичному застосуванню знань, умінь, навичок у різноманітних, у т. ч. й нетипових, ситуаціях;
- вибору, освоєнню та використанню адекватної технології створення продукту проєкування;
- проведенню дослідження (аналізу, синтезу, висуванню гіпотези, деталізації та узагальненню) (Дашутіна, 2020).

Віповідно до зазначеного вище констатуємо, що головне завдання проєкування консалтингової діяльності покликане допомогти суб'єктам освітньої діяльності зорієнтуватися у суспільному вирі подій та явищ: соціальних, економічних, інформаційних, трансформаційних. Окрім того, в структурі проєкування консалтингової діяльності передбачено наступні компоненти: мотив, мета, способи, засоби, предмет, результат.

Окрім того, до факторів успішного проєкування консалтингової діяльності відносимо:

- співпраця всіх суб'єктів освітньої діяльності;
- педагогічні умови, які є основою для співробітництва;
- саморозвиток та мотивація учасників проєктної діяльності;
- відсутність змагання, виконання змістовної мети діяльності;
- підвищення професійного розвитку.

Висновки. Охарактеризовані умови проєкування консалтингової діяльності забезпечать ефективність функціонування закладу освіти, сприятимуть вибору оптимальних форм і методів такої діяльності суб'єктами освітньої діяльності шляхом впровадження технології проєкування окресленої діяльності та підвищать рівень професійної підготовленості педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти.

Список використаних джерел

1. Дашутіна, Л. О. (2020). Сутність консалтингу та його місце у сфері послуг. <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/6730/1/Дашутіна%20Л.%20О.%20Сутність%20консалтингу.pdf>
2. Драгунова, В.В. (2023). Консалтингові послуги в закладах вищої освіти. *Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика» Серія «Педагогіка» Випуск 15 (29).* [https://doi.org/10.33296/2707-0255-15\(29\)-06](https://doi.org/10.33296/2707-0255-15(29)-06) <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/522/443>
3. Драгунова, В.В. (2023). Технологія проєкування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна*

4. Кремень, В.Г. (ред.). (2008). Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Рябова, З.В. (2022). Консалтинг у закладах освіти в умовах невизначеності. *Адаптивне управління: теорія і практика: електронне наукове фахове видання, серія «Педагогіка»*. Випуск 13(25). <file:///C:/Users/user/Downloads/500-Article%20Text-1051-1-10-20230127.pdf>

Наталія Мачинська,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти;
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
<https://orcid.org/0000-0003-0309-7074>
natalya_im@ukr.net

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Анотація. У статті проаналізовано особливості професійного зростання педагогів. Зазначено, що професійне зростання виступає важливим критерієм особистісного та фахового зростання педагога. Запропоновано характеристику окремих груп професійно-педагогічних цінностей. Виокремлено та схарактеризовано функції мотиваційної готовності до професійного зростання: прогностична, розвивальна, регулювальна.

Ключові слова: мотиваційна готовність, професійне зростання, педагогічні працівники, компетентності.

Abstract. The article analyzes the peculiarities of the professional growth of teachers. It is noted that professional growth is an important criterion for a teacher's personal and professional growth. A description of individual groups of professional and pedagogical values is offered. The functions of motivational readiness for professional growth are distinguished and characterized: prognostic, developmental, regulatory.

Keywords: motivational readiness, professional growth, teaching staff, competences.

Вступ. Професійне зростання педагогів - необхідний показник фахового становлення та удосконалення майстерності фахівця. Це важливий якісний показник освіти впродовж життя, що визначає конкурентноспроможність та конкурентноздатність кожного фахівця. Освіта та самоосвіта допомагає педагогу адаптуватися до нових умов, забезпечуючи тим самим формування соціальної та професійної мобільності як однієї із показників сформованості професійної компетентності.

Сьогодення характеризується у вітчизняному суспільстві загалом і в системі вищої освіти зокрема такими ознаками:

- вимушена ізоляція та міграція значної частини громадян, серед яких і учасники освітнього процесу;
- апробація альтернативних способів організації освітнього процесу в різних типах освітніх закладів;
- пошук нових напрямів формування та удосконалення професійної майстерності педагога в умовах невизначеності та ускладнень організації освітнього процесу;
- виокремлення форм та методів, визначення основних чинників формування та удосконалення професійної майстерності викладача вищої школи (Бойко, Мачинська, 2022, с.90).

Мета статті. На основі аналізу теоретичних досліджень та отриманого практичного досвіду виокремити та схарактеризувати функції мотиваційної готовності педагогів до професійного зростання.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашого дослідження доцільно акцентувати на позиції В. Кременя, який стверджує, що українську національну систему кваліфікацій необхідно розробляти з урахуванням таких принципів: особистісної спрямованості, доступності до професійної освіти і навчання; рівних гендерних 10 можливостей, науковості, об'єктивності, добровільності, вмотивованості дій, професіоналізму, неперервності, прозорості, наступності, соціальної справедливості. В умовах євроінтеграційних процесів, на думку академіка, важливо спрямувати увагу науковців на проблему з'ясування тенденцій професійного розвитку особистості і, зокрема, на поглиблення і розширення поняття «інтелектуальний капітал» як сукупність формалізованих та неформалізованих знань, які втілені в інтелекті персоналу, технологіях, бізнес-процесах, взаємовідносинах з клієнтами та самим персоналом і можуть приносити фірмі економічну вигоду та конкурентні переваги (Кремень, 2015, с. 9-10).

Як зазначає А. Ревть, зумовленість соціально значущої поведінки дорослої людини в галузі освіти – основа розробки цілої низки заходів, спрямованих на формування її потреби в знаннях. Ця система, з одного боку, повинна спиратись на аналіз зв'язку освіти з різними аспектами суспільного життя, з іншого – на статус і соціальні ролі дорослого, його ставлення до самого себе, освіти, навколишнього світу (Ревть, 2017, с.166.)

У контексті означеного ми розглядаємо готовність педагогічних працівників до професійного зростання як цілісне внутрішнє особистісне утворення, що ґрунтується на мотивах, особистісних цінностях, сформованих загальних, професійно значущих компетенностях та способах діяльності.

Ми погоджуємося з Т. Горохівською, яка зазначає, що елементами особистісно-мотиваційної складової виступають різні групи професійно-педагогічних цінностей:

- особистісні цілі, які розкривають цілі професійно-педагогічної діяльності викладачів щодо розвитку їх професійно-педагогічної компетентності та особистості;
- ціннісності як засоби, що визначають шляхи і способи реалізації професійно-педагогічних завдань і педагогічної діяльності;
- ціннісне ставлення, що розкриває відносини як важливий механізм функціонування цілісної педагогічної діяльності - важливої складової професійного становлення педагогів;
- знання як цінність – висвітлюють сутність і значення психолого-педагогічних та предметно-наукових знань у професійному розвитку педагогічних працівників;
- ціннісності-якості, що ілюструють якості особистості педагога в професійній діяльності (Горохівська, 2020).

Таким чином, готовність педагогів - це особистісне утворення, що включає декілька компонентів, серед яких чільне місце належить мотиваційному, який загалом трактується як сукупність мотивів, що визначають мотивацію професійної діяльності.

Ми вважаємо, що мотиваційна готовність до професійного зростання реалізується через сукупність взаємопов'язаних функцій: прогностичної, розвивальної, регулювальної.

Прогностичну функцію трактуємо як таку, що забезпечує здатність передбачати результати власної професійної діяльності, розуміння кінцевого результату цієї діяльності на кожному етапі освітнього процесу.

Розвивальна функція передбачає: пошук можливостей для реалізації індивідуального потенціалу кожного педагога засобами формальної, неформальної та інформальної освіти; формування особистості педагога з гнучким розумом, розвиненими потребами до подальшого пізнання, самопізнання та особистісного зростання.

Функція врегулювання дає можливість кожному педагогу утверджувати свої права, відстоювати особистісно-професійні інтереси відповідно до змін, що відбуваються у суспільстві. Також означена функція передбачає формування умінь врегульовувати людські

взаємовідносини, розвиток сприйняття і ставлення людини як до самої себе, так і до оточуючих.

Висновки. Отож, формування мотиваційної готовності педагогічних працівників до професійного зростання вбачаємо в підготовці особистості до подолання змін у професійній діяльності, пов'язаних із швидкоплинністю та мінливістю сучасного суспільства; розвитку прогностичних та емпатійних здібностей, здатності до критичного оцінювання особистих здобутків та можливостей професійного зростання.

Список використаних джерел

1. Бойко, Г., Мачинська, Н. (2022). Розвиток професійної майстерності викладача університету протягом життя. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, (1), 89–96. <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.1.10> (Бойко & Мачинська, 2022).
2. Горохівська, Т. (2020). Особистісно-мотиваційний компонент професійно-педагогічної компетентності викладача технічного закладу вищої освіти. *Збірник наукових праць "Педагогічні науки"*. № 90 (2020). С. 86-92. (Горохівська, 2020).
3. Кремень В. Професійний розвиток особистості – ключове завдання в умовах євроінтеграції. Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів: зб. наук. статей / за ред. В.Г. Кременя, М.Ф. Дмитриченка, Н.Г. Ничкало. Уклад.: М.В. Артюшина, В.П. Тименко та ін. К.: НТУ, 2015. 768 с. <https://core.ac.uk/download/pdf/32310623.pdf>
4. Ревть, А. Освітні орієнтації дорослих людей (2017). *Людинознавчі студії. Серія : Педагогіка*. Вип. 5. С. 164-171: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2017_5_20. (Ревть, 2017).

УДК 373.5.042-044.227].091.12.011.3.064.1/2

Лариса Петренко

доктор педагогічних наук, професор,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
ORCID iD: orcid.org/0000-0002-7604-7273
e-mail: laravipmail@gmail.com

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Автором розглядається зарубіжний досвід використання педагогіки партнерства в загальношкільній практиці і вихованні дорослого населення. Особлива увага приділена ролі партнерства в становленні Німеччини в післявоєнний період. Зазначається, що педагогіка партнерства розглядається вченими як модель соціального виховання, метою якої є формування людини у взаємодії з іншими людьми, та як складова теорії дії. Зосереджено увагу на трьох великих взаємозалежних категоріях завдань, наведених Ф. Імберноном (F. Imbernon), які корелюють з тими концепціями і стратегіями, які спрямовані на відбудову України в післявоєнний період, і визначають суть партнерства в суспільстві, громаді і закладах освіти. Вони можуть виступати орієнтиром у підготовці вчителів до використання педагогіки партнерства в організації профільного навчання.

Ключові слова: педагогіка партнерства, профільне навчання, вчитель, Нова українська школа.

Abstract. The author considers the foreign experience of using partnership pedagogy in general school practice and education of the adult population. Special attention is paid to the role of partnership in the formation of Germany during the post-war period. It is noted that the pedagogy of

partnership is considered by scientists as a model of social education, the purpose of which is the formation of a person in interaction with other people and as a component of the theory of action. Attention is focused on three large interdependent categories of tasks given by F. Imbernon, which correlate with those concepts and strategies aimed at the reconstruction of Ukraine during the post-war period and determine the essence of partnership in society, community and educational institutions. They can act as a reference point in the preparation of teachers for the use of partnership pedagogy in the organization of specialized training.

Key words: partnership pedagogy, specialized training, teacher, New Ukrainian school.

Здобуття профільної середньої освіти передбачає два спрямування: академічне, яке здійснюється на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти; орієнтоване на ринок праці, яке реалізується на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів (Закон України «Про освіту», 2017). Відповідно актуалізується необхідність підготовки вчителів до організації профільного навчання, використання нових методик і технологій. Особливої значущості у вирішенні завдань реформування старшої школи набуває «педагогіка партнерства», яка передбачає залучення педагогічних колективів, самих здобувачів освіти, батьківської спільноти, громадськості.

Науковий пошук щодо визначення суті профільного навчання, його і мети і завдань, принципів розвитку і наукових підходів до впровадження здійснюють науковці: С. Генкал, А. Загородня, Д. Кільдеров, І. Ловянова, А. Сологуб та ін. Проблему реалізації педагогіки партнерства висвітлюють у своїх працях С. Довбенко, І. Казанжи, Т. Ковбасюк, Ю. Москаленко, О. Стребна, А. Шульга, О. Юрченко. Науковці вивчають педагогіку партнерства в побудові індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх фахівців, можливості дистанційної освіти в педагогіці партнерства, капіталізацію ресурсів педагогіки партнерства та ін. Однак, основні положення партнерства в профільній школі залишаються поза увагою дослідників.

Метою цього дослідження є вивчення зарубіжного досвіду з розвитку партнерства та виокремлення основних напрямів підготовки вчителів до використання педагогіки партнерства в організації профільного навчання.

Серед наукових праць зарубіжних учених варто звернути увагу на публікації Ф. Отінгера (F. Oetinger), К. Цойнера (Ch. Zeuner), Дж. Ольбріха (J. Olbrich). Необхідно зазначити, що у Німеччині ідея партнерства відіграла визначальну роль у становленні нової держави у післявоєнний період. Її обґрунтував відомий німецький учений-педагог Теодор Вільгельм у 1951 році як нову мету виховання, втілення ідеалу суспільної поведінки. Він написав і видав книгу «Поворотні моменти в політичній освіті. Партнерство як освітнє завдання» («Wendepunkte der politischen Erziehung. Partnerschaft als pädagogische Aufgabe») під псевдонімом Фрідріх Отінгер. Партнерство як нова ціль виховання, на думку Дж. Ольбріха (J. Olbrich) (Olbrich J., 2021), є як моделлю соціального виховання, мета якої формування людини у взаємодії з іншими людьми, так і складовою теорії дії. За результатами аналізу андрогогічних (О. Аніщенко, О. Дубасенюк, М. Ноулз, Л. Лук'янова та ін.) та трансформаційних (Дж. Мезіров, К. Кінг, П. Крентон, Дж. Діркс, Р. Бойд, К. Тейлор, Моріс Ж. Еліас та інших) моделей навчання можна зробити висновок, що в їх основу покладено принцип партнерства. Оскільки в цьому дослідженні йдеться про підготовку вчителів до використання педагогіки партнерства в організації профільного навчання, які є дорослими людьми, варто наголосити на необхідності побудови освітнього процесу в закладі вищої освіти за зазначеними вище моделями. Такий підхід дасть змогу сформувати у здобувачів вищої освіти модель поведінки партнерської взаємодії в своїй професійній діяльності й у суспільстві, що в свою чергу сприятиме імплементації «в освітній та освітянській практиці підходів, постулатів педагогіки

партнерства» для розвитку й утвердження самого явища Нової української школи (Стребна О. В., 2021).

За визначенням Дж. Ольбріха (J. Olbrich) партнерство є моделлю соціального виховання, спрямованого на формування людини у взаємодії з іншими людьми. Такі моделі в Україні зазвичай досліджують учені в галузі соціальної педагогіки. Але ті зміни, які нині відбуваються в сучасному світі, вносять корективи в зміст діяльності шкільного педагога, трансформують його функції й відповідно професійні компетентності. В руслі реалізації прийнятих стратегій і програм розвитку суспільства і відбудови України в післявоєнний період актуальними, з нашої точки зору, стають три великі взаємозалежні категорії завдань, які наводить Ф. Імбернон (F. Imbernon):

учитель і громада (потребує від учителя глибоких знань про навколишнє середовище, спільноту в громаді для запровадження культурних цінностей та традицій у своїй практиці через розроблення проєктів навчальних програм, відповідно, створення унікальних посібників, спрямованих на навчання за будь-яких обставин, включення локальних контекстуальних змінних у планування та управління процесом викладання і навчання);

учитель і школа як інституція (стосується знань, якими необхідно володіти вчителю про освітню систему, інтеграцію та адаптацію для досягнення повного розвитку, що вказує на доцільність формування низки таких компетентностей: культурологічна, технічна і технологічна, адміністративна і організаційна спроможність, здатність до критичного аналізу, рефлексії, адаптації, командної роботи та співпраці, адміністративна компетентність;

учитель – учень і класний колектив (найважливіша категорія завдань, що об'єднує знання учнів для полегшення адаптації педагогічних утручань і впливів до рівня зрілості, їхніх потреб та інтересів, вибору моделі оцінювання освітнього процесу і педагогічної практики студентів) (Imbernon, F., 1989).

Підсумовуючи, слід зазначити, що виконання цих завдань можливе за умов володіння вчителем основними положеннями педагогіки партнерства. Основні форми роботи в рамках педагогіки партнерства в закладі загальної середньої освіти на основі вивчення наукової літератури і практичного досвіду узагальнила Т. Ковбасюк. Вона виокремила три групи суб'єктів освітнього процесу, з якими співпрацю вчитель, і притаманні їм форми взаємодії:

батьки – батьківські збори і консультації, круглий стіл, партнерські проєкти, участь батьків у освітньому процесі, спільні заходи та свята;

здобувачі освіти – колективно-групова та колективно-творча робота, робота в мікрогрупах, змінних групах, інноваційні та нетрадиційні форми роботи, педагогічні семінари та тренінги, спільне розроблення уроків та менторство;

колеги – колективні наради, робочі групи, методичні об'єднання, менторство та колегіальне спостереження, відкриті заняття та демонстрація занять, використання спільних онлайн платформ та форумів, семінари, тренінги, конференції (Ковбасюк Т. Л., 2023).

Однак, маємо зауважити, що такий підхід «обмежує» партнерство стінами школи та найчастіше часом освітнього процесу. Але перед школою сьогодні окреслено завдання виховання громадянина, що передбачає формування української національної і громадянської ідентичності. У цьому контексті партнерство визначається як «широке застосування форм і методів державно-приватного партнерства, залучення інститутів громадянського суспільства та волонтерів до процесу формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, 2022). Вчитель має стати активним учасником цих дій. Адже складовими державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є: 1) національно-патріотичне виховання; 2) військово-патріотичне виховання; 3) громадянська освіта.

Отже, коло суб'єктів партнерської взаємодії в Новій українській школі значно ширше, особливо, коли мова йде про профільне навчання, яке здобуватимуть старшокласники, адже в

Україні активно розбудовується громадянське суспільство і в цей процес мають бути залучені всі громадяни, зокрема здобувачі освіти, шкільні педагоги, батьківська спільнота і громада. Саме на такий підхід спрямовані завдання, окреслені в науковій праці Ф. Імбернона (F. Imbernon) (Imbernon, F., 1989), які викладено вище.

Отже, резюмуючи, необхідно зазначити, що педагогіка партнерства, хоча і використовується в практиці виховання учнів у загальноосвітній школі багато років, нині потребує переосмислення в дискурсі нових викликів, які постали перед українським суспільством, тих завдань, які сформульовані в Концепції Нової української школи. Вже сьогодні необхідна підготовка майбутніх педагогів у закладах вищої освіти для роботи в профільній школі, методологічною основою якої визначено партнерство.

Список використаних джерел інформації:

- Верховна Рада України. (2017). Про освіту (Закон України від 05.09.2017 р. № 4145-VIII). <http://surl.li/rgoyt>
- Olbrich, J. (2001). *Geschichte der Erwachsenenbildung in Deutschland*. Leske + Budrich Verlag, 456 S.
- Стребна, О. В. (2021). Капіталізація ресурсів педагогіки партнерства в умовах Нової української школи. *Педагогічний альманах*, 47, 146-154. DOI: <https://doi.org/10.37915/pa.vi47.164>.
- Imbernon, F. (1989). *La formación permanente del profesorado*. Col. Cuadernos de Pedagogía. Laia. Barcelona. 1635 pts.
- Ковбасюк Т. Л. (2023). Педагогіка партнерства: сучасні виклики та тенденції. *Вісник науки та освіти*, 10(16), 640-649. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10\(16\)-640-649](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10(16)-640-649).
- Верховна Рада України. (2022). Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності (Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX). <http://surl.li/eyvsn>

УДК 37.091.12.011.3

Ольга Просіна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України
orcid.org/0000-0002-1243-6069
prosina.olga.v@gmail.com

ОСОБИСТИЙ ПЛАН ПРОФЕСІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЛЯ РОБОТИ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ЗНАЧЕННЯ

Анотація. У сучасному освітньому середовищі вчителі стикаються з різноманітними викликами, які вимагають постійного самовдосконалення та адаптації. В статті розглядається професійна трансформація педагогічних працівників як ключовий аспект їхньої діяльності, зокрема в умовах війни. Обговорюються компоненти та процеси, пов'язані з організацією та реалізацією професійної трансформації через складання особистого плану професійної трансформації, що включає визначення цілей, аналіз навичок, вивчення можливостей, складання стратегії та рефлексію. Підкреслюється значення системного підходу та використання інструментів, таких як методичний порадишник «Проектування і дизайн плану професійної трансформації» (авт. О.Просіна), у досягненні успіху в професійній трансформації. Завдяки системному підходу до саморозвитку та складанню особистого плану

професійної трансформації вчителі зможуть підвищити свою кваліфікацію та компетентність, адаптуватися до мінливих умов освітнього середовища, досягти успіху у своїй професійній діяльності.

Ключові слова: професійна трансформація педагогічних працівників, особистий план професійної трансформації, матриця проєктування особистого плану професійної трансформації.

Abstract: In the modern educational environment, teachers face various challenges that require continuous self-improvement and adaptation. This article examines the professional transformation of teachers as a key aspect of their activity, especially in the context of war. It discusses the components and processes involved in organizing and implementing professional transformation through the development of a personal professional transformation plan. This plan includes goal setting, skills analysis, opportunity exploration, strategy development, and reflection. The importance of a systematic approach and the use of tools such as the методичний порадник «Проєктування і дизайн плану професійної трансформації» methodological guideline «Planning and design of the professional transformation plan» (author O. Prosina) in achieving success in professional transformation is emphasized. Through a systematic approach to self-development and the development of a personal professional transformation plan, teachers can improve their qualifications and competence, adapt to the changing conditions of the educational environment, achieve success in their professional activities.

Keywords: professional transformation of teachers, personal professional transformation plan, matrix for designing a personal professional transformation plan.

Скорочення:

ОППТ - Особистий план професійної трансформації

ПТПП - Професійна трансформація педагогічних працівників

Вступ. Сучасні освітні реформи та модернізаційні виклики ставлять перед учителями нові завдання, що потребують постійного самовдосконалення та професійної трансформації. ОППТ стає ключовим інструментом, що допомагає вчителям адаптуватися до мінливих умов, досягати важливих професійних цілей та отримувати задоволення від роботи. Вчитель ХХІ століття – це не просто транслятор знань, а й фасилітатор, модератор, коуч, який володіє широким спектром компетенцій, гнучко адаптується до мінливих умов, використовує інноваційні методи та підходи до навчання.

У цій ситуації ОППТ стає ключовим інструментом, що допомагає педагогам: спланувати кроки для їх досягнення; здійснити динамічну та усвідомлену професійну зміну; адаптуватися до мінливих умов освітнього середовища; досягти важливих професійних цілей; отримувати задоволення від роботи.

Ми розглядаємо ОППТ як не просто документ, а й динамічний процес, який потребує постійної рефлексії, самоаналізу та адаптації до нових викликів. Завдяки системному підходу до саморозвитку та професійної трансформації вчитель може стати справжнім майстром у своїй справі, успішно реалізувати себе зокрема в профільній школі та зробити свій внесок у розвиток освіти.

Мета статті. Обґрунтувати актуальність та значення ОППТ, зокрема в умовах війни. Охарактеризувати методичний порадник «Проєктування і дизайн плану професійної трансформації» (Просіна 2024) як інструмент для саморозвитку та адаптації вчителів. Розкрити ключові особливості та переваги використання порадника. Підкреслити важливість ОППТ для інвестування в майбутнє освіти та підвищення її якості.

Виклад основного матеріалу. В умовах війни трансформація стає необхідною для педагогів, оскільки потрібна адаптація до нових умов, забезпечення безперервності освітнього процесу та створення безпечного середовища для навчання.

У наших попередніх публікаціях ми актуалізували поняття ПТПП як процес, за якого фахівці або працівники динамічно змінюються у своєму професійному житті, набуваючи нових навичок, знань, підходів та розуміння цінності власної професійної місії. За нашого підходу, професійна трансформація зумовлює (забезпечує, стимулює) набуття нових навичок, інтенсифікацію змін у професійній діяльності, покращення (удосконалення, зростання) умінь у вирішенні комплексних професійних проблем, зокрема зміну в підходах та поглядах на роботу на ціннісних засадах. ПТПП розглядається як нова якість для особи, оскільки завдяки їй розширюються професійні горизонти, а фахівець стає більш компетентним. Проте процес ПТПП може бути і деструктивним, якщо він відбувається: некеровано; схематично; невмотивовано; несвоєчасно тощо. Готовність до ПТПП включає широкий спектр знань, умінь та навичок, в тому числі знання про сучасні освітні реалії та тенденції, вміння використовувати сучасні освітні технології та методи, а також мотивацію до навчання та самовдосконалення. (Просіна 2023 (а)), (Просіна 2023(б)).

ОППТ – це структурований процес, що включає кілька основних етапів. Він спрямований на досягнення конкретних цілей та покращення професійних навичок та знань. ОППТ визначається такими компонентами:

- *Визначення цілей* – це перший крок в ОППТ, де особа чітко формулює свої професійні амбіції та цілі, які вона прагне досягти.
- *Аналіз навичок* – включає оцінку власних сильних та слабких сторін, а також визначення потреб у покращенні навичок та додаткової підготовки.
- *Вивчення можливостей* – передбачає пошук та дослідження нових педагогічних підходів, методик та інструментів, які відповідають специфіці роботи зокрема в профільних школах.
- *Складання матриці ПТПП* – формується детальний план дій, який включає в себе конкретні кроки, терміни та ресурси, необхідні для досягнення поставлених цілей.
- *Рефлексія та вдосконалення* – ОППТ є динамічним процесом, і готовність до адаптації та коригування плану на основі змін та нових можливостей є важливою частиною успішної трансформації

Для системної роботи на ОППТ нами розроблено методичний poradnik «Проектування і дизайн плану професійної трансформації», що надає цінні інструменти для професійних змін, допомагаючи визначати чіткі цілі та шляхи до їх досягнення. Зміст poradnika сприяє системному вивченню та впровадженню методів трансформації педагогічних працівників. Особлива увага приділяється самопізнанню та розробці плану дій, спрямованих на забезпечення динамічного процесу змін або перетворень професійного життя, що сприяє набуттю нових навичок, знань, підходів та розумінню цінності власної професійної місії. Практичні вправи та інструменти poradnika дозволяють ефективно працювати над самовдосконаленням та адаптацією до нестабільності. Запропоновані стратегії та інструменти ґрунтуються на наукових дослідженнях та практичних випробуваннях, роблячи їх ефективними та цінними для освітян, що стикаються з викликами військових умов та кризи невизначеності (Просіна 2024).

Зокрема в poradniku презентується розроблена нами матриця для проектування ОППТ, яку ми представляємо в Таблиці 1. Матриця є інструментом для планування та реалізації особистого плану професійної трансформації (ОППТ) вчителя (Просіна 2024,с.47), вона розроблена для того, щоб допомогти визначити цілі та завдання ПТПП, провести аналіз сильних та слабких сторін, навичок, досвіду та потреб, вивчити можливості для розвитку та вдосконалення, розробити стратегію досягнення цілей, визначити етапи, терміни та необхідні ресурси, оцінювати результати та вносити корективи до ОППТ.

Матриця складається з п'яти сегментів, заповнюючи її вчителям буде легше структурувати та систематизувати процес професійної трансформації, зосередитися на найважливіших аспектах динамічних змін, ефективно використовувати час та ресурси, мотивувати себе та відстежувати свій прогрес.

Таблиця 1

Матриця проєктування особистого плану професійної трансформації

Загальна мета	Можливість розвитку для досягнення моєї загальної мети	Що я зроблю, щоб досягти цього	Потрібні ресурси та підтримка	Як виглядає успіх	Цільова дата завершення	Стан
Який аспект ваших знань, практики, навичок або поведінки хочете змінити?	Чого ви хочете досягти? Що будете робити інакше?	Які конкретні дії ви будете вживати?	Які ресурси вам можуть знадобитися і хто вам допоможе?	Як ви дізнаєтеся, що досягли успіху?	До якої дати ви хочете завершити це?	
						☐ Планується ☐ В процесі ☐ Виконано ☐ Рефлексія
						☐ Планується ☐ В процесі ☐ Виконано ☐ Рефлексія

Для того, щоб складена матриця максимально допомогла вчителю, варто обговорити ОППТ з колегами, ментором або методистом, регулярно переглядати та оновлювати ОППТ, сміливо експериментувати та вчитися на своїх помилках, пам'ятати, що професійна трансформація – це постійний динамічний процес.

Висновки. Ми розглядаємо ОППТ як живий процес, який вимагає постійної рефлексії, самоаналізу та адаптації до нових викликів. Через системний підхід до саморозвитку вчитель може стати справжнім майстром у своїй справі та зробити значний внесок у розвиток освіти, зокрема в профільній школі.

Розроблений нами методичний poradnik «Проєктування і дизайн плану професійної трансформації» є інструментом для вчителів, що спрямований допомагати їм ефективно працювати над самовдосконаленням та адаптацією до нестабільних умов. Ми надіємося, що цей poradnik стане невід'ємною частиною професійної трансформації вчителів та сприятиме подальшому розвитку освіти в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

- Джурило, А. П., Глушко, О. З., Маріуц, І. О., Тименко, М. М., & Шпарик, О. М. (2018). Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США. Київ, Україна: «КОНВІ ПРИНТ». https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/transform_prochecu_2018.pdf
- Просіна, О. (2023а). Професійна трансформація педагогічних працівників в умовах війни та поствоєнний період: результати опитування. У *"Професійний розвиток в умовах*

цифровізації суспільства: сучасні тренди" (с. 104–107). НАПН України ДЗВО «УН-Т менеджменту освіти».

3. Просіна, О. (2024). *Проектування і дизайн плану професійної трансформації: методичний посібник*. Університет менеджменту освіти.
4. Mezirow, J. (1981). A Critical Theory of Adult Learning and Education. *Adult Education Quarterly*, 32(1), 3–24. <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/074171368103200101>
5. Prosina, O. (2023b). Education reform: educators' professional transformation in the context of war and the post-war period. *Bulletin of Postgraduate Education (Series)*, 26(55), 199–214. [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-26\(55\)-199-214](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-26(55)-199-214)
6. Thornhill-Miller, B., et al. (2023). Creativity, Critical Thinking, Communication, and Collaboration: Assessment, Certification, and Promotion of 21st Century Skills for the Future of Work and Education. *Journal of Intelligence*, 11(3), 54. <https://doi.org/10.3390/jintelligence11030054>

НОТАТКИ

[illegible]

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

методологічного семінару

**ПРОФІЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА:
ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

4 квітня 2024 року, м. Київ

Редакційна колегія:

**Ляшенко Олександр
Іванович**

Засєкіна Тетяна

Миколаївна

**Мальований Юрій
Іванович**

**Литвинова Світлана
Григорівна**

**Малиношевська Альона
Василівна**

Академік-секретар Відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем НАПН України
Заступник директора Інституту педагогіки НАПН України

Вчений секретар Відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем НАПН України
Заступник директора Інституту цифровізації освіти НАПН України

Заступник директора Інституту обдарованої дитини НАПН України

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 03057, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3

www.osvita-dim.com.ua